BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVI
E
114 bis
NAPOLI

XVI
E.
114. bis.

Digitized by Google

Digitized by Google

NICOLAI

OCHIBOVII

J. U. AC SAC. THEOL. PROFESS.

Canonici Inſignis Collegiatae Eccleſiae SS. ANNUNCIATAE Pedemontii prope Allifas, Abbatis S. Petri de Folliſcio.

DE CANONE STUDIORUM DISSERTATIO.

BIBLIOTECA NAZIONALE

NEAPOLI,

Ex nova Typographia Angeli Vocolae ad Medinum Fontem M. DCC. XXVIII.

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

EXCELLENTISS. DOMINO

NICOLAO
CAJETANO
AQUILAE-ARAGONIAE:

Cajetanae Familiae Domino, Laurentianae Duci VI., Pedemontanorum Principi ex CAROLI VI. Caeſaris beneficio appellato, ut eodem temporis potiori jure, quo ſecundi erant in eo Neapolitanorum Procerum Ordine, qui ex ejus Gente olim Altamuranorum Principes, cenſeretur.

NICOLAUS OCHIBOVIUS

P. F.

OPUSCULO huic, quod jam manu exaravi pro ingenua, ac ſtudioſa litera-

rum Juventute, quodque auctoritate Excellentiae Tuae, atque aſſiduis praeſtantium doctrinâ Virorum precibus, publici juris facere decrevi, immortale quippe Nomen Tuum, praeſtantiſſime Princeps, haut inſciberem, niſi quae ab ipſa Natura cordibus noſtris inſita lex eſt, *Jus ſuum cuique tribuendi*, praeciperet. Et ſane cuinam, niſi Tibi id juris debetur, qui regio nobiliſſimi ſanguinis ſplendori, ita micaciſſimum omnis ſapientiae lumen ſociaſti, ut non injuriâ dixerim, quod Tibi:

...... omnis doctior Orbis
Submiſſis defert faſcibus
imperium?

pro-

propterea immortale Nomen Tuum hîc merito inſcribendum cenſui, cujus ſcilicet vel ipſe adſpectus nobilibus Adoleſcentulis, morum cenſura eſt,& maximum ad literarum ſtudia incitamentum, utpote cui illud rariſſimum aeque, ac feliciſſimum amuſsim congruit: *videri,& prodeſſe*. Acceſſit his Tua erga me humanitas, & benevolentia, egregio Tuo animo digniſſima,quibus dum me, ut optimo Principi par erat a caninae invidiae morſibus illæſum praeſtitiſti, adeo totum Tibi uni arctiſſime devinxiſti, ut Tibi & vitam, & incolumitatem meam ſubjecerim, ereptam

a malignis, & contagioſis halitibus, qui nonniſi ab id genus hominibus diſſeminantur, qui alienis meritis exulcerati, poenas dant injuriarum, antequam laeſerint. Hinc eſt, quod cum Te huic Operi praepono, quid niſi humaniſſimum Principem, mirandum exemplar virtutum omnium, ac literarum, quod ſummâ alacritate imitentur, nobilibus Adoleſcentibus exhibeo? Hi enim hoc experimento ex Te diſcent, qui vel a primis, ac melioribus annis, ita gemmeâ ſapientiae fibulâ nobilitatem concludere ſtuduiſti, ut nihil pulchrius, atque optabilius. Et ſane quantam adhibui-

ſti

ſti in addiſcendo induſtriam, quantam praetuliſti ingenii Tui indolem, ac morum probitatem, teſtati ſunt olim viri de Literaria Republica optime meriti Thomas Cornelius, & Leonardus a Capua, e quorum fonte, primis, ac purioribus naturalis philoſophiae, & cujusvis literaturae laticibus imbutus, in Naturae myſteriis rimandis, adeo feliciter profeciſti, ut memorare vix, aut ne vix quidem, quis poſſit. Sed maturâ aetate jam doctior, in nuda, ſterilique contemplatione rerum, non conquieſcens, utpote in qua haut praeclare tempus conſumi ſolet, Socratis du-

Digitized by Google

ctus exemplo; ad ſolidiorem philoſophiam, virtutis indagatricem, vitiorumque expultricem, quam Cicero ſcite admodum in officiorum libris, ſtudium Sapientiae vocat, viribus totis, animum appellendum judicaſti. Nil igitur mirum, ſi in Te omnis demiretur Orbis haec duo, & quod ita teneas quidquid fere utile, & praeclarum in ſtudiis, & ſcientiis occurrit, ac ſi omne vitae ſpatium in ſolis Tibi defluxerit literis; & quod eam calleas prudentiam, cujus nedum animi Tui, ſed & aliorum pathematum monſtra, quorum radix primi Parentis peccatum, ut beata,

hec

hoc eſt honeſta; & Deo accepta vita ducatur, domari vi poſſint, ſummopere ſtudes, ac ſatagis. Equidem (ut nihil dicam de eruditiſſimis illis, doctiſque in ceteros Alighierii cantus adnotationibus, quas Johannes Bocacius non adnotavit, quasve in lucem edi exoptamus) quo oculos intendis in ea Tragoedia per Te jam manu exarata, quae Sophocleo cothurno digna cenſetur, quod in ea, Etruſcâ linguâ, non quidem levem Graecorum umbram, ſed illam dicendi venerem ſolis Atticis datam, es conſecutus; niſi quod illuſtrium virorum per agentes perſonas exprimens

ca-

calamitates, miſericordiâ, & terrore animos ab iis perturbationibus liberes, a quibus ea tragica facinora proficiſcuntur? Ex hiſce igitur, atque ab egregio illo opere, quod vel per Te elaboratur, circa eam philoſophiae partem, quae de humani animi ingenio, ejuſque paſſionibus moderandis, ſive de earundem uſu ad vitam civilem Principi recte tranſigendam, praecepta ſaniora conſignat, ediſcere habent & Nepotes Tui, & ceteri nobiliſſimi Adoleſcentes, robuſtae literaturae, ac maſculae Heroicae virtutis imaginem, e quibus veluti manu jactis quibuſdam faculis, eo-

rundem

rundem animi ad illius cultum feliciter inflammentur. Mirum; quos pectori Tuo igniculos admoverunt Majorum Tuorum imagines, quae Tibi vel a lacte recenti, quocumque oculos conjicienti occurrebant; quarum ſane Prototypa, quantâ ſapientiâ praeluxerint, oſtendunt faſces, laureae, purpurae, tergeminae tiarae, jam & olim certiſſima meritorum ſigna; & validiſſima nunc generoſae indolis ad maxima inhiantis, incitamenta. Non enim ignari ſumus, nec latet quemquam, Te ab ea ortum ducere Proſapia, quae ab Aniciis faſcibus, è quibus originem

pri-

primam certo repetit ſuam;
& inde ab eximio illo, atque vetuſtiſſimo Cajetae Heroë JOHANNE II. invictiſſimo exercituum Duce, qui adverſus Capuae Principes bella gerens, evocatis ſibi in ſubſidium a Lucania Saracenis, tandem ad flumen Lyrim Hoſtes adgreſſus, iiſque pulſis, inſignem, & ſibi, & ſuis peperit gloriam; ad noſtra haec uſque tempora, longe plures progeniti ſunt Heroës, religione, pietate, literis, & armis praeſtantes, quam & Tiphys cum Argolica navi evexit ad Colchos, & ex Equo Trojano exiêre milites. Quanta enim pietate Majores Tui

Rem

Digitized by Google

Rem Chriſtianam propagaverint, teſtantur Altaria, Templa Neapoli, Urbi, & Orbi, proprio aere fundata; necnon & ſuſcepta bella adverſus Turcas, Romanique nominis hoſtes. Sed prae ceteris, merito ſuo cenſetur Gerardus, gentilis Papae Gelaſii, qui captâ Majoricae Inſulâ, interfectoque Saracenorum Rege Kachio, una cum Johanne, & Ugone germanis fratribus, propriis ſumtibus, datis velis Hieroſolymam verſus, maximo Idumaeis exitio fuêre; quod Caſtilioneus hiſce verſibus expreſſit:

Vos ergo praeterea aeternae notiſſima famae

No-

Nomina : Johannes , Ugo ,
Gerarde , Syrorum
Imbelles turmae veſtris ce-
cidêre ſub armis ,
Cara ſacrum aſſeruit pie-
tas armata ſepulcrum ,
Sanctaque Idumaeas retu-
lit victoria palmas .

Idem adverſus Caracoſsam pyratam famâ notiſſimum, ingentemque Turcarum claſſem praeſtitiſſe conſtat Honoratum Bonifacii Camilli filium, ſub Gregorio XIII. Romano Pontifice, & feliciſſimis auſpiciis Sereniſſimi Johannis Auſtriaci, totius celeberrimi navalis belli pro Romana Eccleſia Ducem; is enim, ut hiſtoriae teſtantur, valido-

rum

rum hoſtium impetus, miro prorſus modo, ac penitus repreſsit, cum ab ejus tergo in adverſarios vehemens ventus fureret, non ſolum quaecumque in eos jaciebantur, concitatiſsime raperet, verum etiam eorum tela in ipſorum corpora retorquêret, ut non dubie Summi Numinis virtuti pietate Honorati, qui ingenti Romanae Fidei dilatandae ſtudio ardebat, votis propitii accepto ferre debeamus; atque de eo Poëta ceciniſſe videatur, cum ait:

O nimium dilecte Deo, cui
fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui
militat Aether,

Et

Et conjurati veniunt ad
claſſica venti.

Quin vero Religionis ergo Cajetanis cum Sardis, Sighiſmundis, aliiſque, ductis, inſulam Sardiniam de potenti manu Moſeti Africae Regis liberantibus, ipſe Rex Piſas captivus ducitur, & Cajetanis Comitatus Oriſeti premio ceſſit. Quanta pietate, vel ut Romanae Eccleſiae, vel Patriae jura, iidem Majores Tui tuerentur; vel ad ſublevandos a calamitatibus pauperes, praefulſerint, teſtantur eorundem egregia facta, quae cum cuique ſint obvia, praeſtaret ſilêre, niſi ad aeternae memoriae monimentum

unum,

unum, & alterum, operae pretium afferre duceremus, Nicolai ſcilicet Capuanae Eccleſiae Archiepiſcopi, & Henrici Patriarchae Alexandriae, quorum ſane dum mihi in mentem venit imago, tanta erga eos afficior amoris teneritudine, ut pene rapi videar; ille enim duodennis, ſed generoſae indolis, ac ſenilis prudentiae, a Paulo III. Farneſio ſobrino ſuo in Cardinalium Collegium cooptatus, quanto inde ſplendore in ea dignitate ceteris praeluxerit, vel ex eo conjici poteſt, quod *Purpurati Collegii lumen*, & *Romanae Togae decus* appellaretur. Hic pluribus legationi-

bus functus apud Optimates, Reges, & Imperatores, & a Pio IV. Presbyter Cardinalis, & Capuanae Eccleſiae Antiſtes creatus, ibi inter praeclara ad aeternam memoriam victura monimenta, juxta praeſcripta nuperae Tridentinae Synodi, magnificum Seminarium a fundamentis erexit, & e Scotorum Regno, cujus acerrimus extitit protector, Chriſtianorum Religione ibidem atrocibus diſsidiis conflictatâ, atque nefariis factionibus ſaeviſsime dilaceratâ, Orthodoxis miſere exulantibus, ac Mariâ Reginâ carceribus detrusâ, tanto auxilio fuit, ut nedum

ſum-

ſummam opem; & alimenta praeſtiterit; ſed & ſtipendia pro ſtudiis ingenuae Juventuti fuerit elargitus. Hinc eſt, quod Janus Vitalianus in libro de multiplici ſtatu Religionis apud Scotos, de hoc Heroë jure haec cantet:

Venit ad immenſam frugem
tua nobilis arbor,
Roma tibi haec ſacri di-
ves honoris opum.
Brachiaque extendit, totum
diffuſa per Orbem,
Et ſubit Eccleſiae caſtra
cacuminibus.
Pontifices auguſta tibi, au-
guſtaſque tiaras
Et dedit illuſtres imperio-
ſa Duces:

Unde venit Princeps nunc Cajetanus, avitae
Heres virtutis ſtirps generoſa tuae.
Cedite per vos jam quercus, vos cedite lauri,
Vos licet ornetis tempora Dîa Ducum.
Principe ab hoc uno ſuccedet gloria major,
Quam quidquid poterant ſecula priſca dare.

Reſtat, ne longius excurramus, ut alterum de altero Sacri Collegii Heroë afferamus monumentum. Extincto Henrico III. Galliarum Rege, ex tot ibidem ab orci tenebris Zuinglianis, Lutheranis, & Calvinianis Neroni-

bus

bus erumpentibus, Romanam Eccleſiam Chriſti Sponſam; Fidelium Matrem impetu appetentibus, eminus jactis telis, ſed imbellibus, irritoque cadentibus eam confodere, & proſternere, ſi tantum impietas poſſet, per ſummum ſcelus audaciſsime molientibus, Henricus Cajetanus huic tanti momenti negocio, divino nutu a Supremo Gregis Chriſti Paſtore, praeficitur; qui militans ſub invicto Romanae Fidei ſcuto, ejus Hydrae vim omnem, & conatum ſolide, ac penitus retunderet, repelleretque; verumenimvero quanta fuerit CAJETANI pectoris, in ſedandis pro ele-

ctione novi Regis diſsidiis; prudentiae dexteritas, ſive Religio, & fortitudo in profligandis illarum haereſeon monſtris, meminiſſe ſat erit, quod ire viſa fuerit:

......pax alta per omnes,
Et tranquilla quies populos........

Ceterum, Pariſiis, cum dira graſſaretur fames, prae illius Urbis obſidione, tanta liberalitate Henricus bona ſua diſtribuerat, ut exhauſto aerario ad quinquaginta numûm aureorum millia, venditis ſupellectile, vaſiſque argenteis, ac ſuis ipſius veſtibus, coactum pretium eximia liberalitate in pauperes ero-

gaverit.

gaverit. O factum aeternâ memoriâ dignum, menti commendandum penitus, & ſedulo ab Eccleſiaſticis Principibus imitandum! Quanta vero fide Majores Tui vel Pontificias, vel Regias vices impleverint; & parta, ac labentia quaſi, Regibus Regna ſervaverint, teſtes tot ſunt faſces, tiarae, pallia, purpurae, totque innumera pene celeberrima Oppida, & Urbes quae nedum in Neapolitano Regno, ſed in Italia tota CAJETANIS fuêre praemio; teſtis itidem locupletiſſimae fidei triarius ipſe Rex Ferdinandus Aragonius, qui factus veluti Naturae aemulus, pro ſummis CA-

JETANAE Gentis meritis : *Nil excogitans majus, eam perpetuo adoptionis jure ſibi, totique Aragoniae Domui aſciſcere, cum omni Regii ſanguinis praecipuo jure, anxie exoptavit.* Idque non mirum; jamdudum enim radiantibus, praeclariſque CAJETANORUM geſtis invidens, quaſi dixerim, Fridericus Imperator hoc nomine ſecundus, Conſtantiam Svevam dilectam filiam, dilecto Conrado Cajetano Siciliae Proregi, maritali foedere junctam voluit, quod relatus Caſtilioneus, aliis hiſce verſibus cecinit:

Proximus a primo Fridericus jungere natam
Vult,

Vult, Conrade, Tibi, quem
Cajetana ſuperba
Heroum de ſtirpe Domus,
tulit inclyta Piſis.

Hinc ex Romanis Hierarchis Nicolaus III. materno Cajetano, quam paterno, vel praeclariſſimo cognomine, decorari maluit. Quanta denique Eminentiâ, & Majeſtate Majores Tui, Excellentiſſime Princeps & literis, & armis praefulſerint, referre non auſim, cum & argute, & vere de Cajetano Genere quis dixerit; *Ex utroque Caeſar*. Illud tamen meminiſſe juvabit, Imperatoriam Lotharii Majeſtatem a Cajetana manu legibus armatam fuiſſe, eaſque

to-

totius Orbis bono, veluti promulgatas; nam alteri Gerardo Cajetano ingentis Claſſis Duci pro Piſana Republica adverſus Rogerium, expugnatâ Amalphiâ, ſingulari fato opimae praedae ceſsêre praeclara illa veterum Jurisconſultorum, & legum Romanarum authentica autographa monumenta jamdudum a tot ſeculis ſepulta, & inde Imperatori oblata, eodemque annuente, Piſas importata ſunt; alioquin futurum erat, ut deſudati illi Veterum labores egregii jam eſſent irriti rubigine, vel militari rabie exeſi. Non eſt ut miremur igitur, ſi inclyta CAJETANA

Gens

Gens pene toto Terrarum Orbe ad immenſam gloriae ſegetem diſſeminata; Cumque vero Cajetâ Neapolim commigraſset, ibique ſtipite implantato, ex quo, digniſſime Heros, recto ſtemmate Te deſcendere, ex quo totius Familiae Princeps extas, certiſſimum eſt, Romae, Sardiniae, Siciliae, Catanae, Florentiae, Piſis, propagata eſt; ampliſſimis ſemper aucta titulis, florentiſſimis cumulata Dynaſtiis, & Principatibus, ſexcentorum & Oppidorum, & Urbium dominiis opulenta; Regum, & Imperatorum, ac Romanorum Pontificum Alexandri III. Eugenii III. Nico-

lai

lai III. Pauli III. Martini III. alias V., Pauli IV. Bonifacii IX. aliorumque affinitatibus praeclara; tot Conſules, Praefectos, Senatores, tot inſignes exercituum Duces, tot Metropolitas, Primates, Patriarchas, ac innumerabiles pene ad Majores Eccleſiae ſedes evectos Sacrorum Antiſtites, qui omnes, Honores ita geſſerunt, ut ornamentum non accipere, ſed dare ipſi dignitati viderentur; totque Purpuratos edidit Patres, ut id genus Heroum numerari vix poſſit, quin

Ante diem clauſo componet veſper Olympo.

Unde Georgius Triſſinus Italorum

lorum Homerus, cum id ſatis perſpexiſſet, prae ceteris praeclariſſimis Italiae Familiis, CAJETANAM, Romanae Eccleſiae Heroum genitricem, jure cantat. Quae denique, & duos in albo Sanctorum recenſitos habet Heroas, Ducibilem nempe Cajetae Epiſcopum, & Probum, cujus ſolemnia Sacra celebrantur ibidem VIII. Eidus Octobris; & duos Eccleſiae Romanae tulit Hierarchas Gelaſium II. Sanctorum etiam Syllabo adſcriptum, ut videre eſt in Martyrologio Gallicano Andreae Sauſſai, qui eâ gratiâ, tantaque auctoritate praevaluit apud Chriſtianam Rempublicam,

cam,

cam , ut electionem Calliſti II. in ſui ſucceſſorem proprio oris praeconio, antequam e vivis diſcederet , deſignatam , unanimi ſuffragio ratam habuerit Eminentiſſimorum Patrum Senatus ; & Bonifacium VIII. virum quippe acerrimi ingenii ad quodcunque regimen factum ; tergeminae Tiarae ſummum decus, ac lumen, utpote qui pro tuenda Pontificia dignitate, *pati fortia Romanum eſſe*, non dubitavit. Ceterum, cum auctor eſſet Sexti Decretalium Voluminis ; ac Juriſprudentiae Romanae ; quae tunc e tenebris erui coeperat , illuſtrator , dignus cenſeri debet

non

non Inferorum ſedibus, ut nimio turgens nigrae lolliginis ſucco fabulatur, debacchaturque Dantes Aligherius, ſed ut inter Coeleſtia referretur, Cajetanas Heroinas virtutibus omnibus ad miraculum uſque exornatas, inclytiſque Principibus nuptas, praeſtat ſilêre, cum vix ac ne vix quidem poſſint numerari. Commemoraſſe ſatis erit praeclariſſimam Johannam Balthesſari Branſuichio, Othonis Imperatoris germano fratri nuptui traditam; cui adjungere lubebit alteram Johannam Petro Aloyſio Farneſio etiam junctam conjungio, quae eximii Pauli III. Romani Pontifi-

cis

cis Opt.Max. & literarum extitit Mater. Verumenimvero, redeamus jam nunc ad noſtrum Maecenatem, qui Bonifacii patrui ſui numeris abſoluta omnibus imago eſt, utpote ad cujus raras animi dotes, ita concinno nexu copulavit natura ſagax egregiam ſtaturam, nobilem corporis habitum, & magnificum, ejusque majeſtatis, & gravitatis lenitate temperatae, quam Imperio dignam cenſebat Euripides, ut Plato nobis apud nos alter extare videatur; vel ipſe ſaltem putarim, ſapientiſsime Princeps, Te alterum Honoratum eximii Chriſtophori filium, quem ob prae-

clariſſimas

clariſſimas virtutes (praecipue juſtitiae, quam adeo religioſe coluit, ut jura ſanguinis ei poſtponere minime dubitarit, cum Petrum Bernardinum filium de conjuratione ſuſpectum, ipſimet Regi, licet renuenti, puniendum tradiderit) Honoratiſſimum vocat Rex Ferdinandus, apud quem quanto in pretio fuerit, vel ex eo dignoſci poteſt, quod ei nuptui tradita Lucretia-Maria Aragonia, collatiſque plurimis regiis beneficiis, vel Principatu Altamuranorum, quem Principatum nunc beneficio CAROLI VI. Caeſaris retines in Pedemontanos, ipſiſſimo tem-

poris potiori Jure, quo olim Altamuranorum Principes ex Tua Gente fruebantur, decoraverit. Sed ab eo haut diſſimilis fuerat Jordanus germanus frater, priſci candoris, & humanitatis exemplar, Capuanae Eccleſiae, Gentiſque ſuae refulgens gemma, cujus virtutes ceteras expreſſit nemo paucioribus, ac vividius faſtuoſis Campanis, eo elogio, quod in ſepulcro Pontificis meritiſſimi, incidendum curarunt:

JORD. CAJET. ARAGON. PONTIF. CAPU.
PATRIAR. ANTIOCH.
PIETATIS, ET JUSTITIAE CULT.

Ce-

Ceterum, inclyte Princeps, & icciręo plurimum Providentiae debes, & quod ex plurimis Heroinis, nempe Bauciis, Marzanis, Comitibus, Urſinis, Aquavivis, Cantelmiis, Columneis, Pignatellis, Carafaeis, Croys, & e quatuor ab Stirpe praeclariſſima Sanſeverina (quam per Mandellam CAJETANAM, nedum propagatam, verum & incolumem ſervatam fuiſſe conſtat, eo egregio facinore, quo ab ira Ferdinandi Regis Sanſeverinam prolem, mirabili prorſus modo ſubtraxit) Tuae Familiae maritali foedere innexis, atque immortali nominis commendatione

copulatis;Sveva,nempe avuncula Caroli III. de Duratio, ac Divi Thomae Aquinatis pronepte, Jacobo Fundorum Comiti; Catharina, Friderico Morconii Comiti; Johanna, Franciſco germano fratri Tuo, armis, muneribus, literiſque praeclaro; Tibi felici, ac jugali nexu Auroram conjunxerat, cui cum par eſſet & Tuorum & ſuorum Majorum in Deum religio, & in pauperes amor, & liberalitas, neminem a ſe moerentem, & vacuum unquam dimiſit; quin vel ad eorum inopiam ſublevandam, vel ad virginum, & viduarum pudicitiam, & caſtitatem ſer-

vandam,

vandam; ſive ad conſtruenda Divorum Templa, ſexcenta, & amplius aureorum numûm millia, Te annuente, ſummâ munificentiâ conſumpſiſſe, nemo eſt, qui ignoret. Dei Genitrici, quam pientiſſime vel a prima juventa coluit, in ea Pedemontii Regione, quae Vallata vocatur, excisâ non exiguâ parte Montis Cilae, undequaque celeberrimi, aëris nempe ſalubritate, ridenti herbularum amoenitate, limpidiſſimae ex ejus ſinu jugiter fluentis aquae copiâ; eximii olim poëtae Ludovici Paterni Muſis, & Fabii Maximi caſtrametatione, cum Carthaginienſis Annibal Alliſa-

rum Urbem, tot eximiis Scriptoribus perclaram, dirâ obſidione tenebat, & ipſe cunctando reſtituit Rem; mirâ pietate, & munificentiâ conſtructo Templo, & Coenobio Clericor. Regular. Minor. ab eadem viciſſim Deipara in ſuo ipſius Feſto Viſitationis die in Coelum, ut credere par eſt, recipitur. De illius praeclariſſimo ſanguinis ſplendore, deque eximiis tum corporis, cum animi dotibus, ſilêre utique praeſtat, cum eas non modo Neapolis, & Italia, verum univerſa prope Europa ſit demirata. Hanc igitur Heroinam venerabitur poſteritas, demirabitur

mirabitur aeternitas, utpote,

Qua nihil majus, meliusque Terris
Fata donavere, bonique Divi,
Nec dabunt; quamvis redeant in aurum
Tempora priſcum.

Paucula haec itaque, ſapientiſſime Princeps, Tuarum, Tuaeque Familiae laudum monimenta, publici Juris facere decrevi, non ut modeſtiam vexarem Tuam, qua laudes quaſcumque Tuas recenſeri ſummopere renuis; nec ut laternulà armatus, oſtenderem quae luce meridiana ſunt clariora; non

enim mihi latet; Stemmati Tuo Solem imminêre; quem nulli fas intueri, niſi facundo Aegyptiorum ſilentio, conceſſum eſt: ſed ut ſciant Nepotes Tui, Joſephus Antonius praeclariſſimi Franciſci; Aegydius, & Maximilianus Thomae alterius germani fratris Tui amantiſſimi, ac praenobiliſſimae Heroinae Wilelminae Comitiſſae de Merode filii, & qui naſcentur ab illis, animo recolere, & ſuae Proſapiae, & ſuorum Majorum imagines, ſeque CAJETANA AQUILA, non degeneres probent. Id unum reliquum eſt, ut has qualescumque ſint ruſtici Agelli no-

ſtri

ſtri primitiae ex amoenis ſapientiorum Scriptorum viretis, in gratiam cupidae, ac ſtudioſae ſcientiarum, liberaliumque artium Juventutis, excerptae, pro humana Tua benevolentia, tot, tantiſque erga me beneficiis, teſtimonia, benigno excipias vultu; nullum enim a viro Religioſo, olim Ruri degente majus,aut magis acceptum Principi, cui cetera omnia affatim ſuppeditantur, munus offerri poterat. Tuum igitur erit pati humaniter, Nomen Tuum tam praeclarum, huic noſtrae opellae praelucêre; ſi enim qualecumque hoc meae tenuitatis, atque humilitatis

ob-

obſequium, quod praeclariſſimo Nomini Tuo inſcriptum cernitur, licet nulla ex parte tanta majeſtate dignum, ſapientiſſimo judicio Tuo, atque eximiâ illâ, quae Tibi inſidet humanitas, non improbatum fuerit, facile ſperarîm, vel invitis ſcitulorum geniis, Reipublicae literariae, non ingratum fore. Vale interea, Princeps benigniſſime, ad Tuae Familiae ornamentum, ad Tuorum decus, ad ſubditorum levamen; atque ut Res literaria diu valeat, diu vale. Scribebam Neapoli ex Carthuſio Colle apud S. Mariam ad Montes pridie Nonas Auguſtas, M.DCC.XXVIII.

Digitized by Google

AD LECTOREM.

VIx, ac ne vix quidem poſt aliquot ariſtas, Opuſculum hocce meum luce frueretur ſuâ, niſi D.O.M. dives in miſericordia, ſuam nobis tuliſſet opem. Quippe & praecipua exemplaris pars deperdita, quam Typographis fruſtillatim ſupplere enixi ſumus, nonnullorumque aliorum eventuum ſeries, quibus lividi homines, nos, noſtroſque labores intercipere audaciſſime ſunt moliti, in cauſsa eſſe poterant, ut vel ſero, aut nuſquam formulis literariis conſignaretur. Atque iiſdem de cauſſis exagitatus animus, haut ſatis eſſe potuit corrigendis Typographorum erratis, Operique elimando, cui ſane, ſi diligentior lambendi cura adceſſiſſet, non dubito quin formâ concinniore conſpiceretur. Quare Tuum erit, ſapientiſſime Lector, & mea, & Typographorum, quorum ſat ſcio errata prodiiſſe, corrigere, & ejus Opuſculi, quod Deus bene vertat, Auctorem Tui obſequentiſſimum, Tibique fauſta omnia e Coelo precantem, perpetuo amare. Vale.

ELEN-

Digitized by Google

ELENCHUS
CAPITUM;

Quae in hac Diſſertatione continentur.

I. *De Scientiarum originibus*. Pag. 44.
II. *De Linguae Latinae ortu, progreſſu, & interitu*. 61.
III. *De Logica, ſeu facultate rationis directrice*. 191.
IV. *De Morum diſciplina*. 211.
V. *De Juriſprudentia Romana*. 215.
VI. *De Eloquentia*. 246.
VII. *De Re Poëtica*. 263.
VIII. *De Philoſophia naturali, & Philoſophorum ſectis*. 311.
IX. *De Sacra Scriptura, ac Divina Traditione*. 350.
X. *De Romano Pontifice*. 376.
XI. *De Theologia Dogmatica, Polemica, Aſcetica, Liturgica, Judiciali, Naturali, atque Scholaſtica*. 379.
XII. *De Conciliorum origine*. 391.
XIII. *De Juriſprudentia Canonica Romana*. 398.
XIV. *De Ethica Chriſtiana*. 410.

EMI-

EMINENTISS. SIGNORE.

ANgelo Vocola ſtampatore Napoletano, ſupplicando eſpone a V. Em. come deſidera ſtampare un libro, il cui titolo è: *De Canone Studiorum*, del M.R. Can. D. Niccolò Occhibovio; ſupplica perciò V. Em. commetterne la reviſione a chi meglio le parerà, per aver dopo la licenza di poterlo ſtampare, e lo riceverà, ut Deus, &c.

Rev. D. D. Julius Nicolaus Tornus U.J.D., Theolog. Em. Domini, revideat, & referat. Neap. 23. Feb. 1728.

D. ANTON. CASTELLI VIC. GEN.
D. Pet. Marcus Gypt. Can. Dep.

EMINENTISS. DOMINE.

EM.V. juſſis, ut par eſt, morem geſſi. Opuſculum *De Canone Studiorum* inſcriptum, Auctore Admodum Rev. Can. D. Nicolao Ochibovio Latino adornatum idiomate, quanta valui animi contentione perlegi: nihilque in eo offendi, aut ab Orthodoxa Fide abſonum, aut Chriſtianae Ethicae adverſum; quin & penitiore eruditione refertum, & ad veritatis amuſſim exactum deprehendi: ſtylum

elegantem, ſed facilem, & ad cujuſque captum adcommodatum: verba nitida, ſed non ampulloſa. Methodum denique in eo exhibet Auctor ad Artes, Scientiaſque apprehendendas, adeo propriam, & naturalem, ut jure merito, Scientiarum Canon ſit appellandum. Tyrones ergo praeſertim, ac ſapientiae Candidatos non modicum ex eo fore percepturos fructum, dummodo ea, qua oportet mentis adtentione in illud incumbant, ſperarîm. Illud vero majore laude dignum reddit Auctorem, quod totus in eo ſit, ut Fidei, ac morum doctrina, Eccleſiaſticaque diſciplina ſartatecta habeatur. Dignum propterea exiſtimo librum, qui quantocius publicâ, Tuâ munitus auctoritate, luce donetur. Datum Neap. Prid. Kal. Majas Epochae Chriſt. An. M. DCC. XXVIII.

Em. V.

Humillimus, ac Devinctiſs. Servus
Julius Nicolaus Tornus.

Attenta ſupradicta relatione, Imprimatur. Neap. 13. Auguſti 1728.

D. ANTON. CASTELLI VIC. GEN.
D. Pet. Marcus Gypt. Can. Dep.

EMI-

EMINENTISS. SIGNORE.

Angelo Vocola pubblico ſtampatore di queſta Città, ſupplicando eſpone a V.Em.come deſidera dare alla pubblica luce delle ſtampe, un' Opera del M. R. Can. D.Niccolò Occhibovio della Città di Piedemonte, intitolata: *De Canone Studiorum Diſſertatio*. Supplica per tanto V. Em. commetterne la reviſione a chi meglio le parrà, e l'avrà a grazia,ut Deus,&c.

Magnif. U.J.D. Jo:Baptiſta Vicus, videat, & in ſcriptis referat.

MAZZACCARA REG. PISACANE REG.
VENTURA REG.
Alii Spect. Reg. non interfuerunt.

Proviſum per S. Em. Neap. 5. April. 1728.
Maſtellonus.

PRINCEPS EXCELLENTISS.

Deceſſoris Tui, Excellentiſſime Princeps, imperio librum recenſui, inſcriptum: *Nicolai Ochibovii De Canone Studiorum Diſſertatio*; in quo nihil, quod Regia Jura laedat, quicquam notavi; ſed & Encyclopaediae inſtar ſum contemplatus, quod ſtudioſam Juventutem ne vel tantillum

qui-

quidem inutili opera remoretur; neque fatiſcente Auctorum copia deterreat; ſed brevi, plana, & explorata via, ac Latini ſermonis elegantia ad omnem Diſciplinarum Orbem cum Sapientiae bona fruge abſolvendum feliciter circumducat. Itaque auctor ſum, ut literariis typis mandetur, quam auctoritatem meo civis erga Te Principem obſequio ſubmitto. Datum V. Eidus Junii, Anno M. DCC. XXVIII.

Tui, Excell. Princeps:

Devinctiſs. Cliens
Joh. Baptiſta Vicus.

Viſa relatione Imprimatur, & in publicatione ſervetur Regia Pragmatica.

MAZZACCARA REG. VENTURA REG.
ULLOA REG. CASTELLI REG.
PISACANE REG. PEYRI REG.
THOMAS REG.

Spect. Reg. Miro abſens.

Proviſum per S.Exc. Neap. 18. Auguſti 1728.
Maſtellonus.

PRO-

PROLOQUIUM.

CUM me exercendi cauſsâ docendarum, domeſticos inter lares, diſciplinarum liberalium, quas didiceram olim in publicis Lyceis, munere ab aliquot annis & Neapoli, & Pedemontii pro virili fungerer; & hinc evocatus iterum, ut in Venerabili Seminario juxta vetuſtam Collegiatam Eccleſiam Divae Mariae Annunciatae, Antonio Auguſtino, Sebaſtiano Pighio, Petro Paulo Medicaeo, Allifanis Antiſtitibus, atque Cajetanis Principibus percharam, in ea Pedemontii Regione, quae vulgo Vallata dicitur, quamque ab eo; e radicibus Cilae effluens nitidus, ac percelebris Tauranus fluvius Mateſii Montis filius,

Inſignis Collegiata Divae Mariae Annunciatae, Allifanis Antiſtitibus, praeclariſque Cajetanis Principibus perchara.

Vallata Pedemontii Regio in ridenti planitie poſita, quam nobilis Tauranus circuit, & lambit undequaque.

haut jure dividit; Alumnos in iisdem diſciplinis inſtituerem; ne *illotis*, ut ajunt, *manibus* ad ea ſacra peragenda adceſſiſſe videremur, antequam edocendi munus obirem; de Scientiarum, Artiumque liberalium generibus aliqua praelibanda; quibus facilis ipſis ſemita monſtraretur ad ea capeſſenda, quae unicuique eorum ſcitu neceſſaria cenſerentur, operae pretium non exiguum fore ducebamus. Sed cum per nos extemporaneâ pene, ac jejunâ Diſſertatione ſolemniter ad ipſos ejuſdem Seminarii Alumnos habitâ coram digniſſimo Allifarum Praeſule, praeclariſſimâ Sanſeverinae Stirpis Heroinâ, praeſtantiſſimis Cajetanae Familiae Principibus, ac venerabili omni literatorum virorum coetu, id praeſtitum ſit VII. Eidus Aprilis, Anni ſuperioris M. DCC. XXVI. Amici eruditione praeſtantes, ac cupida ingenuarum Artium ſtudioſa Juventus, mecum precibus egerunt, ut Diſſertationem, quam utpote vulgaribus quarundam Scholarum placitis minime conformem; nam muſſitarunt aliqui, nullius frugis adceſſione

Diſſertationis occaſio:

Scitulorum Carpendi pru-

ſione dignam, & *Scituli*, qui ſeſe ceteris naſutiores putantes, doctiores haberi volunt; aliique inſulſi *Audaculi*, quos carpendi prurigo jamdiu tenebat, haut rem novam eſſe autumarûnt; horum ingratiis, ad aemulationem praeſtantium ingenio virorum, qui ſummo Rei literariae bono, ad aeternam memoriam, dignis editis eruditis monumentis, Patriam hanc noſtram, non ſecus ac Alumnii, Gargalii, Alpherii, aliique tiaris, faſcibus, laureis, purpuris Allifanam Urbem illuſtrarûnt, publici juris facerem.

rigo, ac naſutiorum muſſitatio, quorum iratis diis, haec diſſertatio, formulis literariis conſignatur ad commune ſtudioſae Juventutis bonum.

Patriciae Familiae Allifanae quae?

Ex Alumniis enituit praecipue Nicolaus ſub Johannâ I. magnus Regni Siciliae Cancellarius, ejuſque filius Franciſcus-Rentius, Nuceriae Paganorum ab Urbano VI. avunculo ſuo in Cardinalium Collegium cooptatus. Ex Gargaliis Gaſpar armis praeclarus, intimus familiaris, & Conſiliarius Caroli Lanoy Proregis Neapolis. Ex Alpheriis prae ceteris claruit doctiſſimus Johannes Epiſcopus Allifanus, qui utpote pietate pientiſſimus, Beneficium ſub titulo Abbatiae S. Mariae Magdalenae uſque ab anno 1300. profuſis ſumtibus a majoribus ſuis erectum, ejuſque Patronatu Familiae reſervato, ac a Bonifacio IX. ſub anno 1390. ſpeciali diplomate confirmato, novi ſque privilegiis aucto, commodiori Eccleſiâ a ſe ſolemni ſacratâ ritu, aliiſque proventibus, ditavit. Quod Juſpatronatus per Franciſcam Alpheriam delatum ad Numerium Gargalium, relati Gaſparis filium: tandem Gargaliorum Familiâ ad Antoniam redactâ, eâque Franciſco Vendictolio matrimonii foedere junctâ, ad Vendictolios tranſiit, cujus ad praeſens unicus inſimul Patronus & Abbas extat Laelius Vendictolius, Alpheriorum tum ſanguinis, cum rei familiaris heres, qui utpote optimis moribus, ac literis excultus, eſt omni aliâ dignitate majori digniſſimus. Ceterum, ni fallor, ex praeclaris Familiis vel Alumniâ, vel Alpheriâ cenſendus mihi videtur Johannes Allifanus, Regni Siciliae Protonotarius ſub Manfredo Rege anno 1263. cujus meminit Ughellius in Catalogo Epiſcoporum Allifanorum. Sed ô quanti, vel antiqua monimenta, partim jamdiu ruinis obruta, partim flammis, & tineâ exteſa, vel ſaltem Xyſtinum Chronicum, ſi ad nos perveniſſent, ad rem Allifanam eſſent momenti!

Et quanquam renuiſſem, & ſerio; partim, ne regnum in literis affectare videremur; regnare enim eſt, & quidem inique, opprimere judiciorum libertatem, & in verba, legeſque ſuas homines adigere; quippe res eſt ſacroſancta libertas, & divini juris, quam utpote a Deo humanae implicatam naturae, tentare ſcelus, impium circumvenire, nefarium occupare videatur: quare jus eſt Principibus incolumem praeſtare, cui juſtam libertatem effuſiori licentiâ quis corruperit; quanquam non ignoremus, ut ſcite admodum inquit eruditiſſimus Johannes Baptiſta Vicus, quod *hoc judiciorum genus, niſi, qui*

Libertatem, utpote divini Juris, violare nefas. Principes ſunt juſtae libertatis vindices.

Johannes Baptiſta Vicus laudatur.

Horum . . . nihil egregie praeter cetera

. . . . . & tamen omnia haec mediocriter

ſtuduerit, nemo recte praeterea proferre poteſt: partim, quia eam tenebris potius, quam luce dignam cenſeremus. Noſcitabamus inſuper haut nos dignos in eorum Civium noſtrorum albo deſcribi, quibus ſane tantum licentiae debuit quaeſita meritis gloria; & praeſertim viris ſum-

mis

mis Johanni de Forma, Camerae ſummariae Praeſidenti, Domini Protonotarii Regni Siciliae, Honorati Cajetani locumtenenti, Vincentio de Franchis, Sac. Reg. Conſ. olim Praeſidi, Jacobutio ejus patruo magno, Regio Conſiliario, Ludovico Paterno, Poëtae eximio, Ovidio de Amicis Juriſconſulto celeberrimo, Campanae Eccleſiae Canonico Praesbytero primario, quos ſecuti ſunt Philippus, & Franciſcus Pedemontii, Nuntius Tartaleus, Hieronymus Occhibovius ſenior, percelebris Jureconſultus, ac gentilis noſter; Johannes Felix de Potentiis, Nicolaus Georgius, & alii, qui, editis variarum rerum, ac multiplicis literaturae voluminibus, non mediocri laude floruerunt. Tandem cum in ruſculo noſtro apud S. Petrum de Folliſcio, non procul ab eo, in quo jamdudum Ludovicus Paternus Myrthiae laudibus clarus, non ſecus ac olim Primicerius Camillus Peregrinius ſenior in Campani Amphitheatri ruinis ruſticando muſis indulgebat; nec multum diſſiti ab Allifarum Urbe, vel Hannibalis Carthaginienſis obſidione, Rogerii regis ad-

Viri eximii, qui cedro dignis editis literariis monumentis Patriam illuſtrarunt, Johannes de Forma, Jacobutius de Frãchis, Vincentius ex fratre nepos, Ludovicus Paternus poëta, Ovidius de Amicis, Philippus, & Franciſcus Pedemõtii, Nũtius Tartaleus, Hieronymus Occhibovius ſenior, Johannes Felix de Potẽtiis, Nicolaus Georgius.

Seceſſus Auctoris ſuo in ruſculo levandae valetudinis cauſsâ

Ludovicus Paternus Poëta Myrthiae amoribus praeclarus, ejuſque ruſticatio eo in loco, ubi vulgo Monticellus dicitur.

Allifana Urbs, vel immanis

Hānibalis Carthaginienſis obſidione, Roperi Regis admiratione, ac S. Xiſti I. Papae, & mart. ſepulchro praeclara.

miratione, ac a ſexcentis & amplius annis S. Xyſti I. Papae, & Martyris Sepulchro praeclariſſimâ, levandae valetudinis gratiâ, degeremus, quantum per otium vacare licuit; quod ſane nullum pene fuiſſe fatemur, cum prae frequenti Amicorum acceſſu, tum prae pluri-mis curis, quibus meâ incumbere intererat, ſuadente amiciſſimo collegâ meo Decano Franciſco Apicio, viro ſane, abſque controverſia, ingenuitate, ac doctrinâ praeſtante, ad extemporaneam illam, ac jejunam pene diſſertationem, verioribus, utilioribus, ac prolixioribus documentis, ut eidem Juventuti ad ſcientiarum, artiumque liberalium genera eâ methodo, quam commodiſſimam, nec fortaſse excogitatam ducebamus, ſterneretur via, augendam, & illuſtrandam tulit animus. Quodque cum, auctore Deo, a quo bona cuncta procedunt, jam brevi effectum ſit inter tot curas, ac valetudinis incommoda, quibus addas, quod cum ita eſset, ne quorundam juſtas fortaſſe querelas ſubiremus, vel tantillum a ſervitio chori, cui per hebdomadam ex

Laudatur Canonicus Decanus Franciſcus Apicius, quod Auctori ſuaſerit operis perfectionem.

con-

conventione, per Sedem Apoſtolicam approbatâ, adſtricti ſumus, abeſſe quivimus, ſtatim, uti par erat, de cenſoribus cogitatum eſt; quapropter praeſtantiſſimos adivi viros, & prae ceteris Fortunatum Palumbum Regiae Neapolitanae Academiae, ac ſui Ordinis decus; Laelium Vendictolium in Liberalibus diſciplinis, ac praeſertim in utroque jure nulli ſecundum; Franciſcum-Mariam Pratillium, Campanae Eccleſiae Canonicum Presbyterum, ac optime de literis meritum; & Simonem Barram, literis politioribus, & ingenio excultum, ut de ea diſſertatione ſuum ingenue ferrent judicium. Verum enim vero quoniam ſtudioſae, ac cupidae literarum Juventutis bono perutilem fore cenſuerunt, denuo eo meliori modo, quo eam nunc Tibi, benigne lector, exhibeo, pro viribus meis poliendam curavi. Ceterum parcendum eſt imbecillitati meae, quae eo magis major facta eſt, quo ruri degeremus, ubi & ingenium rude, & nulla, aut parva librorum copia, meliora haut ſuppeditabant. Si in ea vero non ubique latinis verbis, nec concinno

Aditio Auctoris ad praeſtantiſſimos viros Fortunatum Palumbum, Laelium Vendictolium, Franciſcum-Mariam Pratillium, Simonem Barram, qui ſtudioſae Juventutis bono opus edendum exoptarunt, ac cenſuerunt.

Conqueritur Auctor imbecillitatis ſuae ad maxima inhiatis, ſi pro viribus poſſet.

Quarundam vocum uſus ſcribentibus vitio verti nequit ob nonnulla nova rerum nomina, & linguae egeſtatem.

nexu junctis uſi ſumus, veniam facile ſperamus a linguae peritis, vel ex eo quod illos non latet multa eſſe nova rerum nomina, quae latine efferri, non poſſunt: ideoque quarundam vocum uſus ſcribentibus vitio verti nequit. *Omne, quod de re bona dilucide dicitur*, Ciceroni ipſi, *praeclare dici videtur. Iſtiuſmodi etiam res*, eodem judice, *dicere ornate velle, puerile eſt: plane autem, & perſpicue expedire poſſe, docti, & intelligentis viri*. Hinc haut illi ſumus; qui eorum ſententias probamus, qui vocabula diſciplinarum quarumque propria exterminant, & Philoſophorum ſermonem ad lucem claſſicorum Scriptorum expendunt. *Ita inique Petrum Victorium*, ut ait Voſſius (1) *ſugillat Majoragius, quod uſus eſſet vocabulo* contrarietatis. *Et recte Scaliger*. 2. *Non verſamur in foro, aut in Romano Comitio, ſed in communi theatro ſapientum, ſub oculis veritatis; cujus ſupellectilem, atque apparatum, non tam nitidum, quam opulentum eſſe decet.*

Hinc

(1) Voſſius Inſtitut. Orat. lib. 4. cap. 3.
(2) Scaliger Exercit. prima ad Cardanum

Hinc ſi in iis, quae *de Re Latina* ſcripſimus, ut ab ea exordiar, aliqua ſcitu digna reperies, non nobis, ſed gravioribus ejus linguae cultoribus, praeſertim doctiſſimo noſtrae aetatis viro Johanni Baptiſtae Vico, cujus diſerte tradita, haec nobis ſcribentibus facem praetulerunt, honorifice referri non dubitamus. Quin vero, ne quivis furti crimen jure nobis quoquo modo objiciat, ſi quaevis alia, hoc uno in noſtro aggeſta libello, ab Auctoribus quibuſcumque excerpta videantur, eis ad reddendum hujuſmodi mutuum, cum praeſertim, út Jureconſultus ait, *ſors fiat ex uſura*, paratiſſimi ſimus: non enim in hac noſtra opella fucatam nobis quaerimus laudem, ſed diſcentium commoda, & Dei Optimi Maximi gloriam, *qui dives in miſericordia*, citra expectationem noſtram, ad malignorum emendationem, & Zoilorum pacem, dedit incipere, & perficere. Hi enim, quis crederet, ut fructum omnem exigui hujus laboris interciperent, novis inſidiis, veluti armati ſatellites, arcem patientiae noſtrae aggredi ſunt conati; ſed ne

Johannis Baptiſtae Vici ſcite tradita, Auctori ſcribendi facem praetulerunt.

Auctor ne plagii crimen incurrat, proteſtatur ſe, vel cum uſura, unicuique acceptum mutuum redditurum.

Operis finis Dei gloria, & diſcentium commodum.

ab

Auctori haut tanti fuêre Malignorum inſidiae, ut a ſemetipſo aberrare eum cogerent.

ab hiſce quidem inſidiis Arci noſtrae periculum fuit. Verum enim vero, cum hae querelae non ſint hujus loci, ad graviora ſtudia tranſeamus, & invidos dimittamus conſumendos livori ſuo. Quiſquis enim pro rebus maximis, ut ſcite admodum inquit Gravina, qualis gloria literarum eſt, invidiam ſubit, hunc optimum ſane putes iniiſſe conſilium. Aciem namque invidiae dies obtundit, & veſtigia livoris aevum obliterat: laudem vero doctrinae poſteritas alit, atque adeo ipſa conſervat & tuetur aeternitas. Hinc bonam mentem, cum fortunae rebus, utpote extra naturae fines effuſis, ac proinde perturbationum adminiſtris, ſi ad rectam rationem revocemus, minime commutaverim: ad graviora igitur ſtudia tranſeamus; nam, ut eleganter inquit Claudianus 1.

Optimum quiſque ſibi init conſiliũ, ſi pro gloria literarũ, quã tuetur aeternitas, invidiam ſubit, cujus aciem dies ſenſim obtundit.

Mens ſana cum Fortunae rebus, minime commutanda.

Ipſa quidem virtus pretium ſibi; ſolaque late
Fortunae ſecura nitet, nec faſcibus ullis
Erigitur, plauſu've petit clareſcere vulgi,
Nil opis externae cupiens, nil indiga laudis. Sed

1. Claudian. in Panegyr. de conſ. M. Theod.

Sed ne in ingenuitatem peccemus, haut me in *Logicis* novi aliquid dixiſſe, quam ingenio praeſtantes diſerte tradidêre, fatendum eſt; ſi enim id dixerim, Te ſane fefellero; cum enim omnis literarum jam detectus ſit Orbis, ut ultra progredi videatur nefas; cuncta enim nedum logicae artis, ſed totius fundi literarii loca ita ſunt a prioribus occupata, ut jam inquirenti impenſius materia deſit, nullaque ſuperſit res, quae a majoribus indicta fuerit; imo quae non ſit exornata, ac multa cum dignitate perpolita. Hinc logicam aggredienti, ſicuti neque tutum eſt in nova inniti, ita nec facile erit eam aſſequi, quâ SS. Eccleſiae Patres Clemens Alexandrinus, Anſelmus, Thomas Aquinas, Bonaventura, aliiq; feliciter uſi ſunt in Theologicis confirmandis veritatibus; nullâ aliâ eruditione novâ indigemus, niſi quâ ſummum Numen rogemus, ut certae ignorantiae noſtrae tenebras, lumine claritatis ſuae diſcutiat, ne quiſquam jure nobis objiciat

In Orbe literario ultra progredi videtur nefas.

SS. Eccleſiae Patres in Theologicis veritatibus confirmandis, logicâ feliciter uſi ſunt.

Deſine magna loqui, frangit Deus omne ſuperbum:

Ma-

Magna cadunt , inflata crepant ; tumefacta premuntur.

Ex adoleſcentium animis eradicandae penitus inanes voculae, & quaeſtiunculae, quarum ignoratio ſumma ſapientia eſt, & ſolidioribus incumbendum.

A Logica, ſolidaque philoſophia, experientiâ , ac rerum peritorum exemplo ducti, eradicandas exiſtimavimus futiles , inanes , tetricas voculas , & quaeſtiunculas , quibus miſere adoleſcentium effluentibus primis, ac melioribus annis, tenellum defatigatur ingenium , ut eas integras , & intactas ſibi habeat

Gens ratione furens , & mentem paſta chimaeris.

Quid enim ad facultatis indagandi Veri aſſecutionem prodeſſe unquam poterit tot animorum contentionibus excutere: *Utrum detur terminus mixtus ; an copula poſſit eſſe terminus; an detur ens rationis ; an Deus poſſit illud efficere ; utrum naturae ſint univerſales in eſſendo* , ut ajunt , *& praedicando a parte rei , vel ex parte mentis* ? aliaſque ſexcentas, quas peperit Ars Sophiſtica , ſubtilioribus Arabum argutiis adjuta , quibus dubio procul adoleſcentium animos depravari , & ipſo in limine ſtudia praefocari experimur ; ut non injuria Facultas Artium Pariſienſis circa finem de-

Facultas Artium Pariſien-

decimiſexti ſeculi Ariſtotelis diſputationes, adverſus veteres phyſicos, accurate examinari mandavit, rejectis inanibus quaeſtiunculis, quas olim Barbari invexerant, & ab humaniore, politioreque ſeculo exploſas. Quod ſane cautum olim fuerat, nempe circa initium decimiquarti ſeculi, ab Johanne XXII. Romano Pontifice in Epiſtola ad Lectores ejuſdem Pariſienſis Academiae data, hiſce verbis: *Quidam, etiam Theologi, poſtpoſitis, vel neglectis neceſſariis, utilibus, ac aedificativis doctrinis, curioſis, inutilibus, & ſupervacuis Philoſophiae quaeſtionibus, & ſubtilioribusſe immiſcent, ex quibus ipſius ſtudii diſciplina diſſolvitur, luminis ejus ſplendor offunditur, ſtudentium utilitas impeditur, &c.* Quare ſcite admodum doctiſſimi Neapolitani Seminarii (quod norma eſt ceterorum, utpote ex quo veluti ex Argolica navi, aut ex Equo Trojano, tot, ut ita dicam, literarum Antiſtites prodeunt) Rectores, ne vel tantillum quidem hiſce minutiis, ab Alumnis immorandum, ſed ſolidioribus rebus incumbendum, veluti jure ſanxerunt. Quiſquilias enim, & ſophiſticas

ſis Ariſtotelis diſputationes, adverſus veteres Phyſicos examinari mandavit, ac a Barbaris adinventas argutias exploſi.

Epiſtola Johannis XXII. ad Lectores Academiae Pariſienſis pro eliminandis quaeſtiunculis non ſatis ſacrae doctrinae concruetibus.

Laudantur ſapientiſſimi Neapolitani Seminarii Rectores, quod Alumnos non, niſi ſolidioribus incumbendum ſinant, curentque.

cas illas Philoſophorum ſpeculationes, non tam miſerum, & irrationabile hominum genus, quam & Deo, & Mundo inimicum reddere, vel ii, qui olim illis operam dedidêre experti ſunt. Et ſane Abaëlardus Peripateticus doctae Heloiſsae amoribus clarus, quem S. Bernardus in Epiſtolis ſuis, novum de veteri Magiſtro Theologum, qui ab ineunte aetate in arte dialectica luſit plurimum, & in Scripturis Sanctis inſaniebat, appellat; poenitentiä ductus, & Monachus apud Cluniacum factus, haec ſcripſit ad eandem: *Quondam mihi chara, nunc in Chriſto chariſſima, odioſum me Mundo reddidit Logica: nolo ſic eſſe Philoſophus, ut recalcitrem a Paulo, non ſic eſſe Ariſtotelis, ut excludar a Chriſto.* Sed addendum huic, memoriae ſedulo committendum exemplum, quod refert Paſſavantius in ſuo aureo Poenitentiae ſpeculo, illius nempe ſophiſmatum Magiſtri, Serli nomine, qui ad ipſius diſcipuli aeternis excruciati poenis, ob nimiam quondam illis deditam operam, apparitionem, ſtatim convolans ad S. Religionem, haec ſui monimenta reliquit.

Abaëlardus Peripateticus doctae Heloiſſae amoribus clarus, relictis inſanis Arabicae philoſophiae argutiis, ac deteſtatis erroribus, ad optimam frugem evocatur a D. Bernardo.

Horrendum Paſſiavantii exemplum de Serli diſcipulo, qui utpote cavillis plurimum indulſerat, aeternis fuerat poenis mancipatus.

Lin-

Linquo coax ranis, cra corvis, vanaque vanis,
Ad Logicam pergo, quae mortis non timet ergo.

Hinc non poſſum non ſtomachari, cum audio quamplurimos, tetricis illis vocabulis, & quaeſtiunculis, quibus incauti quidam Philoſophi, utpote neſcio quo foetu gravidis, impenſe ſe dedidêre, adoleſcentes fieri acutiores; cum tantum id a veritate ſit alienum, ut ſaepiſſime noceant: quin vero illud non leve ſecum traxit incommodum, ut ſi alio tyronibus migrandum ſit, continuo dediſcenda forent priora, quae cum ſenſim in rudibus illis annis altas fixerint radices, eradicari vix poſſunt; nam ut Poëta tragicus in *Troade*, inquit:

Tyronum incommoda.

Quae ſemel altas fixerunt radices, haud facile eradicantur.

Dediſcit animus ſero, quod didicit diu.

Qua in re non arbitror, ſcite inquit Quintilianus (1), *diu mihi laborandum, ut oſtendam quanto ſit melius optimis imbui: quanta in eluendis, quae ſemel inſederint vitiis, difficultas conſequatur, cum geminatum onus*

(1) Quintilian. *lib. II. cap. III.*

onus ſuccedentes premat. Et quidem dedocendi gravius, ac priuſquam docendi. Propter quod Timotheum clarum in arte tibiarum ferunt duplices ab his, quos alius inſtituiſſet, ſolitum exigere mercedes, quam ſi rudes traderentur.

Non eſt autem, ut referam, cum omnis hiſtoria teſtetur, quos fructus nobis in Eccleſia Chriſti peperit, pariatq; Dialecticae abuſus cum ſuis Sophiſtis, qui fallacibus argumentationibus, earumque tenebris obvoluti, & excaecati, ſibi aliiſque perſuadere conantur, ſine vulgari Logica, ſine perſonata Dialectica, ſine rixa, ſine altercatione, ſine ſophiſmatibus conſtare non poſſe divinam illam ſcientiam, quae a S. Scriptura, & Apoſtolica Traditione, quae veluti depoſitum cuſtoditur in Eccleſia Sancta Dei penes Romanum Pontificem, & totius Chriſtiani Orbis Epiſcopos; ceu a duobus fontibus emanat; non attendentes, quod *omnem vim venenorum ſuorum in dialectica diſputatione conſtituunt haeretici, quae Philoſophorum ſententiâ definitur, non adſtruendi vim habere, ſed ſtudium deſtruendi. Sed non in Dialectica complacuit Deo ſalvum facere*

Apoſtolica traditio veluti depoſitum in Eccleſia cuſtoditur penes Rom. Pontificem, ac totius Chriſtiani Orbis Epiſcopos.

re populum ſuum; Regnum enim Dei in ſimplicitate Fidei eſt, non in contentione ſermonis, ut inquit Adrianus Papa. 1. Errat itaque, qui ſibi perſuadere conatur Dialecticam eſſe evertendorum haereticorum machinam omnium potentiſſimam; cum re verâ, ipſa ſit robur omnium haereticorum; omnia namque vel Divo Hieronymo teſte, haereticorum dogmata, ſedem ſibi, & requiem inter Ariſtotelis, & Chryſippi ſpineta reperierunt. Hinc Dionyſius Petavius poſt enarratas priorum ſeculorum haereſes, inquit: *Inſequens aetas tulit alios haereticos, qui Ariſtotelaeae Philoſophiae, & artificioſis iſtis molitionibus magis deditи, eoſdem labyrinthos, ac tricas argumentationum ſubtilium impegerunt in Divinam Scripturam*.

Regnum Dei in ſimplicitate Fidei eſt

Ars ſophiſtica evertendae veritatis praeſidium.

Huic nos incommodo remedium allaturos ſperamus, ſi oculos, mentemque noſtram convertamus, ad id quod narrat Aelianus: 2. *Plato*, inquit, *Anniceridis Cyrenenſis, qui ſingulare, & inſolitum, ſed inutile opus ediderat, nimiam induſtriam*

Cordati viri conſilium.

(B)

1. Adrianus Papa in Can. omnem diſtin. XXXVII.
2. Aelianus lib. II. variar. hiſtor. cap. XXVII.

ſtriam reprehendit, *inquiens*, *fieri non poſſe*, *ut qui rebus tam nullius pretii operam navaret adeo diligentem*, *poſſet magnis*, *& praeclaris vacare*. Hinc prae oculis ſemper habendum praeclarum, dignumque illud Sapiente reſponſum, quod legimus apud Phaedrum 1.

Rei venae, vana eſt gloria.

> *Niſi utile eſt quod facimus*,
> *ſtulta eſt gloria.*

Quod appoſite ad rem noſtram expreſſit Scaliger hiſce verſibus

> *Haec eſt mearum tota ſumma ſummarum*
> *Stultum*, *ac ſupinum*, *plumbeique delirii*,
> *Rebus relictis*, *conquieſcere in verbis*.

Senecae conſilio obtemperandum.

Satius igitur illud genus hominum putarem locutum, ſi cum Seneca, dum ait, ſentiret 2. *Nec ego nego proſpicienda iſta*, *ſed proſpicienda tantum*, *& a limine ſalutanda*, *in hoc unum*, *ne verba nobis dentur*, *& aliquid eſſe in illis magni*, *ac ſecreti boni eſſe judicemus*. Quippe ubi ſcimus quid ſibi velint, quidve ſignificent voces illae, periculum minus

eſt

1. Phaedr. Fabul. lib. III. Apol. XXXV.
2. Senec. epiſt. XLIX. ſeu lib. VI.

eſt, ne nobis imponant, qui eas certis occaſionibus adhibere norunt, neve ubi latentia arcana, ſive nomenclaturam ſuam palam faciunt, aliquid auditu dignum dixiſſe videantur; noſque eorum placita oppugnare perſpicue queamus; nam ut vulgo dicitur: *Ars deluditur arte*. Hinc non injuriâ Adoleſcentes hortati ſumus, ut quam illis quiſquiliis potius perdunt operam, impendant Morali Philoſophiae; nam ut Plutarchus in libro de Liberis educandis; ex nectareo Bionis ore loquitur 1. *Sicut Proci cum non poſſent cum Penelope concubere, rem cum ejus ancillis habuerunt: ita qui Philoſophiam nequeunt apprehendere, eos in aliis nullius pretii diſciplinis ſeſe conterere. Itaque reliquorum ſtudiorum quaſi caput, & ſumma conſtituenda eſt Philoſophia; etenim ad corporis curationem duae inventae ſunt ab hominibus ſcientiae, Medicina, & Gymnaſtice: quarum altera ſanitatem, altera firmam ſani corporis conſtitutionem conciliet. Animi autem aegritudinibus, atque motibus, ſola medetur Philoſophia. Hac duce, & co-*

Philoſophiae praeſtantia, & utilitas ex Bione.

1. Plutarchus in lib. de liberis educandis.

mite cognoſcere datur quid honeſtum ſit, quid turpe; quid juſtum, quid injuſtum; quid ad ſummam expetendum; quid fugiendum; quomodo nos erga Deos, erga parentes, ſeniores, leges, alienos, magiſtratus, amicos, uxores, liberos, ſervos, gerere debeamus. Scilicet, ut veneremus Deos, parentes honore afficiamus, ſeniores revereamur, legibus obtemperemus, amicos diligamus, uxores caſte amemus, liberos animi interno quodam amore complectamur, ſervos injurioſe non tractemus; & , quod ſummum eſt, neque rebus ſecundis efferamur gaudio, neque adverſis nimio luctu dejiciamur: ac neque voluptatibus diffluamus; neque irâ ad ſaeviciam nos abripi ſinamus; quae ego omnium nobis a Philoſophia obtingentium bonorum antiquiſſima judico. Fortunâ enim proſperâ ingenue uti, viri eſt officium, citra invidiam, hominis moderati, ratione vincere voluptates, ſapientis: iram compeſcere, non cujuſvis viri. Perfectos autem viros ego eos cenſeo, qui norunt facultatem civilem permiſcere, & contemperare cum Philoſophia: duoque illos ſumma bona

Officia hominis bene inſtituti.

exi

exiſtimo adipiſci, ut & in republicâ verſando communis vitae uſum augeant, & Philoſophiam tractando, vitâ fruantur tranquillâ, ac ſedatâ. Cum enim tria ſint vivendi genera, unum in agendo, alterum in contemplando, tertium in perfruendis voluptatibus occupatum: qui tertium hoc ſequitur, diſſolutus & voluptatum ſervus, belluarum ſimilis, objectuſque eſt: contemplator, ſi actionibus abſtineat, inutilis: rebus gerendis deditus, Philoſophiae ignarus, rudis eſt, & facile errat. Pro viribus igitur enitendum eſt, ut & publica tractemus, & quantum ratio temporis ſinit, Philoſophiae nos demus.

Non arte, ſed naturâ poëſis comparatur.

De *Re poëtica*, pauciora fortaſſe mihi dicenda erant, utpote quam naturâ comparari diſcimus, niſi iis, qui poëtae naſcuntur, veluti digito oſtendere coacti fuerimus a latinae Poëſeos legislatore. 1.

Unde parentur opes; quid alet, formetque poëtam,
Quid deceat, quid non: quo virtus, quo ferat error.

In quo ſane, ſicuti in ceteris, ut cum eodem Horatio loquar, fateor me functum vi-

1. Horatius in arte poëtica.

. . . . *.vice cotis, acutum*
Reddere, quae ferrum valet,
exors ipſa ſecandi.

Eloquentiam nedum naturâ, ſed etiam arte comparari neceſse eſt.

De *Eloquentia* vero; quae nedum naturâ, ſed etiam arte comparatur, pluribus forſan dicendum erat; verum partim quod ſufficere, quae diximus ſtudioſae Juventuti putarem; partim ne libellus hic excreſceret nimis; ſolius enim literati, & vulgatae famae viri conditio ea eſt, & literaria opera; rerum peritis, quo ingentiora, eo majorem legendi voluptatem afferre videantur, brevem eſſe adlaboravi. Nec opus eſſe videbatur iſtâc arte, ut apud quamplurimos compertum eſt, ut homines fiant eloquentes. Illis enim animadverſum eſt, parum ad oratorem formandum valere illa ſubſidia, quae ab inventione argumentorum, phraſium, ornamentorumque petuntur. Argumentorum, ut inquit Arnaldus in Arte cogitandi, ferax mens eſt, dicendi formulas uſus ſuppeditat; figurarum autem, ac troporum nunquam non adhibentur plus aequo. Hinc Divus Auguſtinus generatim de Rhetorices praeceptis loquens, ait:

Eruditorum opera, quo ingentiora, eo majorem afferunt legendi voluptatem.

Nec opus eſse Rhetoricâ arte ad oratorem formandum viſum eſt quamplurimis Viris ingenio praeſtantibus, ſed ingenio feraci, & uſu, quae recte dicendi formulas feliciter miniſtrant.

ait : *Illa nimirum ab eloquentibus obſervari in dicendo, licet de iis ne cogitent quidem, ſive illa ſciant, ſive neſciant. Implent quippe illa, quia ſunt eloquentes: non adhibent, ut ſint eloquentes.* Hinc Virgilius exempli cauſsâ, qui cum nobis deſcripſiſſet Euryalum ab hoſtibus captum, hoſteſque jamjam ſtragem, quam Niſus Euryali amicus intulerat, ex ejus nece ulturos, Niſum producit haec affectuum, & amoris pleniſſima verba exclamantem

Poëtas, & Oratores figuram aliquam affectâſſe ſaepe dicimus, cum de ea illi nuſquam cogitaverint.

1. *Me, me: adſum qui feci: in me convertite ferrum*
O Rutuli: mea fraus omnis: nihil iſte nec auſus,
Nec potuit. Coelum hoc, & conſcia ſidera teſtor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.

Neceſſe eſt, non tantum regularum, quas ars ſuppeditat, ſed etiam ſui ipſius oblitum, ut perſonam, affectuſque induceret ejus, quem exhibebat. Rerum igitur copiâ, quae, ut Cicero inquit, copiam verborum facit, ut eloquentes ſimus, indigemus. Copiam autem rerum nonniſi a claris Auctoribus

Rerum copia, ut Cicero inquit, verborum copiam nobis ſuppeditat.

1. Virgil. Aneid. ix.

Eloquentes evadimus, ſi longa, ac ſeria nos inter, & eloquentes conſuetudo intercedit.

inſtruamur, qui legendi non ſemel modo, & perfunctorie, ſed ſummâ adhibitâ curâ, iterum, atque iterum, ut eorum ſtylus nobis familiaris fiat; unde Horatius in poëtica arte

Scribendi recte, ſapere eſt principium, & fons:
Rem tibi Socraticae poterunt oſtendere chartae.

Neapolitana Urbs eximiis Oratoribus in omni dicendi genere cum in Foro, tum in Senatu, & in Sacris Côcionibus praeclariſſima.

Hinc eſt, quod hiſce chartis inſtructa Neapolis, eo devenit, ut in ea Oratores amplo, verſo, inflammato dicendi genere, eximios, cum in Foro, tum in Senatu, & in Sacris Concionibus cum ſummo publicae utilitatis bono, & maximâ linguae gloriâ claros demiratus ſit Orbis. Quippe, ut ceteros taceam, meminiſſe ſat erit. 1. noſtri Vincentii de Franchis, Franciſci ab Andrea, Nicolai Caravitae, eximiq; reconditae eruditionis Viri Cajetani Argentii, Thomae Mazzaccharae, Ludovici Paterni, Summi Senatûs, Sacriq; Conſilii luminum, in quos haut temere dixerim, omni-

1. Concivis, ut palam fit publicis Tabulis, quae aſſervantur Pedemontii apud U. J. D. Thomam Ciccarellium, Virum quippe priſco candore, ac doctrinâ percelebrem, conſcriptis a Notario Hercule de Parrillis ann. 1559. die 6. menſis Februarii :& ann. 1568. die 2. Maji: & die 6. Junii 1575.

nigenam literaturam, omneſque vires ſuas ad eloquentiam Providentiam inſpirâſſe. Quot vero in Sacris concionibus ſummos Oratores, vel hac noſtra aetate admiramur, praeterire, quam dicere, ne eorum longus texeatur catalogus; ſatius duximus, cum ex eo conjici poſſit, quod vel Cappuccinorum Familia, cui nonniſi divinarum rerum contemplationi vacare eſt; duos nobis celeberrimos dederit; Antonium nempe a Palatiolo; & Bernardum-Mariam a Neapoli utrumque ſublimis Etruſcae eloquentiae admirandum exemplar.

Antonius a Palatiolo, & Bernardus-Maria a Neapoli e Cappuccinorum familia, ſublimis uterque etruſcae eloquentiae admirandum exemplar.

Non dubito quin, ſi quis non Hypſeâ caecior ſit, nec penitus turgeat nigrae loliginis ſucco, viſurus ſit facile, haut inutilia, quae de naturali philoſophia, & Philoſophorum ſectis adumbravimus; ſic enim ut me admonuerat vir eruditus, ac amiciſſimus meus Joſephus Citus, cujus ſane conſilium huic opellae, non parum contuliſſe fateor, Adoleſcentuli hiſtoriam Philoſophiae praeteritorum ſeculorum ediſcent, atque unde ſint multa philoſophica placita exorta rite cognoſcent; alias vix loqui de ve-

Ne in errores dilabamur incauti, hiſtoriam philoſophiae teneamus, oportet.

teribus poſſent, quin in craſſos errores incauti dilaberentur. Quo in negocio, ſi vetuſtioribus Peripateticis, ſive Ariſtoteleâ Philoſophiâ male utentibus, alioquin exoſa diximus, non eſt, ut veniam petamus; nam cum per plura ſecula plus aequo magni feciſſent nugas, jam id a praeſtantiſſimis viris cautum eſt, a quibus illorum auctoritati, aperta opponenda fuit veritas, ut eorundem prorſus, excuſſo jugo, quo miſere premebamur, ad ſolidiora ſterneretur via, quae inoffenſo pede, ac ſine temporis, jactura calcanda videretur.

Cordati viri plurimi refert veritatem inquirere, atque inventā falſitati opponere.

Quae ſecuntur de *Romana Juriſprudentia*, ideo dicenda fore cenſuimus, non ut collocari in eorum numero videamur,

. . . . . qui ut ſe plurima noſſe
Obſtentent; pateatque ſuarum
opulentia rerum
Quidquid opum congeſſerunt
. . . . . effundunt, & verſibus
omnia acervant.

Sed partim ut uno in opuſculo ſtudioſae Juventuti omnis monſtraretur via; partim, quia tanta eſt ju-

ris

ris utriuſque affinitas, ut alterius alterum poſcat opem, & res conjuret amice, de utroque aliqua oportuit praelibare. De *Jure* vero *Canonico Romano*, conſulto egimus, cum Sacrorum Canonum notitia nedum Clericis, ſed Laicis etiam adprime neceſſaria videatur; omnium enim plurimi intereſt, qui Chriſtianae Religioni nomen dedêre, ſcire non ſolum quid tenere, & ſequi, ſed quid vitare, & fugere debeant, ut ex Leone Papa Epiſtola XII. *ad Clerum*, & *Plebem Conſtantinop.* 1. & ex Celeſtino *ad univerſos Epiſcopos Apuliae*, & *Calabriae*, clare colligitur. Hinc anſâ arreptâ, *de origine Conciliorum generalium*, a quibus, & Canones ortum ducunt, & in quibus ipſi continentur, pauca attigimus; cum de his latius altero noſtro in opuſculo, jam manu exarato, praeſtituros fore, Divina ope, ſperamus; ac *de Theologicis diſciplinis*, *Sacra Scriptura*, & *Divina Traditione*, e quibus veluti a duobus fontibus effluunt, verba fecimus. Si enim nunquam

Nulli licet ignorare Sacroscanones, ex quibus nedum quid tenere, & ſequi edocemur, ſed quid vitare, & fugere debeamus.

Nî faeviant fortunae procellae, ſe alterum opus editurum promittit Auctor.

ncn

1. Leo Papa Epiſtola XII. ad Cler. & Pleb. Conſtantinop. & Celeſtinus Papa ad univerſ. Epiſcopos Apuliae, & Calabriae.

non errare noſtrâ refert, hîc plurimi interfuit: neque enim, ut ſapientiſſime inquit Divus Auguſtinus: *quiſquam melior, aut felicior eſt, quod praeter Deum alia noverit, aut ignoret*; hinc ſi quae in his parum honorifica indicavimus, & praecipue adverſus, & laxioris, & plus aequo rigidioris Ethicae Chriſtianae cultores, qui maximo Chriſtianae Reipublicae malo, tot falſas opiniones, ſuadente tenebrarum principe, *qui transfigurans ſe in Angelum lucis*, ut inquit.1.Paulus Apoſtolus, *falſa pro veris ſuggerit ſaepe*, excogitarûnt; eum induimus habitum, quem omnibus praecipit idem Auguſtinus: *Diligite homines, interficite errores: ſine ſuperbia de veritate praeſumite, ſine ſaevitia pro veritate certate, rogate pro eis, quos redarguitis*. Accipias ergo, ſtudioſa Juventus, opuſculum hoc meum, cui quando a negociis, & valetudinis incommodis ocium, & quies erat; quandove ab ſaevientis fortunae procellis reſpirare potuimus, dedimus operam: quod ſane opuſculum in lucem edi exoptavimus, non ut

Laxior, & rigidior morum diſciplina, veluti oppoſiti ſcopuli Scillae, & Caribdis declinandi.

1. Paulus Apoſtolus II. ad Corinth. cap. II.

ut immortalitatem aſſequamur, ſed ut ſaltem monumentum aliquod nobis paremus, unde Poſteri, aut meliora conentur, aut vixiſſe nos olim, non ignorent: ſciaſque quod ſcientiarum cognitionis, ad quam pervenimus, voluptas praeſtat, ut vitae hujus moleſtias aequiori animo feramus, & tranquillius hoc aevo degamus, qua in re hujuſce vitae beatitudinem eſſe, haut inſipienter veteres Philoſophi credidêre, ex quorum ſententia inquit *Poëta*.1.

Scientiarum voluptas aequiori animo perferri finit humanae vitae moleſtias.

Felix, qui rerum potuit cognoſcere cauſſas.

Felix utique eſt ſapiens, qui cum rerum cauſsas ſciat, quae vera eſt ſciētia, nihil timet ſaevientis Fortunae procellas.

Illud vero coronidis loco, haut inutile meminiſſe velim, quod de ſtudiorum ratione inquit Nicolaus Damaſcenus, Auguſto Caeſari aequalis, hiſce verbis latine verſis a viro undequaque doctiſſimo Ludovico Antonio Muratorio: *Sicuti illi, qui longa itinera ingrediuntur, nonnullis in locis divertunt tantum, in aliis etiam prandent, quibuſdam aliquot impendunt dies, alia ſatis habent vidiſſe in tranſitu; ſed his peractis omni bus, reverſi, ſuam inhabi-*

Nicolai Damaſceni monitum latinis literis translatum a Ludovico-Antonio Muratorio.

1. Virgil. II. Georgicor.

bitant domum: non aliter per totum eruditionis ambitum, velut iter facientes, oportet aliis quidem in ſtudiis immorari diucius, in aliis minus; alia tota, alia ex parte ediſcere, quorundam ſolis elementis eſſe contentos, eorumque ſuſceptis utilitatibus, ad Philoſophiam tanquam ad patrium larem reverti.

Satis itaque duximus uno hoc in libello, de ſcientiarum, artiumque generibus, earumque momentis, pro viribus noſtris, dixiſſe; digitumque ad fontes, ex quibus ingenio praeſtantes viri hauſerunt ſanae doctrinae latices, indicâſſe. Quod opus licet gravioribus hominibus dignum non ſit, rudibus ſaltem (ut in epiſtola, qua ne de tabula manum ſubtraherem, hortatus eſt affinis noſter Petrus Abundius Battilorius Guardiae Alpheriae Epiſcopus, vir ſane & in Canonica, & Civili juriſprudentia, nec non in literis politioribus ſatis verſatus, recte inquit, ad capiendum majoris operis incrementum, & quandam liberalium diſciplinarum imaginem, vitandumque inquirendi laborem; cum omnia ex plu-

Opus ſtudioſae Juventutis bono elaboratum, ut aſſequatur diſciplinarum imaginem, vitetque improbum inquirendi laborem.

pluribus ſtudiis collecta, complecti memoriâ non ſit) plurimum proderit; nam, ut Auguſtinus ait ad Licentium, quem hortabatur, ut ad muſas rediret, *Eruditio diſciplinarum liberalium, modeſta ſane, atque ſuccincta, & alacriores, & perſeverantiores, & comtiores exhibet amatores amplectendae veritatis, ut & ardentius appetant, & conſtantius inſequantur, & inhaereant poſtremo dulcius*. Quod vel Naſo indicaſſe videtur, cum inquit.

Divus Auguſtinus Licētiū, ut ad Muſas rediret, hortatur. Eruditio diſciplinarum, quibus ingenuae continētur, nedum plurima affert ſtudioſae Juventuti commoda, ſed eandem ſedulo ſtudio, nemo adeo ferus eſt qui non miteſcere poſſit.

...ingenuas didiciſſe fideliter artes
Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Quod ſi *ſcituli* aliqui, qui *naſutiores* ſe faciunt, haut *rem novam* nos factitâſſe autument, ſciant; quod cum circa ſtudiorum rationem plurima ſcitu digna attuliſſet doctiſſimus Vicus, veluti ſimili querelae occurrens, ait, *quod Novitas proprium laudis argumentum non eſt; ridicula enim, & monſtra novitate cenſentur. Illud vero laude dignum, recte nova dixiſſe*. Quod, an a nobis praeſtitum ſit, rerum peritis judicium eſto.

Novitas haut proprium laudis eſt argumentum, niſi recte efferatur

Sed

Sed ô ſtupenda prorſus, nec unquam ſatis deploranda humani caecitas animi, en laborum noſtrorum gratia, *ſcituli* quidam variis artibus labores noſtros intercipere conantur!

Grandia ſaepe, quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenae.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo
Carduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis.

Sed fruſtra, nam nos eorum aculeos nihil metuentes; noſcitabamus enim quod ſagax admonuerat Demipho Terentianus

... Omnes, cum ſecundae res ſunt maxume, tum maxume
Meditari ſecum oportet, quo pacto adverſam aerumnam ferant,

haut deterriti ſumus ab eo propoſito, quod ſtudioſae juventuti utile exiſtimabamus futurum; pluſque valuit apud nos doctrinae propagandae ſtudium, quam malignorum perverſitas. Quorundam vero prae ceteris, quorum nominibus pro nunc parco-

Conquetitur hic Auctor quorundam Audaculorum protervitatem ac petulantiam.

parco, licet noſtro non pepercerint, inſignem petulantiam, & protervitatem, non ſatis mirati ſumus; quorum ſane exiſtimationem nunquam nos facto, dictove laeſimus; & tamen, quis crederet, ipſi dementati homunculi in nos, inque probatiſſimae famae Viros, & quod nefas eſt, in odium Rei literariae, inſulsâ olim, ac nigrae loliginis ſucco, manu exaratâ Epiſtolâ, in qua ſe, *ut pupillam oculi cuſtodiri, ac ſub umbra alarum, a Domino, protegi* exorabat auctor anonymus, per ſummam audaciam, ſunt moliti! Homines porro, de quibus in Deuteronomio .1. dicitur: *Gens abſque conſilio, & ſine prudentia. Utinam ſaperent, & intelligerent, & noviſſima providerent*. Ceterum ſi exuant, quod male induunt, nudatae inſtar corniculae riſum moveant. Et quanquam remaledicere utique liceat jure civili, & convicium convicio ulciſci, praecipue cum acerbitate non careat, ut ex Iaſone .2. colligitur, utque non ob-

Inſulſa Anonymi epiſtola in probitae famae Viros, in qua poſt dira mendacia, a Domino protegi exorabat!

Convicium cõvicio propulſamus Jure civili, ſed non lege Jeſu Chriſti.

(C)

1. Deuteron. XXXII.
2. Iaſon ad l. ut vim num. 20. ff. de Juſt. & Jur.

obſcure a Priſcis hocce adagio eſt, deſignatum Τὸν τέττιγα πτεροῦ μὴ εἴληφε, eos tamen redargui per ſilentium, oportuit; cum alia patientiae propoſita nobis a JESU-CHRISTO lex ſit, quam ſequamur.2. : *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto; Sed e contrario benedicentes; quia in hoc vocati ſumus, ut benedictionem hereditate poſſideamus.* Quam ſane legem ipſum omnium Salvatorem ſervâſſe legimus, cum de Cruce pendens, Patrem perſecutoribus ſuis, expoſtularet ignoſci. Quare cum hae querelae haut hunc repoſcant locum, nec ingenium, inſtitutumq; noſtrum verborum ſinat certare contumeliis, nec committendum ſit, ut quas ſcriptis defendimus Evangelicas doctrinas, factis prodamus; meminiſse velim id genus homines, quos iſthaec carpendi, calumniandique inſana coepit prurigo, ſi ad maledicendum, & calumniandum ſuo feruntur ingenio, noſtro nos, ad patiendum vocari. Neque nos illorum pol-

Cicadam alâ ne corripias.

Ingenii cordati viri non eſt certare cō viciis, aut contumeliis verborum, aut perturbari maledictis, ſed animo praeſenti atq; acri reſiſtere, cum id & naturalis ratio, & lex divina praecipiat.

1. I Petri III. IX.

pollemus ingenio, qui dum laboribus ſuis, pro laudibus convicium, pro commendatione dedecus, pro mercede criminationes, & poenas parari vident, ab incoeptis recedunt. Quantulumcunque ſit igitur ingenua, ac ſtudioſa Juventus, opuſculum hoc meum tibi uni elaboratum, ut abſque diuturno, & improbo inquirendi labore, diſciplinarum liberalium, quibus ingenuae continentur, quandam conſequaris imaginem, tibi probatum iri confidimus. Quod ſi in eo aliquid deprehendas, quod cordati Viri cenſurâ dignum, ſit, gratias tibi habuerimus maximas, & aeque tantas, vel ſi ab errore aliquo nos deduxeris. Non enim illi ſumus, qui ignoremus quantum poſt Adae peccatum, humana ratio caliget, atque rerum omnium ignorantiâ obvoluta, in praeceps ruat. Quotus enim quiſque eſt, qui non aliquando fallatur, niſi divino peculiari afflatu mentem, manumve ſcribentis regat Veritatis magiſter Deus Optimus Maximus? Hinc juſtam opprimere judiciorum libertatem,

Quoties in his, qui praeſunt ignorãtia dominatur, poenas potius, quam premia literariis laboribus parari diſcimus.

Poſt Adae peccatum humana ratio, ignorantiae tenebris obcoecata, in praeceps ruit.

Exoptandum quammaxime, ut mentem, manumve nobis dirigat Deus.

tem, aut regnum in literis ſibi affectare, nefas eſſe rati ſumus. Hinc Artem Criticam, cujus ope, ac regulis in re literaria, vera a falſis, recta a pravis dijudicamus, omnium fere Artium, atque Scientiarum ita comitem eſſe debere, ut ſine illa ad perfectionem vix, aut ne vix quidem adſurgere valeant homines, nemo eſt; qui ignoret. Improbanda vero quammaxime, quae cum ſatyra, atque obtrectatione confuſa, noſtris hiſce temporibus apud quoſdam *Audaculos*, & *Scitulos* moleſto nomine traduci in triviis ſolet. Sed anxie optanti ſaepe mihi, undenam iſthaec carpendi; obtrectandique libido; haec feliciter tandem occurrit ratio, nempe aucupanti laudem, nullus alius expeditior ſe offert modus, quam cenſorem agere, & potiſſimum in viros probos, & ingenio, & virtute praeſtantes: ubi enim *Scituli* in hiſce Viris peccata deprehendiſſe ſibi viſi ſunt, tum ſecum tacite, hilari vultu, ac veluti muſſitantes congaudent, & gloriantur, quaſi ingenio; & moribus praeſtantio-

Ars critica omnium Artium; atque ſcientiarum comes.

Critica, quae in ſatyram degenerat, maxime improbanda.

Unde Audaculorum, ac Scitulorum obtrectandi prurigo?

tioribus polleant. Viciſſim vero *obtrectatio*, *& livor*, ut Tacitus ait; *pronis auribus excipiuntur*, & ab Auditoribus pleriſque amantur aliorum ludibria, utpote ambitioni noſtrae blandientia; depreſſis enim proceris arboribus, vel ipſa virgulta ſibi excreſcere confeſtim videntur. Sed

O vanas hominum mentes; o pectora coeca!

Quippe tantum abeſt obtrectantium maledictis deprimi viros praeſtantes, ut ſaepe videas illorum animos horum praedam, & veluti nexos fieri: porro ſapientes, *Scitulorum* animos pro arbitrio verſant, atque torquent, & cum lubet in aegritudinem conjiciunt. Nam ſimulatque ingenii robur, aliquo patefaciunt exemplo, quaſi compedes, & vincula illis injiciunt, atque horum ſervi fiunt, & adminiſtri perturbationum, quarum turbine correpti; poenas dant injuriarum antequam laeſerint. Sed ne *apertis*, ut ajunt, *tibiis invehi in quempiam* videamur, abeamus hinc, & ante omnia, ut in

Obtrectantium animi nexi fiunt, & praeda Sapientum.

Malum Turdus cacat ſibi.

Evangelio praecipitur, *quaerendum nobis eſt Regnum Dei*, ad quod ſtudium refertur in primis ſcientiarum illarum cognitio, quâ ad regnandum cum Deo aptiſſimi evadimus, inde eruditio animi, ſcientiarum ornamentum, atque humana ſapientia prae ceteris deligenda, ne qui ratione beſtiis praeſtamus, mirabili ignorantiâ nos ad illarum conditionem demittamus. Poſtremo hae diſciplinae comparandae, per quas humanae vitae incolumitas ſervari poſſit, nec non & honeſtâ frui voluptate poſſimus, quâ tranquillam, ac ſedatam vitam hoc aevo degamus. Ad hunc ordinem tum praeceptis ſuis Deus, tum ratio magiſtra, & natura nutrix, internâ quadam pulſatione nos in Veritatis veſtigatione ſervandum, quotidie impellunt, rapiuntque. Hinc ſapientiſſime inquit Auguſtinus: *Intelligere ſemper ſine vitio eſt. Intelligere magna, & honeſta, vel etiam divina, beatiſſimum eſt. Intelligere autem ſuperflua nihil nocet, ſed fortaſſe diſcere nocuit, cum*

Ea ſcientiarũ cognitio prae ceteris deligenda, qua ad regnandum cum Deo aptiſſimi evadimus.

Superflua didiciſſe quandoq; nocuit

1, Auguſt. lib. de util. credendi cap. II.

eum tempus neceſſarium occuparent. Hinc vitio nobis verti nequit, ut idem inquit ad Licentium, *Eruditio diſciplinarum liberalium, modeſta ſane, atque ſuccincta*; in omni enim vita adprime neceſſarium eſse duxerunt Viri ſapientes, *NE QVID NIMIS*. Quare magiſtros adeas oportet probatae vitae, ac ſanae doctrinae Viros, quos adiiſſe haut vos olim poeniteat; pravis enim impulſoribus, multos degeneraſſe compertum eſt; hinc abiit in proverbium: *Mali corvi, malum ovum*; quod & a Graecis ſummo ſtudio ſervatum meminit Alexander ab Alexandro, ut dum puerilis aetas prona eſſet ad vitia, magiſtros adhiberent probatiſsimos, magnae, & expertae virtutis, quorum convictu, & domeſticis diſciplinis, exemplisque formarentur. Sic Achilles Chirona, Agamemnon Neſtorem; Hector Polydamanta, Telemachus Menelaum, Alexander Ariſtotelem, Antigonus Zenonem, atque alii vitae magiſtros habuêre non poenitendos, ſicut Auguſtus Apollodorum, Tiberius Theodorum,

Eruditio diſciplinarũ liberalium modeſta, atque ſuccincta.

Magiſtri deligendi, quos haut nos poenitebit adiiſſe.

Laudabilis nõ ſatis Graecorum mos.

 Ho-

Homerus Prognopidem, Virgilius Silonem, Cicero Diodorum, qui illos egregiis artibus inſtructos, ad optimam Scientiarum frugem provexêre: quorum ſane doctrinâ, integritate, & fide, magni poſtea viri evasêre.

Si aberrare nunquam noſtrâ refert, hîc plurimi intereſt, ubi agitur de maximo Religionis negocio, ex quo ſalus aeterna unice pendet.

Sed cum maximum ſit Religionis negocium, nihil hominibus cordi magis futurum eſſe debet, quam ea perſpecta habere, quibus in ſummi Numinis Religione erudiamur, ac proinde dubium non eſt, quin omnem ad illius veritatem aſſequendam convertere debeamus cognitionem, & curam, ut ne cum totam humanae ſapientiae vitam dederimus, id unum adhuc nobis ſuperſit ediſcendum, quod unice ſcire juvat, ac probe tenere neceſſe eſt. *Si quis autem veſtrûm indiget ſapientiâ*, ut inquit Jacobus Apoſtolus, *poſtulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei*. Memento tamen, quod *in animam malevolam non intrabit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis*. Reliquum eſt, ut ab hujuſce opuſculi lectione exploſos velim

1. Jacobus Apoſtolus in Epiſt. ſua cap. I.

lim , quos in convivium ſuum admiſiſſe poenituit Naſidienum apud Horatium, utpote ,

Horat. lib.II. Satyrâ VIII. ver. XXXV.

Qui calices poſcunt majores. Vertere pallor
Tum Parochi faciem , nil ſic metuentis , ut acres
Potores: vel, quod maledicunt liberius: vel
Fervida quod ſubtile exurdant vina palatum.
Invertunt ALLIFANIS. I. *vinaria tota*
Vibidius , Balatroque . . . . .
. . . .

Quod

Non ſatis tamen adhuc intellexi, cur Grammatici communi cenſeant ſuffragio ſub

Tò Allifanis intelligi *poculis* , ſive lagenis majoribus a loco sic dictis : ut ſenſum horumce Horatii Carminum hunc eſſe velint : Vibidius, & Balatro paraſiti illi vehementes potores invertunt , ideſt ovacuant , tota vinaria , ſupple vaſa , quibus vina allata ſunt , Allifanis poculis majoribus . Quippe, nî fallor, non opus eſt iſthoc ſupplemento *poculis* , cum ſatis perſpicue loqui videatur Poëta de Vino Allifano, quod maximo ſemper in precio fuiſſe , vel ex Silio Italico lib.XII. verſ. DXXVI. de Bello Punico , colligi poteſt

. . . . . . *Aliifanus Iaccho*
Haut inamatus ager . . . . .

Hinc non injuriâ mallem carmina ſic eſse efferenda : *Vibidius , & Balatro paraſiti illi , ac vehementes potores invertunt* , ideſt evacuant *tota vaſa vinaria , Allifanis* . Nec aliquid faceſſit negocii , Naſidieni convivium Romae non Allifis paratum ; nam Allifanum vinum priſcis temporibus ſaepe ad Urbem Romam , ſub cujus Praefecti juriſdictione, utpote ex Samnii Provincia Allifana Urbs erat, importatum fuiſſe legimus , hinc quondam epigraphe *de portorio* , ideſt vectigali vini exportandi gratiâ ab Allifanis minime ſolvendo .

Quod ſi injuſsi accedant, eos meminiſse velim Martialis tetraſtichon ad Aulum

Lector, & auditor noſtros probat, Aule, libellos:
Sed quidam exactos eſſe Poëta negat.
Non nimium curo: nam coenae fercula noſtrae
Malim convivis, quam placuiſſe coquis.

Dabam e Rure noſtro apud Sanctum Petrum de Folliſcio Vallatae Pedemontii prope Allifas. Nonis Decembribus MDCCXXVII.

DE

DE CANONE STUDIORUM
DISSERTATIO.

INter maxima hominum mala, quae ex primi Parentis lapſu, vulnerata natura, veluti ſaniem quandam contagioſam miſere in ceteros derivavit, quippe, duo illa omnibus graviora cenſeri debent, ſumma caligo, ſive perpetua rerum omnium ignoratio, & effraenis cupiditas cuncta ſine modo ſciendi, ex quibus primum ingenii praecipitantia, & coeca judicandi temeritas, deinde error, atque haereſis defluxêre. Primi, inquam, Parentis lapſus quid effecerit, aut quid malorum attulerit, res ipſa declarat; ſiquidem quotquot ex eo deinceps progeniti ſunt homines, ignoran-

Adae Peccatum radix omnium malorum.

Praecipua quae ex primi Parentis lapſu, mala in nos miſere derivarûnt.

rantiae, & peccato obnoxii, nulloque ſubſidio fulti naſci coepêre; ut inde neceſſitate compulſi, nec niſi longo ſtudio, & improbo labore, eam quâ exornatus ab Omnipotente Deo in deliciarum horto fuerat, rerum naturalium ſcientiam, Adamus, recuperare potuerint; nam ut Latinus Poëtarum Homerus, ait

. . . . . . labor omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.

I.

DE SCIENTIARUM ORIGINIBUS.

Hiſce autem gradibus videntur eſſe progreſſi. Primo, admirati ſunt plures effectus, ideſt eos attentius, & ſuſpenſo animo inſpexerunt. Secundo ex admiratione orta eſt cupiditas cauſſas inveniendi: quae ubi fuerunt inventae, multis poſtea confirmatae ſunt experimentis. Unde ignorantia, quae mater admirationis dicitur, ipſam admirationem peperit, ex qua diligens cauſſarum orta eſt inquiſitio: tum inventio multiplici experientiâ confirmata. Neque id ſimul, eodemque tempore perfectum eſt; ſed pedetentim, & quodam temporis lapſu. Quod enim ab iis, qui prae-

Ignorantia mater admirationis, ipsâ admiratione peperit.

1. Virgilius 1. Georgicor.

praeceſſerunt inventum eſt, id a ſe- quentibus elaboratum, ac tandem ad certam perfectionem perductum. Sic adumbrationis gratiâ meminiſſe ſat erit, Logica a Zenone Eleate Parmenedis Auditore, qui circiter quadringentis quinquaginta annis ante Chriſtum floruit, inventa perhibetur, ut teſtatur Diogenes Laërtius. Poſt Zenonem alii, praeſertim Peripatetici, & Stoici, Logicam excoluerunt, & novis obſervationibus, argumentis, & diſputationibus, perverſo quodam contradicendi ſtudio, adeo ſeſe dediderunt, ut Dialecticam artem non ad veſtigationem veri, ſed ad facilem tantum de omnibus diſputationem, viam aperire, & ſibi, & ceteris ſtuduerint. Quae mala logicae tractandae conſuetudo, cum per plura ſecula magis, magiſque irrepſiſſet, nec id vitii pati quiret; tandem exorti ſunt Viri praeſtantes, qui aliam viam iniverunt, demonſtraruntque Logicam, non ut artem loquendi philoſophicis vocabulis, ex eo quo conſtanter dictionario utebantur, hauſtis, & in quo

Zeno Eleates Logicae adinventor.

Peripatetici, & Stoici Logicam adprime excoluerunt, noviſq: obſervationibus plus aequo auxerũt.

Logicae tractandae, excuſſo malae cõſuetudinis jugo, ea methodus a viris praeſtantibus revocata eſt, qua ad rerum cognitionem facile pervenitur.

vo-

1. Diogenes Laertt. in praef.

voces etiam erant novae, queis ſermo quotidianus deſtitui videbat ur; ſed quibus ad rerum cognitionem perveniri queat, tradi oportêre. Ceterum poëticae artis initium, veluti reliquarum pene diſciplinarum, Hebraeis acceptum referre debemus; teſte Euſebio .1. Poſt hos, auctore Porphyrione, Orpheus, & Linus primum Poëticae vacarunt: inde Heſiodus, & Homerus, quos ſubſecuti ſunt Lyrici, & alii, qui eam facultatem excultam admodum, veluti per manus nobis tradiderunt.

Poëticae artis veluti ceterarũ initia diſciplinarum liberalium Hebraeis accepta referre debemus.

Sed Franciſcus Baconus, qui initio praeteriti ſeculi, ſcientiis promovendis maxime adlaboravit, duos conſcripſit libros, ut doceret quibus modis eaedem ad ſummam uſque perfectionem adduci poſsunt; prior inſcribitur *de Augmentis Scientiarum*; alter in quo elaborando octodecim annos inſudâſſe perhibetur, *Novum Organum* appellavit. Verum haut ſcite magnus ille Angliae Cancellarius; nam omne quod homini ſcire datur, ut & ipſe homo, finitum eſt, & imperfectum; ita ut omni

Franciſcus Baconus ſciẽtiis promovendis plurimum adlaboravit, ut teſtantur libri ſummâ induſtriâ a ſe conſcripti.

Omne quod homini ſcire datur, ut ipſe homo, finitum eſt & imperfectum.

1. Euſeb. lib. II. de praepar. Evang.

omni jure, nihil verius, atque utilius rerum naturae cognoſcendae ſtudioſis rati ſunt Viri ſummi, quam quod hiſce verſibus comprehenditur,

Satis utile cōſilium rerum naturae cognoſcēdae ſtudioſis, ab eximiis viris prolatum,

Qui curioſus poſtulat totum ſuae
Patere menti, ferre qui non ſufficit
Mediocritatis conſcientiam ſuae
Judex iniquus aeſtimator eſt malus,
Suique, naturaeque, nam rerum Parens
Libanda tantum quae venit mortalibus,
Nos ſcire pauca; multa mirari jubet.
Magis quieſcet animus, errabit minus
Contentus eruditione parabili,
Nec quaerat illam, ſi qua quaerentem fugit.
Neſcire quaedam magna pars ſapientiae eſt.

Quod ſane antiquos Philoſophantes, e quorum numero fuit Thales, Pittacus, Bias, Solo, Chleobolus, Myſo, Chilo, id adumbrare voluiſſe, viſum eſt Eruditis; cum fa-

ćto

Sapientum effatum in Apollinis tẽpli foribus inſcultum.

ſto concilio ex communi conſenſu; has Delphici Apollinis templo primitias ſapientiae dedicarûnt, nempe NOSCE TEIPSUM, NE QUID NIMIS.

Adamus, & Eva, cur ab ea quâ ornati fuerant, reru naturalium ſcientia repẽte exciderint?

Mens itaque noſtra, praeſertim in ſupernaturalibus, certis debuit circumſcribi limitibus, ultra quos progredi, nefas eſt. Enimvero noſtri primi Parentes Adamus, & Eva, hinc ab ea, quâ ornati fuerant, rerum naturalium ſcientiâ repente exciderunt, quod nimium creduli, malo Genio morem geſſerint, ſic loquenti Geneſeos. 1. *In quocunque die comederitis ex eo*, fructu ſcilicet vetito, *aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dii ſcientes bonum, & malum*. Unde cum ad ſupernaturalem, divinamque ſcientiam aſpirarent, naturalem ſibiq; convenientem, amiſerunt:

Multa etenim bene tecta latent, neſcitaque proſunt
Dum manſueta Fides quaedam dilata modeſte
Subſtinet: & nullo ignorat non edita damno.

pru-

1. Geneſ. cap. III. ver. v.

prudenter admonuit S. Proſper (1). Quod indicaſſe videtur Paulus Apoſtolus (2), cum ait: *Non plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem; & unicuique ſicut Deus diviſit menſuram Fidei*. Ex Adamo, ejuſque poſteris Scientiae derivatae ſunt uſque ad Diluvium Noëticum; ex Noëmo ejuſque filiis ad Homines poſtdiluvianos. Unde Sethi Nepotes, ſi Joſepho (3) credendum eſt: *Ne inventa ſua ex hominum notitiâ dilaberentur, cum Adamus generalem Mundi interitum, unum incendio, diluvio alterum praedixiſſet, duas excitaſſe columnas, alteram lateritiam, alteram lapideam, & utrique ſua inventa inſculpſiſſe, ut ſi lateritia diluvio periret, ſuperſtes eſſet lapidea, quae hominibus diſcendi copiam faceret*. Quam ex his columnis, alteram, nempe lapideam, idem Joſephus uſque ad aetatem ſuam in Syria perſtitiſſe affirmat. De cetero ultra geminam hanc columnam lapideam,

Ultra deſcriptas a Joſepho colum-

(D)

(1) S. Proſper *Carm. de ingrat.*
(2) Paulus Apoſtolus *epiſt. ad Roman. cap. XII.*
(3) Joſeph *Antiq. lib. I. cap. III.*

nas ; eximia ejus generis monimenta plurima in Aegypto extitiſse perhibetur.

pideam, & lateritiam, eximia ejus generis monumenta quamplurima extabant olim in Aegypto, quae a Diodoro deſcripta ſunt. Mirabiles inprimis fuêre ſubterranei quidam ſeceſſus prope Thebas Aegyptias, quos Syringes appellabant, magno labore excavati, Veteribus memorati, Ammiano praecipue, qui eorum parietibus Hieroglyficas literas inſcultas fuiſſe perhibet, ante Diluvium a Viris, qui calamitatis hujus praeſcii, Priſcorum rituum rationem ad poſteritatis memoriam commendârunt. Lex a Deo in tabulis lapideis deſcripta eſt. Moſes jubet Deuteronomium lapidibus

Unde Cipporum uſus, ſive columnarum lapidearū ad ſepulchra.

inſcribi. Inde cipporum, ſive columnarum lapidearum uſus ad ſepulchra; non ut Servius inquit (1): *Mortuis nobilibus ſuperpoſitarum ad oſtendendum eorum columen*; ſed excipiendis elogiis, cujuſmodi vetuſtiſſimae duae memorantur a Diodoro ad Iſidis, & Oſiridis ſepulchra ſacris literis ſignatae. Memorabiles,

(1) Servius in *Aenead.VIII.*

morabiles, & Roſtrata Duilii, & illae Appii Claudii, & nobiles illae Trajani, & Antonini. Hinc, & eae quibus foedera incidebantur: velut illa, cui leges foederis Romanos inter, & Latinos icti, Servius Tullius impreſſit. Ceterum Jus, quod ex illius Urbis Sapientibus, ex qua omnis fluxit humanitas, & morum, atque ſermonis elegantia, acceperunt Decemviri; quodque cum propter miram verborum proprietatem, atque brevitatem ſane concinnatam, tum propter ſummam aequitatem; atque prudentiam, rerumque pondus, & majeſtatem, univerſam continere ſapientiam, ac omnium Philoſophorum doctrinâ gravitate ſuperare putabatur; ad omnium notitiam, & utilitatem aeneis inciſum tabulis fuit, & in foro, juſſu populi collocatum. Quem morem incidendarum legum deſcendere a Corybantibus ex Theopompo refert eruditiſſimus Gravina ſuis in opuſculis cedro dignis. Et ut idem adnotavit, Solon in ligneis incidit tabulis, quas ἄξονας καὶ κύρβεις appellârunt;

Jus quod ab Athenarum Sapiẽtibus acceperunt Decemviri, mirâ verborũ proprietate, ac brevitate cõcinnatum; ad omnium notitiam, & utilitatem aeneis inciſum tabulis, juſſu Populi in Foro collocatũ eſt.

runt; cum, ut ex Ariſtotele in proble-matibus conſtat, ante tabularum uſum ediſcerent populi leges, & frequenti cantu eas memoriae mandarent. Hinc haut temere ſuſpicatur vir undequaque doctiſſimus Huëtius (1), doctriam Moſen de principiis rerum, ipſiuſque leges, cum pro veris, & aequis haberent Aegyptii, & apud ſe ratas eſſe vellent, in columnis ligneis, vel lapideis deſcriptas publice poſuiſſe; atque his columnis ad Philoſophiam, velut Magiſtris uſos fuiſſe Pythagoram, Platonem, & alios.

Moſis columnis ad Philoſophiam, velut magiſtris uſi fuêre Pythagoras, Plato, & alii.

Sed poſt Noëmi Cataclyſmum, quo nempe perpetuis quadraginta dierum imbribus, totiuſque Terrae eluvione, flagrans ubique hominum libido fuit reſtincta; aucto hominum numero, de diſceſſu in varias Terrae Regiones cogitatum eſt. Sed prius Turris *Babel*, ſive *Confuſionis*, audaci mortalium conatu inchoata, potentiori Dei nutu fuit interrupta. Quippe ibi, ut in Geneſi (2) ha-

Quadraginta dierum imbribus, totiusque terrae eluvione, reſtincta flagrans ubique Mortalium libido.

Turris Babylonia audaci hominum conatu incoepta potentiori Dei nutu interrupta.

(1) Huëtius *prop.IV. dem. Evang. cap.II.* §.XV.
(2) Geneſ. *cap.XI.*

habetur: *Confuſum eſt labium univerſae terrae*, & lingua communis in plures diviſa: adeo ut ſublato quo inter ſe devinciebantur ſermonis commercio, alii in alias terras commigrare ſint coacti. Hinc, ut Joſephus (1) auctor eſt, tot linguarum, quibus nunc & jam homines utuntur, varietatis origo, ut quot Orbis regiones ſint, totidem hominum linguae numerentur. Sed ex natis nationibus, nonnulli Hebraeorum, Aegyptiorum, Chaldaeorum; aliorumque, excuſsâ ceterorum ſocordiâ, rerum pulcherrimarum admiratione commoti, & frequenti effectuum ſingularium obſervatione, quae experientia dicitur edocti, ſcientias a fundamentis inſtaurare omni ope, ac ſtudio ſunt adgreſſi; hinc Aegyptiis inter primos eminet Mercurius, Moſis cooevus, intimus Conſiliarius, & ſacer Scriba, ſi Diodorum Siculum (2) audimus; qui Triſmegiſtus, hoc eſt ter maximus nuncu-

Lingua communis in plures diviſa.

Ingenti, ac docili ſolertiâ ſcientiae a fundamentis inſtauratae. Aegyptiis inter primos effulſit Mercurius Triſmegiſtus.

(1) Joſephus in *I. Antiquit.*
(2) Diod. Sicul. *lib.I.*

Mos apud Aegyptios eligendorum Sacerdotum, Regumve.

Inter Chaldeos, ſeu Babylonios Zoroaſtres veritatis interpres.

Quid Zoroaſtri Magiam intelligi velint Veterum doctiſsimi.

patus, quod maximus Philoſophus, maximus Sacerdos, maximus Rex extiterit; nam, ut ſcribit Divinus Plato (1): *Mos erat Aegyptiis ex Philoſophis Sacerdotes, & ex Sacerdotibus Reges eligere.*

Inter Chaldaeos, ſeu Babylonios praeluxit Zoroaſtres, quem primum Magicas artes inveniſſe, & Mundi principia, ſyderumque motus diligentiſſime tractaſſe ſcribit Juſtinus (2). Hanc autem Zoroaſtris Magiam non praeſtigiatricem illam γοητείαν intelligi volunt Veterum peritiſſimi, ſed Dei cultum, & divinarum rerum ſcientiam ſic viſum locupleti auctori Platoni (3), quem itidem, ut Pythagoram, Empedoclem, & Democritum ad eam comparandam, navigaſſe, exilils verius, quam peregrinationibus ſuſceptis, docet Plinius (4). Multus eſt in Magica arte tuenda Apulejus (5); quem ſi cui conſulere

(1) Plat. *Dial.XI.*
(2) Juſt. *lib.I. cap.I.*
(3) Plat. *Alcib.I.*
(4) Plin. *lib.XXX. cap.I.*
(5) Apul. *Apol.I.*

ſulere vacat, is Magiam Zoroaſtris intelliget *eſſe Diis immortalibus acceptam, colendi eos, ac venerandi pergnaram, piam ſcilicet, & diviniſcentem, jam inde a Zoroaſtre nobilem, coelitum Antiſtitem*: & *Magum* Perſarum linguâ nihil aliud, quam Sacerdotem ſonare. Itaque tractu temporis nedum apud Babylonios, & Aegyptios ſui fuêre veritatis interpretes, & Doctores, qui Chaldaei, & Hierophantae ſunt appellati; ſed ceteris quoque nationibus exstiterunt viri ingenio, & rerum naturalium cognitione praecellentes; Hebraeis quidem Rabbini, Graecis Poëtae inde Sapientes, qui poſtea Philoſophi ſunt appellati; Romanis Pontifices, & Juriſconſulti, qui erant legum cuſtodes, & Juſtitiae Sacerdotes; Perſis Magi; Indis Brachmanes, ſeu Gymnoſophiſtae; Britannis, & Celtis, ſive Gallis Druides literis, artibuſque nobilioribus exculti; Phaenicibus, qui praecipue literarum gloriâ floruerunt, quique & literas vocum adjutrices inveniſſe perhibentur, aliiſque na-

Singulis Nationibus ſui fuêre Interpretes, & Doctores.

Sciptores non pauci, non modo doctrinas omnes, ſed literas quoque vo-

cum ſubſidia inveniſſe Phoenices perhibent.

tionibus, ad quas vel novarum ſedium cupidi, vel mercium cauſsâ navigârunt, tradidiſſe, Orchus; Thracibus Zamolſis, Scytharum legislator, & Orpheus; Lybicis, Athlas. Quantum vero in extremis Orientis oris in diſciplinis olim Sinenſes praeceſſerint, noſtra etiam tempora teſtantur; enimvero apud eos maximo in precio fuit Confucius; Pythagorae fere aequalis, utpote qui quingentis quinquaginta, & amplius annis ante Chriſtum, Cyro Perſis imperante, ut vulgo creditur, natus. Divina quippe ingenia, praeſtantiſſimos Philoſophos omnium diſciplinarum ad miraculum uſque peritos ex numero, & pondere antiqua aetas tulit, ne exceptis quidem Scythis qui admirabilem virum Anacharſim dedêre nobis; pauci, aut nulli populi in vaſtiſſimo Aſiae Sinu poſſunt numerari, apud quos olim Scientiae non fuerint excultae. Immo ex ipſis Barbaris, ut teſtis antiquitatis ſatis idoneus inquit Megaſtenes apud Euſebium[r], & Clementem Alexandri-

Confucius Pythagorae coaevus apud Sinenſes non minus morũ doctrinâ, quã nobilitate generis praeclarus.

Divina ingenia, Viroſque eximios, omnium diſciplinarum genere praeſtãtes omnis Aetas tulit.

drinum (1) in Europam fluxit quidquid Scientiarum in veteribus Graecis, & Latinis ad miraculum uſque demiratus eſt Orbis. Hinc humana ſapientia vel ipſiſmet Graecis fatentibus, qui ſe per ſummam audaciam, ſapientes praedicabant, originem ducit a Barbaris, quos eam ab Hebraeis accepiſſe, non dubium eſt; Hebraeis autem, utpote quem ſibi populum Deus olim habuit electum, per Abrahamum primo, deinde per Moyſem interpretem tradita, ſicut & Lex divinis promta fuerat oraculis, eorumque regimen conſtitutum, quod Joſephus Θεοκρατίαν recte appellavit. Abrahamus autem, & Moyſes, aliique Hebraeorum Patriarchae ac Duces, nemo inficias ibit, quin rerum naturalium ſcientiâ fuerint informati, non ſecus, ac Salomon Judaeorum Rex, qui ut ſacrae literae (2) teſtantur, *diſputavit ſupra lignis a Cedro, quae eſt in Libano, uſque ad hyſſopum, quae*

Humanae ſapientiae origo, & progreſſus.

Judaeorū regimen, Theocratia recte a Joſepho appellatum.

Hebraeorum Patriarchae, & Duces rerum naturalium ſcientiâ informati.

(1) Clemens Alexandr. *lib.I. Stromat.*
(2) Regum *lib.III. cap.IV.*

quae egreditur de pariete ; & diſſeruit de jumentis , & volucribus , & reptilibus , & piſcibus .

Jones, atque Etruſci olim ſcientiarum cultores.

De cetero non arbitror diu mihi elaborandum, ut oſtendam apud Jones quoque , & Etruſcos fuiſſe olim ſcientiae naturalis , liberaliumque artium ſtudium , cum apud omnes conſtet, ut ad rem appoſite advertit Johannes Baptiſta Vicus, Vir aetate noſtrâ , reconditâ literaturâ clarus (1) , in illis Italicam Philoſophorum ſectam, & quidem doctiſſimam, praeſtantiſſimamque floruiſſe . Etruſcos autem eruditiſſimam gentem fuiſſe , magnificorum doctrina ſacrorum , quâ praeſtabat, ut idem inquit, confirmat ; nam ut ex Valerio Maximo tradit Neapolitanae Urbis ac omnigenae literaturae decus, Alexander ab Alexandro (2) ; Romae ut augurandi ſcientia, & ars innoteſceret, Optimatum filios ſex, Etruriae populis, ex decreto Senatûs percipiendae ſacrorum

Etruſcâ diſciplinâ quomodo Romani filios ſuos inſtituerent.

(1) Vicus in *proemio de antiqu. Ital. ſapient.*
(2) Alexand. ab Alex. *lib.V. Genial.dier. cap.XIX.*

rum diſciplinae gratiâ tradi oportebat. Hinc ab Etruſcis religiones Deorum, & cum iis locutiones etiam ſacras & pontificia verba Romanos accepiſſe conſtat. Literas quoque, quas olim Etruſci habebant, primum, mox Graecas, & haut multo poſt circumſcriptas ſententias, quas *Chryas* Graeci vocant: deinde ſtudia liberalia, & animi cultum non ſolum pueri ingenui, ſed & virgines Romanae nondum adultae ediſcebant. Sed ejuſdem Vici judicio, Architectura ceterarum ſimpliciſſima Etruſcarum, grave argumentum praebet eos in Geometria Graecis priores fuiſſe. Viros igitur omnium ſcientiarum laude praecellentes, atque admirabiles omni aevo viguerunt; qui ſane niſi lucem praetuliſſent, haut nobis tanta nunc eſſet literarum eminentia; vix enim ac ne vix quidem aliquod eſt bene cogitatum; aut egregie dictum, cujus prima ſemina non ſparſerint Veteres; ſic ab Homero, qui omnium unus inſtar eſt, non modo Poëtarum lingua enata eſt, ſed ab eo ſum-

Architectura Etruſcorū, argumentum in Geometria Graecis praeluxiſſe.

Ex Veterum ingenio praecellētibus viris, omnium ſcientiarū lumina ad nos tranſmiſſā.

ſummi Oratores, Philoſophi, atque Hiſtorici omnes ſumsêre ſententiarum lumina, & dicendi colores, atque formas, ut is eloquentiae, ac ſapientiae univerſae commune fuerit elementum non injuriâ appellatus; quare vel ipſum Platonem, quem prae ingenii ſublimitate divinum cognominavit Antiquitas, omnium Homeri ſtudioſiſſimum imitatorem fuiſſe, atque ab Homericis laticibus ad ſe deductos rivos quamplurimos tranſtuliſſe, teſtatur Dionyſius Longinus. Ceterum, ne longius excurramus, unde Cartheſius ſuae Philoſophiae fundamentum, quod in dubitatione conſtituit, deſumſit, niſi ex Plauti Amphytruone? Sic enim inquit relatus Johannes Baptiſta Vicus, cujus verba hîc adferre non pigebit: *Sed nullo ſane pacto, quis poteſt non eſſe conſcius, quod cogitet, & ex cogitandi conſcientiâ colligere certo, quod ſit: Quare primum verum aperit id eſſe Renatus:* Cogito: ergo ſum. *Et vero Plautinus Soſia non aliter, ac a genio fallaci Cartheſii, aut a ſomnio divinitus*

Plato ex Homericis laticibus quamplurimos ad ſe tranſtulit rivulos.

Τὸ cogito: ergo ſum Cartheſii, judicio Vici ex Plautino Soſia deſumtū.

nitus immiſſo Stoici, a Mercurio; qui ipſius imaginem ſumſerat, in dubium de ſe ipſo adductus, an ſit, ad idem inſtar meditabundus huic primo vero acquieſcit.

Certe Aedepol quom illum contemplo, & formam agnoſco meam,
Quemadmodum ego ſaepe in ſpeculum inſpexi, nimis ſimilis eſt mei.
Itidem habet petaſum, ac veſtitum; tam conſimile 'ſt atque ego:
Sura, pes, ſtatura, tonſus, oculi, naſum, dens, labra,
Malae, mentum, barba, collum: totus quid verbis opu 'ſt.
Si tergum cicatricoſum, nihil hoc ſimili eſt ſimilius.
Sed quom Cogito, equidem certo ſum, *ac ſemper fui.*

II. DE ORIGINE LINGUAE LATINAE, PROGRESSU, ET INTERITU.

Sed ad Romanos divertamus, qui cum ad Pyrri uſque tempora nulli rei praeterquam ruſticae, & bellicae operam dediſſent, ut hiſtoria teſtatur, principio nonniſi ruſticanâ linguâ locutos, liquido conſtat; ſed mox, acceptis ab Jonibus, & Etruſcis, aliiſque ſapientiſſimis nationibus, doctis latinae linguae originibus,

Romani ad Pyrrhi uſque tempora, nōniſi rei ruſticae & bellicae operam dederunt.

bus, eam excoluerunt quammaximè, atque armis, & commercio ſimul cum imperio in omnes fere Orbis terrarum regiones diſſeminarûnt; ſparſis ac continuatis ſaepe Coloniis, praecipue vero propagarûnt, & conſervarûnt legibus; atque judiciis; *hinc Magiſtratus priſci*, ut inquit Valerius Maximus, *quantopere ſuam, Populique Romani majeſtatem retinentes ſe geſſerint, cognoſci poteſt, quod inter cetera obtinendae gravitatis indicia, illud quoque magna cum perſeverantia cuſtodiebant, ne Graecis unquam niſi latine reſponſa darent, ſed per interpretem loqui cogebant, non in Urbe tantum noſtra, ſed etiam in Graecia & Aſia; quo ſcilicet latinae vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. C. Marius graecas literas diſcere noluit; credo ne alienigenâ ingenii exercitatione, patrii ritus ſervus tranſfuga exiſteret*. Hinc & Tiberius Caeſar, ut inquit Tranquillus (1), *Sermone*,

Latina lingua propagata, & conſervata praecipue legibus, judiciiſque.

Magiſtratûs roligio in ſua, Populique Romani majeſtate ſervanda.

Tiberius Caeſar in latino ſermone ſtudioſiſsimus.

(1) Tranquillus *lib.LXXI.*

mone graeco, quamquam alias promtus, & facilis, non tamen uſquequaque uſus eſt. Militem quoque Graece teſtimonium interrogatum, niſi latine reſpondere vetuit. Hinc Romanis tanta religio fuit in ſolemnibus formulis ſervandis, ut quiſquis ſive eas, aut verba civilia peregrinâ linguâ corrumperet, is neque contrahebat obligationem jure civili, neque diſſolvebat, nec heredem recte inſtituebat; in ſolis fideicommiſſis, utpote non ex jure civili, ſed ex moribus deſcendentibus, relaxata eſt ſeveritas Juris civilis; ceteri vero actus legitimi, qui ex ſolemnibus verbis peragebantur, nempe emancipatio, aut acceptilatio; hereditatis aditio, ſervi optio, datio tutoris, ſervi liberatio, latinis praeſcriptiſque formulis exprimebantur; brevi igitur ſpacio, ut inquit Laurentius Valla Canonicus Lateranenſis, & acutus Romani ſermonis cenſor, Romani latinam linguam celebrem, & nedum Urbis, ſed quaſi totius Orbis reginam effecerunt, &; veluti optimam quandam

Romanorum ſeveritas in ſolemnibus formulis ſervandis.

Demto fideicommiſſo, ceteros actus legitimos latinis, praeſcriptiſque formulis exprimi oportebat.

Romani ſermoni amplitudo.

dam

dam frugem Mortalibus ad faciendam ſementem praebuerunt ; haec enim Gentes, Populoſque omnes omnibus artibus inſtituit, quae liberales vocantur ; haec optimas leges edocuit ; haec denique praeſtitit, ne barbari amplius dici poſſimus.

Gentes, pene omnes latinâ linguâ ad liberales diſciplinas inſtitutae.

Non eſt autem ut a lectoribus veniam petamus, ſi ab Scientiarum originibus ad linguam latinam digreſſi ſumus ; cum enim id unum praecipue nobis in animo fuerit ; nempe veluti digito oſtendere ſtudioſae Juventuti puriores ſapientiae fontes, non temere ab ea lingua exordiendum fuit, ex qua reconditae eruditionis latices emanant, ut Etymologica teſtatum faciunt. Quibus accedit quod eâdemmet linguâ liberales diſciplinae, de quibus nos dicturi ſumus, & pene omnes, quibus ingenuae continentur, fuerint propagatae.

Cur a latina lingua exordiendum fuit?

Latinitas itaque, ut placet Maximo Victorino (1) nihil eſt aliud, quam *obſervatio incorrupte loquendi*

Quid latinitas?

(1) Maximus Victorinus *lib. de Re Grammatica.*

di ſecundum Romanam linguam. Quare eam non Grammaticis dumtaxat praeceptionibus, quae linguae ſunt elementa; ſed etiam optimorum Scriptorum conſuetudine, comparemus oportet; vere enim, & praeclare inquit Quinctilianus: *aliud eſt grammatice, aliud latine loqui.* Ex hoc igitur liquido conſtat latinam linguam non Paedagogorum beneficio, ſed bonorum Scriptorum longâ conſuetudine, ac diligenti imitatione maxime comparari; & ſane: *Cum ex infantibus*, ut de Rhetoricis praeceptis divinitus ſcripſit Auguſtinus (1), *loquentes non fiant, niſi locutiones diſcendo loquentium; cur eloquentes fieri non poſſunt, nullâ eloquendi arte traditâ, ſed elocutiones eloquentium legendo, & audiendo, & quantum adſequi conceditur imitando? Quid quod ita fieri ipſis quoque experimur exemplis? Nam ſine praeceptis Rhetoricis novimus plurimos eloquentiores plurimis, qui illa didicerunt.* Non tamen

Quomodo comparatur, & quid diſcriminis grammaticam inter & latinam locutionem?

(E) men

(1) Auguſtinus *lib. IV. de Doctr. Chriſt. in princ.*

dam frugem Mortalibus ad faciendam ſementem praebuerunt ; haec enim Gentes, Populoſque omnes omnibus artibus inſtituit, quae liberales vocantur ; haec optimas leges edocuit ; haec denique praeſtitit, ne barbari amplius dici poſſimus.

Gentes, pene omnes latinâ linguâ ad liberales diſciplinas inſtitutae.

Non eſt autem ut a lectoribus veniam petamus, ſi ab Scientiarum originibus ad linguam latinam digreſſi ſumus ; cum enim id unum praecipue nobis in animo fuerit ; nempe veluti digito oſtendere ſtudioſae Juventuti puriores ſapientiae fontes, non temere ab ea lingua exordiendum fuit, ex qua reconditae eruditionis latices emanant, ut Etymologica teſtatum faciunt. Quibus accedit quod eâdemmet linguâ liberales diſciplinae, de quibus nos dicturi ſumus, & pene omnes, quibus ingenuae continentur, fuerint propagatae.

Cur a latina lingua exordiendum fuit?

Latinitas itaque, ut placet Maximo Victorino (1) nihil eſt aliud, quam *obſervatio incorrupte loquendi*

Quid latinitas?

(1) Maximus Victorinus *lib. de Re Grammatica.*

di ſecundum Romanam linguam. Quare eam non Grammaticis dumtaxat praeceptionibus, quae linguae ſunt elementa; ſed etiam optimorum Scriptorum conſuetudine, comparemus oportet; vere enim, & praeclare inquit Quinctilianus: *aliud eſt grammatice, aliud latine loqui.* Ex hoc igitur liquido conſtat latinam linguam non Paedagogorum beneficio, ſed bonorum Scriptorum longâ conſuetudine, ac diligenti imitatione maxime comparari; & ſane: *Cum ex infantibus*, ut de Rhetoricis praeceptis divinitus ſcripſit Auguſtinus [1], *loquentes non fiant, niſi locutiones diſcendo loquentium; cur eloquentes fieri non poſſunt, nullâ eloquendi arte traditâ, ſed elocutiones eloquentium legendo, & audiendo, & quantum adſequi conceditur imitando? Quid quod ita fieri ipſis quoque experimur exemplis? Nam ſine praeceptis Rhetoricis novimus plurimos eloquentiores pluribus, qui illa didicerunt.* Non tamen

Quomodo comparatur, & quid diſcriminis grammaticam inter & latinam locutionem?

(E) men

(1) Auguſtinus *lib.IV. de Doctr. Chriſt. in princ.*

men inficias iverim, quin poterit quis juxta Grammaticorum regulas loqui; non latine tamen; enimvero Grammatici conſtruunt, quae Latini invertunt: hi omittunt, quae illi ſupplent. Illi detrahunt, quae ab his adduntur. Poſtremo Grammatici in id ſtudent, ut oratio recta ſit, Latini ut elegans. Adferat lucem dictis exemplum. Latine loquitur Simo Terentianus (1).

Quid Grammatici, quidve Latini in conſtruendo agant?

Vos iſthaec intro auferte: abite; Soſia,
Adeſdum: paucis te volo. . . . .

Exoſa Grammaticorum conſtructio.

Grammatici ad faſtidium uſque & odium, haec ipſa ita enarrarent: *O ſervi auferte iſthaec negocia intro, & vos abite iter hinc. O Soſia ades huc, nam ego volo adloqui te cum paucis verbis.* Videte quaeſo, differebat fidus latini ſermonis cuſtos Johannes Baptiſta Vicus, in hac Grammaticorum oratione omnem Terentiani ſermonis, ſive latinae elegantiae venerem diffugiſſe, & verbis inutilibus, & laſſas aures one-

(1) Simo Terentianus *act I. ſc. I.*

onerantibus ſententiam impediri; quae latinâ brevitate jam facilis captu erat; & particulam illam *dum* Graecis παρέλκον, detrahi quae genium latinae linguae exprimit, quoties cum gratia volumus imperium mitigare! Habet igitur, ut quaevis alia lingua, ita & latina nativam quandam venerem, quam Peregrini etſi inter Cives diu verſati perdifficile adſequi poſſunt. Quis enim ignorat Theophraſto acticiſſanti, utpote in Graecia diu verſato, vetulae mulierculae objectum: *Hoſpes non vendo tanti*? notans illum quaſi non eſſet Acticus naturâ, qui ſupra modum affectaret Acticiſmum. Id namque ſolent hoſpites, dum in aliena lingua volunt videri diſerti. Hinc & in Virgilio, qui ob incorruptam, & nativam quandam Romani ſermonis integritatem, in media Urbe ſe natum oſtendit illâ ſuâ regiâ phraſi ipſius Apollinis ore dignâ, *Mantuanitatem*; & in Propertio; qui ob elegantiam latini ſermonis, ſe Romanum Callimachum vocare auſus eſt, quaedam *Tranſmarina* in-

Linguae latinae genium.

Ineſt linguis color praecipuus, & nitor, ac nativus lepor, quos perdifficile adſequimur.

Mantuanitas objecta Virgilio.

Transmarina Propertio.

eſſe, Critici cenſuêre. Quinvero & *Patavinitas* Livio objecta ab Aſinio Pollione, ut Quinctilianus (1) teſtatur, ideſt ſermonis quaedam peregrinitas, non tam in verbis, quam in ſtylo toto: *Quam nos ſane*, ut inquit Vives (2), *vix*, *ac ne vix quidem guſtamus*. Si igitur Aſinius vel Livium *Patavinitatem* dixit ſapere, qui lacteâ quâdam ubertate dictionis divinitus facundior fuit multis Romae natis, & fortaſſis ipſo Pollione, quanto difficilius nobis eſt opus hanc ſermonis venerem adſequi, cum latina lingua prorſus intermortua eſt? Haut enim nos fugit linguae latinae colorem praecipuum, & nitorem peregrino linguarum ingenio labefactatos, ac pene corruptos fuiſſe; ingenuumque illum eloquentiae florem, Barbarorum incendiis exaruiſſe. Quare cum latina, quâ loquimur lingua a Romanis olim rerum dominis profecta ſit, praecipue vero propagata, & con-

Patavinitas Livio.

Peregrino linguarũ ingenio labefactata eſt latinae linguae Urbanitas, & extincta penitus Barbarorum eluvione.

(1) Quintil. *lib.I. cap.V.*
(2) Vives *De trad. diſcipl.*

& conſervata legibus, atque judiciis, enixe nobis danda eſt opera, ut quam minimum abſimus ab ſermonis Romani formulis, quas optimi ejus linguae Scriptores praeſcripſerunt; & ut recta eorundem animi ſenſa venemur, Romanae Reipublicae hiſtoriam, ac Romanorum leges teneamus, neceſſe eſt. Hinc, ut non ſine exemplorum appoſitione procedere videamur, trita quaedam ſeligamus, inter quae ſit illud Perſii (1).

Quid, ut latinam linguã comparemus, Scriptorumque animi ſenſa venemur.

. . . . *heu ſteriles viri; quibus*
una quiritem
Vertigo facit! . . . .

Et paullo poſt:

Verterit hunc Dominus, momento turbinis exit
Marcus Dama. . . . .

Et infra:

Vindictâ poſtquam meus a Praetore receſſi,
Cur mihi non liceat, juſſit quodcumque voluntas;

(E) 3 Ex-

(1) Perſius *ſatyra V.*

Excepto, ſi quid Maſuri rubrica vetavit?

Item & illud Juvenalis [1]:

. . . . pulſandum vertice raſo

Praebebis quandoque caput . . . .

Et hoc Martialis [2] in *Proculinam*:

Quod nubis Proculina Concubino,

Et moechum modo, nunc facis maritum,

Ne lex Julia te notare poſſit:

Non nubis Proculina, ſed fateris.

Haec & alia ſexcenta reperies, in quibus non eſt facile aeſtimare quae tandem fuerit Auctoris mens, quive ſenſus verborum exiſtat; quae ſane ſi de veterum Romanorum ritibus, moribus, & legibus nobis conſtaret, manifeſta, apertaque fierent. Quippe ut palam fiant ea Perſii, & Juvenalis carmina, noſſe oporteret, tres olim modos manumittendi ſervos apud Romanos fuiſſe, ut oſtendit argumentatio Ciceronis in *Topicis*: *Cenſu*, *Vindictâ*, *Te-*

Tres olim ſervos manumittendi modi apud Romanos.

(1) Juvenalis *ſatyra V.*
(2) Martialis *lib.VI. Epigr.XXIII.*

Digitized by Google

Teſtamento. Manumiſſio *Vindictâ* fiebat hoc modo, nempe ut qui ex ſervitute in libertatem vocabatur, *raſo capite* ad Praetorem itaret, apud quem bis terque caput percuſſus, vel per lictorem percuti juſſus, virgulâ quae vindicta dicta eſt, aut feſtucâ in eum jactâ, cum teneret Dominus manumittendum dexterâ prehenſum, dicebatque, *hunc hominem liberum eſſe volo*, & cum dicto in orbem rotabat, & e manu mittebat; quaſi ſignificans licêre illi abeundi quo vellet; acceptoque pileo in Templo Feroniae libertorum Deae, ſervituti eximebatur. Quo pertinet illud Plauti (1) in *Amphytruone*:

Quid manumiſſio vindicta?

. . . . *Quod ille faciat Juppiter,*
Ut ego hodie raſo capite calvus
capiam pileum.

Quo genere manumiſſionis libertatem una, & Civitatem Romanam adſequebatur: ſcilicet a Vindicio Vitelliorum, ſeu Aquiliorum ſervo, cujus indicio, detectâ conjuratione no-

Eo manumiſſionis genere Vindicius primus libertate, & Civitate donatus eſt.

(E) 4

(1) Plautus in *Amphytruone act. I. ſc. I.*

nobilium Adoleſcentium de Tarquiniis reducendis pro opprimendis Conſulibus, ut teſtatur Livius (1), primus dicitur libertate, & Civitate donatus. Ceterum cum Juvenalis eâ ſatyrâ invehatur in eos, qui potentioribus tam ſerviliter famulantur, non illepide cenſuit, debere eos, ut tandem ſeſe in libertatem vindicent, & durum ſervitutis jugum e collo diſcutiant, caput, *raſo vertice*, Praetori pulſandum praebere, ne majora mox patiantur flagra.

Quae Juvenalis mens?

Sed lepidum Martialis epigramma, ſic exponunt Grammatici: *Proculina adulterum habuerat, cui nupſit metu legis Juliae adverſus adulteros latae. Non nubit, ideſt non accipit virum, quia anteo habebat; ſed fatetur, ſcilicet cum hoc, quo ante nuptias fruebatur fuiſſe moecham.* Cui ſimile eſt & illud aliud ejuſdem Martialis (2) ad Paullam

Curta Grammaticorū explanatio de Epigrammate in Proculinam.

Moechus erat: poteras tamen hoc tu Paulla negare.

Ec-

(1) Livius *Decad.I. lib.II.*
(2) Martialis *lib.I. Epigramm.LXX.*

Ecce Vir eſt: nunquid Paulla ne-
gare potes?

Neque ſatis perſpicere queo, inquit Alexander ab Alexandro, *in quo ſe adulteram fateatur Proculina, cum legibus inhibitam conſuetudinem reliquerit & legitimo potius conjugio copulari voluerit: quinimmo ubi prius moechando deliquiſſet, nunc veniâ digna foret, quae exploſâ peſſimâ vitae conſuetudine, ad legitimum matrimonium convolavit.* Et tamen non dilui poenam Poëta inquit, ſed plus negocii habere: quippe cum crimen illam fateri certum ſit, legis Juliae perinde ream afficit, & ſupplicio dignam cenſet, ac ſi reatum ſuum, & adulterium fateatur? Neque quis dicat Proculinam, in crimen, ſuſpicionemque venire jam fuiſſe moechatam; hâcce de cauſsâ, quod concubinum virum duxit, ac propterea ſuſpicione procul ſublatâ, rem palam apertâ profeſſione efficere, & reatum ſuum fateri, quippe quae ortam adulterii ſuſpicionem nuptiis confirmarît; ac propterea lege Juliâ de adulteriis

Alexandri ab Alexandro haeſitatio in Proculinae negocio.

Lex Julia *de Adulteriis*.

riis affici, quâ cautum eſt, ut ſiqua mulier cum aliquo moecharetur, eumque poſtea conjugali nexu virum duxiſſet, ſive veteris conſuetudinis inhoneſtae, ſive criminis pertaeſa, non ideo adulterii crimen dilui, vel extingui velamento matrimonii, ſed tamquam confeſſam adulterii, poenam legis in eam exercendam oportêre. Nam haut putandum eſt Poëtam tam inconſiderate locutum, ut lepidiſſimum hoc epigramma unicâ tantum ſpecie, abſtruſo & recondito ſignificatu concludere maluerit, ut de ea ſolum loqui cenſeatur, quae adulterii ſuſpicione flagravit, non quae palam adulterata fuit, & praecipue cum hoc proprium ſit Martiali, ut nullâ circumlocutione uſus, ſimpliciſſimis verbis jocos ſuos admodum venuſte proſequatur, ut ex altero ipſius Epigrammate *De Thelesina* (1), colligere eſt.

Martialis proprium eſt nullâ circumlocutione uti.

Julia lex populis ex quo, Fauſtine, renata eſt,

At-

(1) Martial. lib.VI. epigramm.VIII.

Atque intrare domos juſſa pudicitia :
Aut minus , aut certe non plus , triceſima lux eſt :
Et nubit decimo jam Theleſina viro .
Quae nubit toties , non nubit : adultera lege eſt ,
Offendor moecbâ ſimpliciore minus .

Quare , niſi ad legem Juliam recurramus , cujus capita multa fuiſſe conſtat , & legem Juliam a lege Julia diſtinguamus , quas multiplices fuiſſe liquet non unis latas temporibus , ut ibidem advertit relatus Alexander ab Alexandro , haut facili negocio Poëtae ſenſum feliciter expiſcabimur .

Multa capita legis Juliae ex Briſſonio.

Multiplices leges Juliae non eodem tempore latae .

Sed non minus negocii faceſſit Eruditis negocium horumce carminum *de anteſtatione , & de manûs injectione* ; quae Terentius (1) ex Comoedia palliata Apollodori , in ſuam quae *Phormio* inſcribitur , tranſtulit , quaeque in gratiam amiciſſimi no-

(1) Terentius in *Phorm. act.V. ſcen.VII.*

noſtri Franciſci Granatae Capuae, Patricii, ac Canonici Campani, atque de literis politioribus optime meriti, hîc adponenda cenſuimus.

DE. In Jus eamus. PH. in Jus?
huc, ſi quid lubet.
DE. Adſequere, ac retine, dum
huc ego ſervos evoco.
CH. Enim ſolu' nequeo: adcurre
huc. PH. una injuria eſt.
Tecum. CH. lege agito ergo.
PH. altera eſt tecum, Chreme.
DE. Rape hunc. PH. itane agi-
tis? enimvero voce eſt opus.
Nauſiſtrata, exi. CH. os oppri-
me. DE. impurum vide,
Quantum valet. PH. Nauſiſtra-
ta, inquam. CH. non taces?
PH. Taceam? DE. niſi ſequitur,
pugnos in ventrem ingere,
Vel oculum exculpe. PH. eſt ubi
vos ulciſcar locus.

Primum Decemviral. Tabulae caput.

Quod niſi quis teneat primam Tabulam Decemviralem, quae rationem inſtituendi judicii tradebat, cujus primum caput: *Si quis in jus vocat, atque eat*, quod vel ſolemne carmen Romanis pueris in ore

ore fuiſſe ſcribit Cicero [1]; ac in Jus vocatum, actorem confeſtim ſequi jubebat; quod ſi ſequi nollet, tum actor eos, qui aderant teſtes vocabat; idque *anteſtari*, ſive *ante teſtari* dicebatur; praehensâ enim actor unius eorum auriculâ, ſicque interrogans, *licetne anteſtari*? illo autem reſpondente, *licet*, adjectoque tum verbo *memento*, ſi reus fugeret, vel obniteretur, injectâ manu, eum in jus obtorto collo rapiebat, eaque *manûs injectio* dicebatur. Quem morem ex Athenienſibus ad Urbem Romam Decemviros deduxiſſe, haut dubium eſt.

Quid anteſtatio, manusve injectio?

Ceterum, nî fallor, Terentius reſpexiſſe videtur ad Athenienſium conſtituta jam inde relata in ſeptimam Decemvirorum Tabulam, in qua famam alienam legibus tegere religio fuit. Nihil enim iniquius putârunt viri illi ſapientes, quam optimorum Civium nomen permittere ſcurris, iniquis nebulonibus, ac ſcitulis poëtaſtris, quibus optimi

(1) Cicero *lib. II. De legibus*.

mi cujuſque virtus eſt inviſa: ideo fuſtibus feriri, ſive ad necem caedi ſanxerunt eum; qui pipulo, ideſt convicio, occentaviſset, ſive obſtrepuiſſet, carmenve condidiſſet, quod infamiam faxit flagitiumve alteri. Solon vero, ut in ejus vita ſcribit Plutarchus; ſeveriori diſciplinâ coërcuit id genus homines; nam adverſus eos popularem voluit actionem dari, itaut cuivis agendi facultas foret.

Quae poena olim conſtituta adverſus eum, qui infamiam faxerit, conviciũque alteri?

Sed exemplorum ad rem noſtram ſatis ſuperque, ſi meminerimus, quam crucem fixerit vel acri ingenio viris ſolemnis illa ſepulcralis formula, quae in plurimis per Gallias ſaxis occurrit: *Monumentum ſub aſcia dedicare*, quam nuper feliciter illuſtravit eruditiſſimus Mazochius Campanae Eccleſiae Canonicus, in ſuo non mutilo *in mutilum Campani Amphitreatri titulum, Commentario*. Ex his igitur quae diximus, liquido unicuique conſtare debet, Latini partes eſſe nedum cunctarum ſcientiarum, artiumque liberalium, & mechanicarum

Laudatur Mazochius, quod formulam ſepulcralẽ illuſtraverit: *Monumẽtum ſub aſcia dedicare*.

rum peritiam habeat, ſed & leges, & ritus, & mores Romanorum, & quandoque fortaſſe exterorum calleat neceſſe eſt. Quare apud Veteres ſoli Grammatici omnium ſcientiarum Cenſores, & Judices fuêre, qui iccirco Critici recte ſunt appellati.

Ut igitur Latini in loquendo, & Latinorum Scriptorum mentem, nos probe adſecutos eſſe videamur, plurimi, ut diximus, noſtrâ refert, ne vel tantillum abſimus a formulis, quas optimi ſermonis Romani Scriptores praeſcripſerunt, ac eorundem Romanorum ritus, & mores dignoſcamus; ſi enim Romanarum rerum notitiâ imbuti ſumus, facili negocio, ſcribentium, ſiquae ſint obſcuritates, evaneſcent; nam ut Sextus Caecilius inquit apud Gellium: *Obſcuritates, non adſignemus culpae ſcribentium, ſed inſcitiae non adſequentium. Quid enim certius Scriptor, ut Cicero ait, voluntatis ſuae teſtimonium relinquere potuit, quam quod ipſe magnâ cum curâ, atque diligentiâ ſcripſerit?* Hinc eſt, quod Labeo juriſconſultus

Quid ut latini in loquendo videamur; Scriptorumq; mentem adſequamur?

conſultus nobiliſſimus, uti narrat idem Gellius: *Cum latinarum vocum origines, rationeſque percalluerat, eâque praecipue ſcientiâ ad enodandos Juris laqueos utebatur.* Verborum enim intelligentia a cognitione linguae, quâ utimur, & quandoque a ſenſu ejus, qui loquitur pendet, quod in Satyricis potiſſimum eſt, utpote quorum inſtitutum eſt irridêre & exagitare loquaces, illiteratos, ambitioſos, foeneratores, ſicarios, fures, detractores, adulteros, alioſque id genus homines, ut ſcilicet eorum aculeis exulcerati, ad bonam frugem redeant tandem. Utuntur quandoque aequivocis, fictiſque nominibus; plerumque adjunctis, vel demum veris nominibus, cum aliquos ſimili ſcelere inſignes exagitare volunt. Quod vel ex hiſce tribus Anonymi diſticis ad Naſum uno, ad Tabidum altero, tertio ad Joſephum, oſtendi poteſt. Ad Naſum:

Satyrici inſtitutum.

Lepidi Anonymi luſus ex adjunctis in Naſum, Tabidum, & Joſephum.

Omnia longa tibi cum ſint, nil Naſe, ſtupeſco.
Quod longus caudâ ſis quoque, mente brevis.

Ad

Ad Tabidum:

Macreſcis vultu, tabeſcis corpore toto;
Nulla etenim capiti ſtat tibi mica ſalis,

Ad Joſephum:

Philoſophus, Rhetor Joſeph, Jurisque peritus,
Ingenii vacuum cum gerat uſque caput?

Sed cum id ſtudeamus omnes, ut meliores fiant boni, mali a nequitia deterreantur, cavendum quammaxime, ut ne, dum vitia inſectantur Satyrici, eas ponant voces, e quibus qui legunt, evadant deteriores; enimvero foeditates nemo bonus nominare debet, nedum ut literis mandet. Maluerim igitur non reprehendere vitia deteſtanda, quam in execranda oratione mereri reprehenſionem. Si quis igitur aliena peccata inſectetur: eâ modeſtiâ utatur, ne ſuam orationem efficiat eo nequiorem, de quo verba facit. Sunt tamen inculpata argumenta quaedam, ut inquit Scaligerus, in quibus hoc Poëmatis genere oble- Inculpata quaedã Satyrae argumenta apud Scaligerum.

ctare poſſis etiam caſta ingenia; quod ſi ſcire vis quot, qualesve ſint hujuſcemodi ſcriptionis ſpecies, eum conſule.

Haut ſatis itaque miramur eorum inſcitiam, ac petulantiam, qui cum ignorent quanta cautio adhibenda ſit, ut veteris Scriptoris mentem probe adſequamur, miro errore putant ſe omnia intelligere, cum ne vel hunc quidem Virgilii verſiculum ſat legere valeant:

Inſere nunc, Meliboee, pyros; pone ordine vites!

vel hos Damoetae in Menalcam:

Novimus, & qui te, transverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphae riſêre, ſacello.

Sed haec, quae hactenus diximus obſervanda ſunt, ut Latinorum dumtaxat ſcriptorum mentem adſequamur; ſi enim artium auctores intelligere velimus, notionem, quam ii, qui ex propria arte, verbis, quibus utuntur ſubjectam velint, teneamus neceſſe eſt.

Quid ſi artium auctores intelligere velimus?

Et ut ab Jureconſultis exordiamur

mur, ut nihil dicam de verborum ſtructurâ, in qua ſaepiſſime ab uſu Latini ſermonis recedunt, ex propriâ arte verbis utuntur, ut liquido conſtat ex titulo, qui in Jure extat, *De verborum ſignificatione*, & ex libro, quem in lucem edidit Carolus Dukerus *De verbis non ſatis probatae latinitatis*, *aut non ex recepta ſignificatione*, *vel contra Grammaticorum regulas a Juriſconſultis uſurpatis*. Et ut perſpicuum id fiat, pro rei dignitate, aliqua hîc lubet adponere exempla.

Tignum Latinis pro *trabe grandiori* accipit praeter alios Caeſar quo loco agit de ſtructura pontis ſuper Rhenum. Sed latius patêre docent haec verba Caji, Tit. *De verborum ſignificatione*: *Tigni appellatione in lege XII. Tabb., omne genus materiae, ex qua aedificia conſtant, ſignificatur*. Tignum quid Juriſconſultis, quidve Latinis ſignificet?

Emancipatum ex eâdem *lege XII. Tabb.* liberatum a patria poteſtate per trinam imaginariam venditionem ſignificari diſcimus; at ſecus Latinis accipitur, ut oſtendunt Item, & Emancipatus?

 Ho-

Horatii (1) carmina, quibus M. Antonii improbat mollitiem, qui ſeſe foeminae, ideſt Cleopatrae emanciparat, ſeu in mancipium, & dominium tradiderat:

Romanus (eheu poſteri negabitis)
Emacipatus *foeminae*:
Fert vallum, & arma miles ....

Item & quid ingenuus?

Ceterum Juſtiniano *Ingenuus* is proprie dicitur, qui nativam habet libertatem, ut non immerito antiqui ingenuos ſpuriis opponebant; & *patricios initio* appellabant: eo quod patrem ciêre poſſent, ut conſtat ex oratione P. Decii Muris apud Livium (2), ſed hujus vocis apud Latinos uſus eſt etiam in aliis rebus, quae a natura ſunt, & factitiis opponuntur, ut colligere licet ex verbis Juvenalis (3):

Qui patricii olim appellati?

..... *quanto praeſtantius eſſet*
Numen aquae, viridi ſi margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum *violarent marmora tophum*.

Quod

(1) Horatius *epod.IX.*
(2) Liv. *lib.X.*
(3) Juvenalis *ſatyr.III.*

Quod autem de *Juris Auctoribus* dictum eſt, qui verba artis ex inſtituto utuntur, idem de Theologis, Philoſophis, aliiſque rerum divinarum, atque humanarum Doctoribus dicendum videtur. Hi enim vocibus, ac locutionibus utuntur, quarum ipſi uni inter ſe commercium agitant; nam ut Cicero [1] inquit: *Dialecticorum verba nulla ſunt publica, ſuis utuntur, & id quidem commune omnium fere eſt artium.* Hinc eſt, quod vulgo dicitur, *verba artis ex arte.*

Incommodum ex Dialecticis in cudendis vocibus: Voces quamplurimae, quibus nulla videtur ſubjecta poteſtas ab logicis in alias diſciplinas derivatae.

Sed olim ex Dialecticorum Cultoribus, in cudendis vocibus, illud fluxit incommodum, quod cum plurimae in ſuis Lexicis aggeſtae fuerint, quarum aliquae, aut nihil ſignificarent, aut adeo obſcuras notiones adjunctas in eorum animis habuêre, aegerrime expiſcari poſſunt; aut adeo generales, ut nihil ſpeciale, quod uſui alicui eſſet, ſignificent. Quem deinde ſermonem ad Juris ſcientiam, aliaſque divina-

(F) 3 rum,

(1) Cic. I. Academ.

rum, humanarumque rerum diſciplinas, maximo ſtudioſae juventutis malo, tranſtulêre; itaut jure merito conqueratur eruditiſſimus Rapolla (1) in ſuo Juriſconſulto hisce verbis: *Neſcias utrum plus utilitatis an incommodi, & cupidae Romanarum legum juventuti, & reliquis civibus per hujuſmodi Magiſtros adlatum ſit. Quotus enim quisque eſt, qui ignoret, ex quo primum Romani Juris corpus noviter inventum explicari coeptum eſt, Scriptorum molem eo uſque creviſſe, ut Jus civile ſtatim & magnitudine, & difficultate laboraverit ſuâ: Doctorum enim juris ingenia mirum in modum Dialecticae ſtudio delectabantur, ut ferebat illorum temporum conſuetudo; quapropter argumentis, & diſputationibus adeo ſeſe dediderunt, ut non tantum legum interpretationes, ſed, ut Jacobus Cujacius loquitur, liberos ingentes, immanes, inſanos commentarios ſibi quaeſierînt, &c.*

Unde in Jure civili tot diſceptationes?

Sed

(1) Rapolla *pag.* 11.

Sed antequam hinc abeamus, coronidis loco addendum videtur, non minus in profanis, quam in ſacris obſcuritates paſſim occurrere; quis enim ignorat Sacrae Scripturae Codicem, in permultis obſcurum, & intellectu difficilem, niſi cui non adhuc obvia fuêre exempla; primum Diſcipulorum euntium in Emaus, qui non intelligebant Scripturas (1), niſi Chriſtus interpretaretur? ſecundum Eunuchi Reginae Aethiopum, qui rogatus a Philippo, an intelligeret Iſaiam, quem legebat, reſpondit (2): *Quomodo poſſum, ſi non aliquis oſtenderit mihi?* Tertium Apoſtolorum, qui multa eorum, quae a Chriſto dicebantur, non intelligebant (3): *Acceſſerunt ad eum diſcipuli ejus, dicentes: ediſſere nobis parabolam zizaniorum agri.* Alia, & illuſtria, & obvia paſſim ſunt exempla. — Non minus in profanis, quã in ſacris literis obviae ſunt obſcuritates.

Scripturis autem obſcuritatem adferunt maxime, aut res in ſe obſcurae — Quae divinis Scripturis obſcuritatem adferant?

(F) 4

(1) *Lucae XXII. XXVII.*
(2) *Actor.VIII. XXXI.*
(3) *Matth.XIII. XXXVI.*

ſcurae ut ſunt Prophetiae, & Fidei Myſteria; aut modi quibus res ipſae traduntur, veluti ſunt idiotiſmi Hebraici, & Graecanici pene ubique obvii; parabolae, adagia; tropi admodum inſolentes; auxeſes, ironiae, metatheſes, antitheta in ſpeciem frequentia, nomina propria perſonarum, Urbium, Regionum exoleta; arbores, fructus, herbae, aromata, gemmae, lapides vix ullis auditi: denique inſtrumenta & lemmata geometrica, architectonica, aſtronomica, aliaque aliarum artium paucis explorata.

Quid rei latinae elegantia praeſtet.

Sed ad rem Latinam redeamus; cujus elegantia praeſtat, ut ex Cicerone (1) colligere licet, ut delectis verbis, concinno nexu aptis, atque Urbanâ pronunciandi ratione, ſermonem fundamus. Hinc tres elegantiae Latinae partes, delectus verborum, quae nempe florente ſermone, viris praeſtantibus in uſu fuêre; latina eorundem collocatio, & recta pronunciatio.

Prae-

(1) Cic. *lib. III. de Orat.*

Praeſtantium autem Latinae linguae virorum, ut inquit Voſſius, quanquam non ita magnus eſt numerus, non tamen a quolibet verba ſunt deligenda; ſed judicio hîc opus, nam linguae Latinae Scriptores alii aliis ſunt meliores, & elegantiores, utpote qui verbis, quae per elegantiorum Urbis Alumnorum ora verſabantur, & concinno nexu aptis, in politiori linguae aevo uſi ſunt. Cicero (1) in Bruto poſtquam dixit L. Craſſum ſibi quatuor, & triginta annis praeſtitiſſe, ac triennio minorem fuiſſe, quam M. Antonium, qui eloquentiſſimi homines aetatis ſuae fuerant; addit *ſe hoc iccirco poſuiſſe, ut dicendi latine prima maturitas, in qua aetate extitiſſet, poſſet notari*. Hinc nos non abs re in animum induximus cum Voſſio (2) ſtudioſam Latinae linguae juventutem monitam facere, Romani ſermonis vitam, ad humanae exemplum eſſe comparatam, ut ei ſci-

Non a quolibet Scriptore latina verba deligenda, ſed a praeſtātioribus.

Latinae linguae vita humanae inſtar comparata.

(1) Cic. in *Bruto cap.XLIII.*
(2) Voſſ. *lib.IV. Partit. orat. cap.I. §.LIV.*

ſcilicet, & ſua eſſet Infantia, Adoleſcentia, Virilis aetas, Senectus, & Senium.

De Latinae linguae Infantia.

Et ut ab Infantia incipiamus, fuit haec uſque ad Pyrrhi tempora, unde ad eam referuntur Saliaria carmina Numae Pompilii, aliique veteres hymni, quae Ciceronis ſeculo vix ab eruditis intelligebantur. Illa proximo intervallo ſecuntur priſcae leges Regiae, ac Decemvirales, & antiquorum temporum monumenta; a quibus omnis divini, humanique noſtri Juris ſanctio manavit. Adeat, ſi cui eſt ocium eos, qui fragmenta Decemviralia conſervârunt, & facile dignoſcet, Latinam linguam principio fuiſſe ruſticanam, & horridam; quodque vel ex eo liquido conſtat, nempe quia priſci Romani ad ea uſque tempora, nulli rei praeterquam ruſticae & bellicae operam dediderunt. Hinc ſcite admodum, ut ſuperius diximus, Johannes-Baptiſta Vicus (1), cum Latinam linguam locutionibus ſatis do-

Pyrrhi tẽporibus lingua latina ruſticana,& horrida.

(1) Vicus in *proœm. de antiq. Ital. ſapient.*

doctis ſcatêre notâſſet, eas a doctis nationibus, & praeſertim ab Jonibus, & Etruſcis, Romanos ipſos accepiſſe conjicit.

De linguae Latinae Adoleſcentia.

Adoleſcentia linguae eſt a Pyrrhi temporibus uſque ad Syllam; quâ aetate coepêre Romani a Graecis literas ediſcere, & Atticum mel in Latium transvehere. In Graeciam enim nedum Romani, ſed Barbari quoque conveniebant, quorum percelebris Anacharſis Scytha. Quinvero & Regum filii ad addiſcendas ingenuas diſciplinas eo mittebantur, ut de Arryba Epiri Rege docet Juſtinus.

Romani, Barbari, Regũve filii in Graeciam conveniebant pro liberalibus diſciplinis comparandis.

Optimi in ea aetate Scriptores.

Optimi Scriptores extiterunt, nempe Q. Ennius Rhudiis in Appulis ſitae Urbis, ſive Tarenti natus; qui ingenio acri fuit, atque ad ſcribendum promtiſſimo; quem ob Heroici carminis majeſtatem, ita celebrat Lucretius in primo:

Q. ENNIUS.

Ennius ut noſter cecinit, qui primus amoeno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam.

PACUVIUS.

Pacuvius illuſtris Tragoediarum ſcriptor, Brunduſii in agro Salentino

En-

ACCIUS. Ennii ex ſorore nepos ; & Accius Tragicus, libertinis parentibus, ut traditur, natus. Ejus Tragoediae fuerunt clariſſimae, gravitate ſententiarum, verborum pondere, & auctoritate perſonarum, ut teſtatur Quinctilianus; ſed alii durum, & ferreum ſcriptorem appellant, utpote qui dum Tragoedias ex Sophocle verterit in latinum, duriorem ſe praeſtitit.

CN. NAEVIUS. Floruit iiſdem temporibus Cn. Naevius genere Campanus, qui & bellum Punicum primum, cui vel ipſe ſtipendia fecit, & Romae fabulam alter poſt Livium Andronicum edocuit; qui tantâ in ſcribendo libertate uſus fuit, ut nobilium factione, praecipueque Metelli Româ pulſus, Uticae tandem in Africa, litoralis Urbis, ubi M. Cato mortem ſibi conſcivit, ne Tyranni vultum adſpiceret, diem ſuum clauſerit extremum. Extat a ſe conſcriptum epitaphium, quod adrogantiae, & Campanae ſuperbiae plenum, neſcio an jure criminetur Gellius (1):

NOR-

(1) Gellius *lib.I. cap.XXIV.*

MORTALIS IMMORTALIS FLERE SI FO-RET FAS, Naevii Epitaphium.

FLERENT DIVAE CAMOENAE NAEVIUM POETAM.

ITAQ. POSTQUAM ORCI TRADITUS THESAURO,

OBLITEI SUNT ROMAE LINGUA LATINA LOQUIER.

Quippe tantum ſibi ſumſiſſe ſpiritûs, illi eximio viro indulſiſſe videtur quaeſita meritis gloria. Hinc & Virgilianus Heros (1):

Sum pius Aeneas, raptus qui ex hoſte penates Laus propria quandoque licita.
Claſſe veho mecum, famâ ſuper aethera notus:
Italiam quaero patriam, & genus ab Jove ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi navibus aequor,
Matre Deâ monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem convulſae undis, Euroque ſuperſunt.

De-

(1) Virgilius *lib. I. Aeneid.*

Deteſtanda tamen eſt eorum adrogantia, qui ex malefactis, *laureolam*, ut dicitur, *in muſtaciis ſibi quaeritant*.

M. Porcius Cato.

Marcus Porcius Cato patriâ Tuſculanus, Civitate Romanus, viva & expreſſa virtutis imago, utpote qui cum vitiis Romanorum bella geſſit.

Plautus.

Plautus Poëta Comicus, natione Italus, patriâ Sarſinas, linguae Latinae decus, jocorum pater, riſuum, facetiarum, ut vel ejus epigramma, quod ipſe fecit, & incidendum ſuo ſepulcro reliquit, auctore A. Gellio (1), teſtatur:

Plauti Epitaphium apud Gellium.

POSTQUAM MORTE CAPTUS PLAUTUS,
COMOEDIA LUGET, SCENA EST DESERTA.
DEINDE RISUS, LUDUSQUE, JOCUSQUE, ET NUMERI
INNUMERI SIMUL OMNES COLLACRYMAVERUNT.

P. Terentius.

P. Terentius etiam Poëta Comicus Carthagine natus, Terentii Lucani li-

(1) A. Gell. *lib. I. cap. XXIV.*

libertus, qui cum eſſet egregiâ indole, a patrono eruditus, & libertate donatus, Comoediae egregiam rationem excogitavit; in Dramatibus ſuis inimitabilis, Regula puritatis, & elegantiarum Latini ſermonis. Ceterum totus pudicus, caſtus, & verecundus, quem a ſacris ſuis Veſta non arceat, Terentius apud Lipſium exiſtimatur. Ipſe vivis coloribus: Terentius regula puritatis, & elegantiarum latini ſermonis.

Deſcripſit mores hominum, juvenumque, ſenumque
Qualiter & ſervi decipiant dominos.
Quid meretrix, quid leno dolis, quid fingat avarus;
Quae quicunque legit, jam bene cautus erit.

Virilis aetas viguit Julii Caeſaris, & Octavii Auguſti temporibus, quae dicitur aureum linguae ſeculum, quo Romani cum Graecis, tum eloquentiae, cum ſapientiae ſtudiis contenderunt. Linguam excoluerunt hoc aevo M. Varro, quo nemo umquam doctior ne apud Graecos quidem, nedum apud Latinos *De virili Latinae linguae aetate.* M. VARRO.

C. J. CAESAR. vixit: Elegantiſſimus Caeſar; in cujus ſtylo tot blanditiae, tantaque nativa felicitas; ut nihil ſupra: Facundiſſimus Cicero; qui non quod in unoquoque optimum fuit; ſtudio M. T. CICERO. conſecutus eſt; ſed plurimas; vel potius omnes ex ſeipſo virtutes extulit immortalis ingenii beatiſſimâ ubertate; non enim pluvias, ut Pindarus ait, aquas colligit, ſed vivo gurgite exundat; dono quodam Providentiae genitus; in quo totas vires ſuas eloquentia expiraretur; hinc Antonius Auguſtinus olim noſter Alliſanus Epiſcopus, vir & Jureconſultiſſimus, & optime de literis elegantioribus meritus; Ciceronem etiam ſenex lectitabat, ut eloquentiae principem. Nitens Lucretius, verſu Poëta, re Philoſophus,

Anton. Auguſtinus Ciceronem etiam ſenex lectitabat.

T. LUCRETIUS CARUS.

Cui neque ſat fuit, & terras evolvere, & undas,
Quaeque arcana tenent flumina, terra, mare,
Dum rerum cauſſas veſtigat.......

Quanti autem Ovidius Lucretium aeſtimarit, his verſibus oſtendi poteſt:

Car-

Carmina ſublimis, tunc ſunt peritura Lucreti,
Exitio terras cum dabit una dies.

Horatius lyricorum, & ſatyrarum ſcriptor, qui ad notandos hominum mores praecipuus eſt, purus imprimis, & terſus Lyricorum idem fere ſolus legi dignus; nam & inſurgit aliquando, & plenus eſt jucunditatis, & gratiae; & variis figuris, & verbis feliciſſime audax. Ceterum hoc proprium, & peculiare fuit Horatio, ut ridenti ſimilis; & quaſi diſſimulans, improbitatem, ac hominum vitia accuſaret; quod ea magis urgeant, atque afficiant, quae ſenſim irrepunt, quam quae apertâ fronte invadunt. Quod ipſum & Poëta Perſius (1) demonſtrat. **Q. HORATIUS.**

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit: & admiſſus circum praecordia ludit.
Callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo.

Hinc: *Verum age*, inquit Minturnus

(1) Perſius ſatyr.1.

nus [1], *ut urbane, ut callide ad multorum, ſe reprehenſionem inſinuat, cum ſe purgare videatur quod ſatyras ſcriberet, mordaxque haberetur.*

Nunc illud tantum quaeram, meritone tibi ſit.

& quae ſecuntur, quod non minus feſtive facit, cum, a quo ipſe moneatur ne ſatyricum moliatur poëma, Trebatium fingit. Quam facete, & verſute ſtultitiam hominum irridet, quando Damaſippum inducit? Quid cum Epicuri ſectam irridet? Aut cum facit a Fundano Naſidieni convivium narrari? An non callida urbanitas eſt, quando Tireſiam cum Ulyſſe differentem inducit? Nimirum perita facetaque calliditas eſt, cum a ſervo reprehendi ſe facit. Sexcenta id genus camperies, quae Poëta ille vafre, acute, lepide, feſtive tractârit.

Sallustius, Livius, Ovidius, Ti- His quoque temporibus claruerunt, vehemens Salluſtius, lacteus Livius, facilis Ovidius, cultus Tibullus, graecis gaudens Propertius, ple-

(1) Minturnus *Poëtica lib.V. pag.CDXXVI.*

pleniſſimus elegantiarum Catullus, & ſublimis Virgilius, qui cantu Muſas, Phaebumque aequavit honore; & cujus terga omnes Poëtas ſpectare notum eſt; ut de eo non immerito cecinit Propertius (1):

BULLUS, PROPERTIUS, CATULLUS, VIRGILIUS.

Cedite Romani ſcriptores, cedite
Graeci:
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.

Et Chriſtodorus Thebanus (2):

Amicus Auſoniis canorus excellebat Cygnus
Spirans facundiam Virgilius, quem quondam Romae
Thymbrias alium Homerum nutrivit paternâ linguâ.

Hic adeo mirâ varietatis venuſtate res in dicendo tractavit, ut apud omnes ſummam meruerit gloriam; nam ut Scaliger (3) ait: *In primo Urbem aedificat; in ſecundo diruit; in tertio naves molitur; in primo deſtruit; in octavo arma fabricat, in multis locis diſcindit; in ſeptimo procurat mutitiones, quas haud mul-*

Mira in Virgilio varietatis venuſtas in dicendo.

(G) 2 to

(1) Propert. *lib.II. eleg.XXXIII.*
(2) Chriſtod.Theb. *epigr.Graecę lib.V.epigr.LXXV.*
(3) Scaliger Poët. *lib.III.*

to poſt oppugnat. Actiones quoque & negocia vel civilia, vel ſacra, vel militaria item multis in locis. Navigationem, venationem, obſidionem, oppugnationem, exilium, fugam, impreſſionem, amores, ludos, vaticinia, ſacrificia; auſpicia Urbis in octavo. Concilium inter Coelites, alterum inter mortales, legationem, ſocietates militares, funeris pompam, foederis ictum, foedus turbatum. Mortes autem, quas frequentes neceſſe erat deſcribere; numquam ejuſmodi, fato ſuo fungitur Anchiſes; Miſenus ab aemulo Tritone ob invidiam; Palinurus ob fidem; Lauſus ob pietatem; Mezentius ob ultionem; Pallas ob audaciam; Aruns ob perfidiam; Camilla ob fortitudinem; Turnus ob avaritiam, & gloriam, ſpoliis detractis. Videbis quoque in ipſis praeliis tot diverſos modos, quot intereunt viri.

Non eſt ut plura de hoc Poëtarum Latinorum Principe dicamus, cum cuique ſatis exploratum ſit, vel illud unum, quod tanto in honore habitus fuit a Senatu, po-

populoque Romano, ut auditis ejus verſibus in Theatro, univerſus populus illi adſurrexerit, ipſumque, ut ſcribit Cornelius, forte praeſentem, ſpectantemque veneratus eſt ſic, quaſi Auguſtum Caeſarem. Bucolica ſua annis ſeptem, ſuam Aeneida annis decem elaboravit; & tamen quis crederet, primus ipſe ſui rigidiſſimus cenſor, & judex divinam ſcriptionem ad rogum damnavit, ut teſtatur Drexellius (1)?

Virgilius in elaborandis Bucolicorum libris annos ſeptem, Aeneidos, decem inſudaſſe perhibent.

Sed, ut eo revocetur, unde noſtra declinavit oratio; decreſcenti aetati initium fecit Tiberius Caeſar; in qua tum propter adulationem Civium Romanorum erga ipſum Caeſarem, qui brevi loquendi genere delectabatur, cum propter concurſum hominum ex Provinciis, & Urbibus remotis Civitate donatorum, Latini ſermonis peſtis graſſari potiſſimum coepit, & improprium, & obſcurum ſermonis genus invaluit. Unde Cicero (2): *Omnes fere*, inquit,

De Latinae linguae ſenectute.

Adulatio in Tiberium, & peregrina lingua corrumpere coepit Latini ſermonis venerem, ac majeſtatem.

(1) Drexell. *par.I. Aurifod. cap.VII.*
(2) Cicero in *Bruto cap.LXXIV.*

quit, *qui nec extra hanc Urbem vixerant, nec eos aliqua barbaries domeſtica inſectaverat, recte loquebantur. Sed hanc certe rem deteriorem fecit vetuſtas, & Romae, & in Graecia. Confluxerunt & Athenas, & in hanc Urbem multi inquinate loquentes; ex diverſis locis.*

Sed meliori Latinitati adfiniores fuêre, ex proſae ſcriptoribus Pomponius Mela, elegans Geographus inſigni opere *De ſitu Orbis*, toti Orbi notus.

POMPONIUS MELA.

Vellejus Paterculus homo Campanus, non minus Gente, quam in dicendo mirâ ſtyli jucunditate, ac clariſſimo candore, nobilior.

VELLEJUS PATERCULUS.

Lucius Junius Moderatus Columella, qui libris duodecim univerſam Ruris diſciplinam, ac Agriculturam, non ruſtice ſcripſit. Is de Malis Perſicis, quae in Perſide venenata ſunt, ſed in Europam translata, venenum omne exuunt, ita:

COLUMELLA.

. . . . Poma; quae barbara Perſis.
Miſerat . . . . patrii armata venenis:

At

At nunc depoſiti pravo diſcrimini lethi,
Ambroſios praebent ſuccos oblita nocendi.

Cajus Plinius Secundus, ſenior appellatus, qui omnium rerum memorabilium collector, judex ingeniorum ſummus, aeſtimator acutus, admirator diſertus Angelo Politiano eſt habitus. Item Cajus Plinius Coecilius Secundus, ex ſenioris ſorore natus, Panegyrico, quem Trajano dixit percelebris, utpote quo in genere, ut ait Voſſius, Romana facundia nihil habet elegantius. Cornelius Celſus, Svetonius Tranquillus, Quinctilianus, & Cornelius Tacitus, qui Principum doctor, Aulicorum Paedagogus, Hiſtoricorum anteſignanus, Prudentiae Pater, Oraculum civilis diſciplinae, Coryphaeus politicorum vulgo habetur. Sed an jure, rerum aeſtimatoribus judicium eſto. De Tacito hoc epigramma ſcripſit Martialis Anglus (1):

PLINIUS SENIOR.

PLINIUS JUNIOR.

C. CELSUS, SUETONIUS, QUINCTILIANUS, C. TACITUS.

(1) Ovvienus lib. II. epigr. CLIX.

Veracem fecit probitas, natura ſagacem,
Obſcurum brevitas te; gravitaſque brevem.

SILIUS ITALICUS. Ex Poëtis vero Cajus Silius Italicus, qui carmen Epicum elaboravit *De Bello Punico Secundo*, ſeptendecim libris expreſſum. Quod Poëma cum per plura ſecula dilituiſſet blattis tineiſque conflictatum; tandem e latebris in lucem prodire coepit temporibus Concilii Baſileenſis. Sed eo ignorato a Franciſco Petrarcha, idem bellum carmine adgreſſus eſt, ſub titulo *Africani*.

SULPITIA ROMANA. Sulpitia matrona Romana ex nobiliſſima Sulpitiorum familia, cujus meminit Apollinaris Sidonius, meminit & Martialis (1), cum eam legendam eſſe hortetur illis puellis quae uni viro ſervare fidem, quae caſtae conjuges eſſe velint; ſcripſerat enim nobilis haec Heroina poëma egregium, *De Amore Conjugali*. Item Satyram, quâ invehitur in Domitiani tempora, quae Satyra falſo Auſonio tri-

(1) Martialis *lib.X. epigr.XXIII.*

tribuitur; ſatis enim patet, inquit Scaliger, a foemina factos verſus, in quibus Muſa cultricem appellat ſuam: quaeque ait ſeſe primam docuiſſe Romanas mulieres poſſe cum Graecis poëtricis comparari,

Primaque Romanas docui contendere Grais.

In ea multum dexteritatis; ad ſatyricam amarulentiam adſpirantis. Numeri vero, ut in eo genere Poëmatis non contemnendi.

Marcus Annaeus Lucanus ardens, & concitatus, & ſententiis clariſſimus, quem ideo in Poëtarum albo adſcribi non meruiſſe cenſuit Servius (1), quia videtur compoſuiſſe Hiſtoriam, non Poëma; neglectis enim Poëtarum coloribus, ita verſatus eſt, ut parce fingeret. **M. ANNAEUS LUCANUS.**

Aulus Perſius Flaccus acutus ſatyricus, ſed caliginoſus. Secutus eſt in ſcribendis Satyris Poëtam Lucilium, qui acerrimus fuit in notandis, atque inſectandis Romanorum **A. PERSIUS.**

rum

(1) Servius in *lib.I. Aen. verſ.CCLXXXI.*

rum vitiis. Perſium plurimi fecit Martialis, ut vel hocce epigrammate oſtenditur:

Saepius in libro memoratur Perſius *uno*,
Quam levis in totâ Marſus Amazonide.

JUVENALIS. Decius Junius Juvenalis Poëta ſatyricus, ex Aquino oriundus, elegans & ubique argutus, & inventione, & diſpoſitione, & nexu dicteriorum: quo nemo vitia ſeculi ſui altius penetravit, nemo gravius, & cum majore indignatione perſtrinxit.

PAPINIUS STATIUS. Publius Papinius Statius Neapolitanus, eruditus in *Sylvis*, ſublimis in *Thebaide*, blandus in *Achilleide*; Virgilianae Aeneidos felix imitator. Cujus mira, & ex temporanea in carmine felicitas, ſicut Domitiano percharum; ita Martiali inviſum reddidit, ut Voſſius docet. Nil hinc mirum, ſi hicce epigrammatographus cum pene omnes aequales ſuos laudibus fuerit proſecutus, Statii numquam meminerit.

His-

Hiſce quoque temporibus floruit Polycarpus, qui poſt Apoſtolos, quorum familiaris fuit, pene ceteris ſanctior, & divinior eſt habitus; quique quae ab Apoſtolis, & praecipue ab Johanne Evangeliſta, cujus diſcipulus perhibetur, didicerat, docuit, & Eccleſiae tradidit. Scripſit ad *Philippenſes* ſatis utilem *Epiſtolam*, quae ad Hieronymi uſque tempora in Aſiae Conventu legebatur, quam ſane epiſtolam multum laudant Auguſtinus, Tertullianus, Irenaeus, Bellarminus, atque Baronius. Romam veniens ſub Antonino Pio, Eccleſiam regente Aniceto, multos ab haeretico errore correxit: ac tandem centenario major Smyrnae igni traditus eſt, ſedente Proconſule, & populo adverſus eum in Amphitheatro perſonante. S. POLYCARPUS.

Sed, ut diximus, Statii coaevus fuit Martialis, qui ut Plinius ait, ingenioſus, acutus, acer, & qui plurimum in ſcribendo, & ſalis haberet, & fellis. Hinc Scaliger: *Epigrammatis duae virtutes* V. MARTIALIS.

pe-

peculiares, brevitas, & argutia; hanc Catullus non ſemper eſt adſectutus: Martialis nuſquam amiſit. epigrammata ſint vivida, vegeta, acria, qualia Martialis, cujus lepôres, & jocos ſolitus eſt ſingulari affectu proſequi Aelius Verus Imperator, & Martialem, ſuum Virgilium vocare.

Martialem ſummis laudibus extollit (1) Laurentius Ramiretius, & quod facetiis ſit graviſſimus, & quod non riſu, & ſubſannatione, utpote urbanitatis magiſter diligentiſſimus, a vitiis, & ruſticitate morum deterreat. Sed id maxime urbanitatis vitii Martiali vertitur, quod res Veneris nudis enunciet vocabulis, naturam hac in parte minime imitatus, quae obſcoena ab oculis prorſus removit. Hinc Juvenalis, ubi referebat amantium lenocinia: qui putidulâ uterentur oratione, Graecis adferri maluit, ac veluti tegi. Quid enim cogitet adoleſcens, qui certarum ignarus obſcoenitatum, audiat

Quid Vitii Martiali vertitur.

(1) Laurent. Ramir. in *epigr. XXI. lib. III.*

diat verba, aut vocabula tam nefanda, quam monſtroſo ſunt ingenio ii, qui ex ſcriptis ſuis audent inſerere? Hinc extat Martialis Epigrammatum Ingolſtadienſis editio a Patribus Jeſuitis procurata, quae ab obſcoenitatibus penitus expurgata eſt. Lepida, falſa, arguta, apta, faceta prae ceteris, omni laude & aemulatione digna recenſentur, quae ſcripſit Epigrammata *de Numa*, in *Thelesinum*, in *Cajum*, in *Dentonem*, in *Cinnam*, in *Ligurinum*; ad *Poſthumum*; in *Symmachum*, in *Zoilum*, in *Varum*; de *Uxore Galli*; in *Sextium*; ad *Decianum*, ad *Velocem*; in *Mancinum*; ad *Fidentium*, ad *Aeliam*, ad *Ponticum*; ac demum ad *Paullam*; de *Thelesina*; in *Proculinam*, quas, ut ſupra diximus, legis Juliae reas afficit. Verum, quoniam haut memoria ſivit, ut in animo erat, ſingularum Juliarum legum ibi meminiſſe, nunc anſâ adreptâ, hîc eas adponere non pigebit.

Martialis ab obſcoenitatibus expurgatus.

Et quidem Juliae leges multae referuntur a Juliis, ideſt a C. Julio Caeſare, & Octaviano Auguſto in

Leges Juliae, quae?

idem

idem nomen ex teſtamento adoptato, latae. Veluti Julia Majeſtatis, *Julia Majeſtatis.* quâ reus non tantum gladio ultore perit, bonis fiſco addictis (1), ſed & memoria ipſius poſt mortem damnatur (2).

Julia de vi publica. Julia de vi publica, quae vim armis illatam perſequitur, & vindicat (3).

Julia de vi privata. Julia de vi privata, quae ſine armis factam vim coërcet (4).

Julia repetundarum. Julia repetundarum, quae rapaces manus Magiſtratuum a ſociorum, & provincialium bonis arcebat, injuſtaque juriſdictionis lucra prohibebat (5). Ceterum lege Juliâ hoc crimine etiam Magiſtratus urbani accuſabantur, ſi qui in aliqua curatione pecunias accepiſſent; item Judices ſi ob judicandum. Dicta eſt autem repetundarum, utpote quâ privatae pecuniae ab avaris Magiſtratibus repetebantur. Hujus legis

(1) *L. quiſquis C. ad legem Jul. Majeſt.*
(2) *L. meminiſſe, l. fin. C. eod. §. pub. autem jud.*
(3) *L. Jul. Inſtitut. de pub. jud.*
(4) *L. V. ff. ad leg. Jul. de vi pub. §. item lex Jul.*
(5) *Tot. tit. ff. ad legem Juliam repetund.*

gis meminit Cicero, in Oratione *pro Sextio*, & in Oratione in *L. Piſonem*, & in Oratione *in Vatinium*, hominem, nempe illum contaminatiſſimae vitae, qui pudoris adeo profligati fuit, ut non invenuſte dixerit Seneca: *Vatinium aſſiduo convivio depudere didiciſſe.* In hunc, cum ſceleſtiſſimi productus eſſet mendacii teſtis, tam adpoſite Cicero objecit ejus flagitia, ut Romano populo penitus exoſus evaſerit.

Julia peculatus.

Julia peculatus, quae duo alia criminum capita comprehendit, nempe *de ſacrilegio*, & *de reſiduis*, in eum lata eſt, qui rapit ipſe, vel intercipit, avertit, aufert, inque rem ſuam vertit pecuniam publicam, ſacram, religioſam, & in aurum, argentum, aes publicum deterioris aliquid materiae confundit; aut alteri, qui hoc meditetur, praeſtat operam ſuam. Ubi non ſine operae pretio notatum velim, quod pecuniae appellatio ad ea omnia refertur, quae in patrimonio noſtro ſunt; non enim numerata tantum pecunia, ſed & corporales

res

res, ſive mobiles, ſive ſoli & jura, eâ appellatione continentur (1). Ideo autem quidquid horum eſt pecunia dicitur, quia Romani ante Servium Tullium, qui ut Plinius (2) teſtatur, primus aes effigie ovium, boumque ſignavit, precium rerum in pecudibus conſtituebant, aut bobus: ut iis pro crimine multarentur, & vectigalia penderent. Unde ut advertit eruditiſſimus Briſſonius (3), furtum pecuniae publicae peculatus dicitur, tum quia pecuniae nomen a pecude venit; tum quia criminis initium a pecudis fraude eſſe coepit.

Poena Peculatus eadem, ac ſacrilegii.

Criminis hujus poena olim erat aquae & ignis; poſtea deportatio, & tandem pro delicti gravitate per Principum conſtitutiones ad extremum uſque ſupplicium puniebatur reus (4). Iiſdem poenis urgebantur ſacrilegi, ii nempe qui ex publicis ſacris quid abſtulerint. Sed cum principes, ſacrilegii crimen aliquatenus

(1) *L.IV. & V. ff. de verbor. ſignific.*
(2) Plinius *lib.XVIII. cap.XXXIV.*
(3) Briſſonius ex Feſto verbo *Peculatus*.
(4) *L.un. C. de crim. pecul. §.item lex Julia.*

tenus ad eos extenderent, qui praecepta ſua neglexerint, factum eſt, ut conſtitutionum ſuarum violatores ſacrilegi haberentur, & ſacrilegii poenas luerent (1). Quod ſane multo aptius ad legum Divinarum corruptores, ſacrorumque Canonum violatores adcommodatur, quos blasphemos eſſe in Spiritum Sanctum, & graviſſimo Dei judicio dignos pronunciavit Damaſus Papa (2) in Concilio Conſtantinopolitano.

De reſiduis autem tenetur, qui pecuniam publicam, non in eos uſus contulerit, in quos adtributa ſibi fuerat, & is apud quem quantitas aliqua ex publica adminiſtratione ſuperſit, quam vel profiteri, vel in publicas rationes referre neglexerit, aut profeſſam, relatamve ultra annum apud ſe eſſe ſivit. De reſiduis quis teneatur?

Julia de Annona in eos lata eſt, qui annonam quoquo modo vexant, ſive ſubtrahendo, ſive ſupprimendo, inopiamque rei cibariae in- *Lex Julia de Annona.*

(H)

(1) *L. un. C. de crim. ſacril.*
(2) Damaſus Papa in *can. violat. cauſa XXV. q.* 1.

inducendo, ut inter publicas egeſtates privatim ditentur (1). Eâdem lege plectuntur & ii, qui fraudulenter in annonae adminiſtratione verſantur, ſive Praefectus ipſius annonae is ſit, ſive Praefectus Urbi (2).

Julia Agraria. Julia Agraria eſt, quâ C. Julius Caeſar in eos animadvertendum cenſuit, qui ſubmotis agrorum terminis, jura conturbant miſcentes, atque confundentes jura privatorum, fineſque obſcurantes quominus internoſcantur (3). Ex injuriis privatorũ publica res maxime vexatur. Ex inſolentia etenim privatorum publica res maxime vexatur: praecipue per quam rei alterius dominium turbatur, aut non ſinitur, ut quiſque re ſua fruatur, ita exaſperantur privatorum animi, ut flagrantes odio, Civitatem ſaepe diſtrahant in ſeditiones, atque tumultus. Hinc numquam ſatis conſtitutam putârunt quietem publicam viri ſapientes, niſi privatorum bona legibus munirentur, cavendo ut ab alieno ma-

(1) *L. II. ff. ad leg. Jul. de ann.*
(2) *L. I. §. cura ff. de off. Praefect. Urb.*
(3) *L. Agraria ff. de term. moto.*

manus abſtineamus, res alterius non attrectemus, ſinamuſque unumquemque rebus ſuis uti. Hinc eſt quod Julius Caeſar ſummâ prudentiâ, ac juſtitiâ Princeps vel huic voluit occurrere malo, cum eos, qui ſubmotis agrorum terminis, jura conturbarent, multandos cenſuit quinquaginta aureis in ſingulos terminos motos; permiſsâ cuique ex populo accuſandi facultate. Quam poenam Nerva in ſervis exacerbaſſe fertur, adjecto ultimo ſupplicio.

Julia de ambitu.

Julia de ambitu, quâ nulla ſanctior, atque utilior, utpote quae tabiferae ambitionis reprimendae cauſsâ, lata eſt (1); per eam enim cavetur, ne in munerum, honorumve petitione virtus a pecunia, probitas a calliditate, ac vafritie, & meliores a deterioribus de more ſuperentur; neve dignitates donis obtemperent, ac per largitiones, promiſſioneſque, ſuffragiorum libertas Civibus eripiatur. Ubi vero Principes Magiſtratûs creationem ad

(1) *Tit. ff. & C. ad legem Jul. de amb:*

curam ſuam revocârunt, lex ambitus in Urbe ceſſavit; & ut ab honoribus Urbanis id vitii abeſſet, ſatis viſum fuit Juſtiniano (1) pellere avaritiam ex aula Principis.

Juſtinianus cur pro viribus conatus eſt pellere avaritiam ex aula Principis?

Sed hoc ambitionis crimen, quod in Jure Civili *ambitus* dicitur, & in Jure Pontificio *ſimonia* appellatur, nempe a Simone Mago, qui cum Samariae vidiſſet per impoſitionem manûs Apoſtolorum dari Spiritum Sanctum, voluit hanc poteſtatem pecuniâ emere (2); hiſce poenis coërcetur, nempe ſi commiſſum fuerit in Beneficiis, tunc conferens, eligens, praeſentans, inſtituens, confirmans, & mediator ſunt ipſo facto excommunicati: inſuper collatio eſt nulla, nec Beneficiarius etiamſi in eminentiori fuerit dignitate conſtitutus, fructus quos ex beneficio percipit ſuos facit, ſed reſtituet Eccleſiae (3). Excipienda tamen fuit electio Romani Pontificis, quam ſi Cardinales pecuniâ corrupti fortaſſe

Quibus poenis urgeantur Simoniaci?

(1) Juſtinianus *Novella VIII.*
(2) *Actor. cap. VIII.*
(3) *Extravag. cum deteſtabile.*

taſſe fecerint, ne Chriſtianae Reipublicae ſtatus perturbetur, valet electio (1). Ceterum tanta fuit Romanis Pontificibus religio in coërcenda ſimoniaca labe, quae Divinae Majeſtatis laeſionem directe continet, ut ſi, vel ignorante eo; qui eligitur, uni ex electoribus data, aut promiſſa pecunia fuerit, vitioſa eſt electio (2). Quod Abbas mirabile dicit: nam alioqui interventus excommunicati admiſſi, actum non vitiat (3).

Summa Romanor. Pontific. religio in coërcenda ſimonia, quae Divinæ Majeſtatis directam continet laeſionem.

Julia manumiſſionis, quam Auguſto Caeſari tribuit Paulus (4), condita eſt amplificandis juribus Majeſtatis; hâc enim lege cautum eſt Principem libertatem dantem non teneri legibus manumiſſionis, ſed abſque ulla ſolennitate, ſolo nutu eximere ſervituti poſſe, ſervoſque in libertatem producere.

Julia manumiſſionis.

Juliae Judiciariae, quibus emendatur forum, & judiciorum diſci-

Juliae judiciariae.

(H) 3 plina

(1) *Cap. licet de elect. DD. in can. ſi quis p:cun. diſtin. XXIX.*
(2) *Cap. Nobis de ſimonia.*
(3) *Cap. final. de Procurat.*
(4) *L. apud eum ff. de manumiſſ. §. I.*

Digitized by Google

plina regebatur, pluribus quidem capitibus; quorum quae ad nos pervenerunt, poſt noſtrum Antonium Auguſtinum, virum jurisprudentiae in antiquam dignitatem reſtituendae natum, recenſuit Barnabas Briſſonius dignitate, & doctrinâ eximius (1).

Anton. Auguſtinus Romanae Jurisprudẽtiae reſtitutor.

Julia & Papia Poppaea.

Julia, & Papia Poppaea, quam ſane non ratio, ſed neceſſitas expreſſit ab Octaviano Auguſto augendae prolis cauſsâ, favet conjugiis, & multitudini filiorum (2). Cui legi Horatius in carmine ſeculari fauſtum precatur exitum:

Diva producas ſobolem, patrumque
Proſperes decreta ſuper jugandis
Foeminis, proliſque novae feraci
Lege maritâ.

Quae tamen lex, utpote contra coelibatum ab Apoſtolo commendatum, ut melius bonum, rejecta fuit omnium diſſenſu. Hinc:

Gaviſa eſt certe ſublatam Cynthia legem.

Ju-

(1) *Selℓ. Antiq. IV. cap. VII.*
(2) Tacitus *lib. III. annal.*

Julia, & Titia, quâ Tutor in Provinciis dandus erat iis, quibus nec ullus adgnatus adeſt, nec tutor datus a teſtatore; cujus meminit Ulpianus (1). Item Julia de bonis cedundis (2). Julia Theatralis; de qua Plinius (3). Julia qua Civitas data eſt univerſo Latio, de qua Gellius (4). Julia Muneralis, quam Svetonius (5) Sumtuariam appellat. Julia de maritandis ordinibus, cujus idem meminit Ulpianus (6). Complectebatur totam matrimoniorum inter populi Romani ordines pro cujuſque ſtatu, & conditione contrahentium, rationem. *Julia, & Titia.*

Ceterum percelebris eſt lex Julia de adulteriis, quam plerique ſecernunt, non abſque erroris ſuſpicione a lege de pudicitia, quam ab Auguſto latam prodit Svetonius; quidquid enim ad munimen- *Julia de adulteriis.*

(H) 4 tum

(1) Ulpian. in *Inſtit. tit.XI.*
(2) *L.IV. C. qui bon. cad. poſſ.*
(3) Plinius *lib.XXXIII. cap.II.*
(4) Gellius *lib.IV. cap.IV.*
(5) Svetonius in *Auguſto cap.XXXIV.*
(6) Ulpian. in *Inſtit. tit.XI.* & *l.un.ff. unde vir, & uxor.*

tum pudicitiae pertinere poteſt, comprehenditur hujuſce legis capitibus: quae non adulterium tantum, ſed & ſtuprum, & inceſtum, & lenocinium, & alia omnia foediora libidinum genera complectuntur.

Cur poſt Juliam Majeſtatis locetur lex Julia de adulteriis?

Sed non temere proxime poſt legem Majeſtatis locanda fuit haec de adulteriis lex, cum e criminibus hoc ſit graviſſimis, ut merito inter omnia Juliarum legum conſtituta, nulla ſeveriori animadverſione coërcita ſunt, quam adulterii crimina, & Majeſtatis. Et longe ante Juliam legem, crimen hoc adulterii, & jure Divino; & moribus populorum acerrime vindicabatur; in Judaea enim, ut in Levitico (1) habetur legibus Moſis conſtitutum fuerat, ut adulterorum uterque lapidibus obrutus periret, cum ante eas leges cremarentur, ut videre eſt ex Geneſi (2), ubi de Thamar, & Juda. In Tenedo lege cautum erat, ut adulteri mas & foemina ca-

Quomodo olim, & quibus poenis coërcita adulteria Jure Divino, & populorum moribus.

(1) *Levit. cap.XX.*
(2) *Geneſ. cap.XXXVIII.*

capite plecterentur. Thracibus in adulteros graviſſimae animadverſionis poena eſt conſtituta. Apud Aegyptios naſo plectitur adulter. Gortynis deprehenſus, lanâ coronatur in totius vitae ignominiam. Apud Piſidas inſedens aſino circumducitur. Apud Germanos adultera excisis crinibus, & e mariti domo expulſa, nuda verberibus adficitur. Zaleucus Locrenſis utroque oculo multavit adulterum; quam judicii ſeveritatem vel in proprium filium adulterii convictum exercendam eſſe voluit, ut ex Valerio diſcimus (1). Apud Arabes, aliaſque nationes, ut ex omnigenae literaturae viro Alexandro ab Alexandro colligere eſt, adulteris ſemper capitis poena fuit; idque nedum ob criminis gravitatem, quam ut privatorum, & quandoque publicae tranquillitati proſpiceretur; nam cum ex privatorum odiis Cives abeant in ſeditiones, & tumultus; nemo inficias iverit quin to-

Zaleuci ſeveritas.

(1) Valer. Max. *lib.VI. cap.V.*

Olim quae fuerit ſapientia ?

tota olim ſapientia in hoc ſita fuerit ut Reſpublicas fundarent, fundatas legibus communirent, cavendo ne quis alteri injuriam faceret; nunquam enim Reſpublica ſatis conſtituta cenſebatur, niſi latis hujuſmodi legibus; quibus, veluti jactis fundamentis, publicae tranquillitatis Reipublicae ſtatus, & quies inniteretur; nihil enim prodeſt Urbem muris circumdediſſe, niſi quae intus inſidias latitant, propulſemus; haeeque eſt illa ſapientia, quam in Poëtis olim fuiſſe inquit Horatius, ut docerent:

Publica privatis ſecernere, ſacra profanis:
Concubitu prohibere vago, dare jura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.

Principibus cōcredita totius Reipublicae ſalus, & tranquillitas.

Hinc eſt quod Principes, quibus concredita eſt privatorum, ac totius Reipublicae ſalus, & quies, pudicitiam, ſacraque Jura thori legibus munivêre, ferrumve praebuêre viris uxoris necandae cauſsâ, ſi cum adultero deprehenderetur. Quam ſa-

ſane legum, & morum adſperitatem lenivit dies, & humanitas, quae e viri manibus eripuiſſe dicitur vindicem gladium, ne in uxoris necem verteret amplius, conſtitutâ in trangreſſores poenâ legis Corneliae de Sicariis (1). Neque deinceps igitur marito permiſſum fuit uxorem in adulterio deprehenſam occidere, licet occidere poſſet adulterum (2); Patri vero adulterae, quam habet in poteſtate permittitur etiam adulterum impune occidere domi ſuae, in ipſa tamen turpitudine actuque obſcoeno, ipſoque in opere deprehenſum, dummodo cum adultero eodem impetu interimat & filiam (3); idque conſtitutum eſſe videtur, ut minus periculum vitae adulterorum impenderet, cum proprii ſanguinis amore abduci parentes compertum ſit, ut vel de ipſo legis hujus latore Auguſto tradit Dio Caſſius (4); qui Ju-

Leges civiles necandae uxoris, vel filiae, aut adulteri poteſtatē viro, aut patri tanquam publico miniſtro nunquā tradidēre; ſed poenas remittunt ob juſtū dolorem; unde Jure Canonum non excuſantur ab homicidio.

Cur lex civilis Patri ſivit cum adultero necandā eſſe & filiam?

Julia Auguſti Caeſaris filia relegata,

(1) *L.1. §.ult. ff. ad legem Cornel. de ſicar.*
(2) *L. nec in ea §.ſed qui*, & *l.Marito ff.ad l.Jul. de adult.*
(3) *L. Gracchus, l. Pater ff. de de adul.*
(4) Dio Caſsius *lib.LV.*

Ovidius cur relegatus a Caeſare?

Juliam filiam adulterii ream, & ipſum Ovidium, qui nimiâ licentiâ ſub Corynnae nomine ad eandem laſcivas de amoribus elegias ſcripſit, relegavit. Hinc ipſe Ovidius [1] de ſententia Caeſaris, quâ relegatus fuerat, inquit:

Adde quod edictum; quamvis immite minaxque;
Attamen in poenae nomine lene fuit.
Quippe relegatus non exul dicor in illo:
Parcaque fortunae ſunt data verba meae.

Jure Canonico, quae poenae in adulteros conſtitutae?

Ceterum Jure Canonico, quod a ſanguine abhorret, ſtatutum eſt, ut adulterorum uterque excommunicatione innodetur [2]; Clericus vero, ut ex primitivae Eccleſiae diſciplina diſcimus, adulter deponitur, & in Monaſterium detruditur [3]. Quin etiam in foro, ut dicitur poenitentiali, laicus poenitentiam aget ſeptennio, Clericus de-

cennio

(1) Ovidius Triſt. *lib.II. eleg.I.*
(2) *Cap. Intelleximus, de ſent. excomm.*
(3) *Can. ſi quis Cler. Can. Romanus diſtin.LXXXI*

cennio [1]. In legem Juliam de adulteriis plurima ſcripſit Andreas Tiraquellus in legibus Connubialibus [2], & Briſſonius ſingulari libro eam expoſuit, quos, ſi cui eſt ocium conſulat.

Sed ne nos plus aequo longius excurriſſe videamur, tempus jam eſt, ut ad reliquos ſequioris aetatis Scriptores revertamur. Quippe in ea claruit quoque C.Valerius Flaccus e Setia Urbe in extrema Latii parte, poſitâ in colle, & quaſi pendula; cujus Valerii meminit Martialis; nec mirum, cum percharus ei fuerit, ut ex eo liquido conſtat, quod *curarum pretium, non vile ſuarum* feſtive vocaverit. Argonautica, quae libris octo complexus eſt, & in quibus Apollonium pede preſſo imitatur, immaturâ morte interceptus, haut potuit ad uſque umbilicum perducere.

C. Valerius Flaccus.

Denique ex reliquiis aurei ſeculi, floruêre M. Annaeus Seneca Rhe-

M. Annaeus Seneca.

(1) *L.l. num.XLVIII.*
(2) *Can. Presbyter, diſtin.LXXXVIII. Can. hoc ipſum XXXIII. q.II.*

L. ANNAEUS SENECA.

Rhetor, & L. Annaeus Seneca Latinorum Philoſophus; peritiſſimus animorum Medicus, & optimus Magiſter peſſimi Neronis, cujus imperio, periit venis inciſis, hauſtoque veneno; qui ſane gravitate, ac morum doctrinâ magis, quam locutione commendantur.

EPICTETUS.

Verum aliud ſidus ſe Romae oſtendit Epictetus, ex Hierapoli Phrygiae Urbe Senecae aevo non merito poſterior, & Scriptorum pondere, ſi non numero comparandus, vitâ praeponendus. Tantae enim admirationis apud omnes fuit, ut Lucianus Syrus, fictilem ejus lucernam tribus drachmarum millibus, ob ejus auctoritatem veniiſſe tradat. Unum hujus Philoſophi Enchiridium plus hominum moribus formandis valere, quam omnium Philoſophorum, qui moralem diſciplinam magnâ verborum pompâ ſcriptis mandarunt, teſtatur Antoninus Pius illuſtriſſimus, & optimus Romanorum Imperator, qui in Divino *de ſeipſo ad ſeipſum* tractatu, diis immortalibus gratias egit, magnique

Quanti fecerit Antoninus Pius Epicteti Enchiridion.

gnique beneficii reputavit ὑπομνήματα accepiſſe, atque ex eo ad beatam in tanto imperio, hoc eſt honeſtam vitam, multum fructûs, & utilitatis percepiſſe.

De Latinae linguae Senio.

Aetatem decreſcentem terminat Adrianus, a quo Linguae ſenium ad Theodoricum uſque tractum eſt, quo Latium Provincialibus undique hominibus celebratum, quod Imperatores Romani ex Provinciis etiam creari coepêre. Propter colluviem igitur peregrinorum, & exterorum dominationem, quorum Regia, ut peregrinis moribus, ita & verborum inſolentià ſcatebat: indeque cum invaſum eſſet a barbaris nationibus, corrupta loqui coepit lingua Latina, ac tandem extincta prope cum moribus legibuſque Romanis; quam, ubi eximii ingenio viri omnem operam literis dediderunt; atque Codicibus Romanarum legum longo poſt tempore repetitis, paulatim emerſiſſe cum moribus, legibuſque Romanis, gloriamur.

Et quanquam nullo in precio habiti ſint elegantiores Latinae linguae

guae Scriptóres, tamen nunquam ita viluit, quin praeſtantes ingenio extiterint viri, qui eam excolerent; & ſane, nam circa ea tempora floruerunt Tertullianus vir profecto acris, & vehementis ingenii, humanis non minus, quam divinis diſciplinis imbutus, ſed elocutione difficilis.

TERTUL-LIANUS.

PAPINIA-NUS.

Aemilius Paulus Papinianus omnium qui ſunt, qui erunt quique fuerunt, Juriſperitiſſimus, cujus tanta in Jure eſt auctoritas, ut ſi diſcrepantes ſententiae Juriſconſultorum occurrant, ea verior extimatur, in quam Papinianus inclinat, utpote cum quo veluti ſemper veritas habitare cenſebatur, ut Theodoſius in ſuo Codice ſancivit. Maximum ingenium ſuis omnibus in reſponſis, totoque genere orationis elucet. Ineſt enim in eo praeter elegantiam & candorem Latinitatis omnibus Juriſconſultis familiarem, gravitas admirabilis. Septimio Severo non ſolum affinitate per ſecundam uxorem, ſed ſocietate quoque ſtudiorum, ac vitae conjunctum adeo fuiſ-

fuiſſe dicitur, ut ab illo ſtatim poſt ſuſceptum imperium, Praetorio Praefectus fuerit: ab eodemque moriente curam filiorum illius acceperit. Quam ei fidem Papinianus capite ſuo perſolvit, cum ab Antonino Caracalla, quod parricidium ejus excuſare nollet, militibus occidendus traditur, cum triceſimum annum vix egiſſet.

Ulpianus Syrus. Papinianum ſecutus eſt Ulpianus Syrus, qui ab Heliogabalo cum a publicis muneribus fuiſſet ejectus, indeque ab eodem Reipublicae redditus, tandem ab Alexandro Severo, qui eum veluti Pythiae oraculum conſulebat antequam grave aliquid adgrederetur, Magiſter Scrinii aſſumtus eſt, ac ſuadente Mammaea matre, pro tutore adhibitus, ut ex Lampridio (1) diſcimus.

Paulus Patavinus. Ulpiani coaevus fuit Paulus Patavinus eidem non minus aetate, & diſciplinâ, quam honoribus, & Principis gratiâ ſuppar. Sed ſtyli gravitate, & numero librorum,

(1) Lambridius in *Alexandro Severo*.

nedum ipſum Ulpianum, ſed ceteros quoque ſuperaſſe, ac viciſſe non ignoramus.

Herennius Modeſtinus.

Herennius Modeſtinus Ulpiani auditor, Juriſprudentiae vox Jure appellatus, utpote, quo ſublato, illius doctrinae oracula conticuiſſe, ac ſuperſtitibus rivis, Juris exaruiſſe fontes, tradant.

Minutius Felix.

Minutius Felix, Gente, ut vulgo creditur, Afer, Romae inſignis Cauſſidicus, doctrinâ tamen, ac pietate Chriſtinâ longe nobilior, qui Dialogum illum inſignem, *Octavium* appellatum, inter Caecilium Natalem, gentilem acerrimum, & Octavium Januarium, acutum Chriſtianorum vindicem, ac patronum: quos inter medius ſedet optimus arbiter Minutius Felix. In quo ſane libello totum Gentilium cultum, Deorumque proſapiam, non minus erudite, quam venuſte, & ingenioſe convellit, & Chriſtianos eorumque ſacra ab omnibus Caecilii calumniis, atque objectionibus eleganter, & nervoſe vindicat.

Caecilius Cyprianus.

Caecilius Cyprianus Carthagi- nienſis

nienſis Epiſcopus, qui opuſcula plurima elegantiſſimae phraſeωs, & Ciceroniano candori proximae ad aedificationem Eccleſiae ſcripſit. In quibus, ut ait Divus Hieronymus ad Paulinum: *Inſtar fontis puriſſimi lenis inceſſit, & placidus*.

Lactantius Firmianus.

Lactantius Firmianus inter omnes Patres Latinos eloquentiſſimus; purus, aequalis, & nativus eſt ſtylus ejus. Denique Ciceroni prorſus ſimilis, nedum ad vocabulorum puritatem, ſed etiam ad phraſeωs elegantiam, & ſcribendi modum, Jureque optimo Chriſtianorum Cicero appellatus. Rhetoricam primum Nicomediae, deindae Romae ſub Diocletiano ab eo vocatus glorioſe docuit, tandem Caeſaris Criſpi filii Conſtantini, cui amiciſſimus fuit, praeceptor jam ſenex in Gallia evaſit.

S. Hilarius.

Latinorum primus, gladium ſtrinxit in Arianos.

Hilarius Aquitanus, Epiſcopus Pictavienſis, qui primus Latinorum adeo maſcule, Arianae impietati ſe oppoſuit, ut haereticorum flagellum, & malleus, itemque Arianae pravitatis domitor recte fuerit ap-

(I) 2 pellatus.

pellatus. Hunc Divus Hieronymus vocat Latinae eloquentiae Rhodanum, ac Latini ſermonis tubam.

S. Ambrosius.

Ambroſius, cujus dicendi modus, varius eſt prae argumentorum, de quibus agit, varietate; generatim tamen conciſus eſt, & argutus, ad Senecae ſtylum plurimum accedens, mitior tamen & lenior. Vir fuit ſumma pietate, omnique virtutis genere admirandus; invicti animi Praeſul, qui Judaeis, Gentilibus, & cujuſcumque generis haereticis ſtrenue reſtitit. Cumque eâ inter ſui temporis Epiſcopos Fidei ſtabilitate, morum integritate, atque eo eruditionis zelo praeſtitiſſet, hocce Imperatoris Theodoſii meruit epiphonema: *Ambroſium novi unum, qui ſolus digne vocatur Epiſcopus.* Hinc Ambroſium imitari illi opus habent: *Quos*, ut Apoſtoli (1) verbis utar, *poſuit Spiritus Sanctus Epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam acquiſivit ſanguine ſuo*. Horum quippe vitam, praeter ſcientiam, quâ

(1) Paulus Apoſtolus *Act.* XX.

quâ pollere debent, ut ſingula tum ad Chriſti doctrinam, tum ad diſciplinam ſpectantia recte ipſi ſciant, & alios docere ſubinde poſſint, neceſſe eſt ſpecimen eſſe Chriſtianae perfectionis, & lucernae inſtar ceteris omnibus, qui in domo Dei ſunt praefulgêre, ut ſubditi horum fideles eorum imitatione mores ſuos ſanctiſſime exigant, ſitque ſpectabilis inter eos Praeſul, tanquam ſupremi Paſtorum Principis, noſtraeque omnium ſalutis Auctoris ſpirans, & viva effigies.

Epiſcoporum vita ſpecimen Chriſtianae Religionis, & lucernae inſtar omnib. praeluceat, neceſſe eſt.

Verum cum haec non ſint hujus loci, neque ampliorem repoſcant ſermonem, illud haut praeterire tulit animus, nempe recta eſſe non poſſe hominum opera, & praecipue eorum, qui praeſunt, niſi a juſtitia vera procedant, & charitatem Chriſtianam ducem, prudentiam vero comitem habeant; quae cum in ſe inhabitare ſentiret Gentium Apoſtolus; non inanis jactantiae, ſed Divini Spiritus impulſu de ſe praedicat: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.*

S. Hieronymus.

Hieronymus velati Sancto Spiritu afflatus, omniũ loquebatur linguis.

Hieronymus Ciceronianus, Catholicorum Magiſter, Latinorum Origenes, Leo rugiens adverſus haereticos appellatus; quippe numeris omnibus in omnium doctrinarum genere abſolutiſſimus fuit; qui ſplendore ſermonis, & eloquentiae viribus, in quibus ſub Donato Grammatico, & Victorino Rhetore, clariſſimis viris, profecit, omnes praeter Lactantium, Cyprianum, & Minutium, Latinae Eccleſiae Scriptores, multo poſt ſe intervallo reliquiſſe putatur. Linguarum tantam habuit peritiam, ut Graecam, Hebraeam, Syriam, Chaldaeam, & Latinam omnes aeque, ac Dalmaticam ſibi maternam linguam teneret. Sed cum de Philoſophorum ſcholis, nempe de Peripateticis, Academicis, Stoicis, nil reliquiſſet intactum, contulit ſe ad ſacrarum literarum ſtudia, in quibus ſub Apollinari Leodiceno, Didymo Alexandrino, & Gregorio Nazianzeno praeceptoribus, tantam ſibi divinarum rerum eruditionem comparaſſe fertur; ut in obſcuris utrius-

utriusque ſacri Codicis difficultatibus, Romanus Hierarcha Damaſus, doctiſſimus Auguſtinus, Paulinus, Chromatius, Heliodorus, multique alii paſſim per Italiam, Galliam, Hiſpaniam, Africam, Palaeſtinam, & Graeciam eruditiſſimi Epiſcopi ad hunc unum confugerent, nempe ad eum, qui omnium linguarum veluti charismatum dono afflatus, omnes legiſſet Divinae Scripturae Interpretes, Graecos, Hebraeos, & Latinos.

Auguſtinus admirabili ingenii acumine praeditus, omnibus liberalibus diſciplinis, quibus continentur ingenuae adprime inſtructus; divino Platoni a Philoſophia pleniſſime imbutus; in Sacris Scripturis, longe omnium, ſi Hieronymum excipias, eruditiſſimus, ac in earundem explanatione, ultra quam dici quaeat, incomparabili ſublimitate ſublimis. S. Augustinus.

Claruerunt circa ea Hieronymi, & Auguſtini tempora, ex Poëtis Claudianus, cujus ingenium, & eloquentia licet aevo inciderint jam Claudianus.

procliviori in vitium : nemini tamen ab ipſo Auguſtaeo aevo, puritate, & magnificentiâ ſermonis ceſſurus eſt.

AUSONIUS. Auſonius genere Gallus, Imperatoris Gratiani Praeceptor, doctrinâ ſingulari, & ſummâ ingenii ſuavitate praeditus; ſed propter ejuſdem temporis, quo vixerat, infelicitatem, verbis, & parum Latinis, & parum Latine junctis uſus eſt.

A. PRUDENTIUS. Claudianum & Auſonium ſubſecuti ſunt; prae ceteris, Aurelius Prudentius, Pindarus Chriſtianus dulciſſimus, & prudentiſſimus nuncupatus, in cujus Poëmatis viget & ſpirat ardor pietatis, & eruditio, & gravitas Chriſtiana, & flexanima divinitus efflati pectoris eloquentia, ad ciendos in animis legentium affectus pios efficaciſſima, ut advertit David Chytraeus in Regulis ſtudiorum. Utitur interdum vocibus peregrinis, & maxime Graecis ab Auguſtaei ſeculi puritate longe remotis.

SIDONIUS APOLLINARIS. Sidonius Apollinaris Avernorum Epiſcopus, Aviti Imperatoris gener, ac

ac Theodorico Gothorum Regi perfamiliaris; ſumma morum ſanctitate, Rhetoricis, & Poëticis literis excultus, acris ingenii vir, & cothurnatae eloquentiae, ſed ſtylo duro & obſcuro prae corrupto a Gothis ſeculo. Ejus opus vigintiquatuor Poëmatium Muſis, & Apolline dignum recenſetur, quod ex opere egregio, & ex laureatâ, quam in Trajani Foro meruit ſtatuâ oſtendi poſſe teſtatur Voſſius de Poëtis Latinis.

Martianus Felix Capella, qui utpote peregrinus, in Latine ſcribendo infelix; utiliſſimus tamen auctor ad veterum de ſingulis artibus liberalibus, ſententiam capiendam. MARTIANUS CAPELLA.

Fabius Planciades Fulgentius ſequioris aevi Scriptor non contemnendus, qui in libro, cujus titulus: *Expoſitio Virgilianae continentiae*, *mirabili induſtria*, ut ait Trithemius, *aurum in luto quaeſivit, & invenit*, *dum opus Poëtae ad phyſicam rationem inclinavit*. Sed duo alia opera elaboraſſe fertur, nempe *Mythologiarum* unum *ad Catum* PLANCIADES FULGENTIUS.

Pres-

Presbyterum Carthaginienſem; & *de abſtruſis antiquorum ſermonibus*, alterum *ad Chalcidium Grammaticum*.

SEVERINUS BOETHIUS.

Iiſdem temporibus, nempe Anaſtaſii Imperatoris, & Theodorici Gothorum Regis claruit Severinus Boëthius, Anicius ex nobiliſſima Torquatorum Familia, cui ſane inter Graecos, & Latinos ſeculi ſui, nemo fuit in omni genere ſapientiae par, quod liquido ex ejus monumentis conſtare poteſt. Lingua ejus adeo politiori ſeculo conformis videtur, ut Valla, ſolitus qui parcere nulli eſt, illum Latine loqui doceat, teſte Julio Caeſare Scaligero in Hypercritico. Hic cum Ticini exilio viveret, ſcripſit quinque libros de conſolatione Philoſophiae, ſed cum ſuſpectus eſſet ipſi Theodorico Regi, quaſi ſtuderet recuperandae libertati, juſſu ejus cum ſocero Symmacho interemtus eſt.

M. AURELIUS CASSIODORUS.

Inter hanc eandem Gothici ſeculi barbariem, veluti ſidus quoddam eluxiſſe dicitur Marcus Aurelius Caſſiodorus Patricius Romanus, Senator & Theodorico chariſſimus, ei-

eique a ſecretis & epiſtolis; inde Monachus, & Abbas Ravennatenſis Coenobii: *Vir*, ut inquit dignitate, & literis eximius Johannes Bona, *gravis*, *& ſolide doctus*, *cujus ſacrae*, *& prophanae lucubrationes plenae ſunt jucunditatis*, *& gratiae*.

Caſſiodori aequalis fuit Juſtinianus, qui a Juſtino Thrace avunculo nobiliſſimus primo, deinde Caeſar, & Auguſtus pronunciatus, tandem triennio poſt ad imperium evectus eſt. Hic, oblatis ſibi ducibus maxime ſtrenuis, Beliſario ſcilicet, atque Narſete, licet Perſas coërcerit, Vandalos ex Africa ejecerit; Hunnos Thraciam vaſtantes extremâ clade adfecerit; Gothos ſubegerit; Italiamque a Totila, variâ & improbâ laceratam dominatione receperit, barbariem tamen, quae altas ob longam graſſationem, radices fixerat, haut potuit prorſus extinguere. Devictis itaque Barbaris nationibus, ac reſtituto priſtino Romano Imperio ſplendore, ac quiete partâ, miro ardore ſe contulit ad redigendum Jus civile in eum JUSTINIANUS IMPERATOR.

or-

ordinem, quo nunc utimur; electis ad id negocii praeſtantiſſimis viris, qui immenſa, ac praeclara illa veterum Juriſprudentum, & Legumlatorum monumenta, quae ad duo fere millia librorum fuiſſe conſtat, ſummo totius Orbis bono, in quinquaginta mire digeſſit, & concinnavit, quos modo Digeſta, modo Pandecta, quod omnem civilem doctrinam contineant, appellamus. Sed dignum ſe imperio oſtendit Juſtinianus tum maxime, cum ſuſcepto imperio, ſtatim templa deſtructa reparavit, ac vindicem ſe acerrimum haereſeωn, quae ejus temporibus vigebant, profeſſus eſt, nimirum Eutychetis, Neſtorii, Arii, & Porphyrii, illius nempe, quem utpote rabidâ contra Chriſtianam veritatem debacchatum inſaniâ, rabidum adverſus Chriſtum, canem appellavit Divus Hieronymus (1).

Uni Juriſcōſulti veluti depoſitam latinae linguae puritatē adſervarunt.

Ceterum uni Juriſconſulti, veluti depoſitam linguae puritatem, atque id ex formularum ſolemnitate,

(1) Hieronymus in *Catalog. Scriptor. Eccleſ.*

te, conſervârunt; unde cum eis interpretandi neceſſitas in aſſidua legum antiquarum, & veterum vocum inveſtigatione detineret, eorum dicendi ſtylo, praecipue in quinquaginta Digeſtorum, ſeu Pandectarum libris, nullus ſane, eruditorum omnium judicio, purior, aut elegantior invenitur; ut niſi eorum orationem priſcâ verborum proprietate, & dignitate concinnatam, Tribonianus interdum ſui ſeculi ſordibus infuſcaſſet, nihil eorum ſcripta legentibus occurreret vitioſi; hinc feſtive anſam adripuit Laurentius Valla [1] emunctae naris; acrique judicio grammaticus: *Perlegi*, inquit, *proxime quinquaginta Digeſtorum libros, ex plerìſque Juriſconſultorum voluminibus excerptos, & relegi cum libenter, tum vero quâdam cum admiratione. Primum quod neſcias, utrum diligentiane, an gravitas, prudentia, an aequitas, ſcientia rerum, an orationis dignitas praeſtet, & majori laude*

Tribonianus ſui ſeculi ſordibus Juriſcõſultorum orationem infuſcavit.

Laudantur a Valla Juriſconſultorum volumina ab elegantia.

(1) L. Valla in *praefat. in III. lib. elegant.*

de digna eſſe videatur. Deinde, quod haec ipſa ita in unoquoque illorum omnia ſunt egregia, & perfecta, ut vehementer dubites, quem cui praeferendum putes. Cui ſimile quiddam (ut de ultima tantum parte, quae ad nos pertinet, dicam) in Epiſtolis Ciceronis admirari ſolebam, quae cum a pluribus ſcriberentur, omnes tamen ab uno, eodemque (audacius dixerim) ſi perſonas ſuſtuleris, ab uno Cicerone ſcriptae judicentur; ita verba, ac ſententiae characterque ipſe dicendi ubique ſui eſt ſimilis. Quod eo magis in Juriſconſultis eſt admirandum, quod illi eâdem aetate cuncti extiterunt, in eodem quaſi ludo, ac ſchola inſtituti. Hi vero inter ſe etiam ſeculis diſtant, licet omnes poſt Ciceronem: Ideoque quibuſdam in verbis ab eo differentes, quales omnes a Virgilio uſque ad Livium fuerunt. Nam Servii Sulpitii, atque Mutii Scaevolae nihil extat, ſed alterius Mutii recentioris. Et priſci illi quidem Juriſconſulti quales, quantique in eloquendo fuerint, judicare

dicare non poſſumus, quippe quorum nihil legimus. His autem, qui inter manus verſantur, nihil eſt, meâ ſententiâ, quod addi, adimive poſſe videatur, non tam eloquentiae (quam quidem materia ſua non magnopere patitur) quam Latinitatis, atque elegantiae, &c.

Sed nil optabilius hîc meminiſſe, ex quo praeclara illa veterum Juriſconſultorum, & Legiſlatorum autographa monumenta, jamdudum a tot ſeculis ſepulta tandem in Amalphiae expugnatione Lotharii temporibus, poſt diuturnam noctem inopinato adinventa fuerunt, GERARDO CAJETANO Piſarum Conſule, ingentis armatae Claſſis Duce invicto, ab ea Republica adverſus Rogerium ejuſdem Lotharii precibus miſſo, quae praemio bene navatae operae ſibi, ſuiſque exoravit, non ab alio, primam, & praecipuam lucem accepiſſe, quam a viro egregio, & de divinis, & de elegantioribus literis, ac de ſacra Republica optime merito, noſtro olim Alliſano Antiſtite Antonio Auguſtino,

Repertis Amalphiae Pādectarum libris, Piſani, qui ingenti claſſe, Gerardo Cajetano Duce, Lotharium Saxonē contra Rogerium adjuverant, ſibi exorarunt, eoſque Piſas praemio bene navatae operae importarunt, indeque Florentiā tranſlatos, ubi pro Auguſta Medicaeae Domus magnificentia, in Muſaeo magni Ducis adſervari, notum eſt.

ſtino, quem ſane Juris utriuſque lucernam, quis non dixerit?

De linguae Latinae interitu.

Sed tandem ad propoſitum redeamus, lingua intermortua eſt, ubi cum linguis Barbarorum, qui Italiam occuparunt prorſus confuſa eſt, ex qua confuſione, haec noſtra vernacula, quae Italica appellatur, orta eſt.

Franciſcus Petrarcha Latinam linguã pene ſepultam cũ literis humaniorib. ab interitu vindicavit, & priſco eloquẽtiae ſplendori reddidit Italiam.

Verum ne quid, quod ex re, & ad rem ſit, neglexiſſe cuiquam merito videamur, non ſine operae pretio adnotatum velim, quod Latina lingua cum per tot ſecula ſqualida, inculta, & veluti Gothorum rubigine exeſa jacuiſſet, tandem circa medium decimiquarti ſeculi, Franciſcus Petrarcha, Aretinus, Archidiaconus Parmenſis, inde Canonicus Patavinus, Etruſcae Poëſeos ſine controverſia Princeps, Laurae amoribus celeberrimus; eam omni ope, ac ſtudio una cum humanioribus diſciplinis, priſco candori reſtituere eſt adgreſſus; ut non immerito P. Buſſierius (1) profeſſione Je-

(1) P. Buſsierius Floſcul. *hiſtor. par. II. cap. V. ad ann. MCCCXXII.*

Jeſuita, genere Gallus: *Circa hæc tempora*, inquit, *ſidera duo fulgebant in Italia benigniſſimâ luce: alterum Robertus Neapolis Rex Caroli I. ex filio nepos, virtutibus regiis cumulatiſſimus, nec privatis infra Reges inops: doctrinâ & amore in literas, atque literatos: ornavitque Deus felicitate virtutes, ſcriptis literati, ut famam amplam, & meruerit, & adſecutus ſit. Lumen alterum Franciſcus Petrarcha, qui Florentinus ortu, educatione Avevionenſis quamplurima ſcripſit verſu, & proſâ, linguâ patriâ, & latinâ; Laurae amoribus celeberrimus. Huic intermortuae literae vitam debent, quas contemtui habitas commendatiſſimas fecit. Diu jactatus variâ fortunâ, tandem in ſeceſſu Patavino conſenuit, cumulans ſtudia pietate, dignus cui terrarum Orbis de inſtauratis literis trophaeum poneret*. Hinc Petrarchae tanta fama fuit, ut inquit doctiſſimus Chronologus Philippus Brietius Jeſuita (1),

Robertus Rex literarū, ac Literatorū amator.

(K) ut

(1) Philipp. Briet. *Annal. ad ann. Mundi MCCCXLI.*

ut non tantum Principibus acceptiſſimus eſſet; ſed ad eum videndum multi ex variis nationibus confluerent. Et merito nam multarum rerum prudens, doctuſque fuit; imo vero nulla ex doctrinis homine libero digna, in qua vel audiens, vel per ſe inhians, non magnopere profecerit, ut Phoebi nectar, Muſarum corculum, priſcae eruditionis decus, literarum delicium, omniumque memoriâ dignus haberetur; qui & ob egregiam Latini Carminis laudem in Capitolio Romano lauream coronam publico totius Italiae favore, cujus ſcilicet refloreſcentis eloquentiae princeps fuerat, conſecutus eſt.

Petrarcha ob egregiam latini carminis laudem, laureâ coronâ inſignitus.

Sed poſt Petrarcham, qui bonarum artium inſtitutionem, Italiâ jamdiu abactam, atque exulantem a veteribus fontibus accerſivit, atque literarum ſtudiis longo jam tempore intermiſſis revocatis, ejus exemplo paſſim ducti, & genere & ingenio praeſtantes viri, omnem operam Latinis impenſe dediderunt: quippe iis, qui Latinâ linguâ eloquentes eſſe meditabantur, in hoc potiſ-

tiſſimum primum elaborandum fuit, ut latine, pure, & quammaxime ex veterum Romanorum uſu, & conſuetudine loquerentur. Sed tandem literis jam latus attollentibus, dexteram porrexêre Eugenius IV. & Nicolaus V. Summorum Romanorum Pontificum de elegantioribus literis optime meriti; Coſmas, Julius, & Laurentius Auguſtae Medicaeae Familiae Principes, qui ut levandae literaturae opus feliciter procederet, ſummâ munificentiâ, non ſolum doctis viris ingentes opes, & alimenta ſuggerebant; ſed Veterum libris, profuſis ſumtibus, toto Orbe diligenter exquiſitis, ac unde fuerant barbarie rejecti, veluti poſtliminii jure reſtitutis, convaleſcentes ſcientiarum radices irrigabant. His itaque Ducibus humaniores literae omnem Italiam pervagatae trajecerunt Alpes, ut, non ex Italia modo, ſed e remotiſſimis quoque regionibus, priſcum Latinorum ingenium eluxerit; nam ut Muretus inquit (1):

Ingentes opes doctis viris miniſtratae a Romanis Pontificibus, ac Medicaeae Familiae Principibus confirmandae invaleſcentis literaturae cauſſâ.

(K) 2 *Poſt*

(1) M. Antonius Muretus *orat. XIV. vol. II.*

Poſt reſtitutas a Medicaea potiſſimum Familia literas, infinita quaedam vis extitit hominum, in omni genere eruditorum, qui ſummis ingeniis praediti tam multam in latine loquendi ſtudio operam poſuerint, ut id prope unum operis habere viderentur.

Verum poſt Petrarcham, vindices Latinae linguae in priſtinam reſtituendae majeſtatem celebriores recenſentur Aeneas Sylvius natione Thuſcus, patriâ Senenſis ex illuſtri Piccolominaea Familia, qui inde ob eximias tum animi, cum corporis dotes, omnium ſuffragio ad Petri Sedem evectus eſt, & Pius II. eſt appellatus.

AENEAS SYLVIUS.

Johannes Picus Mirandulanus, Comes vere mirandus, utpote qui Princeps fuerat omnibus corporis, animique dotibus excellentiſſimus, comis, facetus, morumque integritate, & gratiâ omnes ad amicitiam, & ſui admirationem pelliciens.

JO:PICUS MIRANDULANUS.

Nicolaus Leonicenus Orator, Philoſophus, & Medicus eximius, primuſque, qui Graeca Galeni volumina

NICOLAUS LEONICENUS.

lumina latine interpretatus eſt, & Commentariis illuſtravit.

Hermolaus ex illuſtri Barbarorum apud Venetos Familià: cujus nobilitas excellenti doctrinâ, & rerum publicarum uſu aequata eſt. Percharus fuit Alexandro VI. Borgiae Pontifici Romano, a quo, adprobantibus omnibus Cardinalibus, & Eccleſiae Praeſulibus, Aquilejenſis Patriarcha creatus eſt. Hoc ejus Epitaphium: HERMOLAUS BARBARUS.

BARBARIEM HERMOLEOS LATIO QUI DEPULIT OMNEM,
BARBARUS HIC SITUS EST. UTRAQUE LINGUA GEMIT.
URBS VENETUM VITAM, MORTEM DEDIT INCLYTA ROMA:
NON POTUIT NASCI CLARIUS, ATQUE MORI.

Marſilius Ficinus Florentinus: *Cujus longe felicior, quam Thracenſis Orphei cithara*, ut inquit Politianus, *veram, ni fallor, Eurydicen, hoc eſt ampliſſimi judicii Platonicam ſapientiam, revocavit ab inferis*. MARSILIUS FICINUS.

Jovianus Pontanus Alphonſi junioris, JOV. PONTANUS.

nioris, Regis Neapolis Praeceptor, eique ab epiſtolis; cui Eraſmus in Ciceroniano, Ciceronianae dictionis palmam tribuit, ſeque ab eo rapi fatetur, placido quodam orationis lapſu; verborumque dulce quiddam reſonantium amoeno tinnitu demulcente aures.

ANGELUS POLITIANUS. Angelus Politianus a Monte Politiano Etruriae Oppido, ſic appellatus, Canonicus Florentinus, Johannis Pici Mirandulae Studiorum comes, a Laurentio Medicaeo filiorum inſtitutioni praepoſitus; quorum ſe tanto magiſtro dignum praebuit Johannes; qui in literis tantum profeciſſe perhibetur; ut ad Petri ſedem evehi meruerit, ſub nomine Leonis X.

JACOBUS SANAZARIUS. Jacobus Sanazarius Neapolitanus, Patre Equeſtris Ordinis viro claro inter ſuos, & luculentarum facultatum.

MAFF. VOLATERRANUS. Raphaël Maffaeus Volaterranus, vir habitu corporis, ut traditur, venuſto, facundia elegante, & morum gravitate, vitaeque ſanctimonià clarus.

Tho-

Thomas Linacer Anglus inſignis literaturae cultor, & amator, Henrici VII. & VIII. Medicus. THOMAS LINACER.

Petrus Bembus Venetus, cui praeter illuſtrem ſui generis nobilitatem, acceſſit, & doctrina ſingularis, facundia admiranda, & ſumma vitae integritas. Quae fortunae, animique dotes eum patriae, totique Italiae commendarunt: Romanis potiſſimum Pontificibus Leoni X. & Paulo III. qui ut ejus nomen gloriae ſplendidioris titulo ornaret, & auguſtius redderet, Romanae Eccleſiae, Senatuſque Apoſtolici Cardinalem creavit. PETRUS BEMBUS.

Thomas Morus Londinenſis magnus Angliae Cancellarius, ac primus Miniſter juſtitiae ſub Henrico VIII. verum quoniam ipſius Regis divortium approbare nollet, poſt diuturnos carceres, capite plexus eſt. THOMAS MORUS.

Jacobus Sadoletus nobilibus parentibus Muticae Urbe Italiae natus, omni diſciplinarum genere, omni literarum cultu longe praeſtans, ut merito a Clemente VII. Pontif. Max. in Cardinalium Col- JACOBUS SADOLETUS.

(K) 4 legium

legium magnâ ipſius Apoſtolici Senatûs laetitiâ, & gratulatione fuerit cooptatus.

GULIELM. BUDAEUS. Gulielmus Budaeus Lutetiae Pariſiorum celebri literarum domicilio natus, Civilis ſapientiae, & Juriſprudentiae laude celeberrimus, Senator Regius, ſupplicumque libellorum in Regia Magiſter, qui cum perennem ſpectaret laudem, & rei familiaris fortunas, honoresque aulicos ingenio ſuo, & ſperatâ gloriâ multo arbitraretur viliores, ſexaginta, & amplius annis in ocio literario conſumtis: morum praeterea ſanctimoniâ, & vitae inculpatae inſignis innocentiâ, pie, tranquilleque vitâ exceſſit.

GREG. GYRALDUS. Gregorius Gyraldus Ferrarienſis, vir memoriâ invictâ, ingenio excellenti, eruditione in omni literarum genere eximiâ inclytus, quare ſui temporis Varro dici meruit.

H. FRACASTORIUS. Hieronymus Fracaſtorius Veronenſis, qui inter liberales diſciplinas Poëticam ita excoluit, ut ad Virgilianam majeſtatem proxime acceſſiſſe eum fateantur aemuli: & in iis

iis Jacobus Sanazarius, alioqui parcus, & amarulentus alienae eruditionis laudator, qui, viſâ ejus *Siphillide*; non ſolum Johannem Jovianum Pontanum, ſed ſe quoque ipſum in opere accuratâ novendecim annorum limâ perpolito, victum exclamaſſe fertur.

Andreas Alciatus nobili genere natus, Juris Caeſarci, & omnium ſtudiorum decus. A. ALCIATUS.

Julius Caeſar Scaligerus ex antiquiſſima Scaligerorum, Principum quond. Veronenſium, Familia oriundus, Grammaticus, Criticus, Poëta excellens, Philoſophus eruditiſſimus, alter in Medicina Aeſculapius, Eraſmi Reterodami adverſarius acerrimus. JUL. CAESAR SCALIGER.

Ceterum poſt hos, horumve ſimiles, qui proxime a Petrarcha, & inde, Romanae illuſtrandae antiquitati bene navarunt operam, brevi innumerabilis hominum multitudo per Belgium, Germaniam, Galliam, Britanniam, omnemque Italiam effloruit, qui illorum exemplo incitati, eorumque diſciplinâ, ac

prae-

praeceptis exculti, prae ceteris ſtudiis, Latinam eloquentiam complexi ſunt, ac Ciceronis in dicendo divinitatem ita ſuſpexerunt, ut ei ſe totos dediderint, atque ſitienti juventuti fontes eloquentiae recluderent, & a Principibus, inter quos praecipue enituit Leo X. qui majorum ſuorum veſtigia ſecutus, auream illam eloquentiam, quam nova ſermonis contagio profligavit, in Italiam reſtituit, ut propterea a S. P. Q. R. ſtatuam in Capitolio meruerit, maximi honores iis, qui Latinam linguam egregie praeter ceteros callerent proponerentur. Hinc eſt quod olim colluvie Barbarorum extinctâ prorſus cum legibus moribuſque Romanis Latinâ linguâ; tandem ubi ingenio praeſtantes viri; acriora ſtudia ad literas flexerunt, atque Codicibus Romanarum legum longo poſt tempore repetitis, mores ſimul, & jura vetera revixerunt; emerſit etiam lingua Latina, ut ſtudioſis vetuſtatis hiſtoriarum, & juriſprudentiae lucem accenderet. Cui ſane negocio plurimum con-

Cum moribus, legibuſq; Romanis emerſit Latina lingua.

contulerat ſummus labor, & induſtria noſtri Antonii Auguſtini, qui ortum quidem ab Caeſarea Auguſta Celtiberiorum traxit, uberiorem vero doctrinam, & gloriam in Italia; Bononiae enim ſub ſummo Juriſconſulto Jo: Paulo Pariſio Conſentino, & Alciato; Patavii ſub Mariano Soccino ſcientiam hauſit; ab eo Pandectae Florentinae, utdiximus, Gratianus, utrumque Jus; praecipuam lucem acceperunt. Maxima enim in illo fuit cognitio Antiquitatis, ſumma ſcientia Juris antiqui, legumque Romanarum, & Familiarum: multae in eo, ut Romae natus videretur, literae, & elegantia ſermonis Latini, ut teſtantur ipſius in Varronem de lingua Latina emendationum notae; cujus ſane, ut inquit Adrianus Turnebus, vindex, aſſertor, patronuſque unicus habendus, imo vero ejus potius Aeſculapius. Teſtatur ipſius Sext. Pomp. Feſti fragmentum, quod ex Bibliotheca Farneſiana juris publici fecit cum eruditis notis. Teſtantur emendationum, & opinionum Juris Civilis

Recenſentur Antonii Auguſtini laudes.

Digitized by Google

vilis libri quatuor ad Modeſtinum: Antiquae Collectiones Decretalium, cum notis eruditis: Epitome Juris Pontificii veteris pars I. & ut alia omittam, Concilia Graeca, & Latina, necnon Bibliotheca Latina,. Graeca, Mixta Tarraconae manu exarata anno ſuperiore, antequam e vita migraret. Hinc haut temere eximium virum nec doctrinarum tantum, ſed morum etiam eluendis maculis natum dicas; tanto ardore, atque ſpiritu in Tridentino Concilio, adverſus temporum corruptelas, pro priſca Patrum diſciplina dimicavit [1]! Cetera de hoc viro literis, & dignitate egregio, ſi vita & facultas dabitur peculiari tractatione dicemus in noſtra de celebrioribus Allifanis Antiſtitibus Hiſtoria, cum jam ſylvam rerum, factorumve ad noſtrae memoriae monumentum, & lumen tribuendum ex ſatis idoneis Auctoribus a nobis Neapoli degentibus collectam, ad manum habeamus.

Omnes Antonii Auguſtini laudes recenſendae in Hiſtor. celebriorũ Epiſcoporum Allifanorum; pro qua rerũ ſylvam collectam, ad manum habet Auctor.

Sed

(1) Andr. Scott. in *orat. funebr. Ant. Auguſt.*

Sed nec parum ad Latinae linguae firmitatem, & uſum contulit auctoritas Eccleſiae Romanae, quae Graecis diſciplinis auctoritatem Latinarum literarum oppoſuit, quâ veluti notâ quâdam juriſdictionis, & imperii, ſuos a Graecorum moribus, ritibuſque diſcrevit: ut quo latius Eccleſiae Romanae poteſtas excurreret, eo altius ſermonis dignitas emineret. Cum itaque Eccleſia Romana omnium Eccleſiarum Mater & Magiſtra, Liturgicae nobis Theologiae pro Divinis Miniſteriis ſancte tractandis, latinis literis, praeſcriptiſque formulis praecepta conſignet, factum eſt, ut neceſſitate cogeremur eam linguam addiſcere, quâ eadem Eccleſia in his tradendis utitur; alioqui Eccleſiae miniſtris ejus linguae ignaris id mihi videretur accidere, quod ait Paulus (1) Juriſconſultus: *In ambiguo ſermone, non utrumque dicimus, ſed id dumtaxat, quod volumus. Itaque qui aliud dicit quam vult,*

Latinae linguae firmitati plurimum contulit Auctoritas Eccleſiae Romanae.

(1) Paulus Juriſconſult. *L.III.ff.de reb. dub.*

vult, neque id dicit, quod vox ſignificat, quia non vult, neque id quod vult, quia id non loquitur. Hinc merito Sacri Canones illiteratos veluti indignos Divinis Miniſteriis exercendis, in irregularium catalogo recenſerunt; Sacerdotes enim ſcientiae repulſores depoſitione ſui Deo ſunt poenas daturi, qui apud Oſeam [1] Prophetam ſic loquitur: *Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi.*

Graecae linguae utilitas, & neceſſitas.

Sed Graecam linguam, nec penitus ignoremus, oportet, tum quia non aliunde linguam Latinam, quam a Graeca, veluti a proprio fonte eruere licebit, tum quia a Graecis ſcientia omnis, & eruditio profecta eſt ad Latinos, quorum linguae ſtudium nuſquam fuit ab abſtruſa Graecarum literarum cognitione ſejunctum, quaſi cum ea perpetuum elegantiae foedus iniiſſet.

Quod autem de Graeca lingua dictum eſt, idem nonnulli de Hebraica

(1) Oſea cap. IV. n.

braica dicendum putarunt, cujus nempe peritiam omnium maxime neceſſariam clamitant ad intelligendos Codices ſacros. Sed cum Evangelica doctrina Graece propoſita fuiſſet ab Apoſtolis, ac Chriſti Diſcipulis, Graeca lingua ſatis Patribus, nobiſque eſſe poteſt, ut divina dogmata, ſacraeque Chriſti ac Apoſtolorum leges recte perciperentur. Ceterum quoad vetus teſtamentum adtinet, vulgata verſio τῶν LXX. ab Apoſtolis ipſis uſurpata, & Vulgata Latinorum, ſatis atque abunde exhibent omnia Scripturae loca, quae alicujus momenti eſſe videntur, ſive ut erudiamur totâ Scripturarum Doctrinâ ac Hiſtoriâ, ſive ut Judaeos, Haereticoſque refellamus. Quae vero illic indigere videntur eâ Linguarum, & Critices ſcientiâ, quam tantopere quidam efferunt, πάρεργα ſunt, laudanda quidem; at numquam ejus neceſſitatis, quam ſibi nonnulli ſomniant; cum conſtanter adfirmare licebit, nullum vel de Deo, Diviniſque legibus, & decretis, vel de Chri-

Hebraicae linguae peritia laudanda.

Chriſto, ejuſque adventu, operibus, ac documentis e Sacra Scriptura dictum produci poſſe, ad quod intelligendum, explicandum, & propugnandum non pervenerint Sancti Eccleſiae Patres, & nobis ſatis non ſit, ac perpetuo ſatis non fuerit ad ejus intelligentiam Graeci, aut Latini textus vulgati fides.

De neceſſitatae Italicae linguae, ejusque ortu, & progreſſu.

De cetero, quanta nobis ſit Etruſcae linguae neceſſitas, utpote quâ innaſcimur, quâve omne nos inter commercium agitamus, non eſt ut pluribus doceamus; ſatis enim ſuperque erit, ſi meminerimus, cuique linguae venerem quandam, ac nativum ineſſe nitorem, quem ſane nonniſi Civibus conſequi eſt conceſſum. Sed ejus linguae originem cum turpe nobis ſit ignorare, meminiſſe haut pigeat, quod intermortuâ, uti diximus, Latinâ linguâ, ubi Barbarorum colluvies Italiam occupaverat (quae Italia, ſermonis majeſtatem ſimul & moribus, & legibus tunc exuta ſuis, jugum imperii, legumve ſubiit barbararum, dominaque rerum humanarum ſenſu

ſu priſtinae libertatis, veteriſque magnitudinis per longam eorundem dominationem privata, barbaram linguam loqui, pudendas leges, ſeu potius Barbarici ingenii libidines ſuſcipere, atque ferinis veluti moribus debacchari coacta eſt) minime deſuiſſe, qui ſenſim ex enata monſtruoſa Latini ſermonis cum tot Barbarorum linguis confuſione (ex qua nedum haec noſtra Italica, ſed & Franca, & Hiſpana, & Valachica, ut apud Cornelium Alapidem docet Genebrardus, ducit originem) verba ſelegerint, e quibus aptior, & concinnior, quo ſeſe inter, commercium agitarent, conflaretur ſermo. Quod ſane, cum non mediocri induſtria effectum eſſet, tum maxime cum ſe Italia ab improbo tyrannidis jugo ſubducere conabatur, ad Dantis Aligherii uſque tempora; per quem ipſi Italiae remiſſa eſt priſtina doctrina, atque eloquentiae lux, e cineribus Graecorum, & Latinorum in vernacula divini Poëmatis lingua feliciſſime renaſcens; tandem exortis praeſtantiſſimis in-

Italicae linguae ortus.

genio, & doctrinâ viris Franciſco Petrarcha, & Johanne Boccacio, adeo creviſſe conſtat ejus linguae cultum, ac nitorem, ut id oſtendere, non ſit opus. Inde horum exemplo ducti quotquot fuêre hac noſtra in Italia viri ingenio, & literis exculti, veluti Jacobus Sanazarius, Petrus Bembus, Johannes Caſa noſter olim Alliſanus Antiſtes; Torquatus Taſſus, aliique innumeri, qui nedum proſâ, ſed & eo quoque Carminis genere, quo circumdata ſapientia, ſuavius mellea dulcedine, animi ducuntur, eam linguam excolere ſunt conati. Nec defuit, qui circa eorum tempora montibus in noſtris, dulci amoeni Etruſci Carminis tinnitu, docuerit formoſae, caſtaeque reſonare Valles Myrtiae laudes.

Italicae linguae progreſſus.

Praecipui Italicae linguae cultores.

LUDOVICUS PATERNUS.

Ceterum nec defuêre praenobiles foeminae ad miraculum doctae, quae per omnem Italiam feſtivis, ac venuſtis carminibus linguam Etruſcam percelebrem effecerunt; & ut omittam noſtrae aetatis Heroinas, inter quas praeluxêre ANNA MA-

RIA

RIA ARDOINA, & AURORA SANSEVERINA acri profecto ſupra ſexum judicio, ac ſingulari gratia, toto pene terrarum Orbe conſpicuae; non eſt ut meminiſſe pigeat VICTORIAE COLUMNAE, CONSTANTIAE AVALAE, DIANORAE SANSEVERINAE, LAURAE TARRACINAE, MARIAE SPINOLAE, ELEONORAE CIBAE, HIPPOLYTAE CONSAGAE, BALTHASSARAE MEDICAEAE, ELISABETHAE MORRAE, aliarumque, quarum ne longius excurramus, non eſt ut hîc longus retexeatur catalogus. Ad rem noſtram.

Heroinae Etruſcâ Poeſi, ac literis olim conſpicuae.

Quae hactenus dicta ſunt eo pertinent, ut & ſcientiarum, reique Latinae originem; & in quibus ipſa conſiſtat; & quaenam fuerint ejus aetates, quarum unaquaeque ſuos habuit eventus, ſua ingenia, & ſuos loquendi modos; & quinam in unaquaque, elegantiori, politiorive ſtylo uſus eſt, probe dignoſcamus. Videndum nunc, quomodo comparetur; olim enim adquiri poterat auditu ſolo, quia paſſim pueri quoque, & mulierculae linguam

Quomodo Latina lingua comparetur?

loquebantur Latinam, quam a matribus, nutricibuſque, quibuſcum adoleſcebant, docebantur; nunc non item. Superſunt itaque duo modi, quibus praecipue Latine diſcamus: diligens nempe bonorum Scriptorum lectio, & eorundem imitatio. Ut ergo Latinam linguam rite comparemus, poſt Grammaticorum praeceptiones (quarum comtiores, ac utiliores recenſentur, vel quas tradit Gerardus Johannes Voſſius in ſua Grammatica minori; vel quas compilavit Nova Methodus Gallice conſcripta, nuper vernaculâ linguâ ad uſum Alumnorum Venerabilis, eximiique Seminarii Neapolitani a doctoſane, ac eruditiſſimo viro Januario Majello Archicathedralis Eccleſiae Canonico digniſſimo, illuſtrata) quae, uti diximus, nihil ſunt aliud, quam ſermonis elementa, animus appellendus eſt ad ipſorum Romanorum Scriptorum lectionem; neque fracta, & perfunctoria quidem, ſed longa nobis cum ipſis conſuetudo intercedat, neceſſe eſt, ut puros putos per eam in ipſos trans-

Duobus praecipue modis latine diſcimus.

for-

formemur. Et hîc quantum fieri poteſt ab Auctoribus incipiendum, qui ut intelligantur quampauciſſimorum ſubſidio indigent, & qui ſimul Latinitate praeſtant, & facili ſtylo ſcripſerunt.

Facilitas autem ex duobus oriri dignoſcitur; ex ipſo nempe argumento, & elocutione. Hinc faciles intellectu exiſtimantur res ad communem vitam pertinentes, quae haut multo minus ſeculo noſtro agitantur, quam olim, ut eventus frequentes, aut qui nihil habent nimis inuſitatum; vel deſcriptiones affectuum, qui omnibus ſeculis ſui ſimiles vigent, aliaque ſimilia. Si haec praeterea efferantur ſermone quotidiano, non quaeſitis figuris, aut accerſitis procul ornamentis, facile intelliguntur. Contra, obſcuritas naſcitur, cum ex rebus inuſitatis, & de quibus pauci cogitârunt, aut quae naturâ ſuâ obſcuriores ſunt; tum ex ſermone a propria ſignificatione verborum remoto, aut ſtructurâ duro, & ambiguitate laborante, aut demum a vocibus,

Unde intelligēdi Auctoris alicujus facilitas oritur?

Unde obſcuritas naſcitur?

quae non dicam obſcuram, ſed nullam plane poteſtatem ſubjectam habent. Hoc obſervare eſt potiſſimum in vocabulis quibuſdam, quae grandia occultare myſteria dicuntur, qualia ſunt *antipathia*, *ſympathia*, *antiperiſtaſis*; aliaque id genus multa, ut nihil dicam de ſexcentis ſcholarum diſtinctiunculis, quibus non ſemel veluti datâ operâ utuntur, vel ad praeſocandas ſecum colloquentium mentes, vel ut inquiſitio illius rei, quam non intelligunt, veluti propulſetur, adhibentur; quo ſane inani verborum artificio, qui interrogat, aut loquitur arcetur, ne curioſius in alia inquirat. Et tamen, quis crederet? qui iis utuntur, putant ſe luce meridiana clarius rem patefacere, immo & qui eos audiunt, videntur interdum mira audiviſſe, ubi nihil intelligunt; iiſque adſentiuntur, vel potius in vocibus illis acquieſcunt, ſumma propenſione animi & putant ſe verum didiciſſe, cum meros verborum ſonos didicerint!

Voculae quaedam, ac diſtinctiūculae, cur a pleriſque adhibeantur.

Om-

Omnia enim ſtolidi magis admirantur, amantque
Inverſis, quae ſub verbis latitantia cernunt;
Veraque conſtituunt, quae belle tangere poſſunt
Aures, & lepido, quae ſunt fucata ſonore.

Illud vero nos didicimus, non poſſe initio Scriptorem ullum utilius legi Terentio; hic enim res vulgares ſimplici dictione, & elegantiâ quadam nativâ, & gratâ tradidit, utpote qui eo ſermone ſcripſit, quo utebantur Scipio, Laelius, aliique ex Romana nobilitate, quibuscum ille victitabat. Ut is ſermo a ſordibus plebeculae multum abeſt; ita etiam ab omni tumore eſt alieniſſimus; quibus in rebus certat cum eo Phaedrus, qui Senariis verſibus, Auguſti ſeculo Aeſopicas fabulas expreſſit: quippe non videntur nobis initio Poëtae ſublimioris carminis legendi; ſed hi, qui licet metro adſtricti, a quotidiano ſermone non recedunt. Cujus rei ratio haec eſſe videtur, quod ut lin-

Initio nullus Scriptor legitur utilius Terentio.

Cum Terentio certare videtur Phaedrus.

linguam probe diſcamus, prius intelligenda ſit propria ſignificatio verborum, quam metaphorica, & oratio ſimplex, quam figuris ornata.

Ordo in addiſcẽda Latina lingua idẽ, quem in vernacula, natura ſuppeditat.

Hic enim eſt ordo naturae, quem a pueris in diſcenda lingua vernacula, obſervari etiam videmus. Contra ſi priuſquam ſimplicem orationem probe intelligamus, ad figuratam nos conferamus, omnia miſcentur; nec proprias verborum, & locutionum ſignificationes tenemus, niſi poſt longiorem, & majorem laborem. Quinvero proprietate vocum, & phraſium neglecta, in carmine proſae phraſes, in proſa oratione poëticas ſimus adhibituri, quod eos characteres non ſatis diſtinguamus.

Alterum incommodum ex proprietatis vocum, & phraſium neglectu.

Sed majus incommodum inde fluit, nempe ſaepiſſime videntur intelligere, quae non intelligunt, & verborum involucro, interpretati, ita ſtudioſos demorantur, ut non ſit facile aeſtimare, quae tandem Auctoris mens fuerit; quia propriam uniuſcujuſque vocis ſignificationem non tenent, nec quibus gradibus ex propria in metaphoricas

eas ſenſim tranſierint, norunt. Interdum enim ex propria ſignificatione magis, aut minus receditur; & plures etiam latent in una voce alluſiones. Celebris eſt Horatii (1) locus, ubi dicit virtutem deferre Regnum uni,

Quiſquis ingentes, oculo irretorto
Spectat acervos.

Plurimum ſe torsêre Interpretes, inquit Johannes Clericus, ad inveniendam propriam ſignificationem vocis *irretortus*, licet viderint hîc ſignificari *oculos abſtinentes*. Sed non intellexerunt, quare oculi abſtinentes dicantur *irretorti*, quod propriam vocis ſignificationem non ſatis attenderint; unde idem Clericus, ad duo hîc Horatium reſpexiſſe, ait, nempe ad deſcribendum opum contemtorem, & delineandum oculos Stoicos. Et ſane *torquêre* nihil aliud ſonat, quam *inflectere*, *convertere*; unde *torquêre oculos*, eſt dextrâ, ſiniſtrâve movere, ut quod praeteritur, vi-

Quaenam propria ſignificatio vocis *irretortus*.

(1) Horatius *lib.II. od.II.*

videamus. Venuſinus itaque ille Vates, deſcribens opum contemtorem, quaſi praetereuntem acervos auri, nec eos dignantem ſpectare, *non torſit*, inquit, *oculos cum tranſiit*, quod a cupidis ſolet fieri.

Deinde alluſit idem Poëta ad ſeriam Stoicorum gravitatem, ex quorum ſententia loquitur, ut patet ex antecedentibus verſiculis. Leve enim vulgus cupiditatibus ſuis, quaſi ventis, huc illuc verſat oculos; non poteſt defixum in unam rem objectam haerere, ſed quavis de cauſa huc illuc circumfert adſpectum. Contra, philoſophicae gravitatis fuit fixos habere oculos, quales ſunt, cum de re quapiam attente cogitamus, ut apud Aulum Gellium [1] narratur Socrates ſtare ſolitus, a ſummo lucis ortu ad Solem alterum orientem.

Philoſophica gravitas.

Non diſſimilis difficultas occurrit in hoc Epigrammate Martialis [2] ad

(1) A. Gellius *lib.II. cap.II.*
(2) Martialis *lib.VIII. epigr.XXV.*

ad ſuum Caeſarem Domitianum; ubi ob eandem adlatam ſuperius rationem:

.....pauci, quos aequus amavit
Juppiter....................

expedire ſe potuerunt:

Qui fingit ſacros auro, vel marmore vultus,
Non facit ille Deos: qui colit ille facit.

Talia innumera paſſim ſunt obvia unicuique oculos, vel fractim conjicienti in Poëtarum libros; quae non intelliguntur, quod non recto ordine, in ediſcendis vocum ſignificationibus, progreſſi fuerimus.

Latina vocabula, Latino cõpoſitionis nexu cõjungenda.

Delectis itaque ex Latinorum Scriptorum libris, quibuſcum longa nobis intercesſerit conſuetudo neceſſe eſt, Latinis vocabulis, ac eorundem Latina ſignificatione probe intellecta, Latino compoſitionis nexu conjungas, operae pretium eſt; ſed hîc opus; hîc labor eſt; enimvero, *habere orationem* dicimus: non facere: *verba facere*, non agere: *agere gratias*, non facere: *ferre opem*, dare opem, non item;

item; *dare verba* uſitatum eſt, tradere, ſeu praebere inauditum; *dare malum*, Latine pronunciamus, *facere malum*, hautquaquam. Qua de re a ſtudioſa Latinae linguae juventute adiri poteſt Robertus Stephanus, qui in ſuo linguae Latinae Theſauro, infinitâ quâdam induſtriâ, & inheſauſtis laboribus ex omnium probatorum Auctorum penu, compoſitiones Latinorum verborum Latinas, alphabetico ordine congeſſit.

Latinorum verborũ Latinae cõpoſitiones, a quo hauriendae.

At ſi ipſius Roberti Stephani Theſaurum perquiras, invenies profecto, verbum *facere*, cum verbo *copia*, junctum apud proſae Scriptores; ſed cum alio verbo minime, niſi apud Poëtas; hinc Virgilius (1):

Affari extremum miſerae data copia Matri.

Item (2):

Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi.

Et

(1) Virg. Aen. *lib.IX.*
(2) Item Aen. *lib.I.*

Digitized by Google

Et recte quidem, nam licet elocutio, vel Ariſtotele teſte, a Poëtis profecta ſit ad Oratores; multum tamen horum, illorumque elocutio diſtant; Poëta enim longius abit a vulgari conſuetudine loquendi, adeout nullus uſquam populus linguâ Poëtarum, nec ullus Poëta populari lingua uſus ſit; & hac de cauſsa, ne Horatius quidem, ſuarum Satyrarum, & Epiſtolarum gratiâ, ſe Poëtam dici ſubſtinuit, ſed hujus nominis honorem, ori magna ſonaturo deberi dixit; unde Cicero: *Poëtas*, ait, *quaſi alienâ linguâ loqui*; ut non temere ſcripſerit Quinctilianus (1): *Vitandum quoque, in quo magna pars errat, ne in oratione Poëtas nobis, & Hiſtoricos; in his operibus Oratores, aut Declamatores imitandos putemus: ſua cuique propria lex, ſuus decor eſt.*

Elocutio a Poëtis profecta ad Oratores, & Philoſophos, qui diu poſt ſapientiae ſtudium ſolutā orationē acceperunt.

Tertia Latinae elegantiae pars erat pronunciatio pro Romanó uſu; quae proprie *Urbanitas* appellatur; ſed

(1) Quinctil. *lib.X. cap.I.*

ſed fruſtra tempus teret, qui putet ſe, eam nunc adſequi poſſe. Et quamquam fuerit, qui de *Orthoëpeja* Latina ſcripſerit, tamen pronunciandum hodie eſt ex conſuetudine praeſenti Eruditurum.

Ut loquimur, ita ſcribendum.

Verum quoniam, ut ait Paterculus (1): *Sermo quidem tacitus ſcriptura eſt, & ſcripta vox imago muta vivae vocis*; ut loquimur, ita videtur ſcribendum; & ex pronunciationis conſuetudine moderanda conſuetudo ſcriptionis. Aliter enim ſcribere, & aliter pronunciare, vecordis eſſe admonuit Papirianus apud Caſſiodorum de Orthographia. Adeat ſtudioſa juventus Lipſium, de recta pronunciatione Latinae linguae; Scioppium in Orthoëpeja, Joſephum Scaligerum, in Feſtum, Varronem, & Catullum.

Sed tandem coronidis loco; adnotare operae pretium non exiguum duximus, in nulla lingua iſthaec reperiri, quae vulgus *ſynonyma* appellat, cum nullum ſane verbum ſit,

(1) Vellejus Paterculus *lib. II.*

ſit; quod idem, ac aliud, aut ſaltem eodem modo ſignificat, aut poſtremo ejuſdem ſit aetatis. Et ne haec obſcura videantur ſine exemplis; audite quaeſo, nobis audientibus, diſſerebat eruditiſſimus Vicus, haec quatuor: *Peccatum*, *Facinus*, *Scelus*, *Nefas*, incautis adoleſcentulis in hiſce *Synonymorum* libris in unum aggeſta locum proponuntur, quaſi vero idem ſignificent, cum reapſe inter ſeſe ſignificatione plurimum differant; nam *Peccatum*, eſt ejus, verbi cauſsâ, qui herile imperium in re levi praevertit; *Facinus* abducere ab lenone invito, amicam; *Scelus* amicum prodere; *Nefas* filium necare. Item, quis non dicat haec alia duo, *Gratus*, & *Jucundus* eſſe ſynonyma?

Nullum eſt verbũ, quod idẽ, ac aliud, aut eod. modo ſignificat, aut ejuſdem ſit aetatis.

Sed toto tamen coelo aberrat; poſterius enim ſignificat, quod gaudium, & voluptatem creat; prius vero, quod juvat, & praeſtat habere, quam eo carere. Ita Cicero (1) dicit de triſti Nuncio, quod ab Attico

ac-

(1) Cicero *lib.III. epiſt.XIV.*

acceperat: *Iſta veritas, etiamſi jucunda non eſt, mihi tamen grata eſt.*

Exilii, Relegationisve diſcrimen.

Denique, ut propemodum infinita alia omittam, ſunt plerique, qui ignari diſcriminis inter *Exilium*, & *Relegationem*, haec vel ſynonyma eſſe putârunt; cum tamen omnimodam diverſam ſignificationem habeant; *Exules* enim Civitatem amittebant, & fiebant peregrini, retentis dumtaxat iis, quae ſunt ex jure gentium: ideoque vendebant, emebant, locabant, & ceteros contractus, qui ſunt juris gentium inibant, non ſecus ac Cives Romani: ſed teſtamenti factionem, jus connubii, jus patriae poteſtatis, &c. non habebant. *Relegati* vero remanebant Cives Romani, & omnibus Civitatis Romanae juribus fruebantur. Unde minus erat in *Relegatione*, quam in *Exilio*. Hinc Ovidius de ſententia Caeſaris, quâ relegatus fuerat, ſic ſcribit:

Adde quod edictum, quamvis immite, minaxque
Attamen in poenae nomine lene fuit.

Quip-

Quippe Relegatus *non* Exul *dicor in illo:*
Parcaque fortunae ſunt data verba meae.

Hinc jure conqueritur Lucretius, difficile ſibi eſſe Latinis verſibus Philoſophorum reperta illuſtrare propter egeſtatem linguae, & rerum novitatem; quae hodie nobis major eſt, qui haut paulo plura diſcimus, quam umquam cogitarunt hiſce de rebus veteres Romani; quod ſane falſum eſſet, ſi ad iſthaec ſynonyma potuiſſet confugere.

Hinc cum Latinae linguae tot non ſuppetant voces, quot ſuppetere oporteret, ut omnia proprie exprimi poſſint; neceſſario confugiendum fuit ad voces tropicas. Digna ſunt, quae huc transferantur verba Ciceronis de Translationibus: *Modus transferendi*, inquit, *verba late patet, quem neceſſitas genuit inopiâ coacta, & anguſtiis, poſt autem delectatio, jucunditaſque celebravit. Nam ut veſtis frigoris depellendi cauſsâ reperta primo, poſt* Cur ad voces tropicas confugiendū fuit?

adhiberi coepta eſt ad ornatum etiam corporis : ſic verbi translatio inſtituta eſt inopiae cauſsâ, frequentata delectationis. Translationes, quaſi mutationes ſunt, cum quod non habeas, aliunde ſumas. Tropi igitur, ſive vocum translationes non modo ad mentem exprimendam, non occurrente aliâ voce, adhibentur, ſed & ad ornatum orationis; ut notio vividior, aut elegantior, aut amplior in audientium mente excitetur. Ita Horatius (1) fulmen tropice deſcripſit hiſce verbis:

. . . . tremendo
Juppiter ipſe ruens tumultu,

ut excitaret majorem fulminis notionem; nam aliquid amplius eſt intelligere, Jovem ipſum ruentem, quam telum ejus manu emiſſum.

Egeſtatis cauſsâ, Graecis verbis utimur pro Latinis.

Hinc ex ea, quam ſuperius retulimus, cauſsâ egeſtatis, multis Graecis verbis ex inſtituto veterum utimur pro Latinis, ut ipſa Philoſophia, Grammatica, Geometria, Dialectica, Rhetorica, Muſica;

(1) Horatius *lib.I. od.XVI.*

ca: *Quae quoniam uſu recepta ſunt*, ut Cicero [1] inquit, *noſtra ducamus*.

An Graeca Latinis liceat intermiſcere?

An vero liceat Graeca Latinis interſerere? Sane hoc, ut inquit Scaligerus, irridet Horatius, qui in Lucilio ipſo (quem Graeca Latinis miſcuiſſe, reliquiae oſtendunt) idipſum reprehenderit, cum ait:

At magnum fecit, quod verbis Graeca Latinis
Miſcuit. O ſeri ſtudiorum; quine putatis
Difficile, & mirum, Rhodio quod Pytholeonti
Contigit. An ſermo linguâ concinnus utrâque
Suavior, ut Chio nota ſi commiſta Falerni eſt?

Hujuſce rei adeo quidem ſtudioſus fuit Tiberius Caeſar, ut *Monopolium* nominaturus, prius veniam poſtularît: atque etiam, ut in ejus vita ait Tranquillus: *Cum* ἔμβλημα *recitaretur, commutandam cenſuit vocem, & pro peregrina noſtratem re-*

(M) 2

(1) Cic. *lib. III. de Fin. Bon. & Mal.*

Digitized by Google

requirendam: aut, ſi non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum, rem enunciandam. Quod & Cicero obſervaſſe perhibetur in oratione pro Dejotaro, ubi ſententiam Latine exprimere, quam Graecum referre verbum maluit. Imo idem facit in iis, quae de philoſophia ſcripſit. Ut pene initio Tuſculanarum quaeſtionum; ubi itidem Epicharmi verſiculum iſtum convertere, quam Graece recitare, maluit; ut advertit Voſſius:

Α᾿ποθανεῖν ὤ, ἢ τεθνᾶμεν, οὔ μοι διαφέρει.

Ita enim apud eum Marcus, & alter, colloquuntur: *M. dicam; ſi potero, Latine. Scis enim, me Graece loqui in Latino ſermone non plus ſolere, quam in Graeco Latine. A. & recte quidem. Sed quae tandem eſt Epicharmi iſta ſententia?*

Epicharmi ſententia.

M. Emori nolo, ſed me eſſe mortuum, nihil aeſtimo.

Atque haec ſatis oſtendunt, ut idem Voſſius ſubdit, *quantum recedant ab antiquis, qui, venti atque oſtentationis cauſſâ, paſſim inferciunt Grae-*

Graeca, atque ita, chimaerae inſtar, monſtroſam reddunt orationem.

Verumenimvero non ita haec accipi debent; quaſi in totum abſtinendum ſit Graecis, nam ea aliquando Latinis interſerere licebit, ut advertit Simon Verrepaeus (1).

Primum, cum lingua Graeca ſit omnium gratiarum, & venuſtatum foecundiſſima, Graecis licebit uti, ſeu verbis, ſeu ſententiis, ſi inſit in iis, aut grave quid, aut argutum, aut ſuave, aut jocoſum, aut hujuſmodi aliquid, quod Latine elatum feſtivitatem ſuam, & vim amitteret: aut certe brevius, & ſignificatius dicitur, quam Latine. Hinc eſt, quod Aulus Gellius (2) licet Graecae linguae peritiſſimus, cum adferre debuiſſet Platonis locum, maluit Graece, quam Latine vertere: *Verba ipſa*, inquit, *ſuper hac re Platonis, ex libro, qui appellatur* Gorgias, *ſcripſi, quoniam*

Graeca lingua gratiarum, & venuſtatis foecundiſſima.

(1) Simon Verrepaeus *lib. II. de conſcrib. epiſt.*
(2) Aul. Gellius *lib. X. cap. XXII.*

Digitized by Google

vertere, ea conſilium non fuit: cum ad proprietates eorum nunquam poſſit Latina oratio adſpirare. II. Graecis licet uti, ubi Latinis deſtituimur, cum videlicet aliquid fuerit, quod niſi barbare, aut voce Latinis inaudita, exprimi non poſſit, hîc tum noſtram egeſtatem Graecorum copia ſublevabit. III. Cum quid tectius, aut occultius ſcribendum ſit Amico, quod non a quovis velimus intelligi; quemadmodum interdum fecit Cicero ad Atticum; ubi eâpſe de cauſsâ multa dicit:
Aenigmatice, & allegorice. ἐν αἰνίγμασι, καὶ ἀλληγορίαις. IV. Cum ſcribimus ad nobis familiares, & eruditos, quibus multa paucis per alluſiones ad hiſtorias, fabulas, dicta Sapientum, verſiculos Poëtarum, proverbia, & inſinuationes ſignificare volumus: ad quae omnia lingua Graeca mirum quantam det nobis facultatem.

Sed haec in conſcribendis epiſtolis, dummodo ſcribamus ad illum, qui Graece ſciat. Nam ſi neſciat Graece, quid aliud, quam ignaviam ei exprobemus, atque inſcitiam?

ſcitiam ? in aliis vero, ut Cardanus [1] docet, non licet Graeca Latinis miſcere : niſi vel cum Latina non habentur ; vel ubi lis eſt in lectione, vel dictione, vel ſenſu: *Quomodo nos*, ut ipſe inquit, *in contradicentibus idem facere ſaepius coacti ſumus, quam voluimus*. Vel cum res adeo gravis eſt, ut vereamur, ne quis interpretatione majorem emphaſim addiderit, qua ratione in libello de Animi immortalitate etiam id facere neceſſarium fuit. Ceterum in aliis, ſi quis faciat, inepta, ac puerili ambitione id feciſſe dubium eſt. Quam regulam obſervari paſſim, & adamuſſim videmus ab optimis Oratoribus, tum in Foro, cum in Roſtris, in miſcendis linguae Latinae vocabulis Etruſcae orationi, quae eo venuſtior, & proprior videtur, quo minus ſcatet Latinis verbis. Si enim nuſquam licuit Latinae orationi inſerere aliûs linguae vocabula, non video cur id liceat in vernacula?

Oratio unius labii eſſe debet. Cui rei exemplo eſſe poteſt perveſta oratio noſtri Johannis Caſae ad Carolum V., & Plinii panegyricus ad Trajanum.

 Il-

(1) Cardanus *Apolog. in Scaliger. num.CCLVI.*

Cuique linguae ſua venus.

Illud vero hîc admonere haut inutile fuerit, quod cum quaelibet lingua ſuam habeat venerem, nec eam exteri, quamquam diu inter Cives verſati, adſequi poſſunt. Non enim nos fugit ineſſe linguis colorem praecipuum, & nitorem, Scriptoribuſque ſingulis inſitam eſse patriam urbanitatem, & nativum lepôrem, qui peregrino linguarum ingenio corrumpitur; itaut ingenuus ille flos eloquentiae convulſus e ſolo ſuo, ſtatim exareſcat, ac germana virtus orationis externis moribus obliniatur. Partium namque complexio, verborum compoſitio, ſonus, & numeri, quibus tota conſtat dicendi venuſtas, diſſolvuntur, & ipſae quoque ſententiae conciduntur, & enervantur; ac vigor, & adſpectus eloquentiae nativae, novis, & exteris coloribus inducitur, & aboletur; quemlibet oportere fatendum eſt, eâ linguâ uti, quam a natura eſt adſecutus: *Dulcius enim ab unoquoque ſuſcipitur; quod patrio ſermone narratur*, inquit Caſſio-

ſiodorus (1) idque mihi indicare voluiſſe videtur Hieronymus (2), cum ait: *Habet neſcio quid latentis energiae viva vox, & in aures diſcipuli de auctoris ore tranſfuſa fortius ſonat: unde, & Aeſchines cum Rhodi exularet, & legeretur illa Demoſthenis oratio; quam adverſus eum habuerat, mirantibus cunctis, atque laudantibus, ſuſpirans, ait, quid ſi ipſam audiſſetis beſtiam ſua verba reſonantem?* Sermone Graeco, quamquam alias promtus, & facilis Tiberius Caeſar, ut inquit Svetonius (3), non tamen uſquequaque uſus eſt. Militem quoque Graece teſtimonium interrogatum, niſi Latine reſpondere vetuit. Neque illud praetereundum, ut advertit Alexander ab Alexandro (4), memoriae datum fuiſſe, legatis, exteriſque gentibus in Senatum admiſſis, Romanos Conſules, niſi Latine

Tiberii Caeſaris religio in Latine loquẽdo.

re-

(1) Caſsiodorus *praefat. ad Sac. Script.*
(2) Hieronymus *epiſt. ad Paulinum.*
(3) Sveton. in *Tiberio cap.LXXII.*
(4) Alexander ab Alexandro *lib.IV. Gen. dier. cap.XI.*

Reſponſa Latine dabantur Legatis.

reſponſa dare conſuêſſe. Quibus admiſſis, more tradito a Patribus, poteſtatem, ſi quid vellent Senatus faciebat. Graeci vero concilio indicto per praecones, ſi quis quid peteret, enunciabant: ſicut Atrebates, & Bellovaci, tubarum cantu concilium advocabant. Si quid proprio ſermone loqui vellent, his in Senatum admiſſis, interpretes dabantur: per quos quae opus erant proponebant, & per eoſdem conſulta Senatus, & reſponſa accipiebant. Merito itaque Macrobius (1) naturâ Graecus, cum Latine ſcriberet, veniam petiit a lectoribus: *Sicut nos ſub alio ortos coelo*, ut ipſe inquit, *Latinae linguae venus non adjuvet; etſi in noſtro ſermone nativa Romani oris elegantia deſideretur*. Unde Lucretio (2) nedum linguae egeſtas, rerumque novitas, ſed & id plurimi negocii faceſſiſſe videtur, quod nempe Latine vertenda eſſent Graeca, quorum blandities

Atrebates, & Bellovaci.

Aliquid negocii faceſſit Lucretio Latinae linguae egeſtas.

(1) Macrobius Saturnal. *lib. I. proœm.*
(2) Lucr. *lib. I.*

dities perdifficile alienâ linguâ eloqui poſſumus. Hinc eſt, quod Pindaro Doricâ linguâ ſcribenti, Corinnam Thebano idiomate canentem, Thebis praepoſuerint Cenſores. Ceterum Boccacius Florentinus Cicero eſt appellatus, quod aequa venere, ac felicitate, ut ille, linguâ patriâ ſcripſerit. Qualis eſt huic lepos, quae gratia? Nihil fieri poteſt omnium judicio candidius, ſuavius, elegantius. Quod minime eſſet conſecutus, ſi alienâ linguâ loqueretur. Hinc eſt, quod Boccatium maximis laudibus extollat, uti par erat, Johannes Matthaeus Toſcanus (1):

Boccacius Florentinus Cicero appellatus.

O Etruria ter beata: felix
Ter Florentia, Tuſce alme Ocelle:
Tibi haut Pallados Urbs, ferive Martis
Aequet ſe ingenii feracitate.
Teſtis Bocatius vel hic, qui amoenas
Fabellas, charitum lepôre tanto
, Tin-

(1) Johannes Matthaeus Toſcanus *Peplo Ital. lib. I. eclog. VI.*

Tinxit, judicio ut peritorum
Nihil ſit mundius, elegantiusve.
Aſt hic, cui facili levique opella
Crevit pagina per jocum, atque ludum,
Omne ſubripuit decus vetuſtis
Oratoribus, alta quotquot olim
Grandi pulpita voce perſonabant;
Scitus, perlepidus, nitens, venuſtus,
Comis, appoſite loco intumeſcens.
Qui mores hominum, intimoſque ſenſus
Expreſſit pergraphiceque, mimiceque
Nunc quamtumlibet intumeſce Roma,
Quantumvis quoque Graecia intumeſce,
Dum rivus levis hic humique ſerpens
Vincat flumina veſtra turbulenta.

Sed utinam ſicut Etruſci ſermonis, ita & modeſtiae, ac pietatis leges ſervaſſet! Jam nunc ipſum adoleſcentes, & eloquentiae compendio, & ſine pudoris periculo lectitarent; quod contra evenit; plurimum

mum ſalacitatis, minimum eloquentiae inde hauriunt juvenes: vitio ſcilicet naturae in deteriora propenſae. Hinc eſt ut correctos, caſtigatoſque Decameronis codices legant exhortandi ſunt: & ad verborum nitorem, ſtructuramque, ac eloquentiae vim adtendant potius, quam ad fabellarum narrationem.

Expurgatos Boccacii codices adeant Adoleſcētes.

Ceterum Ammianus Marcellinus naturâ Graecus, cum Latine ſcribere tentaſſet; adeo duro, aſpero, inepto, & plane turbato ſermone ſcripſiſſe fertur ab Antonio Poſſevino [1]: *Ut vix quod dicat conſequi alioqui poſſit*.

Ad extremum haut pigebit admonere quod linguam Latinam intermortuam, plurimi exuſcitare ſunt conati animadverſionibus ſuis, & praeceptis, atque obſervationibus. Inter praeſtantiores, praeter Laurentium Vallam, qui inter primos felicius expectatione omnium, cum operam eloquentiae navaverit, ip-

Laurentius Valla in Urbe poſt extinctam Latinam linguam, Latine lccutus eſt.

(1) Antonius Poſſevinus *Apparat. Hiſt. ſect. III. cap. XV.*

ipſe princeps eſt poſt extinctam Latinitatem, in Latina Urbe Latine locutus, & Latine dicere alios docuit; plurimum ad ſermonis Romani emendationem contulit Adrianus Cardinalis opuſculis ſuis de ſermone Latino, & delectu Latinitatis, Bartholomaeus Riccius in ſuo Apparatu linguae Latinae; Andreas Schorus in obſervationibus ſuis; Henricus Stephanus de proprietate, & uſu Latini ſermonis; Voſſius libro de vitiis Latini ſermonis; Thomas Linacerius rationem emendatae ſtructurae tam diligenter tradidit, ut nihil optabilius. Particularum uſum egregie explicavit Turſellinus, ſive potius Scaurus vetus Grammaticus. Verborum differentias diligenter notarunt, uti & Auſonius Popma de differentiis verborum, Nizolius, & Carolus Stephanus, in quorum Theſauris dictiones Tullianae recenſentur, non ſecus ac apud Manutium Terentiana, & Tulliana dicendi genera, & apud Paraeum, Plautina ſunt aggeſta. Et hactenus de lingua Latina, ſatis, ſuperque.

Qui ad Romani ſermonis emendationem plurimum contulerunt?

Ve-

Digitized by Google

Verumenimvero, quia juſti, aequi, veraceſque eſſe debemus, nedum in ſermonibus, ſed etiam in omni vitae officio, Dialecticâ nobis eſt opus, quae tota in ſermonis veritate verſatur; haec enim tradit methodum rationis recte utendae, quae methodus in omni vitae negocio, incircumſcripto uſui eſt. Nec enim in ſcientiis ſolis errorem a veritate ſecernere difficile eſt, ſed in omnibus rebus, quas agunt homines, in omnibus, de quibus colloquuntur, idem plane arduum. Hinc malus rationis uſus, non tantum cauſſa eſt errorum, quos ſcientiis immiſcemus, in quibus fruſtra vix, vel veritatis tantillum quis percipere conatur, ob tot luxuriantium ingeniorum garrulitatem; ſed ut plurimum ceterorum, qui in vita civili committuntur. Hinc proveniunt praecocia conſilia; hinc nihil familiarius, quam homines accuſare, vel excuſare, laudibus extollere, vel vituperare. Hinc temeraria judicia, quorum exempla non deſunt neque

III. DE LOGICA.

Malus rationis uſus omnium errorũ cauſſa.

in

in ſacris, neque in profanis ſcripturis. Sic Chriſtus Dominus cum apud Simonem Phariſaeum aliquando veſceretur, ut legimus apud S. Lucam (1), mulier quaedam peccatrix ad eum acceſſiſſe dicitur, quae & lacrymis pedes illius coepit irrigare, & capillis ſuis eos abſtergere, & unguento ipſum ungere: Quod cum vidiſſet Phariſaeus, temerario apud ſe judicio pronunciaſſe fertur: *Hic, ſi eſſet Propheta, ſciret utique quae, & qualis eſt mulier, quae tangit eum, quia peccatrix eſt.* Sed ſi Phariſaeus recto ratiocinio ad ſummam Chriſti Servatoris pietatem intendiſſet animum; eumque tamquam medicum reputaſſet, non ad ſanos, ſed ad aegrotos miſſum ſcilicet, *ad ſalvandas animas, quae perierant ex domo Iſraël*; numquam ſane tale de ipſo temere judicium fuiſſet habiturus.

Temerarium Phariſaei judicium.

Eadem & nos, noſcitabamus iniquitate quoſdam uſos Hypocritas,

Quorundam Hypocritarū iniquitas.

(1) Lucae *cap. VII. verſ. XXXVI.*

tas, qui ceteris ſanctiores, imo & doctiores haberi volunt, adverſus doctrinae, ac probatae famae viros, quos & verbis, & factis quaſi improbos, aut pravis opinionibus imbutos temere judicarunt. Sed fruſtra, nam dicta illa, aut facta tantum abeſt; ut in viros cordatos, ſceleriſque puros cadere poſſint, ut hi iſthaec conviciorum genera:

Tradant protervis in mare Creticum
Portare ventis . . . .

Ex malo, inquam, rationis uſu, vita, civilis quoque ſtatus, & opes, atque fortunae aliorum miſere evertuntur. Hinc temere ſuſcepta negocia, medicorum errata, & judicum lapſus, paſſim & vitam hominum, & patrimonia pauperum ſecum miſerrime trahunt in praeceps; raro itaque peccatur, niſi cum perperam, & inconſulte judicetur; hinc eſt, quod more Academicorum, ſapientiſſimi Romani, cum Judices, tum Senatores, quorum conſilio, atque judicio aliorum fortunae, ac totius Reipublicae ſalus regebantur,

Temere ſuſcepta negocia, medicorum errata, ac judicũ lapſus ex malo rationis uſu.

Sapientiſſimi Romani per verbū *videri* ſuam exprimebāt ſententiam.

in prudentiae rebus, per verbum *videri* ſuas ſententias exprimebant, & ſane, nam ut Accurſius ait:

Sub dubio ſaepe reſpondent forte Periti.

Judex enim ex ignorantia, vel imprudentia male judicando tenetur ex quaſi delicto, & *litem ſuam facit*, ideſt, cum ejus quem male abſolvit, cauſſam in ſe ſuſcipere, & contra ipſius adverſarium defendere cogitur. Sed ſi Judicis officium hîc altius repetere liceret, oculos in Exodum (1), & Deuteronomium (2) conjicere deberemus, e quibus ſane diſceremus eos dumtaxat conſtituendos eſſe Judices, qui Deum timent, in quibus ſit veritas, & ſcientia, & qui odio habeant avaritiam. Ut autem ignorantia in Judice vituperabilis eſt ſeculari, ita & quammaxime in Eccleſiae Praefectis; ipſi enim Deo rationem pro animabus ſunt reddituri.

Qui in Judicis officium eligendi?

Plurimi igitur noſtrâ refert nos ip-

(1) Exod. *cap.LXVIII. v.XXI.*
(2) Deut. *cap.I. v.XIII. ac ſeqq.*

ipſos huic rationis regendae, atque emendandae mentis facultati, quam *logicen* appellant, rite inſtituere, & conformare, nam ut Lucretius (1) ait:

. . . . ſi falſa eſt regula prima,
Normaque ſi fallax, rectis regionibus exit:
Et libella aliqua ſi ex parte claudicat hilum;
Omnia mendoſe fieri, atque obſtipa neceſſum eſt
Prava, cubantia, prona ſupina, atque abſona dicta,
Jam ruere ut quaedam videantur velle, ruantque
Prodita Judicibus fallacibus omnia primis.

Logicam itaque merito laudavit Cicero in Bruto; ſola hac ejus deſcriptione, ubi dixit Juris civilis magnum uſum apud multos fuiſſe, artem in uno Servio Sulpicio: *Quod numquam*, inquit, *effeciſſet ſolius juris ſcientia, niſi eam praeterea didiciſſet artem, quae doceret rem univerſam diſtribuere in partes; la-* Dialecticae laus.

(N) 2 tentem

(1) Lucret. *lib.I.*

tentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando; ambigua primum videre, deinde diſtinguere; poſtremo habere regulam, quâ vera, & falſa judicarentur; & quae quibus poſitis eſſent, quaeque non eſſent conſequentia. Unde nihil magis Jureconſulto videtur neceſſarium, quam recta haec, minimeque fallax diſſerendi regula; perverſa enim diſceptandi ratio, cum ubique ſit noxia, nuſquam tamen exitioſior eſt, quam in divino, humanoque Jure, ubi vel animos, vel vitam, vel patrimonia peſſundat.

Unde emanat Juriſprudentia?

Quare a philoſophia, recteque ratiocinandi norma, quae abſtractas a rebus ſingulis leges aptat, adglutinatque negociis: & ex antiquitate, atque perſpecta vocabulorum proprietate, tanquam e germanis fontibus, Juriſprudentia emanat: quae cum legum moderatrix, ſit & interpres, boni & aequi ars, a ſuis cultoribus appellatur.

Certiſſimum in omni vita paratum bivium.

Verum nuſquam, cum non occurat in omni vita certiſſimum paratum bivium, ad veritatem una via

via, ad falſitatem altera ducens; cumque nec deſint ingenia erroribus obnoxia, quae in vero dignoſcendo prorſus caecutiunt; rationis eſt eligere, cui erit inſiſtendum; nam ut Perſius (1) ait:

Cumque iter ambiguum eſt, & vitae neſcius error
Deducit trepidas ramoſa in compita mentes.

qui bene eligunt, rationem bene inſtitutam habent; ſecus qui male. Hinc a Dialectica, quae ars eſt bene diſſerendi, ſeu rationis rectrix, ut veritatem in propoſita quavis materia facilius adſequi valeamus, procul eliminanda eſſe jure duximus inania quaedam vocabula, de quibus veteres Dialectici id norant, quà occaſione eſſent adhibenda; necnon inſipidae quaeſtiunculae, quibus obruitur potius mens, quam excolitur; id genus ſunt, quae tanto apparatu, verborum nedum intra, ſed etiam extra ſcholarum parietes exagitantur de *univerſali a par-*

Quaedam vocabula inania a Dialectica eliminanda.

Quoque inſipidae quaeſtiunculae, quibus mens obruitur.

(1) Perſius *ſatyra V.*

parte rei, *entibus rationis*, *ſecundiſque intentionibus*. Idemque dicendum liquido conſtare debet de tetricis illis figuris, & figurarum modis pro effingendis ſyllogiſmis in *Barbara*, *Celarent*, *Darii*, &c. quorum uſum maxime commendant Scholae, quippe quae homini rerum ignaro ſaepe ad ſolvenda argumenta ſufficere, ut illae putant; poſſint ipſae veritatis trutinae; cum ejuſmodi regularum nimis operoſarum abuſum notarît inquiens Auguſtinus (1): *Cum plerumque accidat, ut facilius homines eas res adſequantur, propter quas diſcendas iſta diſcuntur, quam talium praeceptorum nodoſiſſimas, & ſpinoſiſſimas diſciplinas. Tanquam ſi quiſpiam dare volens praecepta ambulandi, moneat, non eſſe levandum pedem poſteriorem, niſi cum poſuerit priorem; deinde minutatim quemadmodum articulorum, & poplitum cardines oporteat movere; deſcribat. Vera enim dicit*, *nec*

Regularum abuſus notatus.

(1) S. Auguſtinus *de doctrina Chriſtiana lib. II. cap. XXXVII.*

nec aliter ambulari poteſt: ſed facilius homines haec faciendo ambulant, quam animadvertunt cum faciunt, aut intelligunt cum audiunt.

Sed cum nihil abſurdius, quam petere lucem a tenebris, cumque naturalis rerum ordo poſtulet, ut ad obſcura per aperta pergamus, utiliores putaverim haſce regulas, ſi minores numero quidem eſſent, complexu vero latiores, e quibus quamminimum carpat exceptio; quippe praeter obſcuritatem, haut leve incommodum tenellae Adoleſcentium memoriae parit multitudo praeceptorum, quorum copia regulam aliquando adeo extenuat, ut inutile ſane fuerit redegiſſe in regulam, quod tot exceptionibus erat exauriendum.

Duplex incommodū ex multitudine praeceptorū.

Ceterum, ſi in illis tricis conſeneſcere liceret novendecim illi figurarum modi pro ſyllogiſmis efformandis a ſophiſtis excogitati, juxta harumce vocalium conbinationem A, E, I, O, excreſcere deberent uſque ad ſexaginta quatuor, ut ex hacce, quae ſequitur tabula, conſtat.

TABULA

LXIV. Modorum.

1. Aaa. ✱	17. Eee. *	33. Iii. *	49. Ooo. *
2. Aea. *	18. Eae. ✱	34. Iai. ✱	50. Oao. ✱
3. Aia. *	19. Eie. *	35. Iei. *	51. Oeo. *
4. Aoa. *	20. Eoe. *	36. Ioi. *	52. Oio. *
5. Aee. ✱	21. Eaa. *	37. Iaa. *	53. Oaa. *
6. Aii. ✱	22. Eii. *	38. Iee. *	54. Oee. *
7. Aoo. ✱	23. Eoo. *	39. Ioo. *	55. Oii. *
8. Aae. *	24. Eea. *	40. Iia. *	56. Ooa. *
9. Aai. ✱	25. Eei. *	41. Iie. *	57. Ooe. *
10. Aao. *	26. Eeo. *	42. Iio. *	58. Ooi. *
11. Aei. *	27. Eai. *	43. Iae. *	59. Oae. *
12. Aeo. *	28. Eao. ✱	44. Iao. *	60. Oai. *
13. Aie. *	29. Eia. *	45. Iea. *	61. Oea. *
14. Aio. *	30. Eio. ✱	46. Ieo. *	62. Oei. *
15. Aoe. *	31. Eoa. *	47. Ioa. *	63. Oia. *
16. Aoi. *	32. Eoi. *	48. Ioe. *	64. Oie. *

Ex-

Ex quibus ſane modis, nonniſi novem concludere recenſentur, ii nempe qui crucis ſigno ſunt adnotati. Regulas autem eorundem, ſicuti & in quam figurarum ſinguli reducantur, ſive concludant, tradit Arnaldus in ſua cogitandi Arte, quam, ſi haec & alia ſatis profigua, eſt tibi addiſcendi cupido, adeas oportet.

Exploratum itaque ſit, minutas illas tricas, Dialecticam in contemtum potius adducturas, quam ullo operae pretio dignas ab aequis rerum aeſtimatoribus judicari; tantum enim abeſt, ut illarum uſus Logiculis proſit, ut ſaepe nihil eis rationis utendae methodum corrumpat magis: *Herbas bonas*, ut idem inquit Arnaldus (1), *malarum copia ſuffocat, nec quicquam mentem reddit ſolidarum rerum infoecundiorem, quam mala cogitationum vulgarium luxuries, & iſthaec differendi libido*. Mens quippe in illis tricis innutrita, ad res ſolidiores inve-

Dialecticarum tricae, nullo operae pretio dignae.

(1) Arnaldus in *arte cogitandi*.

veſtigandas ; tenebricoſis difficultatibus obſepitur . Hinc ſatius eſſet ſi ea potius dediſcerent , quam addiſcerent ; certum eſt enim natura nos tenaciſſimos eſſe eorum , quae a teneris annis percepimus , ut ſapor , quo nova imbuas durat , nec lanarum colores , quibus ſimplex ille candor mutatus eſt , elui poſſunt. Digna ſunt , ut huc exſcribantur aurea Quinctiliani (1) verba cum ait : *Qua in re non arbitror diu mihi laborandum , ut oſtendam , quanto ſit melius optimis imbui , quanta in eluendis , quae ſemel inſederint vitiis , difficultas conſequatur , cum geminatum onus ſuccedentes premat . Et quidem dedocendi gravius , ac prius , quam docendi . Propter quod Timotheum clarum in arte tibiarum ferunt duplices ab his , quos alius inſtituiſſet ſolitum exigere mercedes , quam ſi rudes traderentur .* Hinc Adoleſcentes exorandos duximus non e ſenticeto , labyrinthoque quarundam ſcholarum Dialecticam fa-

Inutilia , utilius eſt dedidiciſſe .

Quae a teneris menti noſtrae ſemel inſederint, perdifficile elui poſſunt.

(1) Quinctil. *lib.II. cap.III.*

ſacultatem expetendam eſſe, ſed a candidiore, cultoque Gymnaſio eorum, qui comtioribus regulis, ac Latinis potius quam Arabicis verbis eam tradiderit; alias ubi quis, operâ illis Dialecticis ſtudiis aliquandiu datâ, ad aliud vitae genus ſe confert, ſtatim, & vocabulorum, & artis oblitus, quam fruſtra tempus triviſſet, experitur; enimvero vanarum eſt, atque fictarum opinionum conditio, ut diuturnitate extabeſcant: *Opinionum commenta*, inquit Tullius (1), *delet dies: naturae judicia confirmat*. Hinc eſt, quod illa cum multorum ſpacio ſeculorum viguiſſet methodus, exorti ſunt tandem viri ingenio praeſtantes, qui aptiorem Dialecticam methodum excogitarunt, oſtenderuntque Logicam non ut artem loquendi, aut rixandi technicis illis vocabulis, quae adhiberi de induſtria videntur, ut eos quibuſcum locuntur decipiant, aut fallant; atque ridiculis quaeſtiunculis viro ſapiente indignis, utpote quae

Vanarum, atque fictarum opinionũ cõditio.

Nova differendi methodus a viris doctis excogitata.

(1) Tullius *lib.II. de natura Deorum*.

quae nihil habent, praeter inanem acuminis oſtentationem, tradi oportere; ſed ut artem inveniendi veri, & ſimul cavendi ab erroribus, in quos ipſi incauti incideremus, aut ab aliis conjiceremur. Sine arte enim veritas dilucide cognoſci, aut probari nequit; & ut hoc recte fieri poſſit, ei arti operam aliquam navaſſe neceſſe eſt. Saepe etiam ad retundendos Sophiſtas, qui ſe ſcire jactant, quod reverâ neſciunt, magnâ opus eſt ſolertiâ, quo ignorantiâ ſuâ intellectâ, melius edoceantur. Non negarim ergo aliquem ſcholarum modorum ut ajunt, ac vocabulorum uſum ſaltem pro primis addiſcendae artis initiis utilem fore: dummodo hujuſmodi praecepta ſobrie, ut ita dicam, tradantur; ſuperfluis ſcilicet reſectis: iis enim modis argumentandi rationem facile percipiunt Tirones: eorumque uſu ad graviora, & ſcitu difficiliora gradum facere poſſunt: ſi tamen ut ajebam, ſobrietas, & quaedam veluti modeſtia in iis tradendis, addiſcendiſque adhibeatur. Ad hanc

Ad retundendos Sophiſtas magna opus eſt ſolertia.

Digitized by Google

hanc etiam neceſſitatem nos redigit docta veterum Theologorum ſchola; quippe qui, & ut ſuorum temporum conditioni ſe adcommodarent, & ut haereticos profligarent, iiſdem vocabulis, aut argumentorum modis, ac terminis uſi ſunt, quam illi.

Sed enimvero ad retundendos Sophiſtas, eorumque argutationes evertendas nonnullis optimus, ac expeditus ea in re viſus eſt ejus methodi uſus, & argumentationis telum, quo plurimum Socrates potiſſimum utebatur; propterea quod nihil ipſe ad probandum adferre volebat, quia ſe nihil ſcire profitebatur, & ab Adverſariis velle ſcire admirabili illâ ſuâ ironiâ ſimulabat. Itaque ex eo quod ſibi dederat, quîcum diſputabat, conficiebat aliquid, quod ille ex eo, quod jam conceſſiſſet, approbare deberet; & hoc miro artificio inductionis, tantâ dexteritate Socrates ferebatur in Sophiſtas, ut nihil contradictorium, nihil abſurdum, in quod eos non daret praecipites.

Optimum recenſetur argumentationis telum, quo Socrates utebatur.

Cum itaque tum propter allatam

Socratica inductio candori, quem quiſque praeſeferre debet conveniētiſſima. tam rationem, tum quod candori, quem probus quiſque praeſeferre debet, Socratica inductio convenientiſſima ſit, praeſtat praecipuas ejuſdem regulas, paucis aperire.

Ejus inductionis regulae. Prima, *jubet eum, qui eâ uſurus eſt, ita ſe gerere quaſi ab eo, quîcum res ipſi eſt, vellet id, de quo certatur, diſcere.*

Secunda regula eſt, *prius quam quidquam objicere adgrediamur, oportet nos eum, quîcum loquimur, ſi utatur rebus obſcuris, interpretationem rogare.*

Tertia, *ſi tandem eo devenit, ut clare quod vult adferat, oportet eum rogare de doctrinae omnibus partibus, ejuſque conſectariis, non quaſi quidquam in iis reprehendamus, ſed ut plenius doctrinam percipiamus, itaut is Magiſter, nos Diſcipuli videamur.*

Ceterum, *opus quidem eſt, ut eâ feliciter utamur, acumine, & celeritate ingenii, ſicque interrogationibus rite peractis, liquido patebit doctrinae abſurditas, ſiqua ſit, melius quam ſi aperte oppugnetur;* hinc

hinc hiſce interrogationibus, ut ex Cicerone (1) diſcimus: *Interdum utile eſt ab eo, quem interrogamus, non intelligi, quo ſpectent illae primae inductiones, & ad quem ſint exitum perventurae*. Nam qui videt, ſi ei rei, quae primo rogetur, recte adſenſerit; illam quoque rem, quae ſibi diſpliceat, eſſe neceſſario concedendam, plerumque aut non reſpondendo, aut male reſpondendo, longius procedere interrogationem, non ſinit. Quare ratione interrogationis imprudens ab eo, quod conceſſit, ad id, quod non vult concedere, deducendus eſt.

Sin vero pertinacià quis laborat, & vult ſuas voces ſine definitione admitti, dignus eſt, ut ei non praebeantur aures, donec quid ſibi velit perſpicue dixerit. Variis quaeſtiunculis premi eum oportet, quam molliſſimis fieri poterit verbis; non ejus umquam incuſanda ignorantia; aut loquendi imperitia, ſed noſtrae ſemper tribuendum tar-

Sophiſta variis modis premi oportet.

ditati,

(1) Cicero *de invent. lib.I. n.LII.*

ditati, & inſcitiae, quod non adſequamur, quae ille ſenſiat. Maxime enim: *Proprium fuiſſe Socrati*, ut inquit Epictetus (1), *numquam irritari in colloquio, neque quicquam convicii proferre, aut contumelioſi: ſed convicantes ferre, & componere litem*. Et ſane nam, ut Cicero (2) inquit: *Maledicta, contumeliae, tum iracundiae, contentiones, concertationeſque in diſputando pertinaces, indignae mihi Philoſophiâ videri debent*.

Socrati mos in colloquendo.

Haec, & alia obſervanda ſunt monita ei, qui alium ab errore revocare nititur. Sed quoniam hujus pulcherrimae methodi nonnulla ſunt exempla in Platonis Dialogis; & in Xenophonte, qui plurima adfert Socratis colloquia; eos adeat, ſi cui eſt addiſcendi voluptas.

Haec, & alia cum nos noſcitaremus, haud temere duximus juventutem admonere, in ſterilibus quaeſtiunculis, ac ſcholarum ſpecula-

In ſterilibus ſpeculationibus ſine piaculo tempus conſumi non poteſt.

(1) Epictetus apud Arrianum *lib. II. cap. XII. de Socrate*.

(2) Cicero *lib. I. de fin.*

Digitized by Google

lationibus, tempus ſine piaculo conſumi, non poſſe. Quid enim prodeſt figuras torno facili tam exiles effingere, ut eas pyxidibus includi neceſſe ſit, ne levi ventorum vi difflarentur; vel catenulas conſtringendis pulicibus idoneas fabricare, ſimilibuſque opuſculis vacare, quales erant Myrmecidae Mileſii, & Callicratis Lacedaemonii quadrigae, quae ſub alâ muſcae poterant abſcondi, ut refert Aelianus: *Vana eſt*, inquit, *temporis jactura*? Hinc eſt, quod Plato, ut narrat idem Aelianus, Anniceridis Cyrenenſis, qui ſingulare, & inſolitum, ſed inutile opus ediderat, nimiam induſtriam reprehendit, inquiens: *Fieri non poſſe, ut qui rebus tam nullius pretii operam navaret adeo diligentem, poſſet magnis, & praeclaris vacare*. Qua de re haec ſunt ab Auguſtino adeo tradita divinitus, vel ut hîc adferre haut nos pigeat: *Intelligere*, inquit, *ſemper ſine vitio eſt. Intelligere magna, & honeſta, vel etiam divina, beatiſſimum eſt. Intelligere autem ſuperflua*

Plato nimiam induſtriã Anniceridis Cyrenẽſis reprehendit.

ſlua nihil nocet, ſed fortaſſe diſcere nocuit, cum tempus neceſſarium occuparent. Sed o ſtupenda prorſus humani caecitas animi, qui cum totus verſetur in hiſce quiſquiliis, quae apprime cuique ſcitu neceſſaria ſunt, non tanti facimus!

Geometriae ſtudium emēdandae menti, ſatis congruit.

Hinc, ne ſpes fruſtetur noſtra in hujuſce facultatis ſtudio, quod ſane non ſui, ſed emendandae mentis potiſſimum, & aliarum doctrinarum cauſſâ ſuſcipiendum eſt, non eſt ut Geometriae partem aliquam ocii noſtri detrahamus, utpote quae longe omnium emendandae menti, ac praecavendis veteribus, noviſque erroribus praeſtet; enimvero, haec, ordine certo, a certis quoque ducit ſimplicibuſque principiis, unde obſcura diluuntur, diſſolutaque componuntur, & compoſita in ſuas dirimuntur partes; atque mens hacce recta diſſerendi facultate inſiſtere rebus ipſis adſueſcit, & cogitatio omnis ſerieſque argumentorum ita progreditur a veris, ut mens exuat ſibi ſenſim id omne, quod e vulgari judicio temere, ac ſtulta con-

conceperat. Quidquid autem Geometriae ſatis eſſe poterit ſtudioſae juventuti, praebet Euclides a Mercatore digeſtus.

IV. DE MORUM DISCIPLINA.

Ceterum quam illis Logicae quisquiliis improbam perdimus operam, impendamus ſatius eſt Morali Philoſophiae, cujus gratiâ ſtudium omne ſuſcipi debet, ac in eandem deſinere oportet, cum aliter non tantum non profuturum, ſed ſaepiſſime nociturum eſſe videatur; quid enim juvat rerum extra nos poſitarum ſcientiam adipiſci, aut quid ex ea percipimus emolumenti, ſi quae proprius nos contingunt, quae officii noſtri ſunt propria, & ſine quibus probos eſſe nobis non licet, aut negligamus, aut penitus ignoremus? *Quid eſt autem*, ſapientiſſime inquit Bernardus (1), *ſapere ad ſobrietatem? Vigilantiſſime*, ſubdit, *obſervare, quid ſcire magis, priuſquam oporteat. Tempus enim breve eſt. Eſt autem, quod in ſe eſt, omnis ſcientia bona, quae tamen veritate ſubnixa*

(O) 2 *eſt;*

(1) Bernardus *Serm.XXXVI. in Cantica*.

eſt; ſed tu, qui cum timore, & tremore tuam ipſius operari ſalutem pro temporis brevitate feſtinas, ea ſcire prius, ampliuſque curato, quae ſenſeris viciniora ſaluti. Hic enim humanae ſapientiae ſcopus nobis propoſitus eſt, non ut in ſterili, nudaque rerum contemplatione conquieſcamus; ſed ut ad proprias aegritudines, quae multae ſunt, curandas, vitamque honeſte tranſigendam, animum appellamus. Eo quippe ſolo melior, praeſtabiliorque Philoſophorum, quam ceterorum hominum futura eſt conditio; ſi animi perturbationibus mederi, mores componere, beatam denique, hoc eſt honeſtam, & Deo Optimo Maximo, acceptam vitam ducere, longo ſtudio, & meditatione addiſcant. Bene autem, beateque vivendi praecepta, unde haurire poſſumus, niſi ex ea diſciplina, quae circa mores ad honeſtatis regulas conformandos, praecepta conſignat? Hinc eſt, quod non immerito apud Graecos, ſapientum nomine cenſebantur, non qui mechanicam naturae rerum diſpo-

Quiſnam humanae ſapiētiae ſcopus?

Unde bene, beateque vivendi praecepta hauriēda?

Qui apud Graecos ſapiētes cenſerentur?

ſpoſitionem inveſtigabant; ſed qui vitae recte inſtituendae, totiuſque artis politicae; quâ recte poſſent, jura populis dari, Civitateſque regi, praecepta tradebant.

Haec morum diſciplina, quam Graeci Ethicen, Latini, auctore Tullio(1), Moralem appellant, quamvis apud antiquiſſimos Ethnicos Philoſophantes, a temporibus Thaletis, qui ſexcentis annis, & amplius ante Chriſtum florebat, uſque ad ipſius Chriſti ortum, inculta prorſus minime jacuerit, ut liquido conſtat ex iis, quae tum a Socrate, tum a divino Platone, Ariſtotele, Cicerone, Plutarcho, Seneca, aliiſque ſive Graecis, ſive Latinis; imo & a Confucio Sinarum Philoſopho celeberrimo Latinis literis verſa, & ad nos tranſmiſſa uſque ab anno MDCLXXXVI. ab Interpretibus quatuor Miſſionariis Jeſuitis e manuſcripto Bibliothecae Regis Francorum, dicta ſunt: tot vero, tantisque vepribus, ac dumetis obſita

Apud antiquiſſimorũ Ethnic. Philoſophos diſciplina morum exculta.

Confucii Philoſophia ad nos tranſmiſſa.

(1) Tullius *init. fragm. de Fato*.

fuit, ut ex eorum Hortis vix, vel exilem floſculum excerpere poſſis. Quid ni? cum vera & aeternae legi conſona Ethica; nonniſi Sacris in Bibliis comprehendatur. Quae tamen Hebraei populi vitio in veteri Teſtamento veluti deliteſcens, ſuum tandem nitorem, ac claritatem a Jeſu Chriſti Servatoris noſtri praedicatione, ac Evangelio accepit: quippe qui primus aperte docuit (1): *Diligere inimicos ſuos, nulli malum pro malo reddere; orare pro perſequentibus ſuis; percutienti alteram maxillam praebere; libere mutuum dare; omni petenti tribuere, &c.* quae a primis Chriſti ſectatoribus, ſummo rei Chriſtianae bono, mirum quam perſeveranter, & conſtanter praeſtita, ſacra, & profana hiſtoria teſtatur. Hinc liquido conſtat felicitatem, beatitudinemque nobis non adquiri per virtutem Stoïcam, nec per purgationem Academicam, nec per ſpeculationem Peripateticam, ſed

Moralis diſciplina ſuum complementū accepit, & nitorem a Jeſu *Chriſto*.

Per quam virtutem felicitas adquiritur.

(1) Matthaei *V.*, *I.* Petri *IX.*, & alibi.

ſed per Fidem in verbo Dei: & ſane, nam ſi Philoſophorum alii felicitatem ponunt in voluptate, Chriſtus in fame, & ſiti: ſi alii in honeſtate, & fama, & amplitudine nominis, Chriſtus in contemtu ſui ipſius, rerumque omnium; ſi alii in gaudio & indolentia, Chriſtus in fletu, & luctu; ſi alii in ſcientia, & prudentia, ac virtutibus moralibus, Chriſtus in ſimplicitate, & innocentia, & munditia cordis; ſi alii in fortuna, Chriſtus in miſericordia; ſi alii in gloria belli, & ſubactione terrarum, Chriſtus in pace; ſi alii in honore, & pompa, Chriſtus in humilitate; ſi alii in divitiis, Chriſtus in paupertate; ſi alii demum in potentia & victoria, Chriſtus in perſecutione, eâ nempe de qua ipſe loquitur (1): *Beati, qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam*.

V. DE JURISPRUDENTIA ROMANA.

Sed inter diſciplinarum humanarum, liberaliumque artium Cultores, non ſine operae pretio memi-

(1) Chriſtus *Matth. V.*

Juriſconſulti toti ad humanae vitae regulam recte tranſigendae.

niſſe exoptamus, quod uni Juriſconſulti maximâ ſemper admiratione ſunt habiti, cum non fabulas, aut commentitias narrationes ſint proſecuti, verum in leges, & praecepta, quae ad humanae vitae regulam, & beatitudinem ſpectant, mentis aciem intenderunt; omnes enim ita conveniſſe inveniuntur, ut non plane a diverſis, ſed ab eodem prorſus defluxiſſe omnia videantur. Protulêre quidem & ſuas antiqui illi Philoſophi ſententias, quas tamen ſi diligentius excuſſeris, nec omnino perfectas, nec ſemper reſpondentes invenias. Unde, teſte Auguſtino (1), inter ducentas octoginta, & octo Ethnicorum Philoſophorum de fine, ſummoque hominis bono, quas collegit vir Romanorum eruditiſſimus Terentius Varro, nonniſi unica poteſt eſſe vera, quam ſingulari felicitate ingenii Plato, quem divinum cognominavit Antiquitas, adſecutus videtur, de quo idem ſic te-

Ducentae octogintae & octo Philoſophorum ſententiae de ſūmo hominis bono!

Solus Plato ex tot Philoſophantibus, recte philoſophatus eſt de fine, ſummoque hominis bono.

(1) Sanctus Auguſtinus *lib. XIX. de Civitate Dei cap. I.*

teſtatur Auguſtinus (1): *Plato Dei imitatorem, & cognitorem, & amatorem dixit eſſe ſapientem, cujus participatione ſit beatus.*

Hinc inſtitutionem ſapientis vitae ſuſcipiendam cenſuerunt quamplurimi Platonicis e libris, utpote à quo ſuperiorum omnium aetatum, atque gentium univerſarum, ac veterum Poëtarum ſapientia effluxit: & praeſertim ex libris de Republica, & de legibus, ubi uberiores affectionum, & rerum humanarum cauſſae panduntur, & cum privatae, tum publicae felicitatis rationes ad ſolam honeſtatis normam deducuntur. Hinc Horatius humanae ſapientiae latices a Platonis Dialogis hauriendos indicaſſe videtur, cum ait:

Scribendi recte, ſapere eſt & principium & fons,
Rem tibi Socraticae *poterunt oſtendere chartae.*

Juriſconſultorum placita cum Dei legibus affinia.

Verumenimvero Juriſconſultorum placita magna ex parte conveniunt cum

(1) Auguſtinus *lib.VIII. cap.V.*

cum iis, quae per *verbum Dei* nobis tradita, & demandata ſunt; & ſane, cum earum legum; quas tulerunt Decemviri, reliquias collegerint horum temporum eruditiſſimi viri, ſi quis eas evoluerit, Moyſen in pleriſque capitibus agnoſcet. Quippe ſi originem Juris Romani ab remotiori memoria repetamus, Moyſen ipſum haut levi ex parte illius auctorem reperiemus. Multa enim Aegyptii ab Hebraeis, quibuscum victitabant, in ſuos vertêre mores. Graecos autem, e quibus Romani primaeva jura acceperunt, vel a Phoenicibus Hebraeis affinibus, vel ab Aegyptiis accepiſſe creditur; Erichtheus enim, ac Cecrops, qui Athenarum Urbem primi legibus compoſuerunt, primique imperarûnt, ex Aegypto advenerant, indeque in Graeciam adtulêre mores patrios, quibus multa haeſerant ex Hebraicis inſtitutis, ut ipſe Cecrops, propter Graecos mores Aegyptiis inſitos, διφυῆς recte fuerit appellatus. Major eſt etiam Imperatoriarum ſanctionum, quae his ſuc-

Erichtheus, ac Cecrops ex Aegypto in Graeciam adtulerunt mores *patrios*.

ſucceſſerunt, cum Moſaicis affinitas; unde, teſte Huetio (1), libellum ſcripſit olim Licinius Rufinus hoc titulo: *Collatio legum Judaicarum, & Romanarum*. Lubet pauculas adferre judiciales leges, quas a Deo cum didiciſſet Moyſes, ad ſuos retulit, ut videre eſt *Exod. XXI. XXII. XXIII.* cum quibus ſi collatio fiat earum, quae in Codicibus a Juriſprudentibus Romanis ſunt exaratae, certe haut inficias quis iverit, quin ipſiſſimae videantur. Prima ſic ſe habet: *Qui hominem prudens occiderit, capite poenas luet; qui imprudens exilio multabitur*. Secunda: *Qui patrem, matremve pulſaverit, conviciumque eis dixerit, capitali ſupplicio afficiatur*. Tertia: *Si quis praegnantem feriens, foetum ipſi excuſſerit, tum vel ipſa vivet, & hic damno erit obnoxius, quantum mariti intererit: vel eadem morietur, & reddat animam pro anima. Si oculo, vel dente, vel manu eam mu-*

Collatio legum Judaicarum, & Romanarum.

(1) Huetius *praepoſit. IV. cap. II. §. IV. demonſtrat. Evangel.*

mutilaverit, reddet oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, &c. Quo quidem loco generalis ſancitur lex talionis, ut qualem quiſque tulit injuriam, tale pendat ſupplicium. Idque jus, quod a Codice Theodoſiano appellatur *poena reciproci*, in legem XII. Tabb. tranſiit. Quarta: *Si fur noctu domum effringens vulneratus fuerit, & ex vulnere moriatur, percuſſor non erit reus ſanguinis*. Quo in loco lex divina quemlibet hominem ſtatuebat juſtitiae vindicem contra furem nocturnum, quomodocumque vim inferentem. Quod etiam tranſmiſſum eſt in Legem XII. Tabb. Nam ea lege vim vi repellere licebat, ut refert Cicero in oratione pro Milone. Ceterum ne longius abeam, Divortii jus, quod Sp. Carvilio auctore, apud Romanos introductum eſt, manavit a jure Moſaico; ſicuti & lex illa Romanorum, qua cautum erat, ut ſiqui excavaret foveam, quam praetereuntes praevidere non poſſent, in eamque prolapſum aliquid factum eſſet deterius, auctor foveae dam-

Lex Talionis, ſeu poena reciproci.

Vim vi repellere omnia jura clamant, praemiſſo moderamine inculpatae tutelae.

damnum ſarcire cogeretur (1).

De cetero quicquid a Platone, aliiſque Graecis philoſophis (qui a Moyſis columnis, ut alibi diximus, doctrinam adripuiſſe creduntur) de honeſto, & juſto, de finibus bonorum & malorum; de regendis populorum moribus; de legibus, & Republica quaeſtionibus adfluebat; totum id omne collectum a Romanis Juriſconſultis, atque in Urbem traductum, inque Jus redactum eſt, ut publicae ac privatae cederet utilitati. Unde Jus Romanorum Graecorum philoſophorum, Stoicorum, praecipue brevibus, atque conciſis numeris concluſas ſententias, ſaepe redolet. Jure igitur gloriari ſe poſſunt Juriſconſulti cum Ulpiano (2): *Veram non ſimulatam Philoſophiam ſectari*; enimvero, ut arbitror, nemo inficias iverit, quin Philoſophi Romanorum ipſi fuerint Juriſconſulti, legum cuſtodes, & juſtitiae ſacerdotes appellati; ut qui in una le-

Juriſconſulti non fucatam ſectantur Philoſophiam.

(1) *L. qui foveam ff. ad legem Aquiliam*.
(2) Ulpianus *l. 1. ff. de Juſt. & Jur.*

legum peritia omnem ſapientiam poſuerunt, ut Reſpublicas fundarent, fundatas regerent; unde Horatius (1):

.... fuit haec ſapientia quondam
Publica privatis ſecernere, ſacra profanis;
Concubitu prohibere vago, dare jura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.

Quare, ut ſcite admodum ex Seneca (2) advertit Vicus, eadem definitione Romani Juriſconſulti, Juriſprudentiam, quâ Graeci ſapientiam, *Divinarum, humanarumque rerum notitiam*, definiebant.

Ad Romanorum prudentiam adtributa fuit Graecorum philoſophia.

Porro ad prudentiam Romanorum fuiſſe adtributam philoſophiam Graecorum; plura dogmata, quae in jure civili verſantur, quaeque eorum philoſophorum ſcholam, ac Stoicam praecipue redolent, oſtendunt. Ex Graeciae enim Civitatibus, atque Athenis potiſſimum, ubi So-

(1) Horatius in *arte poëtica*.
(2) Seneca *epiſt. LXXXIX*.

Solonis inſtituta vigebant, Romam leges reportarunt Legati tres, in Graeciam hac una de cauſsa miſſi; quas deinde, adjectis duabus aliis, a Decemviris ad populum latas, factoque Senatuſconſulto, captis auſpiciis, accitis Pontificibus, & auguribus, centuriatisve Comitiis, populus univerſus ratas eſſe juſſit. Quae leges ad omnium notitiam, & utilitatem aeneis inciſae tabulis fuêre, & in foro juſſu populi collocatae. Ex quo non obſcure colligitur legem non obligare, niſi promulgetur (1). Sed & Romanos Valerii Publiolae operâ, & auctoritate adductos, jam antea plurima Solonis inſtituta admiſiſſe, perhibet Plutarchus (2). Cum igitur Romanorum Juriſprudentia illa eadem ſit, quam Graeci ſapientiam vocabant, quin & ipſiſſima eadem ſit, quae ad illos fuit importata, eodem merito nomine, quo Graecorum, inſigniri debuit. Haec autem ſapientia, cum to-

Graecorum leges ad Urbem importatae.

Romanorum Juriſprudētia ipſiſſima, ac Graecorū ſapientia.

(1) Plutarchus in *comparat. Solon. & Publiol.*
(2) *L. Sacratiſſimae, C. de legibus. Authent. ut neque factae conſtitut. Can. in iſtis §. leges diſtin. IV.*

tota verſetur, ut vitentur facta omnia, quae laedunt pietatem, verecundiam, & exiſtimationem; ne alicujus vitam, incolumitatem, libertatem, honorem laedamus, aut violemus; utque ab alieno manus abſtineamus, hoc eſt res alterius non adtrectemus, aut minuamus, atque patiamur, unumquemque rebus ſuis uti, tria praecepta, ſeu potius Juris naturae dictata, nobis conſignat: HONESTE VIVERE; ALTERUM NON LAEDERE; JUS SUUM CUIQUE TRIBUERE; quorum primum ad modeſtiam; alterum ad temperantiam, tertium ad juſtitiam pertinet.

Juris praecepta, ſeu potius naturae dictata.

Et quamquam: *Omnium*, ut inquit Seneca (1), *honeſtarum rerum ſemina animi noſtri gerant, quae admonitione excitantur, non aliter quam ſcintilla flatu levi adjuta ignem ſuum explicat*; quin vero, & ut Cicero (2) elegantius ait, *non ſolum juſti, injuſtique ſemina, ſed virtutum omnium, quae ſi adoleſcere liceret*

Humano pectori juſti, honeſtive ſemina a natura inſita.

ceret

(1) Seneca *epiſt.XCV.*
(2) Cicero *lib.III. Tuſcul. diſput.*

teret ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret ; tamen ſtultorum hominum mentes variis affectibus agitatae, variis erroribus implicitae, a recta, regiaque virtutis, ac ſimplicitatis via deflectunt, obliquos calles ſectantur, ambages, ac ſinuoſos quaerunt maeandros: cumque ſui ipſorum plus aequo ſint amantes, ignari alieni juris, & ſui, proprioque in munere prorſus hoſpites, reddentes jura ſibi penitus ignota, ſtultitiâ ſuâ imperare ſapientibus autumantes, doctorum labores irrident; atque in alios injuſte ſe gerunt, ipſorum fortunis invident, dolent de praeclare factis, aut dictis laetantur de adverſis; perfidi, calumniatores, blaſphemi, rapaces, foedifragi, parati ſemper ad nocendum, numquam vero ad benefaciendum: Animi affectio ſaepe homines e recta via ducit ad ſinuoſam.

. . . . *ſic omnia fatis*
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter, quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia forte remiſit,

Atque illum in praeceps prono rapit alveus amne.

Quocirca humanis legibus opus fuit, quae praepoſitis poenis, legem naturalem, ac divinam ſubſtinerent, errantes corrigerent, rebelles comprimerent, calumniatores talione afficerent, omneſque in officio continerent; nam ut appoſite Perſius (1) ait:

Humanae leges naturalem, & divinam ſubſtinent.

Appoſita intortos extendit regula mores.

Sapientes vero, qui ſtultis reapſe praeſtant, & naturâ, cupiditates quibus vulgus afficitur, ad rationem revocantes, ſubigunt, & cum juſtitia per ſe convenientes, leges non dominas habent vitae, ſed comites; neque magiſtras, ſed conſortes, & ſocias conſiliorum. Itaut vix ulli praeterquam ſapientibus liceat in libertatem vindicare ſeſe: quandoquidem fortunam contemtu rerum humanarum eludunt, & bonam mentem cum Croeſi copiis minime commutantes, verſiſque virtutibus in morem, congruunt legibus, non obtemperant.

Qua-

(1) Perſius *Satyra V.*

Quapropter a Deo Summo Legiſlatore dati Principes, qui aliis praeſint, animadvertendique jus habeant in eos, qui leges ſuas contemnunt, juxta illud (1): *Per me Reges regnant, & legum Conditores juſta decernunt*, quibus ſane nos obedire oportet, non ſolum propter timorem, ſed etiam propter conſcientiam; nam ut Apoſtolus ad Romanos ait (2): *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non eſt enim poteſtas, niſi a Deo: quae autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem adquirunt, ideo neceſſitate ſubditi eſtote non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Cur a Deo dati Principes?

Meminerint tamen cum Eccleſiaſtici Praefecti, tum ſeculares eis collatam a Deo poteſtatem non in deſtructionem, ſed in aedificationem, ut praedicat Gentium Apoſto-

(1) *Proverbiorum VIII.*
(2) Paulus Apoſtolus *Roman.XIII.*

lus (1). Hinc Sacri Canones (2), cum nullam, & irritam, ac inanem decernant eſſe excommunicationem, quâ innocens adſtringitur, idem aſſerendum pari ratione de legibus evidenter injuſtis, ſubditos his nullatenus adſtringi: *Deo enim obedire oportet magis, quam hominibus*, ut reſponderunt Petrus,& Johannes Apoſtoli legalibus ſacerdotibus, & ſcribis, a quibus prohibiti fuerant Chriſtum praedicare (3). Neque enim licitum eſt obedire ſubalternae poteſtati in his, in quibus opponitur ſuperiori poteſtati. Unde ſapienter ait S.Thomas (4): *Poteſtati inferiori intantum aliquis ſubjici debet, inquantum ſuperioris ordinem ſervat, a quo ſi exorbitaverit, ei ſubjici non oportet*. Quare populus Conſtantinopolitanus, qui non obtemperavit Neſtorio Epiſcopo impium dogma de duabus in Chriſto perſonis ſpargenti,

Legibus evidenter injuſtis ſubditi nõ tenentur.

(1) Paulus Apoſtolus *II. Corinth.X.*
(2) *Can. Si quis non recto, & Can.cum aliquis XXIV. quaeſt.III.*
(3) *Actuum V.*
(4) S.Thom.*II. II. quaeſt.LXIX. art.III. ad I.*

Digitized by Google

ti, laudem eſt conſecutus a Celeſtino Romano Pontifice hoc nomine primo, ut patet ex ipſius epiſtola ad Clerum, & populum Conſtantinopolitanum, quae incipit: *Ad eos qui faciunt Eccleſiam Dei*, &c. ubi haec notatu digna leguntur: *Quid ſpei habeat grex, quando lupum ſe ipſe Paſtor oſtendit, & ſic oves invadit, & graſſatur in ſingulas? Praebentur pabula, non refectura, ſed noxia. Beatus tamen grex, cui dedit Dominus de paſcuis judicare.*

Et quamquam nullae fuerint Gentes, ne barbaris quidem exceptis, apud quas, ut ex veterum hiſtoriarum monumentis accepimus, ſuae non fuerint ſcripto traditae, & digeſtae leges civiles; tamen majus prae ceteris ſtudium in his po- ſuerunt Romani; artemque populos non tantum armis ſubigendi, ſed etiam juſtis legibus continendi, ceteris diligentius excoluêre. Quod elegantius hiſce verſibus exprimit Poëtarum Plato (1):

Romanorum ſtudium.

(1) Virgil. *VI. Aeneid.*

Excudent alii ſpirantia mollius aera:
Credo equidem vivos ducent de marmore vultus:
Orabunt cauſſas melius, coelique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane memento;
(Hae tibi erunt artes) pacique imponere morem:
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

Hinc leges condere Orbi terrarum proprie Romanis a Deo conceſſum ex ipſo Virgilio recitat Divus Auguſtinus [1], & in legibus ferendis, jureque dicundo omnes deinceps Gentes ſummo ſibi honori duxerunt ad Romanos proxime accedere, eoſque imitari, quare non immerito a Juſtiniano Imperatore [2] Urbs Roma legum patria appellatur, nam ut cecinit Claudianus [3]:

Urbs Roma legum domicilium.

Ar-

(1) Divus Auguſtinus *lib. V. de Civit. Dei cap. XII.*
(2) Juſtinianus *Novella IX. in princ.*
(3) Claudian. *de laud. Stilic. lib. III.*

Digitized by Google

Armorum, legumve parens: quae fundit in omnes
Imperium, primique dedit cunabula juris.

Et ſane, nam praeter Romuli, aliorumque Regum Romanorum leges, quae ſtante Regia poteſtate, Romae obtinebant, exactis Regibus, ut Livius ait, placuit certum conſtitui jus in Republica, quo Civium diſcordiae componerentur; hac una de cauſsa, ut ſuperius diximus, miſſi ſunt anno circiter tercenteſimo ab Urbe condita, tres Legati Athenas, & ad alias Graecorum Civitates, qui leges ab his populis ſervatas deſcriberent, & Romam importarent; iis vero, exacto triennio reverſis, adjuncti fuere ſeptem viri prudentes, qui unâ cum ipſis earum legum delectum haberent.

Exactis Regibus certum in Republica oportuit conſtitui jus.

Atque ita Decemviri legibus deſcribendis creati, per quos leges in decem Tabulas digeſtae: quibus non multo poſt, ut ceteris occurreretur, quae evenire potuiſſent, additae ſunt aliae duae tabulae: adeout totius publici, privatique Juris

Decemviri legibus deſcribẽdis creati.

latices ex fonte duodecim illatum Tabb. haurirentur.

Leges, Plebiſcita, Edicta Praetorũ, ex quibus jus honorarium prodiit.

Hiſce tabulis acceſſerunt *Leges*, quae ab univerſo populo; *Plebiſcita*, quae a plebe; *Senatuſconſulta*, quae a Senatu fiebant. Item *Edicta* Praetorum, ex quibus prodiit jus, quod *Honorarium* dicebatur.

Sed mutata Reipublicae facie, delatoque, ut par erat, ad unum hominem imperio; ab Auguſto uſque ad Juſtinianum per ſpacium quingentorum circiter annorum, mirum in modum excreverunt Imperatorum Conſtitutiones. Magnae quoque auctoritatis fuerunt Reſponſa Prudentum; non ſolum quia eorum conſilio jus dicebant Imperatores, ſed etiam quia eorum nonnullis publicam de jure reſpondendi facultatem conceſſerant.

Imperatorum Cõſtitutiones, atque Prudẽtum Reſponſa.

Ex hiſce Imperatorum ab Adriano, ad Conſtantinum conſtitutionibus, compoſiti ſunt duo Codices, alter ab Hermogene, a Gregorio alter, quibus tertium edidit Imperator Thedoſius junior, labore octo

pru-

prudentum virorum uſus, in quo Imperatorum a Conſtantino ad ſua uſque tempora, conſtitutiones incluſit.

Sed tandem Imperator Juſtinianus, quiete Imperio partâ, cumque Imperatoriam Majeſtatem, non ſolum armis decoratam, verum etiam legibus vellet eſſe armatam; jus civile in eum ordinem redigendum curavit, quo nunc utimur, electis ad id decem viris praeſtantiſſimis, qui Codices Gregorianum, Theodoſianum, & Hermogeneum in unum contraherent, Legeſque duobus millibus libb. ſparſas in quinquaginta ſaltem compingerent, unde Codicis, Digeſtorum, ſeu Pandectarum origo. Codicem Novellarum, quibus novas a ſe latas complexus erat, necnon & libros Inſtitutionum, quibus elementa Juris Romani, ſuccincte continerent, compoſuit. Hunc librum omnium librorum juris civilis nitidiſſimum, comtiſſimum, facillimum, nulloque pene interprete indigentem praedicat Cujacius. Et ſane, nam:

Jus civile a Juſtiniano in ordinem redactum.

Codicis, & Digeſtorum, ſeu Pandectarum origo.

Con-

Continet hic tenuis legum praecepta libellus,
Primaque Romani ſemina juris habet.

Hos libros Inſtitutionum, cum Codice Novellarum maximo cupidae legum ſtudioſae juventuti, reique literariae bono, jamdiu nobis incognitum, veluti in lucem retraxit clariſſimus vir Deſiderius Abbas Caſſinenſis, qui ad Petri ſedem aſſumtus, Victor III. eſt appellatus, & in Bibliotheca Caſſinenſi conſervari ſumma ope, ac ſtudio curavit circa medium undecimi ſeculi. Sed non dubito, quin plurimi quoque Italia debeat Alphano, Alberico, Orderiſio, Petro Diacono, Amato, Pandulpho, Anonymo, aliisque Caſſinenſibus, qui veluti poſtliminii jure, ingenuas artes, & graviores Auctores, Barbarorum inundatione peſſundatos, ad nos retraxerunt; maxime autem Deſiderio Abbati ideo debemus, & quod eis facem praetulerit; & quod cum tunc temporis nullus in Italia eſſet artis typographicae uſus, graviorum

Caſſinenſibus, plurimum literaria Reſpublica debet.

rum

rum Auctorum volumina cum libro Inſtitutionum Juſtiniani, & Novellarum Codice, profuſis ſumtibus manu exarari, & in Caſſinate Bibliotheca publico rei literariae bono adſervari curaſſet, ut Caſſinate Chronicum teſtatur.

Sed cum praeclara illa, atque egregia authographa veterum Juriſprudentum, & legumlatorum monumenta ab Juſtiniano Imperatore, ſummo totius Orbis bono concinnata, indeque exitiali civilis Reipublicae, totiuſque Italiae malo, per plura ſecula ſub tenebris oblivionis dilituiſſent tineis, ac blattis, exeſa, tandem Lotharii Saxonis Imperatoris Occidentis, & Italiae Regis temporibus, uti alibi diximus, nempe ubi injuſtis perturbatis comitiis, Eccleſiam, Chriſti ſponſam, fideliumque matrem laceraverat ſchiſma Petri Leonii ſub nomine Anacleti, legitime, & canonice ſedente in Cathedra Divi Petri Innocentio II. cui idem Lotharius eximiâ virtute, ac prudentiâ princeps favebat, eoque proinde bellum

Pandectarum fatum.

Eccleſia conflictata ſchiſmate Petri Leonii.

lum gerente adverſus Rogerium Apuliae, & Siciliae Comitem Anacleti fautorem, utpote qui ab eo Regis nomen conſecutus, Panormi, quae eſt Siciliae Metropolis, diademate fuerat inſignitus; Amalphiae Urbe Salerno proxima, & non Melphiae, ut falſo alii putant, reperta fuiſſe, prae ceteris teſtatur Sigonius (1), a Piſanis, qui tum liberae Reipublicae jure fruebantur, in auxilium ingenti claſſe venientibus, Gerardo Cajetano duce, ac ejuſdem Reipublicae Conſule (2), cum latae opis praemio iiſdem ceſſiſſent, Piſas importata ſunt, inde a Gujo Coponio exercitus Florentini praefecto, poſt tria circiter ſecula, ea Urbe expugnata, in magnam triumphi ſui partem, Florentiam tranſtulit, & mutato nomine Pandectae Florentinae ſunt appellatae. Cumque eodem tempore Ravennae emerſerit Conſtitutionum Imperialium Codex, & a Deſiderio Ab-

Pãdectae Florentiam a Coponio translatae.

(1) Sigonius *de Regno Italiae lib. IV.*
(2) Carolus de Lellis in *Familia Cajetana.*

Abbate Caſſinenſi, revocatae fuerint ipſius Juſtiniani Inſtitutiones, ac Novellae Conſtitutiones, quae per Italiam vagabantur; reviviſcentibus univerſis Romanorum legibus, cum quibus pullularunt ceterae quoque ſcientiae ſub iiſdem tenebris ſepultae, ac poſt diuturnum exilium, uberiori foenore in patriam reſtitutis, ſublatiſque veſtigiis publicae ſervitutis, emiſſo publico edicto ejuſdem Imperatoris per omnem Imperii ditionem reducendi, revocandique juris in Tribunalia, inque publicas ſcholas, quarum prima, ac celebrior inſtituta perhibetur Bononiae ſub Irnerio Juriſconſulto Imperatricis Mathildis, aulico, qui Conſtantinopoli Juri operam dederat, exarſere omnium ſtudia, omniſque Italia, veluti ad imaginem veteris Imperii, atque ad monumentum priſcae libertatis, ſuis legibus recipiendis, vulgandiſque tota fuit.

Edictum Lotharii reducēdi, reſtituendique Juris in Tribunalia, inque publica gymnaſia.

Cum vero Monachi hiſce ſtudiis plus aequo ſeſe dediderint, relictis iis, quae ad eorundem inſtitutum adprime neceſſaria viſa ſunt, Alexander hoc

Juris ſtudium Monachis vetitum.

hoc nomine III. in Concilio Turonenſi, ſpeciali Canone vetuit exceſſum. Eluxere hoc tempore tres praeſtantiſſimi viri, Petrus nempe Lombardus Epiſcopus Pariſienſis, qui cum Theologiam per antiquos libros ſparſam in methodum redigiſſet, quod Jo: Damaſcenus ante annos quingentos Graecis praeſtiterat, Magiſter ſententiarum eſt appellatus, & Scholaſticorum parens merito habetur. Gratianus Monachus Benedictinus, qui Decretorum librum compoſuit, & Petrus Trecenſis, dictus Cameſtor, qui Hiſtoriam ſcholaſticam edidit.

In Patriam officium.

Verumenimvero ne ingrati crimen in Patriam quiſque jure nobis objiciat, non me piget illius hîc laudes retuliſſe, nempe & quod eodem tempore relatus Rogerius venit Alliſas ex Samnii Provincia Urbem celeberrimam ab Hercule, ut creditur, conditam [1], quae olim una fuit ex Praefecturis populi Romani, & poſt praelium Sociale, teſte Frontino [2], Co-

Rogerius Aliſanae Urbis, ac Pedemontii amoenitatem demiratus.

(1) Polyſt. *cap.III.*
(2) Frontinus *pag.CCCCII. num.VII.*

Colonia deducta militaris ; & in qua a S. Bonaventura circa medium decimi terti ſeculi Cives, nec non & Pedemontani ſe edoctos fuiſſe gloriantur, ut monumenta temporibus noſtris jam obruta ruinis, teſtatum faciebant ; cumque Pedemontium idem Rogerius divertiſſet, de ſaluberrimo aëre, deque amoeniſſimo Cilae monte, in quo olim, utpote in loco munito, ut Livius inquit, Annibale Carthaginienſi Allifanam Urbem obſidione tenente, Fabius ille maximus caſtramentabatur, qui cunctando, reſtituit rem ; de amoenis diverticulis ; frondoſo nemore patulis arboribus manu conſito, per quod aquula per varias herbulas leni murmure vagabatur, de umbroſis collibus ; atque de ridenti planitie, haut ingrata Iaccho, quam per plura milliaria ad Vulturni uſque ora adfluunt, circuuntque Vallius, Tauranuſque fluvii nitidiſſimi Mateſii montis filii, ipſum demiratum, ſibique valde complacuiſſe teſtatur Alexander Abbas Thelefinus relatus ab Ughellio in

Cives Allifani, & Pedemontani a S. Bonaventura edocti.

Allifanus ager, haut inamatus Iaccho.

Cathalogo Epiſcoporum Allifanorum. Et quod Rainulfus Allifarum Comes corpus S. Xyſti I. Papae, & Martyris, quod ſedente relato Innocentio II. e Baſilica Vaticana, divina diſponente Providentia, obtinuerat, Allifas importandum, & in Cathedrali Eccleſia ſub ara maxima, omnium Civium, finitimorumque populorum laetitiâ, ſolemni ritu a tunc temporis Epiſcopis, Allifano, Cajacenſi, ac Theleſino, ut traditur, necnon ab univerſo Clero collocandum curaverit; ibique ex conſtanti tot ſeculorum traditione, ſummâ fidelium veneratione eſt habitum, niſi quod anno MDCCXVI. ex eadem ara canonice effoſſum, in ſuperiori ſacello, ſolemniter collocatum eſt. Qua de re adiri poteſt Hiſtoria, diſerte tradita a noſtro Nicolao Giorgio, quem modeſtius ſe geſſiſſe vellem adverſus Alatrinos.

Corpus S. Xyſti I. Papae, & martyris Allifas e Baſilica Vaticana importatum.

Sed cum ad rem noſtram revertendum ſit, illud coronidis loco monitum velim, quod poſtquam ſtudioſa juventus operam locaverit

ju-

Digitized by Google

juris inſtitutionibus, quarum ſine controverſia concinniores, & utiliores recenſentur, quas tradit Antonius Pereſius, quibus inde jungi poſſunt germanae Juſtinianaeae, adhibitis Arnoldi Vinnii commentariis, necnon ejuſdem notis, quae ad commentariorum intelligentiam ſunt veluti manuductio; ſed ut ad Juriſprudentiae veluti ad portum ſe conferat, animum appellat oportet ad interpretandas proprietates, atque in addiſcendis ritibus, & ſolemnioribus verborum formulis, quibus quoniam civile, ac ſacrum Romanorum commercium irretiebatur, non immerito Jureconſulti olim totam pene curam, atque operam impendiſſe feruntur, utpote quorum veluti hamulis eam maxime ſcientiam expiſcari rati ſunt, qua ad enodandos pleroſque juris laqueos, opus habebant. Qua de re adiri poteſt Barnabas Brixonius, qui improbo labore ex infinita varietate ſcriptorum, obſcuriſque ambagibus rem hanc adeo extricavit, ut ſermonis elegantiam pluribus, huic vero uni

Obſtruſis legum vocabulis, formulis, atque ritibus, jus civile, ſaciumque Romanorū commercium, irretitum.

(Q) ſa-

ſacram, atque ſolemnem Latinae linguae ſupellectilem merito debeamus. Cui ſtudio non incongruum videtur, ut adcedat & alterum, nempe de origine Juris, atque de Juriſconſultorum ſectis; cum enim ad prudentiam Romanorum adtributa ſit, ut ſuperius diximus, philoſophia Graecorum, plura dogmata verſantur in Jure civili, quae philoſophorum ſcholam, & praecipue Stoicorum, redolent; enimvero haec cognitio plurimum, ut ait Merillius, conferre poteſt ad contrariarum quandoque legum conciliationem. Quo in negocio praeſtaret adire Johannem Vincentium Gravinam in libro cui titulus, de ortu & progreſsu Juris civilis, cui ſi adcedat Arthurus Duck, de uſu, & auctoritate Juris Romanorum, operae pretium erit.

Juris origo, ac Juriſconſultorum ſecta, Juriſprudentiae candidatis addiſcenda.

Plura in Jure civili dogmata, ſectā Stoicam redolent.

Poſtquam vero, ut ejuſdem Gravinae judicio, & phraſi utar, ab hiſce altiores radices erutae fuerint, mox decurretur oportet ad ramos, nempe ad argumenta ſingulorum Juris titulorum, quae cognoſci praeſtat a Weſſembecii Pa-

ra-

ratitlis Digeſtorum, & e Pereſii Paratitlis Codicis. Interea haut deſit Hiſtoriarum lectio, quae partim anteire, partim comitari jus debet. Inde adcedere debemus ad ipſius Juris Romani fontes, initio ducto ab Alciato, Turemino, vel Budaeo, aut a noſtro Antonio Auguſtino, vel ab alio quovis hiſce ſimili. Sed ut idem Gravina recte inquit: *Inter eos Cujacius, omnium aetatum judicio, ſummus erit Juppiter*.

Reliquum eſt, ut poſtquam naturalis, ad Romanae Reipublicae inſtitutionem relatae, Romaniſque moribus, & literis explicatae, rationis imaginem, quod jus civile dicitur, adſecuti fuerimus, curas convertamus oportet ad Regni, noſtraeque Neapolitanae Civitatis peculiares Leges, Capitula nempe, & Conſtitutiones, Pragmaticas, Conſuetudines, ac Ritus omnes Magnae Curiae, aliorumque ejuſdem Civitatis Tribunalium. Quorum ſane originem, inſtitutum, & poteſtatem pro dicendis, atque agendis cauſſis, plurimum

Leges municipales addiſcendae.

proderit, nam ut Cicero (1) inquit: *Si quaeretur quiſnam Juriſconſultus vere nominaretur, eum dicerem, qui legum, & conſuetudinis ejus, qua privati in Civitate uterentur, & ad reſpondendum, & ad agendum, & ad cavendum, peritus eſt*. Unde Horatius (2), non alium optimum eſſe ait Juriſconſultum, niſi:

Quis optimus Jureconſultus?

Qui conſulta patrum; qui leges, juraque ſervat:
Quo multae, magnaeque ſecantur Judice lites:
Quo reſponſore, & quo cauſſae teſte tenentur.

Hinc ſaepe nos demirati ſumus, quod cum noſtri Jureconſulti in tradenda legum imagine exterarum Civitatum; toti fuerint, municipales leges & conſtitutiones, quibus propria regitur Civitas, non tanti fecerint, eas, inquam, in methodum redigendo, qua ſtudioſa juventus abſque improbo labore iiſdem inſtitui poſ-

Propriae Civitatis legum inſtitutio, deſideratur.

(1) Cicero *lib.I. de Oratore*.
(2) Horatius *lib.I. epiſt.XVI. ad Quintium*.

poſſet. Quod pro viribus per nos ſane praeſtaretur, ſi facultas daretur & ocium, ſuadente viro eruditiſſimo, amiciſſimo noſtro Michaële Gibellio Advocato Neapolitano; necnon, & Jureconſulto doctiſſimo concive noſtro Thomâ Ciccarellio, cui non parum me debere fateor, quod nullo turgens loligionis ſucco, tenues hoſce labores noſtros in lucem edi exoptaverit, ut Patriae decori eſſent, & ſtudioſae juventuti, quam nos inſtituere ſuſcepimus, auctore Deo, prodeſſe poſſint, ut ſperamus.

Verumenimvero, quamquam nedum leges divinae, ſed & humanae, divinas, humanaſque res bene diſponant, ut loquitur Juſtinianus; tamen, cum hominibus variis affectibus agitatis, ſeu ſui ipſorum plus aequo amantibus, veritas ſit ingrata; quin vero haec placet aliquando, & probatur voluntati, ſed cum ſui ipſius tantus ſit amor, ut voluntatem vincat, & ad ſe pertrahat, itaut juſtum, atque honeſtum, aut diſcernere nolimus, aut nequeamus. Quod eleganter expreſ-

Cui veritas ingrata?

ſit Medaea apud Ovidium [1] initio libri ſeptimi Metamorphoſeon.

. . . . . ſi poſſem, ſanior eſſem:
Sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido,
Mens aliud ſuadet.: video meliora, proboque
Deteriora ſequor . . . .

VI. DE ELOQUENTIA. Hinc, ut tanto huic occurreretur malo ad inſidias, ut ita dicam, eloquentiae confugiendum fuit, quae, ſive veris rerum argumentis eam menti vim faceret, quae cum ratione coaleſcant; ſive orationis illecebris flecteret, & dicendi facibus animum accenderet ad regiam, rectamque viam juſti, atque honeſti. Quare viri eximii non pauci Romanas leges abſque Romana eloquentia nec intelligi, nec explicari poſſe opinantur. Quod ſane vel ex hoc intelligi poteſt, nempe quia a defluentibus philoſophiae, & eloquentiae viribus, atque facultatibus, omnis creverit Jurisprudentia, quae & a philoſophia utilitatem ſententia-

(1) Ovidius *lib.VII. Metamorfoſeon.*

tiarum, & priſca eloquentia vim omnem, atque orationis temperantiam mutuaverit. Hinc nemo inficias iverit, quin antiquiſſimi Romanorum Juriſconſulti Scaevola praecipue, Julianus, Papinianus, aliique hiſce ſimiles, Latinitate inclinata, germani Latini eloquii candorem, & Attici ſtyli pudicitiam ſolidiori philoſophiae conjunxerint.

Juriſconſulti antiquiſſimi ſolidori philoſophiae, Latini eloquii ſplendori cōjunxerunt.

Sed *non admoveri poteſt oratio*, ut inquit Cicero (1), *ad ſenſus animorum, atque motus vel inflammandos, vel etiam extinguendos, (quod unum in Oratore dominatur) ſine dilegentiſſima perveſtigatione earum omnium rationum, quae de naturis humani generis, ac moribus a Philoſophis explicantur*. Quare appoſite Quinctilianus (2) hac de re: *Probationes*, inquit, *efficiunt, ut cauſſam noſtram meliorem eſſe Judices putent: affectus praeſtant, ut etiam velint; ſed id quia volunt, credunt quoque. Nam cum iraſci fa-*

(1) Cicero *lib.I. de Orat.*
(2) Quinctilianus *lib.VI. cap.II.*

vere, odiſſe miſereri coeperint, agi rem ſuam exiſtimant. Et ſicut amantes de forma judicare non poſſunt, quia ſenſum oculorum praemit amor; ita omnem inquirendae veritatis rationem Judex amittit, occupatus af-

Oratoris opus, & labor.

fectibus. Huc igitur incumbat Orator, hoc opus ejus, hic labor eſt; ſine quo cetera nuda, jejuna, infirma, ingrata ſunt; adeo velut ſpiritus operis hujus, atque animus eſt in affectibus. Quod cum acutiſſimus Cenſor, & emunctae naris Poëta Horatius (1) probe intelligeret, duo laborioſa tractari, & conſequi per nos poſſe, nempe affectum, & evidentiam, dixit, cum ait:

Ac ne forte putes, me, quae facere ipſe recuſem,
Quae recte tractent alii laudare maligne;
Ille per extentum funem mihi poſſe videtur
Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,

Ir-

(1) Horatius in *arte poetica*.

Irritat, mulcet, falſis terroribus
implet,
Ut magus, & modo, &c.

Jure itaque conqueritur Vicus (1): *Illud incommodum noſtrae ſtudiorum rationis maximum eſſe, quod cum naturalibus doctrinis impenſiſſime ſtudeamus; Moralem non tanti facimus, & eam potiſſimum partem, quae de humani animi ingenio, ejuſque paſſionibus ad vitam civilem, & ad eloquentiam accommodate, de propriis virtutum, ac viciorum notis, de bonis, maliſque artibus, de morum characteribus pro cujuſque aetate, ſexu, conditione, fortuna, gente, republica; & de illa decori arte omnium difficillima diſſerit; atque adeo ampliſſima, praeſtantiſſimaque de Republica doctrina nobis deſerta ferme, & inculta jaceat.* Hinc certo colligit, quod ex neglecta hominum naturae veſtigatione, illa duo Adoleſcentibus futura incommoda, ut porro nec ſatis vitam civilem pruden- ter

Incommodum noſtrae ſtudiorum rationis maximum.

Alia duo futura incommoda.

(1) Vicus *de noſtri temporis ſtudior. Rat. par.* XV.

ter agant, nec orationem moribus tingere, & affectibus inflammare, ſatis ſciant. Et haec videtur ratio cur olim ſive Peripatetici, ſive Academici, & in Lyceo, & in Academia morum diſciplinam ad eloquentiam adcommodate tradebant; animi enim perturbationes, aliaque interioris hominis mala; quae ab appetitu, tanquam ab uno fonte promanant hae duae ſolae res ad bonos uſus traducunt, philoſophia, quae eas ſapientibus temperat, quo virtutes evadant, & eloquentia; quae eas in vulgo incendit, ut faciat officia virtutis. Eloquentia enim eſt officii perſuadendi facultas. Is autem perſuadet, qui talem in auditore animum, qualem velit, inducit. Sapientes hunc animum ſibi inducunt voluntate, nec opus eſt orationis lenociniis, ut velint, ſed ſatis eſt, doceas, ut faciant. At multitudo, & vulgus, cui neque veritas, neque aequitas cordi eſt, utpote qui ab appetitu tumultuoſo, & turbulento rapitur, & abripitur, non trahitur, niſi quibuſdam cor-

Cur Peripatetici, & Academici morũ diſciplinam ad eloquentiam adcommodate tradiderit.

Quid ſit eloquentia?

corporeis machinis, ut faciat officia virtutis; hinc per orationis illecebras, verborumque lenocinia eſt alliciendus, ut amet: nam ubi ſemel amat, facile docetur, ut credat: & ubi credit, & amat, facili negocio ducitur, ut velit: qua ratione ſe Lucretius praecepta naturalis philoſophiae tradidiſſe fatetur, cum ait (1):

Orationis illecebris, verborumque lenociniis vulgus eſt alliciendus, ut amet, ut inde credat, ac facili negocio ducatur, ut velit.

Sed veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flavoque liquore
Ut puerorum aetas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Abſinthii laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali facto recreata valeſcat:
Sic ego, &c.

Hinc idem Lucretius maximis ſe lau-

(1) Lucretius *lib.II.*

laudibus alibi extollit, quod id fa-
ctitaret, cum ait:

......juvatque novos decerpere flores
Inſignemque meo capiti petere inde coronam;
Unde prius nulli velarint tempora Muſae;
Deinde quod obſcura de re tam lucida pango
Carmina Muſaeo contingens cuncta lepôre.
............volui tibi ſuavi loquenti
Carmine Pierio rationem exponere noſtram
Et quaſi Muſaeo dulci contingere melle
......nunc ſuaviloquis, age, paucis
Verſibus oſtendam.......

Mellitis itaque verborum poculis, non ſecus ac quae ab Herculis Gallici ore exibant catenulae, quibus poſt ſe ingentem hominum vim traheret potius, quam duceret, vulgum abripi oportere, neceſſe eſt. Uni Sapientes ſolâ vi veritatis ducuntur, ut non immerito apud Areopagitas cautum fuiſſe compertum eſt, nemini licuiſſe, cauſſam age-

Sapientes ſola veritatis vi ducũtur.

agere, vel dicere, niſi omiſſis hujuſmodi phaleris, & orationis lenociniis.

Sed cum Oratoris officium ſit docere, delectare, commovere, id unum hîc meminiſſe velim, ut comis ſit orationi brevitas, ea nempe, cui nihil deſit: haec etenim maxime idonea eſt, ut inquit Johannes Pontanus, ad docendum, ad movendum. Nam nec docere bene poteſt, qui loquaciter explicat: parit enim loquacitas contemtum, & ſatietatem, quae docilitati adverſatur, ac delectationi. Hinc Horàtius in ſua Poëtica, ut inquit noſter Franciſcus Pedimontius (1): *Conſulto breviſſimus fuit, ut deſinant hallucinari, qui nimiam ei brevitatem crimini dare conantur.* Et Plato in Protagora, ut advertit Marſilius Ficinus (2), antiquorum doctrinam nihil aliud fuiſſe ſcribit, quam breviloquium quoddam: idque eſſe viri abſolute ſapientis, paucis multa complecti. Hac ratione Hip-

Oratoris officium.

(1) Franciſcus Pedimontius in *Poetica Horatii*.
(2) Marſilius Ficinus in *Dionyſium Areopagitam*.

Hippocrates compoſuit Aphoriſmos, Pythagoras quoque Symbola, & ſuperiore flamine afflatus Proverbia Salomon. Verum inficias minime ivero, quin primum omnium conſideranda ejus perſona, qui verba facit: qualis ea ſit, & perſona ejus, ad quem fiunt. Conſideranda & aetas, occaſio, locus, fortuna, res ſubjecta, de qua habetur oratio; decet enim alia aliam aetatem; neque eadem ſenem, & juvenem decent; alia viro, alia mulieri, alia amatori, alia pudico; alia Laconi brevi, & dulci, alia Attico; multiloquo homini, alia ſervo, alia libero, alia militi, alia agricolae. Unde Horatius in Poëtica Arte:

Ut decorum ſervetur, quid?

Intererit multum Dauſne loquatur, Eroſne:
Maturuſne ſenex, an adhuc florente juventa
Fervidus: an matrona potens, an ſedula nutrix:
Mercatorne vagus, Cultorne virentis agelli:
Colchus, an Aſſyrius: Thebis nutritus, an Argis.

Hinc

Hinc eſt, quod, ut adnotavit Paulus Manutius [1]: Valde brevitatem Brutus amabat in ſcribendo, tum quia naturâ ſeverior, tum quia Stoicorum diſciplinae ſe penitus addixerat. Extant, ut idem inquit, ejus epiſtolae breviſſimae; & hanc ejus conſuetudinem Plutarchus, Appianuſque commemorant. Sed hujus decori accuratiſſimus aemulator extitit Virgilius [2], tumve praecipue, cum Jovem loquentem inducit; ſecus vero cum Venerem, Junonem, alioſque deos, quod indicare videtur, dum inquit: Brutus cur brevitatem amaret?

Juppiter haec paucis; at non Venus aurea contra
Pauca refert.........

Sed in hac brevi loquendi gravitate, Latinum Jovem ab Etruſco longe ſuperatum fuiſſe apud Torquatum [3], Critici cenſuêre. Latinum Jovem ab Etruſco ſuperatum.

Ceterum Coronidis loco, id me-

(1) Paulus Manutius in *epiſt.XVIII. Ciceronis ad Brutum*.
(2) Virgilius *Aen.X.*
(3) Torquatus *cant.I. ſtan.XII., cant.IX. ſtan.LVIII., cant.XIII. ſtan;LXXIII.*

meminiſſe ſat erit, quod Horatius innuit in arte poëtica:

Scribendi recte, ſapere eſt & principium, & fons
Rem tibi Socraticae poterunt oſtendere chartae.

Ex quo ſummi Poëſeos Legislatoris loco facile quivis intelligat, Oratorem chartis Socraticis eſſe inſtructum oportere, in iis enim ex ore Socratis plurima eloquitur divinus Plato ad eloquentiam ſatis accommodata: Hinc, ut Quinctilianus (1) ſcribit: *Philoſophorum, ex quibus plurimum ſe traxiſſe eloquentiae M. Tullius confitetur; quis dubitet Platonem eſſe praecipuum eloquendi facultate, divinâ quâdam, & Homericâ? Multum enim ſupra proſam orationem ſurgit, ut mihi non hominis, ſed quodam Delphico videatur oraculo inſtinctus.* Et ſane, nam ut ipſe inquit Cicero (2): *Libros Platonis mirabiliter ſcriptos. Illa ſcripta ſunt divinitus,* Pla-

Orator debet eſſe inſtructus chartis Socraticis.

(1) Quinctilianus *lib.I. cap.I.*
(2) Cicero *lib.III. de orat.*

Plato, non linguae ſolum, verum etiam animi, ac virtutis magiſter: Et iterum (1): *Quis uberior in dicendo Platone? Jovem ſit, ut ajunt Philoſophi, ſi Graece loquatur, loqui; Platoni enim*, ut idem ſubdit (2): *Cum in cunis parvulo dormienti, apes in labellis conſediſſent, reſponſum eſt, ſingulari illum ſuavitate orationis fore: ita futura eloquentia, praeviſa in infante eſt.* Nil igitur mirum, ſi ad expiſcandam ſapientiam, quam ad eloquentiam unice requiri haut quis inficias iverit, ad Platonis Dialogos nos mittat Horatius: Plato enim, ut cum Apulejo loquar, non ſolum ingenio, atque doctrinâ ceteros Socraticos vicit, verum etiam elegantiâ illuſtravit. Sapientiam aſſerere viſus eſt elegantiâ, per quam venuſtate, & majeſtate verborum plurimum adhibuit dignitatis. Et cum alii impolitas ſententias, & incomtas auditoribus tradidiſſent, eas

Facundia Platonis, apum praeſagio indicata.

(R) ſic

(1) Cicero *lib. de clar. orat.*
(2) Idem Cicero *lib. I. de divinat.*

ſic cum oratione limando, tum ad orationis auguſtae honeſtiſſimam ſpeciem deducendo, perfectas, atque etiam admirabiles fecit.

Verba idearum, & ideae ſymbola, & notae ſunt rerum.

Verum, quoniam eloquentia rebus conſtat, & verbis quae rebus efferendis ſunt neceſſaria; quippe uti verba idearum, ita ideae ſymbola, & notae ſunt rerum. Quare quemadmodum legere ejus eſt, qui colligit elementa ſcribendi, ex quibus verba componuntur, ita intelligere eſt colligere omnia elementa rei, ex quibus perfectiſſima exprimatur idea. Hinc eſt, quod ubi adoleſcentes ſatis collegerint elementa, ſive ſignificationes, ordinatasque compoſitiones verborum, continuo adducendi ſunt ad fontes, e quibus haurire valeant elementa rerum, quos ſane fontes haut aperit vulgaris, ſtereliſque Rhetorica, quae verborum potius coloribus notandis, quam uberioribus ſententiarum copiis proferendis, praecepta conſignat; ſed aſſidua optimorum rerum Scriptorum lectio, atque conſuetudo, unde Tullio ipſo ju-

judice, ea bene dicendi facultas, nedum naturae beneficio, quam bonorum Scriptorum imitatione maxime comparatur; & ſane, nam *cum ex infantibus*, ut alibi ex S. Auguſtinus [1] diximus, *loquentes non fiant, niſi locutiones diſcendo loquentium; cur eloquentes fieri non poſſunt, nulla eloquendi arte tradita, ſed elocutiones eloquentium legendo, & audiendo, & quantum adſequi conceditur, imitando?* Hinc elocutio praeparatam inventionem ultro ſequitur; rerum enim copia verborum copiam gignit. Quare poſtquam Horatius [2] facultatem recte poëma condendi a philoſophia ſuppeditari indicavit, ſtatim ſubdit:

Eloquentia nedum naturae beneficio, quam optimorum Scriptorum imitatione comparatur.

Copia rerum, verba ſuppeditat.

Verbaque proviſam rem non invita ſequentur.

Et poſt:

Qui didicit patriae quid debeat, & quid amicis:
Quo ſit amore parens, quo frater amandus, & hoſpes:

(R) 2 *Quod*

(1) S. Auguſtinus *de doctrina Chriſtiana cap. IV.*
(2) Horatius in *arte poëtica*.

Quod ſit conſcripti, quod judicis officium: quae
Partes in bellum miſſi ducis: ille profecto
Reddere perſonae ſcit convenientia cuique.

Eloquentiae vis tota in affectibus ciendis.

Ceterum praecipue in hoc uno conſiſtit eloquentiae regnum, ut affectus ciendo, vim animis adferamus. Et quamquam apud veteres Sapientes, & cordatos viros, quos ſatis eſt ut doceas, quo faciant officia virtutis, haut opus ſit affectus ciere, ut apud Areopagitas lege cautum fuiſſe, in Anacharſide teſtatur Lucianus: tamen apud rudem populum, utpote ab appetitu turbulento raptum, & abreptum; rationum pondus parum perpenditur, omnino eorundem animis, ſicut & eorum, qui licet ſupra vulgus ſapiunt, quod adprobant, non amplectuntur, exemplo Medeae apud Ovidium initio libri ſeptimi Metamorphoſeon, faces admovere opus habemus, quo ad honeſtas actiones facile perducantur. Quod ſane recte fieri, etiam Iſaiae, Pauli, aliorumve coeleſtium va-

vatum, cuique in Sacram Scripturam oculos conjicienti, obvia fient exempla. Quapropter Oratores in ſacris concionibus toti ſunt in affectibus ciendis in auditorum animis, ut nempe relicta prava peccandi conſuetudine, timore imminentium poenarum, ambulent in via Dei. Quo in negocio, non dubito quin prae ceteris eluxerit Paulus Segnerus ex nuſquam ſatis laudanda Jeſuitica Societate, cujus exemplum eſſe poteſt, vel prima, ac divina concio, ubi cum de damnatorum poena agat, ita *ſuccenſum in* Dei *furore ignem*, auditorum animis admovet, ut nemo ſane fuerit, qui ſe cremari non ſentiat, ac poenitentiae lacrymis ſibi praeparatum ignem non extinguat. Quare hic ſacer Orator, tum prae Etruſci ſermonis puritate, cum prae figurarum ſplendore, atque eloquentiae viribus; optimis certe, non dubito quin conferendus ſit ab aequis rerum aeſtimatoribus, ut non temere putarîm, quicquid ſcituli obſtrepuerint, ab hujuſce lectione, & imitatione, longe melius quam

Paulus Segnerus prae ceteris ſacris Oratoribus, affectibus ciendis, praecipuus.

a turbulentis Boccacii ſordibus ſtudioſae juventuti eloquentiam hauriendam fore, vel ex eo, quod non ſemper, nec omni loco, rei de qua agitur, congruit familiaris Boccacii elocutio, ut poſt alios nuper advertit eruditiſſimus Joſephus Citus (1).

Ceterum nedum ſacri, ſed etiam profani Oratores affectibus ciendis praecipui ſunt, ut videre eſt apud Ciceronem in oratione pro Sexto Roſcio Amerino, pro Q. Roſcio Comoedo, in Verrinis, Catalinariis, Philippicis, pro Milone, pro Marcello, aliiſque; ubi notatum velim, artificium ciendorum affectuum conſtanter pendere ab narrationibus, & conjecturis ex circumſtantiis enarrati facti, erutis. Qua de re conſule Joſephum Mariam Platinam, qui nuper opus edidit movendis affectibus ſatis utile.

Unde affectus ciendi pādeat artificium.

Sed coronidis loco hic adnotare praeſtat, quod divini Platonis opera, Barbarorum inundatione peſſum ire vi-

(1) Joſephus Citus *adnot. ad P. Bartol. pag.* CXIX.

viſa ſunt cum ceteris illuſtrium Philoſophorum voluminibus, uno excepto Ariſtotele; tandem, poſt quinque ſecula, & amplius, ad nos innataſſe fertur occaſione Concilii Florentini ſub Eugenio IV. circa dimidium ſeculi decimi quinti; illa enim PP. Graecos eo importaſſe docet Thomas Campanella Stylenſis (1), & Ficini operâ illuſtrata traduxit ad poſteros Laurentius Medicaeus Coſmi nepos.

Platonis opera olim Barbarorum eluvione peſſundata, ad nos poſt quinque ſecula transmigrarunt.

VII. DE RE POETICA.

Sed lubet nunc ab Eloquentia ad Poëticam tranſmigrare, utpote quae cum illa maximam habet adfinitatem; utrique enim propoſita eſt morum correctio, atque affectuum purgatio. Sed quoniam Poëta cum Vulgo agit, quae ſevere, & ingenue Orator, ille perſpectâ rerum, actionum, perſonarumque naturâ, earum ſimillimas imagines referre, & pulchrius, quam ſoleant pictores, mutis pigmentis, loquente in tabula, circumductis verborum

(1) Thomas Campanella *quaeſt. I. de Gentil. non retinen.*

coloribus expingere. Poëſis enim eo tendit, ut delectet ſimul, & moveat; unde, ut hunc finem feliciter adſequatur, adjecta eſt voluptas: *Saepius enim nobis*, ut Quinctilianus (1) ait, *apud omnino impios loquendum eſt; quos niſi delectatione allicimus, vincere non poſſumus*. Hinc adjecta eſt Poëſi delectatio, ut eâ tanquam inſtrumento utamur ad alliciendum, quod innuit Horatius, cum ait:

Finis Poëſis, & quid ut eũ adſequatur, agat.

Adjecta eſt Poëſi delectatio, ut eâ tamquam inſtrumento ad alliciendũ, utatur.

Omne tulit punctum, qui miſcuit
utile dulci,
Lectorem delectando; pariterque
monendo.

quam vulgus tanquam praedam, non ſecus, ac vultur adripiat. Hinc Lucretius (2) poſtquam nota ſimilitudine uſus eſt, ſubdit:

Sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
Triſtior eſſe, quibus non eſt tractata, retroque
Vulgus abhorret ab hac; volui tibi ſuavi loquenti

Car.

(1) Quinctilianus *lib.V. cap.XIV.*
(2) Lucretius *lib.IV.*

Carmine Pierio rationem exponere noſtram,
Et quaſi muſaeo dulci contingere melle:
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Verſibus in noſtris poſſem, dum perſpicis omnem
Naturam rerum, ac praeſentis utilitatem.

Plato cur fabulis uſus eſt?

Et ut Ficinus advertit : *Plato*, inquit, *fabulis uti videtur ; ut inter varios Academiae flores oblectentur quidem omnes, ſed expiati dumtaxat poma decerpant, veſcantur ſuavius, facilius concoquant, perfectius nutriantur*. Nec ſane temere decantatum illud videtur, quod cantu, & fidibus Amphion Thebis maenia circumdidiſſet; feras, ſylvaſque, montes, Orpheus deduxiſſet; fluviorum curſus repreſſiſſet; videlicet divinâ, ac poëticâ dicendi ratione, qua illi pollebant, rudes tunc temporis homines, veluti ſaxa duros, & horridos, ut feras immites in ſocietatem vitae humanioris retraxerunt, ut omnes animorum im-

Blandis Poëtarum precibus, rudes homines ad ſocietatem vitae humanioris, retracti.

petu,

petu, & ferociâ concitatos compreſſerunt, eoſque docuerunt, ille quomodo ſeipſi muro ab hoſtibus defenderent, hic ut conſuetudinem illam vivendi inconditam, & agreſtem ad ornatiorem, mitioremque cultum traducerent. Quin vero nulla alia vi nedum coetus agreſtium, duriorumve hominum convocatos, Urbes communitas, ſed etiam Jura deſcripta, & Reſpublicas fundatas, inquit Horatius (1):

Poëtarum ſapientiâ coetus hominum cõvocati, Urbes communitae Jura deſcripta, & Reſpublicae fundatae.

Sylveſtres homines ſacer Interpresque Deorum
Caedibus, & victu foedo deterruit Orpheus,
Dictus ab hoc lenire tigres, rapidoſque Leones:
Dictus & Amphion, Thebanae conditor arcis,
Saxa movere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet; fuit haec ſapientia quondam,
Publica privatis ſecernere, ſacra profanis,

Con-

(1) Horat. in *arte poëtica*.

Concubitu prohibere vago, dare jura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.

Ex dictis facile colligitur ſummos illos Poëtas Orpheum, & Amphionem eos feros, & immanes homines ad vitam civilem, & humaniorem traduxiſſe. Sed quomodo per eos id factitatum fuerit, plurimum negocii faceſſit expiſcari, niſi meminerimus Poëtae cum vulgo totam rem eſſe, quem cum ab appetitu turbulento rapi, & abripi notum ſit, non capitur ſane, niſi phantaſiae per corporeas imagines vim faciat. Hinc oportuit, ut Poëta fictis quibuſdam imagibus excogitatis, ad veri cognitionem ſub illis imaginibus latitantis retraheret, aut impelleret. Quare Poëtam a philoſophia numquam diſcedat oportet, non enim ſatis eſt commovere animos, aureſque perſonare ſtrepitu verborum; ſed reddendis per imaginem caſibus humanis, deſcribendis in ſimulatis perſonis animis noſtris, objiciat oculis formam humanitatis, gra-

Poëtae cum vulgo tota res eſt.

Poëtae a philoſophia nusquā diſcedendum.

graviſſimiſque ſententiis undique interjectis, mentis depravatae curationem, & optimum vitae regimen oſtendat. Quod ut res exemplo clarior fiat, meminiſſe oportet horrendarum furiarum imagines excogitaſſe, quibus phantaſiae vim inferrent, ut ab eorum cordibus, animi perturbationes, quae a Philoſophia Sapientibus ſola vi rationis temperantur, expugnarent. Quapropter ſub Alecti imagine, Teſiphone, ac Megerae, veluti per oculorum cuniculos Vulgo immiſerunt perturbationis, vindictae, odii, & invidiae; naturam, quae a Philoſophis, ſolo intellectu duce, percipitur. Eodem quippe veluti incantationis modo exuſcitarunt Poëtae populo deteſtandam avaritiae indolem ſub Tantalo perſonatam; unde de eo Poëta cecinit:

Cur horrendarum furiarum imagines a Poëtis excogitatae.

Quae vulgus quibuſdā imaginibus, Philoſophus, ſolo intellectu duce, percipit.

Avaritiae indoles ſub Tātalo perſonata.

Heu miſer in mediis ſitiens ſtat
Tantalus undis,
Pomaque, quae nullo tempore
tangat, habet!
Abſcedunt undae, quaeque imminet effugit arbor

Tan-

Tantalus in media garrulus aret aquâ.

Sed nec nova eſt miſerrima Tyrannorum imago a Theognide, veteribuſque Tragicis, vivis delineata coloribus, & a divino Platone (1) Thraſymacho ſophiſtae adtributa; quam ſane dum oculis Principum objiciunt Poëtae, nil aliud ſtudent, quam ex teterrimo illius adſpectu, atrocem eam, ac immanem regnandi inſtitutionem, penitus eradicare; ipſi enim cum in ſceleribus, & fraudibus toti verſentur, dominationemque in artem piraticam, & praedatoriam vertunt, libidinem augent ſuam, & dum privatorum, ac Reipublicae tranquillitatem evertunt, ſuarum perturbationum fiunt adminiſtri; coguntur enim timere ſingulos cives, dum terrent univerſos, longeve ſemetipſos crudelius, quam eos excruciant. Hinc Nicolaus Machiavellus, aliique hujus decretorum aemuli, inſtitutionibus ſuis, nihil aliud ſane conari videntur, quam & Prin-

Tyrannorum imago a veteribus expreſſa.

Nicolaus Machiavellus ejuſque aemuli inſtitutionibus ſuis, & Principem, & Principatum conãtur evertere.

(1) Platone in *lib. de Republ.*

& Principem, & Principatum evertere. Imitetur igitur Princeps oportet Auguſtum Caeſarem, cui nullum gratius potuit eſſe nomen, quam *patris patriae*; & merito, nam imperium inter homines, ut obſervat, illuſtris Boſſuetus, Meldenſium Epiſcopus, praeclaro illo opere poſthumo, cui titulus: *Politica ex ipſis ſcripturarum verbis eruta*, a patria poteſtate ſumpſit initium.

Artificium, quo Poëtae olim vitia fugarunt.

Sicque hiſce imaginibus, rudibus hominum cordibus, veluti inſculpſerunt aliorum vitiorum naturam, atque eodem artificio, quo vitia fugarunt, excitarunt gentibus virtutum ideas, earumque mentibus quoddam lumen honeſti effundentes, ad Dei cultum illas retraxerunt.

Sed non dubito, quin is concipiendi modus, qui vulgo fit per converſionem mentis ad imagines in cerebro depictas, quique ideo imaginatio vocitatur, ortum duxerit, nempe quod uti a Divo Auguſtino obſervat Arnaldus (1), homines poſt pec-

(1) Arnaldus in *arte cogitandi cap. I.*

peccatum Adamiticum, ita aſſuevêre rebus tantum corporeis conſiderandis, ut pars maxima judicet nihil poſſe concipere, quod nequeat etiam imaginari. Et id cauſſae videtur cur imagines in Eccleſia receptae ſint, nempe ad erudiendum vulgus, ad monimentum memoriae, & ad concitandos affectus, qui commoventur magis viſu, quam auditu, juxta illud Horatii (1):

Pars maxima hominum cur nil ſe concipere poſſe judicat, quod nequeat imaginari?

Affectus magis viſu, qua uditu excitatur.

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quam quae ſunt oculis ſubjecta fidelibus, & quae
Ipſe ſibi tradit ſpectator . . . . .

Quare tametſi Deus, & Angeli ſint ſpiritus, & nulla effigie figurari poſſint, eo tamen nomine permiſsae ſunt in Eccleſia Imagines Dei Patris, Spiritus Sancti, & Angelorum, quas temere improbant Proteſtantes Iconoclaſtorum haereſim renovantes.

Sed ad rem noſtram regrediamur.

(1) Horatius in *arte poëtica*.

Poëtica apud antiquiſſimos Hebraeorum propagandae Religionis ergo.

mur. Quippe non alibi Poëticam artem apud antiquiſſimos Hebraeorum inclaruiſſe putandum eſt, quam propagandae Religionis ergo; unde Moyſes magnus Hebraeorum Imperator, cum ex Aegypto eos in patriam reduceret, ſtatim atque mare rubrum, divinitus cedentibus aquis, transgreſſus eſt, divino Numine afflatus, auctore Joſepho (1), hexametrum carmen omnibus poëticae artis pigmentis exornatum, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde David ille divinus Dei vates vario metro hymnos compoſuit, ut idem Joſephus (2) teſtatur. Quin vero & ipſius lyrae, fiſtulae paſtoralis, atque adeo muſicae repertor Moyſes exiſtimatus eſt. Idem buccinam eam reperit, quae *Aſoſra* ab Haebreis appellatur, & deſcribitur ab eodem Joſepho (3); cum alioqui lyra, & alia pleraque inſtrumenta muſica ab Oriente ſane prodierint, ut conſideranti, vel nomina ipſa ſatis ſu-

Moyſes fiſtulae paſtoralis, ac muſicae auctor.

(1) Joſephus *lib.I. de antiquit. Judaeor.*
(2) Idem *lib.VII.*
(3) Itidem *lib.III. cap.XI.*

ſuperque oſtendunt. Hinc Juvenalis (1):

Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum Tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana ſecum
Vexit . . . .

Plurima Poëtarum genera.

Et quamquam plurima ſint Poëtarum genera, veluti Epici, Elegiaci, Lyrici, Comici, Tragici, Satyrici; cujuſque tamen finis eo tendit, ut delectando moveat; aureis videlicet, nitidiſque armis arcu ſonoro vibratis, dulce vulnus incutiendo, vincat, triumphet; hinc eſt, quod bellicum quoque arcum, pharetram, & ſagittas cum ſua lyra jure nectit arbiter, & Rex Muſarum Apollo.

Poëticae utilitas.

Poëſeos autem ex eo deprehenditur utilitas: nam Epopoeja, ſive Poëſis heroica ſuis exemplis excitat *Epopoeja.* ad virtutem; quod in Aenea ad Aſcanium loquente expreſſit matro-

(S) na

(1) Juvenalis *ſatyra* III.

na Virgilii Muſa (1), hiſce cedro dignis carminibus:

Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter praemia ducet.
Tu facito mox, cum matura adoleverit aetas,
Sis memor, & te, animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Aeneas, & avunculus excitet Hector.

Et in Ulyſſe Homerus, de quo Latinus Pindarus (2):

Rurſus quid virtus, & quid ſapientia poſſit
Utile propoſuit nobis exemplar Ulyſſem.

Vetus Comoedia. Vetus Comoedia id omnino ſtuduit, ut mores Civitatis emendaret, Civeſque ad meliorem adminiſtrandae Reipublicae rationem informaret. Hinc Ariſtophanes modo Athe-

(1) Virgilius *Aen. XII.*
(2) Horatius *lib. II. epiſt. II.*

Athenienſes reprehendit, quod malis artibus ditarentur; modo quod depravatis patriae inſtitutis praeter veterem diſciplinam inſtitui juventutem, praveque ac perperam philoſophandi ſtudiis teneri paterentur; modo quod optime de Republica meritos, vel magiſtratu, imperioque privarent; vel exilio multarent; male meritis honores deferrent, tum quod pace neglecta belli cauſſas excitarent. Quin vero vetus comoedia perſtrinxit viventium Civium mores, ut cogerentur metu infamiae. Unde Venuſinus Vates (1):

Si quis erat dignus deſcribi, quod malus, aut fur;
Quod moechus foret, aut ſicarius, aut alioqui
Famoſus, multa cum libertate notabat.

Nova Comoedia. Nova Comoedia, cum privatarum actiones perſonarum, ut privatim ſuos quiſque mores in aliena perſona reprehenſos emendet, probatos autem ſectetur; effingit. In

(1) Horatius *lib. II. ſatyra IV.*

Senioribus ſtultitiam, aſperitatem, moroſitatem, avaritiam improbat; probat prudentiam, lenitatem, facilitatem erga liberos. In Adoleſcentibus imprudentiam, impuritatem, libidinem vituperat. Laudat temperantiam, modeſtiam, obedientiam, pietatem erga parentes. In ſervis infidelitatem, improbitatem, fallacias accuſat; fidelitatem, probitatem commendat. Et quamquam malos ſaepiſſime exprimat mores, id facit, ut quae ſunt fugienda, doceat.

Lyrica. Lyrica, aut divinum cultum hymnis promovet; aut laudatione praeſtantes evehit. Adhibet chorum

Tragoedia. Tragoedia, qui minus honeſta reprehendat, interdum etiam ſapientem virum, qualis fuit ille Tireſias, quem vel apud Inferos ſolum ſapere, Homerus oſtendit.

Satyra. Satyra, quae utpote deſumta a Graecis, Tragediae ſoboles erat, irridet, & exagitat flagitia, ac ſcelera, ut ab illis abſterriti, objurgatione, & irriſione, impellamur ad virtutem. Haut igitur mirum ſi a Poëtis tam mul-

multa, ac tam varia deſcripta reperiantur; quippe ſtatum rerum humanarum, ut effingerent, ſuſceperunt, in quo tot accedunt, atque ita diverſa omnium vitiorum, ac virtutum omnium exempla, tot atque ita diverſa hominum ſtudia verſantur, & alii quae ſunt honeſta, alii quae jucunda, alii quae utilia conſequantur, partim rerum publicarum, partim privatarum commoditate omnia metiantur. Augent, amplificant, exaggerant haec Poëtae, videlicet, cum immania haec ſint, multo immaniora, quae humana, multo humaniora fuiſſe oſtenderint, ut ab immanitate deterreant, ad humanitatem eorum, qui audiunt, animos hortentur. Hinc eſt, quod antiqui Sapientes Poëſim quandam eſſe Philoſophiam fabularum involucris tectam aſſeruerunt; enimvero cum priſci Philoſophi ſapientiae myſteria in vulgus edi noluerit, nefas eſſe putantes philoſophicis initiari ſacris, quem non praeſtanti ingenio natum, & egregia virtutis indole praeditum perſpexiſſent; poëtica in-

Poëſis, quaedam eſt Philoſophia fabularum veſtibus circumdata.

inventione, ac poëticis numeris circumdata, oſtenderunt. Hinc nemo veterum poëſim attigiſſe perhibetur, quin prius cultus, & locupletatus a Philoſophis eſſet, unde & ſecum auferebat acumen, & ſententiarum copiam: quorum aliqui praeſtantiſſimi ingenio viri, quamvis in Poëtarum albo eminere potuiſſent, ſolo Philoſophorum nomine contenti fuere, talis Socrates, teſte Tullio (1), primus perhibetur, qui contemta metri lege, eam nudato capite, vultuque non velato, ſed aperto, proſpiciendam tradidit; quinvero & ejus diſcipulus Plato, quas ſcripſerat tragoedias, combuſſiſſe fertur, & colores, fabulas, necnon & ſpiritus Poëtarum, quibus dictionem ſuam adtollebat, ad philoſophiam traduxit, ut nempe poëtico dicendi genere, quo forſan ab aemulo ſuo Euripide ſuperatum iri ſuſpicabatur, ipſe philoſophis ceteris praecelleret.

Socrates primus, qui nudato capite, ac contemta metri lege, moralem philoſophiã edocuit.

Ceterum Romanae fidicen lyrae

(1) Tullius *lib. I. Academ. quaeſt.*

rae Horatius epiſtola ad Lollium oſtendit Homerum in ſuis Poëmatis plenius, ac melius quam philoſophos, quid honeſtum ſit docuiſſe. In Iliade quidem quales ſint in ſtultis Regibus, & Populis animi motus', deſcribi: in Odiſſea autem Ulyſſis exemplo quid virtus, & ſapientia poſſint, oſtendi. Deinde ad ſtudium ſapientiae hortatur, utpote quam recenſet animi morbos ſanaturam. Ac veterum Poëtarum libros legentibus, multa paſſim prudenter dicta occurrent, occurrent & exempla, quibus omnis inſtitutio vivendi expreſſa ante oculos proponitur; jura quoque, ac leges, & civilis omnis ſcientia. Quaecumque enim de judiciis, de poenis, & de praemiis apud Elyſios traduntur, ad hanc ſane pertinent diſciplinam, ut bonis optimam, beatiſſimamque vitam; malis graviſſima ſupplicia comparata eſſe intelligamus. Quin vero, neque ex Academia, neque ex Lyceo, neque ex alio Philoſophorum gymnaſio quemquam ita in rerum cauſſas inveſti-

Homerus plenius, quã philoſophi, quid honeſtum ſit, oſtendit.

Omnis honeſte vivẽdi inſtitutio a Poëtis oculis noſtris objicitur.

 gaſſe,

gaſſe, quo Poëtae non multo melius praeſtitiſſent, ut recte nec citra verum dixerit Vicus (1) antiquiſſimos Poëtarum, Phyſicos etiam fuiſſe, ut conjicere eſt ex phraſibus, quas ipſi bona in parte uſurpant, quibus ſcilicet naturales rerum cauſsae explicantur, ut patet ex hiſce: *ſanguine cretus*, pro genito: *abire in auras*, pro mori: *ignis circa praecordia fervens*, pro febri: *concretus in aëre vapor*, pro nube: *excuſſus nubibus ignis*, pro fulmine; aliiſque ſexcentis, quorum ſane non eſt ut hic longus retexeatur catalogus. Hinc eſt, quod Silenus ſecundum Epicureorum opinionem de rerum primordiis edoctus, in gratiam Quinctilii Vari; qui teſte Donato una cum Virgilio eidem ſectae ſub Sirone philoſopho operam dedit, apud Latinum Homerum (2) ſcite:

Antiquiſſimi Poëtarum, phyſici.

......canebat, uti magnum per inane coacta

Se-

(1) Vicus *de noſt. tempor. ſtud. Rat.*
(2) Virgilius *Ecloga VI.*

Semina terrarumque, animaeque, mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit Orbis.

Et idem Poëta (1):

Principio coelum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunae, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit; totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet:
Inde hominum, pecudumque genus, vitaeque volantum,
Et quae marmoreo fert monſtra ſub aequore pontus.

Et apud eundem quidem Iopas (2):

Scire poteſtates herbarum, uſumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes
Dictamnum genitrix Crataea carpſit ab Ida

Pu-

(1) Idem *Aen.VI.* (2) Itidem *Aen.XII.*

Puberibus caulem, foliis, & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita Capris
Gramina, cum tergo volucres haeſere ſagittae.

Et cum Iopam ipſum inducit canentem:

..... errantem Lunam, Soliſque labores
Unde hominum genus, & pecudum, unde ignis, & imber,
Arcturum, pluviaſque hyadas, geminoſque triores.

De Aethna vero, tantorumque cauſſis incendiorum, cum permulta ſint a philoſophis diſputata, remque ipſam graphice deſignaſſet, addidit Poëta:

Fama eſt Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac ....

Poëtae phyſici, & mathematici.

Queis oſtenditur Poëtas olim Phyſicos, & Aſtrologos fuiſſe. Et ut alia omittamus, quae de Univerſitate, de homine, de ceteris animantibus docte, quamquam non ſemper vere, cecinere Poëtae; haut praeſtat ſilere, quae ſecuntur, ad Geometriam pertinentia:

Dic

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat coeli ſpatium, non amplius ulnas.
Tum Tartarus ipſe . . . .
Bis patet in praeceps, tantum tenditque ſub umbras,
Quantum ad aetherium Coeli ſuſpectus Olympum.

Cum itaque:

Omne genus rerum docti cecinêre Poëtae,

Qui divinam illam Poëticae rationem conſequi ſtudet, opus habet, ut in ceterarum artium, rerumque naturalium ſtudiis elaboret. Quare cum, ut ex relatis colligere eſt, Philologiam divelli a Re poëtica minime poſſit; non temere Scaligerus in Hypercritico Lucanum reprehendit tanquam Aſtrologiae, ac Geometriae imperitum, cum ait: *At iſte vulgaris, aut falſae oſtentator eruditionis, inſcitiam ſuam prodidit, non ſemel; nam quid illa ſunt?* Scaligeri cenſura in Lucanum.

. . . . Sol tempora dividit aevi.
Mutat nocte diem, radiiſque potentibus Aſtra

Ire

Ire vetat, curſuſque vagos ſtatione moratur.

ſunt haec ſcuticâ digna, quis enim dicat ἐποχὰς *Planetarum fieri a Solis curſu? quantominus a radiis? In illis vero quid dicat, neſcit. De Ebeno enim ſic ſcribit:*

. . . quae quamvis arbore multa
Frondeat, aeſtatem nulla ſibi mitigat umbra.
Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.

Sane vero bellum hominem, quaſi vero tota aeſtate nihil aliud ſit quam meridies. At poſt & ante meridiem profecto ubique terrarum umbra eſt. In tertio quoque de umbris Arabum,

Ignotum vobis Arabes veniſtis in Orbem,
Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Non enim veriſimile eſt ex Arabia felici, quae ſola ultra circulum ſolſtitialem protenditur, adveniſſe in Theſſaliam; neque enim militant illi: ſed ex Petraea; & deſerta latrunculi nomades. Verum ut hoc

hic

hic diceret , huc eos adduxit ille.
Nequeo vero ſatis mirari quid ei venerit in mentem, cum dixit:

Aethiopumque ſolum , quod premeretur ab ulla
Signiferi regione poli: niſi poplite lapſo
Ultima curvati praecederet ungula Tauri.

Duo hîc errores : alter ab eruditis ſolis caſtigandus : alter vel a pueris Aſtrologorum irridendus, &c.

Qui ergo ei facultati, quâ divinitus afflati ſunt, rerum omnium ſcientiam, & prudentiam, animique probitatem adjungunt, Poëtae jure appellantur. Qui Poëtae jure appellentur?

Poëtae igitur divino quodam veluti furore afflati, res omni admiratione dignas canunt, ſine quo, ut Cicero (1) teſtatur, Democritus negabat magnos eſſe Poëtas, quippe qui, ut idem quoque Democritus, & Plato ajebant, non arte, ſed naturâ conſtant; unde Horatius:

In-

(1) Cicero *lib. I. de divinat.*

Ingenium miſerâ, quia fortunatius arte
Credit, & excludit ſanos Elicone Poëtas
Democritus . . . .

Hunc vero furorem conſequitur ut plurimum amor qui, ut inquit idem Plato (1): *Poëta eſt adeo ſapiens, ut alios quoque Poëtas poſſit efficere; quilibet enim, licet antea rudis, poëta evadit, cum primum amor efflaverit. Ex quo perſpicue conjecturare licet amorem peritum eſſe poëtam, omneſque ſummatim muſicos poëſis numeros continere*, Amantibus enim, & naturâ, & arte propria eſt eloquentia.

Honeſtas Poëtam maxime decet.

Sed omni, qua decet honeſtate, de amoribus agendum Poëtis eſt; quin vero qui de rebus inhoneſtis, vel turpibus nudis vocabulis eloquerentur, in Poëtarum catalogo minime eſſent recenſendi; boni enim viri officio funguntur Poëtae, cum res parum honeſtas, honeſtis vocabulis exprimunt; ac ſententiae

(1) Plato in *Alcibiade*.

tentiae turpitudinem orationis artificio ita celant, ut non modo infamiam ſugiant, verum etiam inſignem laudem interdum conſequantur. Hinc apud A. Gellium (1) Annianus poëta, & plerique cum eo ejuſdem muſae viri, ſummis, aſſiduiſque laudibus eos Virgilii verſus ferebant, quibus Vulcanum, & Venerem miſtos jure conjugii, rem lege naturae operiendam, verecunda quadam translatione verborum, cum oſtenderet, protexit.

Virgilius adeo pudicus, ut a Veſtalibus ſe legendū praebeat.

Qui ſane Poëta adeo pudicus, adeo caſtus, & verecundus fuit in ſuis poëmatis, ut ea vel a Veſtalibus legi digna cenſeret Alexander Severus; rem enim obſcoenam, quam Theocritus aperte ponit, & exprimit, veluti densâ quâdam obſcuritate ſuffocat, cum ait (2):

Novimus, & qui te, transverſa tuentibus hircis,
Et quo (ſed faciles Nymphae riſêre) ſacello.

Un-

(1) A. Gellius *lib. XX. cap. X.*
(2) Virgilius *Ecloga III.*

Unde non obeſae naris Criticus: *Affert*, inquit, *Virgilius plus utilitatis, ſolidaeque delectationis, quam Theocritus; qui res alicubi turpiſſimas loquitur aperte, quas Virgilius praeterit, aut recte parce, & diſſimulanter attingit*.

Quare mirum in modum, veluti per aenigma Aneae cum Didone, adulterium deſcribit, cum ait:

. . . . *prima & Tellus, & pronuba Juno*
Dant ſignum . . . .

In quo ſane vix, aut ne vix quidem Ovidio, aut Arioſto ſatis foret integer Aeneidos liber, pro efferendis omnibus inhoneſtatis latebris. Quod tamen Virgilius ore Didonis ita effert:

Dulce meum . . . .

Ubi Servius (1) inquit, *Tetigit rem inhoneſtam*.

Juturnae prudentia, & decorum apud Virgilium.

Sed ut cetera omittam, eadem Virgiliana Juno, Juturnam non adulteram, aut Jovis concubinam auſa eſt appellare, ſed ut ei par erat, grata

(1) Servius in *IV. Aen.*

Digitized by Google

grata ſimul, & jucunda periphraſi, factum ipſum protexit, cum ait (1):

Scis, ut te cunctis unum, quaecunque Latinae
Magnanimi Jovis ingratum aſcendere cubile,
Praetulerim . . . .

Quod vel ex hoc, id Juno praeſtitiſſe videtur, ut nempe, & ſuae majeſtatis ſervaret decorum, & ut ſe gratam Juturnae oſtenderet. Quippe in laudativo praecipue genere, quae laudando ſunt odioſa, praeterire ſatius erit. Hinc, Macrobio teſte (2): *Antigonus monoculus Theocritum Chium interfecit; quod, cum ei pollicerentur amici, fore omnia ipſius ſalva, ubi ante oculos Regis perveniſſet, reſponderit; omnem ergo ſalutis ſpem ſibi eſſe ademtam.* Scite admodum hac prudentia, ut Plinius (3) commemorat, uſus eſt Apelles, *qui pinxit Antigoni Regis imaginem altero lumine orbam, prius excogitata ratione vitia condendi;* *obli-*

Quae in demonſtrativo genere omittenda?

Inſignis Apellis prudentia.

(T)

(1) Virgilius *Aen.XII. v.CXLIV.*
(2) Macrobius *ſaturnal.VII. cap.III.*
(3) Plinius *lib.XXXV. cap.X.*

Digitized by Google

obliquam namque fecit, ut quod corpori deerat, picturae potius deeſſe videretur. Hinc idem Plinius (1) narrat, quod *L. Scipio tabulam victoriae ſuae Aſiaticae in capitolio poſuit; idque aegre tuliſſe fratrem Africanum tradunt, iratum haut immerito, quoniam filius ejus illo praelio captus fuerat. Non diſſimilem offenſionem, & Aemiliani ſubiit L. Hoſtilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, ſitum ejus, expugnationemque depictas, proponendo in foro, & ipſe aſſiſtens, populo ſpectanti, ſingula enarrando*. Quin vero noſtrum olim Alliſarum Antiſtitem, clariſſimum virum Johannem Caſam, a Criticis plus nimio religioſis, notatum fuiſſe circumfertur, quod initio orationis ſuae ad Carolum V., quae ſane abſque diſceptatione cum Miloniana conferri poteſt, uſum fuiſſe ſimilitudine Cometae, nempe quia:

Johannes Caſa temere notatus.

Aegroti veteris meditantes ſomnia, credunt

in-

(1) Plin. *lib.XXXV. cap.IV.*

infauſtum, & odioſum Principi.

Ceterum ſi Poëtae, Philoſophi, aliique diſciplinarum profeſſores facultate abutantur, *non eſt facultas ipſa culpabilis*, ut de Rhetorica inquit Auguſtinus (1), ſed eà male utentium perverſitas. Hinc Raymundus Lullius librum edidit de lamentatione Philoſophiae, quae aſſerebat haut ſe pugnare cum Theologia, ſed Ariſtotelem, & Averroem; & ſane, nam ut inquit Naſo (2):

Nihil prodeſt, quod non laedere poſſit idem.

Quare, non propter abuſum, ut recte inquit Voſſius, tollendae ſunt artes, verum legibus coërceri debet, alioqui cum eadem dicantur, & ſcribantur; ſaepiuſque lingua, quam ſcriptione peccetur, neceſſe foret illis literarum contemtoribus linguam praecidi, ne quid poſtea dicant, quod indictum oporteret.

Sed antequam hinc abeamus, notatum velim, deligendum Poë- Quae neceſſaria Poëtae?

(T) 2 tae

(1) Auguſtinus *lib. II. cap. XXXIV. de doctrina Chriſtiana*.
(2) Naſo *lib. II. Triſt.*

tae argumentum viribus conveniens; conquirenda rerum ſupellex, tranquillitas animi, & tandem rigidâ limâ opus habere.

Suum cuique ingenium a natura inditum.

Cum non omnis ferat omnia tellus, neque ex omni ligno mercurius, nam rerum Parens cuique ſuum habitum, & ingenium indidit, ſapienter Horatius monuit, par onus ingenio, doctrinaeque noſtrae imponendum, dum ait:

Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis aequam
Viribus, & verſate diu quid ferre recuſent,
Quid valeant humeri, cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deſerat hunc, nec lucidus ordo.

Plato, Auguſtus Caeſar, & Virgilius opus incoeptũ, non ſuccedẽte ſtylo deſeruerũt.

Alioqui periculum erit, ut propter ingenii noſtri imbecillitatem, in medio conatu perferre coeptum laborem non poſſimus, eumque deſerere compellamur. *Auguſtus Caeſar*, ut inquit Svetonius (1), *Tragaediam magno impetu exorſus, non ſuccedente*

(1) Svetonius *cap. LXXXV. in Auguſt. Caeſar.*

cedente ſtylo, abolevit. Quod & Plato feciſſe perhibetur, ut ex Aeliano diſcimus, ne ſcilicet, qui philoſophos fama, & plauſu praecellebat, alia in re videretur inferior aemulo ſuo Euripide; Virgilius, ut Donatus inquit in ejus vita, quis crederet? *Cum res Romanas inchoaſſet, offenſus materia, & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit*. Hinc & Ovidius (1) poſtquam ſemet accuſavit, nempe quod, haut amatoriis nugis relictis, res bello geſtas, res Populi Romani, atque adeo Auguſti Caeſaris ad poſteritatis memoriam verſibus commendaſſet; tandem ita ſe purgat: Ovidius ſe ab ſua accuſatione purgat.

Arguor immerito: tenuis mihi campus aratur,
Illud erat magnae fertilitatis opus.
Non ideo debet pelago ſe credere; ſi qua
Audet in exiguo ludere cymba lacu.
Forſan in hoc, dubitem; numeris levioribus aptus

 Sim

(1) Ovidius *II. Triſtium*.

Sim ſatis, in parvos ſufficiamque modos?
At ſi me jubeas domitos Jovis igne gigantes
Dicere, conantem debilitabit onus.
Divitis ingenii eſt immania Caeſaris acta
Condere: materiâ ne ſuperetur opus.

Initio haut captāda Poëtae argumenta operoſa, ac difficilia, ſed puſilla, & cōtractiora.

Monitum hic igitur velim, ne principio, ac ſubito magna conemur, veluti Iliadas, & Gigantomachias captare argumenta, operoſa inquam; & difficilia; ſed jocemur oportet puſillis, contractioribus, venuſtis, & ingenioſis poëmatiis, donec humeri vitulo ferendo aſſueti bovem geſtare poſſint. Sic factitaſſe veluti per manus a majoribus accepimus, noſtrum Ludovicum Paternum, qui elegias quaſdam, & epigrammata quamplurima, veluti primas velitationes, & primae juventutis tirocinia, compoſuit, ut cernere eſt in hiſce duobus epigrammatibus, quae inter alia exſcripta fuere a doctiſſimo viro Nicolao

laó Graeco, ſtudiorum cauſsâ olim Neapoli commorante, ex Poëmatiis manu exaratis ejuſdem Poëtae noſtri celeberrimi, quae extabant penes Cl. V. Achillem Paternum, quae duo epigrammata, cum in rure noſtro apud S.Petrum de Folliſcio, ſub fraxino patulis ramis, unde proſpectus erat ad Monticellum, nempe ubi jampridem idem Poëta ruſticando Muſis indulgebat, in laetiſſimo gramine conſedebamus cum viris eruditiſſimis, ac amiciſſimis noſtris, & prae ceteris ſacerdote Dominico Paterno, Franciſco Pertuſio, Martio Trutta; inibique remittentes animum, feſtiviſſimis quaeſtiunculis agitatis, per virum ingenio, & ingenuitate clarum Franciſcum Apicium, caloris incommoda, & flagrantem aeſtum, & ſocordiam propulſabamus, velut fuit una die, cum nos una ad umbram, ut fit, in ſalubri aura univerſi adſideremus, juvenis quiſpiam praenobilis, qui illuc inopinato, ſalientis aquae laticibus extinguendae ſitis cauſsâ advenerat, admodum venuſte recitavit.

Auctoris conſeſſus laetiſſimo ſuper gramine, ſuo in rure cum eruditiſſimis viris.

Ludovici Paterni ex *lib.*1. *M.S.* cui titulus: *Inferiarum*, *&* *Tumulorum*.

EPIGRAMMA XCVIII.

Jacobo Paterno Genitori, & Caeciliae Conjugi.

HIc Jacobe jaces genitor, dilecta-
que conjux
Caecilia, hic tecum contumulata
jacet.
Felices animae, ſancti concordia le-
cti
Vos habuit quondam: nunc lapis
unus habet.
Mox dabitur cineres nato gaudere
relicto,
Ludere nî genii credula corda ve-
lint.
Qui ſimul ambobus poſuit commune
ſepulcrum:
Parva, ſed eſt magnis gratia pro
meritis.

EPI-

EPIGRAMMA C.

Philippo Pedimontio.

ERgo ego non grata ſtatuam tibi ſorte ſepulcrum,
Atque Philippe, tui lacrymabor funeris iram
Hîc ubi deſcripto lacrymata eſt carmine Muſa,
Carmine ſed gemino juvenis pia Muſa Paterni.
Hîc ubi formoſas reſonat formoſa per undas
Illa nimis dilecta ſibi, defletaque virgo,
Inter habenda novas caſtiſſima Heroinas,
Hîc ubi per Paphias ſtrepitant ſuſpiria myrtus,
Et lauros virideis baccas, hederasque ſequaces,
Tangunt objectas iterataque nomina frondes.
Hocque tibi ſtatuam parvum pro tempore munus,
Supremumque tumulo munus, quod ſumma laborum eſt.

Gau-

Gaudeat, ut longum parva cinis abditus urna,
Gaudeat, ut cinerem, qui plorans abdidit urna:
Quando ita decretum eſt ſuperis: urnaeque perenni
Halent & violae, creſcant & lilia; picto
Floreque in aeternum rutilantia gramina vernent.
Vulturnuſque pater ferat hinc ad ſidera natum.
Vulturnus docti ſacrum geniale Philippi.
Quin nervis; cantuque Jovis natae alite dextro
Caſtalides, princepſque chori germanus Apollo
Cum plectro, & cithara modulans in veſtibus aureis
Oblectent umbram; & ſyrio venerentur odore;
Magnaque per cunctas vulgent tua nomina gentes,
Extendantque procul meritas per ſaecula laudes,
Queis magis, & celebrata ſuperbiat umbra, magiſque,

Aſ-

Aſſideatque inter venerabilis umbra Latinos,
At ſi mortalis remanet poſt funera ſenſus,
Qui ſomno ſimilis vacuâ diſperditur aura:
Nigranti ſemper nec cedant omnia nocti.
Extremis ſemper nec cedunt omnia flammis,
Aurea dum tacita ſcintillant ſidera luce,
Hancque rogo; & cineri ſemper meliora ſuperſunt,
Ingenii & ſemper magni monumenta leguntur.
Laetus ades, ſanctaſque ades haec ad noſtra Magiſter
Munera, & inferias, facti titulumque ſepulcri.

Sed inde maturâ aetate jam doctior, ſub radicibus, ut diximus, Monticelli ſuo in rure, haut procul a noſtro, diu ruſticatus, haec duo Etruſco idiomate conſcripſit Poëmata, *Myrtiam*, & *Novas Flammas*, quae cum Franciſco Petrarcha haut injuriâ conferri poſſe, nonnulli clamitant,

Ce-

Camillus Peregrinus ſenior in Campani Theatri ruinis, Muſis indulgebat.

Ceterum ab omni cura vacans Poëta, ſeceſſum quaerat neceſſe eſt, quod a Camillo Peregrino ſeniore, poëta eximio, Campanae Eccleſiae Primicerio, effectum eſſe teſtantur ipſius Etruſca carmina relata a doctiſſimo Mazochio; qui in Campani Theatri ruinis ruſticando, vel ſeptuagenarius Muſis indulgebat, nam ut Ovidius ait:

Sed me Muſarum diſerta per avia dulcis
Raptat amor . . . .

Et illud quoque:

Carmina ſeceſſum ſcribentis, & ocia quaerunt.

Notum & hoc:

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit Urbes.

Item & illud Horatii:

Carmina proveniunt animo deducta ſereno;

Triſtitiae, & luctus tempore, ceſſat poëſis.

hinc Rabinorum doctiſſimus Maimonides (1) in Morenevochim ait, triſtitiae, & luctus tempore ceſſare poëſim; de Poëtis enim teſtificantur Iſraelitae Ba-

(1) Maimonides in *Morenevochim lib.II. cap.XL.*

Babylone captivi, qui rogati a captivis, ut ſe cantionibus oblectarent, negant ſe extorres, & captivos in luctu canere poſſe. Quae res illuſtrior exemplo Davidis redditur a Joſepho (1), cum ait: *Expeditus itaque David a praeliis, & periculis, cum pace jam altiſſima frueretur, cantica in Deum, hymnoſque vario metro compoſuit, alios quidem trimetros, alios quidem quinquemetros*. Solum enim in tempeſtatum procellis, animique ſtatu perturbato, facile erit Poëtae ſatyricos verſus fundere; nam ut Juvenalis inquit:

Turbato animo, nihil facilius quā ſatyricos fundere verſus. Sed uſu philoſophiae temperanda bilis eſt.

Difficile eſt ſatyram non ſcribere: nam quis iniquae
Tam patiens Urbis, tam ferreus, ut teneat ſe?

Sed neque animi tranquillitas, neque ſeceſſus Poëtae aliquid proſunt, niſi prius magna rerum, atque verborum ſupellectile ditatus, ad conficiendum poëma, animum appulerit; magnae enim temeritatis eſt

Verborum rerumque ſupellex Poëtae perneceſſaria.

(1) Joſephus *lib.VII. Antiquit.*

eſſe videretur is, qui nondum caeſâ, & convectâ materiâ, aedificium aggreditur. Cum autem haec rerum, verborumque ſupellex non alias, quam ab ipſis veteribus poëtis ſit conquirenda; nam ut inquit Divinus Philoſophus (1): *Ajunt nobis Poëtae, quod e fontibus, quibus mel ſcaturit, haurientes, & a Muſarum viridariis, collibuſque decerpentes carmina ad nos afferant, quemadmodum mel ex floribus Apes, & inſtar Apum volare ſe dicunt*; eodem prorſus modo, quo ſe factitaſſe innuit Lucretius (2), & nos factitare debemus:

Apes imitandae in excerpendis melioribus.

Floriferis, ut Apes in ſaltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta,
Aurea, perpetua ſemper digniſſima vita.

Et Horatius (3):

. . . . . . *ego, Apis Matinae*
More modoque

Gra-

(1) Divinus Philoſophus *lib.XIV.*
(2) Lucretius *lib.III.*
(3) Horatius *lib.IV. Od.II.*

Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus, uvidique
Tiburis ripas, operoſa parvus
Carmina fingo.

Hi autem Poëtae non ſunt perfunctorie, ac fractim legendi, ſed ſummâ adhibitâ curâ, ut quantum in nobis eſt plane intelligantur; & ne ſuperſit nodus ullus, aliqua Mythicae hiſtoriae cognitio praecedat opus eſt; ideo ante omnes poëtas, adeundi ſunt Ovidii libri Metamorphoſeon. Sed quid de varietate negociorum, atque affectuum dicam, qui ſui ſimiles in unaquaque aetate viguerunt, quique propterea varietatem locutionum cum peperiſſent, ſi eorundem ſenſum, abſque plena philologiae cognitione veſtigabimus, perinde fuerit, ac ſi cum navi ſine remis, mare trajicere conaremur. Igitur Poëtae legendi non ſemel modo, ſed iterum, atque iterum, ut eorum ſtylus nobis veluti familiaris evadat, ut nos in ipſos veluti transformemur. Itaque poſtquam haec — Poëtae non perfunctorie legendi.

jacta

jacta ſunt fundamenta, & jam caeperunt ſtudioſi eos cum quadam animi voluptate legere, oportet in ſe deſcendere, & diſpicere quod in genus carminis potiſſimum naturâ ferantur; tum ſi in Epicum, Epicum, ſi in Lyricum, Lyricum, ſi in Tragicum, Tragicum, eligant, neceſſe eſt. Quare non ſecus de ingeniis hominum, quam de diverſis locorum habitibus, nobis cura ſit dignoſcere:

Illud quiſque ſibi eligat carminis genus, ad quod naturâ feratur.

. . quid quaeque ferat regio, & quid quaeque recuſet.
Hîc ſegetes, illîc veniunt felicius uvae:
Arborei foetus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina: nonne vides, Croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabaei?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?

Hinc Horatius aperte indicat ſe heroico carmini condendo imparem, negatque ſibi poëtae nomen conve-

nire

nire ; quamquam hexametrum faciat. Quia ſatis non ſit, verſum ſuis pedibus claudere, ſed majora, & plura expeti:

Primum ego me illorum dederim, quibus eſſe poëtas
Excerpam numero: neque enim concludere verſum
Dixeris eſſe ſatis, neque ſi quis ſcribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc eſſe poëtam;
Ingenium cui ſit; cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturo, do nominis hujus honorem.

Sed in Lyricis adeo ferire illum videas ſublimi ſydera vertice, ut de ſe praedicare non ſit veritus, ita adloquens ſuum Maecenatem (1):

Propria Horatii laus.

. . . . ſi neque tibias
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.
Quod ſi me lyricis vatibus inſeres,

(V) Sa-

(1) *Lib.I. carmin. ode I.*

Sublimi feriam ſidera vertice.

Et alibi (1):

. . . . ſume ſuperbiam
Quaeſitam meritis, & mihi Delphicâ
Lauro cinge volens Melpomene, comam.

Idem Horatius fideliter monuit, ut ne ſententiae noſtrae nimium indulgeamus, ſed opera noſtra ſeveros Judices habere oportere, cum ait ad Piſones:

Cenſores ſeveri adeundi.

Tu nihil invitâ dices, facieſve Minerva:
Id tibi judicium eſto, ea mens: ſi quid tamen olim
Scripſeris, in Metii deſcendet judicis aures,
Et patris, & noſtras . . . . . .

Quod ſane id ſe feciſſe teſtatur, cum ad Tibullum ſcribens, ſic incipit:

Cenſores adiit ipſe Horatius.

Albi, noſtrorum ſermonum candide judex.

Hinc opus eſſe Poëtae hiſce tribus, tempore, judicio, Limâ, colligamus opor-

(1) *Lib. III. carmin. od. XXX.*

oportet ; haec enim , ad aeternam memoriam , inſignem immortalitatis famam nos conſequi ſinunt . De lima , & tempore , ſic ſcite inquit Horatius :

> ..... *carmen reprehendite , quod non*
> *Multa dies , & multa litura coërcuit , atque*
> *Perfectum decies non caſtigavit ad unguem .*

Et infra :

> ..... *nonumque prematur in annum*
> *Membranis intus poſitis , delere licebit ,*
> *Quod non edideris : neſcit vox miſſa reverti .*

Statius, ac Sanazarius miram adhibuerũt ſolertiam in abſolvẽdis Poëmatibus .

Idque Horatii praeceptum exacte obſervatum legimus ab eximio poëta Statio apud Petrum Crinitum (1) , dum ait : Dubitandum , non eſt , Poëtam Statium in eo opere , ideſt Thebaide abſolvendo , mirâ ſolertiâ uſum , & incredibili ſtudio per duodecim annos . Et Accius Syncerus

(V) 2

(1) Petrus Crinitus *de Poëtis Lat. lib. IV. cap. LXVI.*

rus Sanazarius, notum eſt, quod epigramma, ſive quam Odem confeciſſet, in loculis includebat novem, & novies examinabat; tumque dabat legendos. Et Epos illud illuſtre, quod de Partu Virginis libris tribus complexus eſt, nihil fere illius verſibus invenitur caſtigatius; & ſane, nam illud ſacrum Poëma viginti annorum limâ fuit perpolitum. Clauditur eximius hic Poëta tumulo juxta Villam Mergellinam in Templo Deiparae Virgini ab ſe dedicato, vicinus cineri Virgiliano, ut qui arte pares, & ſtudiis, etiam monumentis conjungerentur. Marmoreo autem tumulo, Petrus Bembus genere, doctrina, dignitate, ac fama clariſſimus, hoc carmen inſcripſit:

Bembi carmen in Sanazarii tumulo, juxta Villam Mergellinam in Deiparae Templo, Neapoli.

DA SACRO CINERI FLORES: HIC ILLE MARONI
SYNCERUS, MUSA PROXIMUS, UT TUMULO.

Tantus enim fuit Virgilii imitator, & hujus phraſeon exſcriptor, ut illius opus ab eodem Virgilio dictatum fuiſſe dixeris. Scripſit Etruſca car-

carmina pari lepôre, ſaleque arridentibus utrimque Muſis, aut cum vitiis infenſus corruptis moribus praepilata jacula Jambis intorqueret; aut cum honeſtum amorem cultiſſimis verſibus commendaret. Idque eſt quod Latomus indicare voluit hoc carmine:

Major in aſſumto ratio, quo nomine conſtet;
Eſt ubi te cupiam fellis habere minus.

Claruit Accius ſyncerus Sanazarius initio decimi ſexti ſeculi, qui poëſim Latinam ad illud faſtigium evexit ſplendore ingenii, imitatione optimi cujuſque veterum, ut Poëtarum hujus ſeculi princeps merito haberetur. In ejus ſcriptis elucent non modo venuſtates, & lepôres omnes Latinae linguae, ſed & animi vigor, & ſententiarum acumen, longe ſupra Bembum; aliosve Italos, qui eo tempore ſtyli Romani puritatem reſtaurare ſtuduerunt. Quamquam non deſint qui putent, ſex Italos, nempe Jacobum Sanazarium, Fracaſtorium, Flaminium, Vidam,

Sanazarius longe ſui aevi Poëtas ſuperavit.

Poëtas ſex Italos a tribus Gallis, hoſque ab uno Scoto ſuperatos.

Naugerium, & Bembum a tribus Gallis ſuperatos fuiſſe, nempe a Cancellario Hoſpitalio, Adriano Turnebo, & Johanne Doreto. Sed teſte Joſepho Scaligero, Huthenovius, Gregorium Buchananum Scotum, eos omnes Poëtas, & Italos, & Gallos ſuperaſſe aſſeverat, ut ex hoc Diſticho liquet:

Tres Italos Galli ſenos vicêre; ſed unum
Vincere Scotigenam, non potuere virum.

Quem Poëtam dum reſpectat; idem Scaligerus, magnifice inquit:

Imperii fuerat Romani Scotia finis,
Romani eloquii Scotia finis erit.

Verum, ſi placet, quoniam haec ſatis, ſuperque de Re poëtica diximus, cujus inſtinctus Dei Optimi Maximi donum eſt ad Sacra, & Moralia referendum; atque adeo non multis datur adyta divinae hujus facultatis penetrare, & cum illa neceſſitudinem habere, ſed paucis admodum:

. . . . *quos aequus amavit Ju-*

Jupiter, aut ardens evexit ad
aethera virtus.

VIII. DE NATURALI PHILOSOPHIA, AC PHILOSOPHORUM SECTIS.

Ad reliqua nunc progrediamur, oportet, nempe ad naturalem Philoſophiam, ſine qua nemo intelligere poteſt characteres, quibus immenſum hujus Univerſi volumen ab omnipotente Deo inſcriptum ſpectatur, & ad ipſius ſummi Numinis cognitionem pervenitur, ut teſtatur Apoſtolus ad Romanos, cum ait: *Inviſibilia Dei per ea, quae facta ſunt, intellecta conſpiciuntur.*

Haec etenim Coelique vias, & ſydera monſtrat;
Defectus Solis varios, Lunaeque labores:
Unde tremor terris: quâ vi maria alta tumeſcent,
Obicibus ruptis, rurſuſque in ſeipſa reſidant:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni; vel quae tardis mora noctibus obſtet.

Neque alia ratione ceteris mortalium praeſtitiſſe videtur Salomon Judaeorum Rex, quam quod om-

Digitized by Google

nium optime ſit philoſophatus; qui oblata ſibi a Deo bonorum omnium optione, ſapientiam, quaſi optimum, & excellentiſſimum bonorum, poſtulavit; quare acceptâ a Deo ſapientia: *Diſputavit ſupra lignis a Cedro, quae eſt in Libano, uſque ad hyſſopum, quae egreditur de pariete; & diſſeruit de jumentis, & volucribus, & reptilibus, & piſcibus*, ut Sacra Scriptura teſtatur (1).

Adamus naturali philoſophia, ceteriſque ſcientiis a Deo ornatus.

Naturalem hanc Philoſophiam cum ſcientiis ceteris ab omnipotente Deo numeris omnibus abſolutam ſine ullo labore accepiſſe dicitur hominum Parens Adamus; ſed cum ob violatam Dei legem ab eo, in quo poſitus erat, deliciarum horto fuiſſet expulſus, inter ceteras peccati poenas, ignorantiae tenebris traditus, in eas traxit omnem poſteritatem.

Humanum genus propter Adae peccatũ, ignorātiae tenebris obvolutum.

Sed non minus frequenti effectuum ſingularium obſervatione, quae experientia dicitur, quam & ex Mercurii Triſmegiſti, & ex Sethi

(1) *Lib.III. Regum cap.III. & IV.*

thi nepotum columnis edocti homines prae, & poſtdiluviani, eam a fundamentis pene inſtaurare omni ope, acri ſtudio, & improbo labore ſunt adgreſſi. Quoniam autem inter omnes Nationes, Graeci prae ceteris diligentius in ſingulas illius partes incubuere, eamque in quodam veluti corpus digeſtam ſcriptis ſuis ad Poſteros tranſmiſerunt, illuſtriores Philoſophorum ſectas a Graecis repetendas eſſe jure duximus. Primi autem Graecorum philoſophi in duas ſectas dividuntur, ſcilicet Dogmaticam, & Academicam.

Graeci prae ceteris in ſingulas philoſophiae partes diligentius incubuere.

Graecorum Philoſophorum ſectae.

Secta Dogmatica, quae eos comprehendit Philoſophos, qui veritatem aſſecutos eſſe ſe, ſaltem in pluribus contendunt, duplex eſt, Jonica, & Italica. Jonicae ſectae dux fuit Thales Mileſius, Phoenix origine, & inter Cives Mileſios adſcriptus, qui in epiſtola ad Pherecydem, quae refertur a Laërtio in Thalete; in Aegyptum penetraſſe ait, ut ex ipſis fontibus puriores patriae doctrinae latices feliciter hauriret. Ex Aegyptiorum ergo, quos adierat, & Phoe-

THALES MILESIUS.

& Phaenicum, ad quos genus ferebat, rivis, in quos magnam Moſaicae doctrinae copiam confluxiſſe, oſtendit Huetius (1) abunde Thales hortulos ſuos irrigavit. Hinc Deum definiebat, quod principio, & fine caret; quod rerum omnium antiquiſſimum eſt: atque hanc ajebat eſſe mentem, quae cuncta ex aquis formavit. Hinc hominum cogitata perſpecta Deo eſſe ſciſcebat. Hinc hominum animos primus immortales eſſe dixiſſe fertur. Hinc lucem tenebris poſteriorem eſſe ſtatuit. Quae ſane non ex apothecis Philoſophiae, ſed ex intimis verae Theologiae mirothecis, depromta ſunt. Non ſemel igitur candide cognoſcit Plato amiciſſimus veritatis homo, ejuſque rationis exhibendae promtiſſimus, aliique complures, quaecumque de rebus divinis a Graecis diſputata ſunt, ex Aegyptiis ſcholis eſſe profecta.

Quomodo Thales Deum definiret?

Thaletis ſectatores. Thaletem ſectati ſunt Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, Xe-

(1) Huetius *demonſtrat. Evang. propoſit. IV. §. V.*

Xenophanes, Heraclitus, Democritus, aliique, qui Thaletis Philoſophiam illuſtratam, ad Socratem uſque, ac Platonem detulerunt.

Italicae ſectae princeps fuit Pythagoras Samius, in Syria natus, juxta Jamblichi aliorumque ſententiam. Is Patriae reviſandae deſiderio, Sidonem, Tyrum, & Byblum navigavit, ac totam fere luſtravit Syriam; & Chaldaeos, Hebraeos, Arabos, ac Aegyptios praeceptores habuit. Aſſyrios quoque, & Perſarum Magos audivit, ac praecipue, ut Appulejus tradit, Zoroaſtrem, & magna demum diſciplinarum merce ditatus, philoſophiam ſuam inſtruxit. Quam multa autem Moſayca, inter Judaeos, & vicinas Gentes conquiſita, illuc tranſtulerit, optimus teſtis Hermippus, qui Judaeorum dogmata, ac leges Pythagoram in ſuam tranſtuliſſe philoſophiam, ſcripſit; ut ex Joſepho (1), & Origine (2) diſcimus. Teſtis & Ariſtobolus

PYTHAGORAS SAMIUS.

Plurima Moſaica ad philoſophiã ſuã, tranſtulit Pythagoras.

(1) Joſephus *lib. I. con. Apion.*
(2) Origen. *lib. I. con. Celſ.*

lus Judaeus apud Clementem Alexandrinum (1), & Euſebium (2); horum ille colligit aliquot Pythagorae dogmata, & Moſaicis conſentire oſtendit; velut illud a Decalogo, quo ſculptilibus interdicitur, expreſſiſſe Pythagoram oſtendit; cum vetuit imaginem Dei annulo inſcribi: ex Aegypto autem, Samum redit Pythagoras, offendenſque Patriam a Polycrate tyranno premi, ut ait Diogenes Laertius, recepit ſe in Italiam, tempore Servii Tullii, Romanorum Regis, & Crotonae in Calabria ulteriori, quae tunc magna Graecia dicebatur, philoſophiae per annos circiter viginti operam navavit, ibique leges Italis dedit, atque cum diſcipulis clarus habitus eſt, qui ferme teſte Laertio, trecenti Rempublicam praeclare adminiſtrabant, ut merito Ariſtocratia, hoc eſt Reſpublica optimatum videretur. Hinc, ut ſcite inquit eruditiſſimus Gravina, e Magna Grae-

Pythagoras ex Aegypto Samum redit, indeque in Italiam ſe recepit, & Crotonæ, magno Auditorũ cõcurſu, philoſophiam profeſſus eſt, legeſque Italis dedit.

(1) Clem. Alex. *ſtromat. l. II. & V.*
(2) Euſeb. *praepoſit. Evang. lib. IX.*

Graecia, ubi divinae ille locavit, ac humanae fundamenta ſapientiae, facta ſunt civilis doctrinae Juriſque divortia, legeſque ab ejus diſcipulis ad finitimos populos traductae fuerunt e Pythagorica ſchola: quorum celeberrimi ſunt duo, Carondas, quorum plerique Thuriis leges tuliſſe volunt, & Zaleucus, qui Locrorum regimen conſtituit.

Pythagorae dogmata inter ceteros amplexi ſunt Timaeus Locrenſis, Philolaus Crotoniata, Parmenides, & Zeno ambo Eleatae, Meliſſus Samius, & Archytas Tarentinus, qui omnes Phyſicae praecipuam dederunt operam, ad inſtitutionem uſque veteris Academiae, cujus princeps fuit Socrates: quo tempore animadvertentes Philoſophi in ſterilibus ſpeculationibus, tempus ſine piaculo conſumi non poſſe; exemplo Socratis, animum ad morum ſcientiam converterunt; illic enim Homeri teſtimonio: Pythagorae dogmata, qui fuerint amplexati.

.... *agitur pravumque probumque.* SOCRATES ATHENIENSIS.

Academia princeps fuit Socrates, patria Athenienſis, Pythiae teſtimonio

ſtimonio laudatus, quae Chaerophanti id oraculum ex tripode edidit: *Mortalium unus Socrates vere ſapit*. Et ſane, nam Moſaicarum quoque ſententiarum aurâ afflatum fuiſſe Socratem ſenſiſſe affirmant Ariſtobolus apud Euſebium (1), & Clemens Alexandrinus (2). Res abiret in immenſum, ſi ſingula perſequerer; praecipua dumtaxat delibabo, unde documentum de reliquis ſumi poſſit. Univerſitatem rerum creatam a Deo, & conſervatam cum animo conſideraret ipſe, & Plato, & Pythagoras, Dei vocem audire ſibi videbantur: ut dixiſſe illos tradunt idem Ariſtobolus apud Euſebium (3), & Clemens Alexandrinus (4: quippe legerant apud Moſen, verbo Deum res condidiſſe: Dixitque Deus, Fiat lux, & facta eſt lux. Et tamen, quis crederet? ſe nihil ſcire profitebatur. Unde inductio, & collatio ſimilium erat argu-

Quae de rerum univerſitate, Socrates, Plato, & Pytagoras credi-derunt?

Inductio, & collatio ſimilium, argumẽtationis telum, quo Socrates ſe ab adverſariis velle ſcire oſtentabat.

(1) Euſebius *praepoſit. Evangel. lib.XIII.*
(2) Clemens Alex. *ſtromat.V.*
(3) Ariſtobolus apud Euſebium *praepoſit Evang. lib.XIII.*
(4) Clemens Alex. *ibid.*

gumentationis telum, quo Socrates utebatur; propterea quod nihil ipſe ad probandum adferre volebat, & ab adverſariis velle ſcire admirabili illa ſua ironiâ oſtentabat.

Praecipui, qui operam Socrati dediderunt.

Operam Socrati plurimi dedere, ſed inter ceteros omnes eminebant Xenophon, Plato, & Euclides, cujus, teſte Aulo Gellio (1): *Tantus erat, ad audiendum Socratem ardor, ut quia decreto*, inquit, *ſuo Athenienſes caverant, ut qui Megarenſis Civis eſſet, ſi intuliſſet Athenas pedem, prehenſus eſſet, ut ea res ei homini capitalis eſſet: Tanto Athenienſes, inquit philoſophus Taurus, odio flagrabant finitimorum hominum Megarenſium. Tum Euclides, qui in diem Megaris erat, quique etiam ante id decretum & eſſe Athenis, & audire Socratem conſueverat; poſtquam id decretum ſanxerunt, ſub noctem, priuſquam adveſperaſceret, tunica longa muliebri indutus, & pallio verſicolore amictus, & caput, & ora velatus, c do-*

Euclidis ardor, ac labor, ut Socratis colloquiorum, ſermonumque ejus fieret particeps.

(1) Aulus Gellius *lib. 4. noct. Attic. cap. X.*

e domo ſua Megaris Athenas ad Socratem commeabat: ut vel noctis aliquo tempore conſiliorum, ſermonumque ejus fieret particeps. Ruſuſque ſub lucem millia paſſuum paulo amplius viginti, eadem veſte illa tectus redibat.

PLATO ATHENIENSIS.

Summo huic Philoſopho in Academia veluti jure ſucceſſit ejus diſcipulus Plato, ſublimis Philoſophorum apex, & columen. Aegyptios Hierophantes adiit Plato, & illic ex columnis Mercurii, ejus ſcilicet, a quo Huetius vir ſane dignitate, & literis praeclarus, manaſſe oſtendit univerſam propemodum Ethnicorum Theologiam, Philoſophiam, Aſtronomiam, Geometriam, Muſicam, Rhythmicam, Metricam, tum & ſymbolicam Philoſophiam, ac artes denique ceteras liberales; quin vero & rudes populos, rerum divinarum, ſacrarumque ignaros ad ſummi Numinis cultum traductos; philoſophiam exculpſit, itidem, ut Pythagoras, quemadmodum teſtatur Jamblicus; hinc tanta eſt Platonicae doctrinae cum Moſaica conſentio,

Platonicae doctrinae cum Moſaica conſentio.

ſentio, ut alterius ab altera propagationem oſtendat. Nec aliam ob cauſſam priſcis chriſtianis Platonis dogmata placuerunt, adeout Platonici haberentur, frequentioremque Platonicorum operum lectionem Julianus ipſis objiciat, quam quod recoctus ipſis, & perſonatus Moſes videretur eſſe Plato, vel, ut inquit Numenius, Moſes atticiſſans. Hinc non temere Moſis libros Platonem diligenter excuſſiſſe, ſatis deducit idem vir ſeculo noſtro eximius Daniel Huetius (1). Hinc & per plurima ſecula, & ante & poſt Chriſti adventum doctrina Platonis primas ſemper obtinuit. Quippe ei antiquiores Eccleſiae Patres, Juſtinus, Clemens Alexandrinus, Origenes, S.Baſilius, S.Gregorius Nazianzenus, aliique uſque ad octavum Eccleſiae ſeculum ſtudium, & vigilias ſuas conſecrarunt. Eandem inter Latinos Patres diligentiſſime excoluit S. Auguſtinus, qui cum eam multis, uti par erat, partibus illuſtraſſet, ad refel-

Platonis doctrina ad octavum uſque ſeculum, ab antiquioribus Eccleſiae Patribus exculta.

(X) lendos

(1) Huetius *demonſtrat. Evangel. propoſit. IV. §. IV.*

lendos Ethnicorum errores, aſſerendamque Religionis Chriſtianae veritatem feliciter adhibuit. Quippe, cum idem Auguſtinus [1] Platonis doctrinam, ejuſque ſectam ſapientiae opibus inter ceteras ditatam maxime noſcitaret, nihil mirum videri debet, ſi eas opes a Platonicis tanquam ab injuſtis poſſeſſoribus in uſum Chriſtianorum vindicandas doceat: *Philoſophi*, inquit, *ſi quae forte vera, & fidei noſtrae accommodata dixerunt, maxime Platonici non ſolum formidanda non ſunt, ſed ab eis etiam tamquam ab injuſtis poſſeſſoribus in uſum noſtrum vendicanda. Sicut enim Aegyptii non ſolum idola habebant, & onera gravia, quae Populus Iſraël deteſtaretur, & fugeret, ſed etiam vaſa, atque ornamenta de auro, & argento, & veſtem, quae ille Populus exiens de Aegypto, ſibi potius, tamquam ad uſum meliorem clanculo vindicavit, non authoritate propria, ſed praecepto Dei ipſis Aegyptiis*

Sapientiae opes ab injuſtis poſſeſſoribus vindicandae.

(1) S.Auguſtinus *lib.II. de doctr. Chriſtian. n.LX. alias cap.XXXIX.*

ptiis neſcienter commodantibus ea, quibus non bene utebantur: ſic doctrinae omnes Gentilium, non ſolum ſimulata, & ſuperſtitioſa figmenta, graveſque ſarcinas ſupervacanei laboris habent, quae unuſquiſque noſtrum Duce Chriſto, de ſocietate Gentilium exiens, debet abominari, atque devitare, ſed etiam liberales diſciplinas uſui veritatis aptiores, & quaedam morum praecepta utiliſſima continent, deque ipſo uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tamquam aurum, & argentum, quod non ipſi inſtituerunt, ſed de quibuſdam quaſi metallis divinae providentiae, quae ubique infuſa eſt, eruerunt, & quo perverſe, atque injurioſe ad obſequia doemonum abutuntur, cum ab eorum miſera ſocietate ſeſe animo ſeparat, debet ab eis auferre Chriſtus ad uſum juſtum praedicandi Evangelium, veſtem quoque illorum, ideſt hominum quidem inſtituta, ſed tamen accommodata humanae ſocietati, qua in hac vita carere non poſſumus, accipere, atque habere licue-

vit in uſum convertenda Chriſtianum.

Initio noni ſeculi cum Platonis philoſophia exaruerunt ſcietiae pene omnes.

Sed initio noni ſeculi cum Platonis philoſophia exaruerunt nedum diſciplinae liberales, quibus ingenuae continentur, ſed illius praeclariſſima, atque aliorum ejuſdem cenſus graviorum Auctorum opera, Barbarorum alluvione peſſum ire viſa ſunt, leviaque innataſſe; atque tanta hinc irrepſit rerum omnium, morumque confuſio, atque craſſa literarum omnium ignorantia, ſive bonarum artium jejunitas, ut qui philoſophiae operam navaret, vulgo Magus putaretur; hinc Genebrardo (1) infelix hoc dicitur ſeculum, utpote adeo exhauſtum hominibus doctrinâ, & ingenio claris, ut vix ullus fuerit, qui eas excoleret, & qui excolentibus honorem haberet, plane nullus. Interea vero tantus erat hujus, & ſequentium ſeculorum populis Religionis Chriſtianae ardor, ut Epiſcopos, Clericoſque venerarentur, & Romani Pontificis man-

Nono ac decimo ſeculo, qui philoſophiae operam navaſſet, vulgo Magus putabatur.

(1) Genebrardus *Chron. lib.IV.*

mandatis ſere omnes ultro ſe ſubmitterent, eorumque pietatis haut deſunt teſtimonia.

Sed quid ſingula conſector; & colligo, cum ſatis id hiſtoriae teſtentur? lineam noſtram ſequamur. Poſt mortem Platonis, ceteri Socratis ſucceſſores in Academia, timidam illam philoſophandi methodum abjecêre, & in Dogmaticorum partes translati, triplicem conſtituerunt ſectam, Peripateticorum, Stoicorum, & Epicureorum.

ARISTOTELES STAGYRITA.

Peripateticorum princeps fuit Ariſtoteles Stagyrita praeceptor Alexandri, ſed ingratus diſcipulus optimi illius Platonis. In hunc Philoſophum multi ex ejus ſectatoribus effutierunt, collatam fuiſſe eandem fere Philoſophiam, quam omnipotens Deus ſtatim a Mundo creato numeris omnibus abſolutam cum ceteris ſcientiis infudit noſtro primo Parenti Adamo; unde nec liberales diſciplinas, nec Sacram Theologiam ſine illius philoſophiae pulvere imbibi poſſe autumantes, maledictis proſcindere non ſunt veriti eos, qui ab Ari-

Theologiam ſine Ariſtoteleae philoſophiae pulvere imbibi haut poſſe autumarunt plerique.

ſtotelis philoſophia diſcedunt, tamquam ſi egreſſi fuerint inſtituta Majorum:

Haut equidem credo, quod ſit divinitus illi
Ingenium, aut rerum fato prudentia major?

Cum tamen, ſi adhibenda ſit fides Lactantio (1), cujus huc ſunt transferenda verba: *Cum ſapere*, inquit, *ideſt veritatem quaerere omnibus ſit innatum, ſapientiam ſibi adimunt, qui ſine ullo judicio inventa majorum probant, & ab illis pecudum more ducuntur. Sed hoc eos fallit, quod majorum nomine poſito, non putant fieri poſſe, ut aut ipſi plus ſapiant, quia minores vocantur, aut illi deſipuerint, quia majores nominantur*. Quamobrem totis viribus in id incumbendum, ut ab omni opinione, quam citra juſtam rationem hauſimus, mens, expurgetur. *Nec particularis ſecta eſt eligenda*, ut ait Clemens Alexandrinus (2), *ſed*

Mens expurgetur oportet ab omni opinione, quã citra juſtam rationem hauſit.

(1) Lactantius *lib.II. Divin. Inſtit. cap.VIII.*
(2) Clemens Alexandr. *I. ſtromat.*

ſed quicquid omnes dixerunt Stoici, Platonici, Epicurei, Ariſtotelei, hoc totum ſelectum dico Philoſophiam. Et Melchior Canus (1) ſoliditate judicii, ac eruditione nulli in Eccleſia Romana ſecundus, docens quo auctore philoſopho utendum ſit: *Non more vulgi*, inquit, *doctrinam Stoicam, aut Platonicam, aut Ariſtoteleam Philoſophiam appellamus, ſed ſtudium ſapientiae*, &c. Et quoniam Chriſtus eſt ſapientia non quidem unius ſectariorum, ſed Dei: quicquid ſapienter alii dixêre, extorquendum eſt ab iis, ut noſtrum.

ZENO CITTICUS.

Stoicorum dux fuit Zeno Citticus, qui Athenis in Stoa, ſeu porticu Poecile ſeverioris philoſophiae dogmata, magna cum nominis celebritate tradebat. Hic, ut teſtatur Cicero (2), nihil bonum, niſi quod honeſtum eſt, nihilque item malum, niſi turpe, & vitium eſſe, ac propterea felicitatem in virtute ſola conſiſtere inquit. Tanto in honore apud

 Athe-

(1) Melchior Canus *lib. IX. de locis Theologicis.*
(2) Cicero *I. & II. Academicor. I. & II. de finib. & I. de legibus.*

Athenienſes eſt habitus, ut apud eum & claves Urbis deponerent, & ornarent aureâ coronâ, & ſtatuâ aereâ. Cum ex ſchola, ut fertur, abiret lapidem offendens digitum perfregit, manu vero terram feriens, illud uſurpavit ex Niobe: *Venio, quid me vocas?*

Epicurus Atheniensis.

Epicurei ita vocati ſunt ab Epicuro, Neoclis, & Chaereſtrates filio, patria quidem Athenienſi, pago vero Chagettico ex Philaidarum familia, hujus ſectae patrono, qui lectis Democriti libris, in hortis, ubi ſuos agebat conventus, illius philoſophica placita explicabat. Epicuri philoſophiam elegantiſſimis carminibus, ſed omni Religione vacuis, ſex libris complexus eſt Lucretius Carus; eamque circa initium ſeculi ſuperioris maſculâ eruditione illuſtravit, ac multis in locis, uti par erat, ita emendavit Petrus Gaſſendus Presbyter, Praepoſitus Eccleſiae Dinienſis in Gallo-Provincia, & Regius in Academia Pariſienſi Matheſeos Profeſſor, ut nunc:

Petrus Gaſſendus Epicuri philoſophi illuſtrator, atque emendator.

Prae-

Praebeat ambroſios ſuccos, oblita nocendi.

Vulgus hominum, immo & Peripatetici Epicurum infamant, utpote qui beatitudinem in gratiſſimo voluptatis ſenſu, & doloris vacuitate repoſitam eſſe dixerit; ſicque Epicuri famam tam foeda labe aſperſam; ad poſteros tranſmiſerunt, ut jam ablui, & expurgari vix poſſit; quamquam & olim, & noſtris etiam temporibus ipſum ab hac infamia vindicare ſunt conati, ut Torquatus (1) apud Tullium; Seneca (2); mox allatus Petrus Gaſſendus (3) in decimum Laërtii librum, & alibi; Eraſmus (4) in colloquio, quod Epicurus inſcribitur. Quippe hi omnes Epicurum bene vixiſſe & recta praeceptione, nec aliam voluptatem, quam quae ex virtutis actibus ducitur, animo conceptam habuiſſe, argumentis haut contemnendis perſua-

Epicuri famam tam foeda labe aſperſerant nonulli, ut vix elui poſſit.

(1) Torquatus apud Tullium *lib.I. de fin. bonor. & malor.*
(2) Seneca *lib.I. de vita beata cap.XIII.*
(3) Gaſſendus in X. *Laërtii. librum*.
(4) Eraſmus in *colloquio* quod inſcribitur *Epicurus*.

ſuadere conantur. Sed hoc non tanti noſtrâ, qui nec Epicuri heredes, nec ſectatores ſumus, ſed ſolius, ut ſperamus, veritatis amantes.

ARCESILAS. Interea vero Socratis methodus ab Arceſila Polemonis auditore, acerrimo ingenio, ſummaque eloquentia praedito, philoſophiam optime conſtitutam perturbante, Socratis opinioni id unum addente, ut non modo nihil ſciri affirmaret, ſed ne poſſe quidem rem ullam ſciri contenderet, contra Platonem, Ariſtotelem, & Zenonem, revocata fuerat. Inde Arceſilam ſubſecuti ſunt

CARNEADES. Carneades, qui Romae magno auditorum concurſu novorum Academicorum doctrinam explicuit; habuitque diſcipulos inter ceteros Chlitomachum, Philonem, Antiochum, a quibus eruditus eſt Cicero, qui & ipſe Academicus fuit, ac Platonicae Methodi ſtrenuus propugnator.

Subſequentibus quippe temporibus, ut tetigimus ſupra, uſque ad octavum circiter ſeculum poſt Chriſti adventum, maxime viguit Platonis doctrina, quam utpote hau-

ſtam

ſtam ex Triſmegiſti columnis, & conformiorem moribus, & inſtitutis Chriſtianae fidei, impenſe excoluerunt & Graeci, & Latini Eccleſiae Patres, inter quos praecipue enituit Auguſtinus, qui ſtudium, & vigilias ſuas Platonicae doctrinae ſacravit, eâque utiliter uſus eſt ad intelligentiam variarum virtutum orthodoxarum, eamque ad refellendos Ethnicorum errores, aſſerendamque Chriſtianae Religionis veritatem adeo feliciter adhibuit, ut merito ſublimis Theologorum apex, & columen ſit, & habeatur.

Platonis doctrina utpote conformior Chriſtianae fidei, ab Eccleſiae Patrib. maxime exculta eſt.

Sed initio noni ſeculi, Arabes, qui antea, duce Mahomete, vaſtiſſimas Orbis Regiones, veluti Aegyptiis quibuſdam flagellis, ferro, flammiſque ſubegerant; quique tum late in Africa, & Hiſpania dominabantur, Ariſtotelis doctrinam, jamdiu ſopitam e tenebrarum latebris in lucem retraxerunt, atque publica gymnaſia inſtituerunt, ubi per quadringentos, & amplius annos interpretati ſunt, nedum ipſius Ariſtotelis libros Arabice redditos, ſed

Ariſtotelis doctrina, quae diu ſiluerat, ab Arabibus in lucem revocata.

ut

ut Delrius (1) teſtatur, Salmanciae, & Toleti in Hiſpania, & in Italia ad lacum Nurſinum, & in Spelaeo Viſignano praeſtigiatrices, ac magicas artes edocuerunt.

Ex Africa igitur in Europam; & ex Hiſpania in Italiam, indeque in Galliam decimo tertio poſt Chriſtum natum potiſſimum ſeculo cum ſermonis barbarie, tranſmigravit Ariſtotelea Philoſophia, eâdemet, quâ ab Arabibus recepta fuerat methodo, ſubtili ſcilicet, & contentioſâ, ut diſputatrix, & contentioſa Philoſophia jure diceretur; quaeque quoniam in Scholis per plura ſecula ſit uſurpata, variam, licet diverſis temporibus, fortunam experta ſit, de qua accurate Franciſcus Patritius ſcripſit, & praecipuus extat Johannis Launoii libellus, Scholaſtica appellata eſt, in qua vix ſane, aut ne vix quidem dixeris, res ne, an verba ſint obſcuriora.

Ariſtotelea philoſophia cur ſcholaſtica appellata?

Sed inter novos Peripateticos, tres ſunt celebriores ſectae in Academia

(1) Delrius *diſquiſit. Magic. lib. II. quaeſt. I.*

demia Pariſienſi ſubortae, Thomiſtarum, Scotiſtarum, & Okamiſtarum, ſive Nominalium, indeque Suariſtarum, Bacconiſtarum, Realiſtarum, Formaliſtarum, aliorumque, qui omnes, quamquam inter ſe ſecti ſint, unum tamen Ariſtotelem ducem ſectari gloriantur!

Thomiſtarum caput fuit Sanctus Thomas Aquinas, Neapolitanus, qui eadem arma, ſeu eadem Ariſtoteleae Philoſophiae tela, quibus adverſarii, Chriſtianam Religionem conflictare auſi ſunt, in eoſdem proſternendos feliciter retorſit, non ſecus, ac Rex Propheta Goliam profligavit ejuſdem Gigantis gladio. Hic eo admirabili modo Rem Theologicam tractavit circa XIII. ſeculi medium, ut Doctor Angelicus jure diceretur, & ab ipſius Chriſti ore poſtulari meruerit, quam ſuorum laborum mercedem expoſceret. S. THOMAS AQUINAS.

Scotiſtarum anteſignanus fuit Johannes Duns Scotus, Ordinis Fratrum Minorum, qui ob ſummum ingenii acumen ſubtiliſſimi Doctoris nomen Pariſiis conſecutus eſt. JOHANNES DUNS SCOTUS.

Gulielmus Okamus.

Okamiſtae, ſive Nominales praeceptorem habuere Guillelmum Okamum natione Anglum, Minoritam, & ejuſdem Scoti diſcipulum, qui in Academia Pariſienſi floruit circa initium ſeculi decimi quarti, eo nempe tempore, quo Johannes XXII. Pontifex Romanus, ut modum imponeret inutilibus Theologorum illius temporis ſubtilitatibus, ut alibi diximus, ita ſcripſit Lectoribus Academiae Pariſienſis: *Quidam etiam Theologi poſtpoſitis, vel neglectis neceſſariis, utilibus, & aedificativis doctrinis, curioſis, inutilibus, & ſupervacuis Philoſophiae quaeſtionibus, & ſubtilitatibus ſe immiſcent, ex quibus ipſius ſtudii diſciplina diſſolvitur, luminis ejus ſplendor offunditur*, &c.

Epiſtola Johannis XXII. ad coërcendā ſui temporis Theologorum licentiam in Theologicis quaeſtionibus.

Poſt renatas demum in Orbe literas, viri non pauci ingenio praecellentes, variis in locis vetuſtum morem jurandi in Ariſtotelis verba deſerere coeperunt, & ab ejus placitis aliquando diſcedere, neque illicitum, neque inutile fore pluribus oſtenderunt argumentis. Sed inter

pri-

primos merito recenſetur Nicolaus Cuſanus, qui edito libro de docta ignorantia, aliiſque praeclaris opuſculis, oſtendit ſe plurimum ceteris ſapientià valere; enimvero vir fuit, ut inquit Trithemius in divinis Scripturis eruditiſſimus, & Theologorum ſuo tempore facile princeps, atque in ſecularibus literis egregie doctus: Philoſophus, Rhetor, & Mathematicus celeberrimus, ingenio ſublimis, & eloquio diſertus, trium linguarum, Hebraicae, Graecae, & Latinae peritus, vita & converſatione integerrimus; quare a Nicolao V. literarum, & Literatorum amantiſſimo, in Sacrum Apoſtolici Senatûs Collegium, omnium laetitiâ, & congratulatione cooptatus eſt. NICOLAUS CUSANUS.

Et Nicolaus Copernicus Turunienſis Boruſſus, Canonicus Varmienſis, qui Ariſtarchi Samii Paradoxa, aliorumque veterum Philoſophorum placita dudum abſoleta, in lucem retraxit, ac libris ſex de revolutionibus Orbium Coeleſtium, Ptolomaicas Hypotheſes abſurdas eſſe, & axiomatis Mathematicis adverſas NICOLAUS COPERNICUS.

verſas docuit. Sed hinc ingenium hominum per varios eruditionis tractus, tandem ad portum doctrinarum, nempe ad vetuſtiorem, & ſaniorem philoſophiam longo curſu adpulſum eſt per reliquos praeſtantiſſimos doctrinâ viros; cum enim eruperit ſe ex Britannia Verulamius, ac inductione ſuâ oſtenderit, experimentalibus inſtrumentis, naturae penetralia, interioreſque operationes introſpiciendas eſſe, prodidit e Florentia Galilaeus, qui praecipue Phyſicam Geometriae jugavit, & vaſta Mundi corpora gubernari legibus motûs, & principiis ſtaticis, docuit; ex Anglia Boylaeus, ex Belgia Van-Halmontius, ex Gallia Gaſſendus, & Carteſius, qui phyſica arcana rationibus quoque Mathematicis examinare conati ſunt, atque Archimaedeâ doctrinâ reſtitutâ, & auctâ, Circino proportionali, Tubo optico, Machinâ pneumaticâ, aliiſque id genus inſtrumentis quamplurimis, noviſque obſervationibus, naturae januam, uberiori veluti foenore poſteris aperuiſſe viſi ſunt; enimvero ſicuti ager

GALILAEUS.

fit,

fit, intermiſsâ culturâ, ignéque admoto, feracior, ita philoſophia, quae Barbarorum incendiis jamdiu exaruerat, ex novâ praeſtantium ingenio virorum induſtriâ, ſegetem protulit laetiorem. Hinc quanto clarius, & cèrtius plurima phoenomenorum obſtruſiſſimorum fuerint explicata, ipsâ quotidianâ experientiâ docemur. Hinc optima philoſophandi methodus. Hincque plurium ſtellarum detectio; in Lunae ſphaera maculae, & umbrae exploratae; vis magnetica; aëris preſſio, & elaterium; ſanguinis circumlatio, & coagulum. Inſectorum ex ovis generatio, aliaque id genus ſexcenta:

. . . . . . *quae longa vetuſtas*
Occulit arcanis oracula merſa tenebris.

Cum itaque, uti diximus, prodierit e Florentia Galilaeus, circa initium ſeculi ſuperioris, egregius, inquam, alioquin ille Magni Etruriae Ducis Mathematicus, qui prae termiſſa Scholarum methodo, novas tentare vias eſt enixus; enimvero ope Tubi optici, cujus fuerat ad- inventor,

Tubi optici Galilaeus inventor, necnon & ſtellarum, quas Medicaeas appellavit.

inventor, immenſas Aëtheris regiones pervagatus, abſque oculorum perſtrictione ſplendidam Solis lucem intuitus eſt, Lunae ſphaeram penetravit, maculaſque in hac, & umbras exploravit, & incognitas adhuc ſtellas, quas Madicaeas a Principum ſuorum cognomine, denominavit; cum prae ceteris voluminibus, Dialogum de Mundi ſyſtemate condidiſſet, in quo ſententiam ſuam, quamquam non novam, de Terrae circa Coeli orbes nullo agitatos motu, converſione aperuit, a Quaeſitoribus Fidei Romam evocatus, ſeptuagenarius palinodiam putus, ſeptuagenarius palinodiam pu-blice canere juſſus eſt, ſedente Urbano VIII. Romano Pontifice. Quae opinio de motu Telluris circa Solem, cum paradoxica jam viſa fuerit Ovieno, lepide inquit ad Guillelmum Gilbertum:

Galilaeus ejuravit, & palinodiam cecinit pro exuſcitata hypoteſi de motu Telluris circa Solem.

Stare negas Terram: nobis miracula narras;
Haec cum ſcribebas, in rate forſan eras.

Navigantibus enim littora moveri, & loca remotiora adcedere, aut recedere

cedere videntur, ut apud Virgilium, ubi Aeneas externam oculorum ſpeciem ſecutus, inquit ad ſuos:

Provehimur portu, terraeque,
Urbeſque recedunt.

Sed hiſce Scripturae ſanctae locis immobilitas Telluris, ac Solis mobilitas probari ſolent: *Sol egreſſus eſt ſuper terram* (1); *Ortuſque eſt ei ſtatim Sol* (2): *Generatio praeterit, & generatio advenit; Terra autem in aeternum ſtat. Oritur Sol & occidit, & ad locum ſuum revertitur, ibique renaſcens gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem* (3). Ad imperium autem Joſue praecipientis, ne Sol, & Luna moverentur: *Stetit Sol in medio Coeli, & non feſtinavit occumbere ſpatio unius diei* (4). Alia loca, ut inquit, omnigerae literaturae vir Ludovicus Muratorius (5), praetermit-

Immobilitas Telluris, & Solis mobilitas probatur Sac. Scripturae teſtimoniis.

(1) Geneſis *XIX.*
(2) Ibidem *cap.XXXII.*
(3) Eccleſiaſtes *cap.I.*
(4) Joſue X. *XII.* XIII.
(5) Ludov. Murat. *de ingenior. moderat. cap.XXII.*

to jam nota, & uſu doctorum hominum trita, quibus Terrae quies, & motus Solis aperte memorari videntur in Sacris Codicibus. Ceterum nec deſunt clariora pro Solis mobilitate ſacrorum Librorum documenta, nec phyſicae, & mathematicae rationes. In hanc rem praeter Keplerum, & alios conſulendi ſunt Ricciolius, & Alexander Taſſonius.

Artium documēta cedere fidei, ſacriſque literis debent.

Illud vero hic meminiſſe oportet, quod ſemper Ratio, ſemper Philoſophia, aliorumque Artium documenta cedere Fidei, ſacriſque Literis debent, aliquid evidenter tradentibus; non autem ſacrae Literae, ac Theologia aliquid evidenter narrantes ſubmittendae Rationi, & Philoſophiae, quamquam iſtae evidentiam jactent quammaximam; quod ſane ab ipſamet exigitur ratione, cum & ſacris Literis, & Fidei, ac divinae Revelationi perpetuo, & neceſſario conjuncta ſit veritas, ſecus vero philoſophiae, & humanae rationi, cum quibus ſaepe error inhabitat. Quare in Lateranenſi Concilio

lio ſub Leone X. (1) graviſſime profecto, ac ſanctiſſime anathematis gladio percuſſi fuerunt quidam Ariſtotelei, inter quos fuiſſe fertur Petrus Pomponatius, quod ſecundum philoſophicam doctrinam mortales eſſe hominum animos dicerent, licet ſecundum Chriſtianam Fidem immortales eſſe affirmarent. Rationem damnationis hiſce verbis concluſere Patres: *Cum verum vero minime contradicat, omnem aſſertionem illuminatae Fidei contrariam, omnino falſam definimus*. Hinc relatus vir undequaque doctiſſimus Ludovicus Muratorius (2): *Nefas ingeniis noſtris eſſe*, inquit, *in cunctis artibus, ſive diſciplinis, aliter ſentire, quam Veritatis oracula clamant*; unde Eccleſiae Paſtoribus jus eſt a Deo datum hîc quoque coërcendi temerarias hominum mentes, cum per eorum ſententias aliqua ex parte laeditur Fidei doctrina, aut ſacroſanctae Literae erroris, ſive menda-

Jus eſt Eccleſiae Paſtoribus coërcẽdi ingeniorũ licentiam.

(Y) 3 cii-

(1) Concil. Later. *ſeſſ. VIII.*
(2) Ludovicus Muratorius *de ingenior. moderat. cap. XXI.*

cii ſuſpicione aſperguntur.

Sed Galilaei veſtigiis inhaerentes quamplurimi ejuſdem censûs Philoſophi veluti relatus Gaſſendus, Carteſius, Boylaeus, Harvaeus, Malpighius, aliique, ut inquit Purchotius (1), mechanicam philoſophiam a Democrito, & Epicuro quondam excultam inſtaurarunt, multiſque in locis, prout neceſſarium viſum fuerat, reformarunt. Hinc ex hiſce, duae potiſſimum exortae ſunt recentiorum Philoſophorum Sectae, ſcilicet Gaſſendiſtarum, & Carteſianorum.

Petrus Gassendus.

Gaſſendiſtae praeceptore glorientur memorato Petro Gaſſendo, quem Orbis Terrarum cantat, nec injuriâ; vixit enim quantus ei vitae curſus fuit in virtute totus; & editis exercitationibus paradoxicis octo adverſus Ariſtoteleos; libris octo de vita Epicuri; inſtitutione Aſtronomica; aliiſque multiplicis literaturae voluminibus, ita clarus obiit ut vivat adhuc; unde ſub ejus effigiem haec carmina depinxit Poëta Anonymus:

HIC

(1) Purchotius in *praef. Inſtit. philoſoph.*

HIC EST ILLE, DEDIT CUI SE NATURA VIDENDUM,
ET SOPHIA AETERNAS CUI RESERAVIT OPES:
INVIDA NON TOTAM RAPUISTIS SIDERA. VULTUM
NANTOLIUS. MENTEM PAGINA DOCTA REFERT.

Gaſſendum, prae ceteris ſectati ſunt Emmanuel Maignanus Ordinis Minimorum, Caſimirus Capuccinus, Sebaſtianus Baſſonius, Magnenus, Iſaacus Cardoſus. Principia corporum faciunt puncta phyſica, hoc eſt partes extenſas, & inſectiles: quod utique magna Peripateticorum pars admittunt, teſte Du-Hamelio, tametſi τῶν ἀτόμων Grajam nomenclaturam, ut perniciosam fugiant.

Carteſiani ſecuntur Renatum Deſcartes Hagae Turonum in Gallia natum, decimo ſexto declinante ſeculo. A prima juventute Flexiae ſtudiis deditus ſub PP.Societatis Jeſu diſciplina, in Philoſophia, & Mathematicis, ſtupendos fecit progreſſus: arma dein more nobilium in RENATUS DESCARTES.

 Ger-

Germania, & Hungaria feliciter circumtulit; ſed Philoſophiâ ſeceſſum poſcente, Egmontium in Hollandiam conceſſit; ibique, vir acerrimi ingenii, & praeceptis, & exemplo, mentis adſenſum cohibendum in Phyſicis, & nonniſi illuceſcenti veritati praebendum eſſe docuit, convectâ materiâ ex atomorum, alîusve veteris philoſophiae ruinis, ut ex Huetio (1) colligitur, per hyemem in Hypocauſto, ita coepit philoſophari, ut forte nemo antea fuerit auſus, utpote cui forſan:

. . . . arte benignâ
Et meliore luto finxit praecordia Titan.

Eruditorum cenſura de Carthesii philoſophia.

Totam, itaque philoſophiam ſuam, aequis rerum aeſtimatoribus videtur deſumpſiſſe Carteſius ex Democrito, Epicuro, & Leucippo, qui omnia ex corpuſculis angulo-ſis, levibus, & uncinatis, ſive hamatis concreta eſſe volebant; ut non temere ſcripſerit idem Huetius

(1) Huetius *cap. VIII. cenſur. philoſoph. Carteſ.*

tius (1): *Leucippus Eleates, Democritus, & Epicurus Carteſio praeluſerunt in Mundi hujus aſpectabilis explicandis cauſſis; nam praeterquam, quod individua corpuſcula, & inane admiſerunt, quae repudiavit Carteſius, cetera prope omnia conſentiunt*. Cum enim placuerit Carteſio Mundum indefinitum, individua corpuſcula admittere non debuit. Ceterum cum corporis naturam in ſola trina dimenſione poſitam eſſe diſſerit, nec inane, quod naturaliter Democritici, & ſupernaturaliter Ariſtotelei adſtruunt, aſſeruit. Sed hanc Carteſii de vacuo opinionem irridens Martialis Anglus, ſic inquit in Marcum:

Carteſius; cur indivdua corpuſcula & inane nõ admiſerit?

Eſſe in Natura vacuum, cur
Marce negaſti?
Cui tamen ingenii tam ſit inane caput.

Plurima quoque in metaphyſicis hauſit, tum ex Antoniana Margarita Gomeſii Pereyrae Hiſpani, qui centum

(1) Huetius *ibidem.*

tum circiter annis ante ipſum floruit; tum ex libro, quem de immenſo, & innumerabilibus ſcripſerat maleferiatus ille philoſophus Jordanus Bru−nus Nolanus. Quin & τὸ *cogito: ergo ſum*, quod ſuae doctrinae praecipuum fuit fundamentum, ex Divo Auguſtino (1) deſumtum inquit Merſennus, ex Cryſippo Daniel Huetius (2); & ex Plauti Amphytruone Johannes Baptiſta Vicus (3). Omnia vero quae ex aliis philoſophis ſumpſit Carteſius, adeo mathematicis rationibus jugavit, ac optima ſane methodo illuſtravit, ut prorſus nova & ex proprio penu deſumta videantur.

Cogito: ergo ſum, unde Cartoſius deſumpſerit?

Sed tandem, cum poſt ingentes conſumtos ad philoſophandum labores, in Sveciam vocatus eſſet a Chriſtina Regina ſapientiſſima, Holmiae occubuit, nondum agens quinquageſimum quartum annum

Car-

(1) S. Auguſtinus *lib. II. de Civit. Dei cap. XXVI.* & *lib. II. cap. III. de lib. arbitrio*, & *lib. X. de Trinitate*.

(2) Huet. in *cenſ. philoſoph. Carteſ. cap. I.*

(3) Vicus *de antiq. Ital. ſapient.*

Carteſius, ad cujus effigiem hoc Thetraſticon compoſuit Anonymus quidam:

TALIS ERAT VULTU NATURAE FILIUS: UNUS
QUI MENTI IN MATRIS VISCERA PANDIT ITER.
ASSIGNANSQUE SUIS QUAEVIS MIRACULA CAUSSIS,
MIRACULUM RELIQUUM SOLUS IN ORBE FUIT.

Et ſatis ſuperque de philoſophia, & philoſophorum ſectis, ex quibus ſi non hauſimus lucem, ſaltem tenebras excutiamus cognitione ignorantiae noſtrae, quam non aliunde eruere licebit, niſi e ſacris Literis, ubi Deus, omiſſis cauſſis rerum ſingularium, quarum cauſſarum cognitione minus indigemus, utpote quae ad ſalutarem Fidei, & morum veritatem non pertinent, vere utilia ad aeternam beatitudinem conſequendam tradidit. Hinc prae ceteris Ethnicorum philoſophantibus, philoſophatus eſſe perhibetur Socrates, quod ſepoſitis iis quae ad inanem potius hominum cu-

Ignorantia noſtra a ſacris literis eruenda.

curioſitatem paſcendam erga Mundi elementa, & corpora, quam ad pacem procreandam animorum eſſent aptiora, ſtudium complexus eſt divinae humanaeque naturae, atque univerſitatis rerum, indeque artem extruxerit beatae, hoc eſt honeſtae, & ſummo Numini acceptae vitae; omniaque contraxerit ad uſum hominis, & regimen doctrinamque morum: ut juſtitiam, quae Civitatem ſervat incolumem, & ſingulis civibus tranquillitatem parit, Urbibus praeficeret, atque in mentium humanarum arce locaret, ut ex ipſius Philoſophi diſputationibus Platonicis in libris cuique aſſerere licuerit.

Socratis ſtudium.

Excuſſis hactenus pro viribus noſtris aequâ lance, cum veterum, tum recentiorum Philoſophorum ſectis, eorumque placitis, ne recoctam crambem obtrudamus de rebus praeclare, ac diſerte ab aliis exagitatis; Philoſophiae enim Hiſtoriam poſt Laërtium, & Plutarchum ſcripſerunt praeſtantiſſimi doctrinâ viri, inter quos numerantur Voſ-

ſius,

ſius, Hornius, & Thomaſinus, quibus nuper adceſſit eruditiſſimus Johannes Baptiſta Capaſſus. Ceterum & peculiaris philoſophiae hiſtoriam contexerunt, Platonicae Ficinus, Stoicae Lipſius, Epicureae Gaſſendus, & Scepticae Dominus la Motte-le-Vayer; concludere demum lubet cum Scaligero in carmine Epidorpidum.

Procul ab procul a Philoſopho
loquacitas ſit,
Schemataque rotans nenia, temporis: voratrix,
Schola, ſed ſchola ſit ſobria, ſed
forum forum ſit:
Nec deeſſe videbis, quibus arridet ineptis,
Oris ſtreperi murmure, ferreaque lingua
Bardi tumidas fundere dictionis
offas:
Quos ſcrupea tum gloria riſui
propinat.
Aſt ego miſeros deputo: ridere
nec auſim;
Stomachum potius faciant, ſi velim moveri.

Sed

IX. DE SACRA SCRIPTURA, ET DIVINA TRADITIONE.

Sed jam tempus aequum ad Divina demigrare a profanis : *Vani enim ſunt omnes homines* , ut increata Sapientia dicit (1) , *in quibus non ſubeſt ſcientia Dei*. Quippe cum homo ad imaginem Dei conditus ſit , manifeſtiſſimum in ſe gerit argumentum, quo illius ſcientiam habeat. Quare quod eſt apud Platonem in Alcibiade primo , initium omnis humanae ſapientiae his verbis contineri : *Noſce te ipſum*, eo verius eſt, quod nemo ſeipſum recte cognoſcere poſſit , quin ſui Creatoris ſcientiam habeat. Verum cum hujuſmodi ſcientia ex fontibus potiſſimum utriuſque Teſtamenti hauriatur, quod primus eſt veritatis Canon , & promtuarium , aſſiduam Sacrae Scripturae lectionem commendat Chriſtus Dominus dicens: *Scrutamini Scripturas*. Et Spiritus Sanctus (2) : *Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus, ac noctibus*. Hinc, ſa-

Initium humanae ſapientiae, ex Platone.

(1) Sapientia *cap.III.*
(2) Joſue *cap.II.*

ſacrarum Literarum inſcitiam Leo magnus, non tantum in Sacerdotibus, nec excuſatione dignam, nec venia, ſed in omnibus ferme fidelibus deteſtandam nimis eſſe inquit. Si igitur ignoratio Scripturarum, quae ſane ignoratio Chriſti eſt, in Sacerdotibus nec excuſatione digna, nec venia, & in fidelibus cunctis non ſemper excuſanda, quid in Epiſcopis, quorum praecipuum munus, ut inquit Tridentina Synodus (1), eſt Evangelii praedicatio, utpote *quos Spiritus Sanctus poſuit regere Eccleſiam Dei, quam acquiſivit ſanguine ſuo*?

Evangelii praedicatio praecipuum Epiſcoporũ munus.

Quare Chriſtus Dominus eos & lumen Mundi, & ſal Terrae nuncupaſſe legimus apud Matthaeum (2) nimirum, ut ait Sanctus Auguſtinus (3): *Ipſi ſunt per quos illuminandi, & condiendi quodammodo ſunt populi. Itaque ſi ſal infatuatum fuee-*

(1) Tridentina Synodus *ſeſſ. XXV. de reſormat. cap. I.*
(2) Matthaei *V.*
(3) S. Auguſtinus *lib. I. de ſerm. Domini in monte cap. X. & XI.*

fuerit, in quo ſalietur? ideſt ſi Praeſules Eccleſiae, per quos erudiendi ſunt, Fideles in errores labi contigerit, qui erunt homines, per quos ab illis error auferatur, cum eos elegerit Deus, per quos errorem auferat ceterorum? Epiſcoporum non obſcurum exemplar, eorumque munus Angelicis humeris formidandum, nobis ſuppeditat Paulus Apoſtolus (1), ubi non tantum vult *Epiſcopum ſine crimine eſſe . . . . Hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem*; ſed vult etiam *amplectatur eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos, qui contradicunt, redarguere*. Quomodo autem eos exhortetur in doctrina ſana, & redarguet, qui Chriſti ovili praeeſt, niſi & pietate, & ſacris fuerit Literis exornatus? Quare cum non in alium finem Magiſtri, & Duces dati ſint Epiſcopi populo

Non obſcurum Epiſcoporum exemplar ab Apoſtolo expreſſum.

Epiſcopi, unde vires ſibi parare debent, ut muneri, inſtitutoque ſuo reſpondeant?

(1) Paulus Apoſtolus *epiſt. ad Timoth. cap. III. & ad Titum cap. I.*

pulo Dei, niſi ut illum doctrinâ ſanâ imbuant, & veritate confirment, & ab erroribus arceant, ſacras Literas frequentius lectitare velim, ut recte ſuo fungantur munere; ſeque in aedificationem commiſſi ſibi Gregis, non in deſtructionem a Spiritu Sancto vocatos eſſe, cognoſcant.

Si falſas etiam inter Religiones, ſeu potius ſuperſtitiones, nulla ſecta eſt, quae non ſua quamquam falſa Dogmata in Codices relata a ſuis jubeat Sectatoribus lectitari: ad idem ſcilicet impellente ipsâ hominis naturâ, cui quamvis originariae labis vitio obfuſcatae, aliqua ſemper ſaltem confuſa adfulget ſummi Numinis, cultuſque illi debiti notio? Qui fieri poteſt, ut Chriſtianae, itidemque verae Religionis inconcuſſa, & ſancta Dogmata ſacris inſculpta Codicibus Chriſti fideles, ita hectae faciant, ut eorum lectionem prorſus negligant? Itaque nil antiquius fidelibus Chriſtianis eſse debet, quam ut Sacrorum Bibliorum lectioni, quam frequentiſſime

Nulla ſecta eſt quae nō ſua licet falſa Dogmata deſcripta habeat a ſuis legenda.

vacent, a quibus, juncta Eccleſiae traditione recte agendorum regula, Orthodoxae Fidei Dogmata, ac ſalus aeterna pendent.

Non omnibus fidelibus obtrudẽda Sac. Scripturae lectio.

Verumenimvero non omnibus fidelibus indiſcriminatim obtrudenda eſt ſacrorum Librorum lectio: quandoquidem plerique tum ob inſcitiam, tum maxime ob dominantes ſenſuum paſſiones, antidotum in venenum convertunt, & perverſe interpretantes, quae rectiſſime conſcripta ſunt in pernicioſiſſimos labuntur errores. Hinc factum eſt, ſicuti recte adnotat Sixtus Senenſis libro primo Bibliothecae Sacrae, ut librum Cantici Canticorum, una cum exordio libri Geneſeos, & initio ac fine Ezechielis, priſci Hebraei propter arcanos ſenſus tanta veneratione proſecuti ſint, ut noluerint legi niſi poſt triceſimum aetatis annum. Diverſa vero ratio eſt Eccleſiaſticorum majorum praeſertim Sacerdotum, atque minorum: qui cum aliis illuminandis deſtinati ſint in id vel maxime incumbere debent, ut eà polleant ſcientiâ, & facultate, quae

quae ſatis ſit ad rectam Sacrorum intelligentiam: eaque noctuque diuque rimari perſcrutarique debent adjuti tamen PP. ac Eccleſiae Catholicae interpretationibus; ne ſcilicet propriis ingeniis nitentes ſuorumque ſenſuum vanitate abducti, in errores praecipites ruant. Sed proh dolor! Sacerdotum pars maxima divinorum Librorum lectionem ita negligunt, ut eam deſpicatui habere videantur. O caecitatem horribilem! o imprudentiam flagitioſam! Quare continentibus apud Deum votis agendum eſt, ut hujus noſtrae inſipientiae tenebras in re maximi momenti, ſuae benignitatis luce diſcutiat. Leviter enim peccat, qui errando aliis ridendum ſe praebet; at lapſus in fide, quem parit ſcripturarum, Eccleſiaſticarumque Traditionum inſcitia, non hominum riſu, vel contemtu; ſed Dei irâ, ultioneque, non fluxo, & mortali, ſed aeterno, & immutabili judicio punitur. Oportet ergo ut in rem tam unice neceſſariam, in qua perſuaſio tutiſſima eſt; cum

Lapſus in fide aeterno, & immutabili judicio punitur.

(Z) 2 nuſquam

nuſquam tuta veritas ; niſi in ipſa veritate , totis viribus incumbamus ; aequove animo nos geramus ; nec tam longe provehamur ut cupiamus ſapere pluſquam oportet , ſed intellectum captivum dedamus in obſequium Religionis , ut inculcat Apoſtolus (1). Homines ad iter accinguntur in craſtinum ; aeſtate ligna reponunt in hyemem , hyeme glacies in aeſtatem : ſerunt arbores , quae alteri ſeculo proſint ; nec certi tamen habent quidquam , vel de ſeculo futuro , vel futura aeſtate , & hyeme , vel de die craſtino , praeter meram conjecturam , quam de praeteritis fecerunt . Quin vero ignorat Mercator , an , & ubi ſit India , ſoli tamen hominum dicto fidens :

Hominū ſolertia in humanis rebus agendis.

. . . . . . navem mercibus implet
Ad ſummum latus , & tabulâ diſtinguitur unda .

Cum igitur & caput , & fortunas omnes ſuas tot periculis objectent homines ſpe temporarii lucri , ſecuti hominis fidem , qui mendax

(1) Apoſtolus *II. Corinth.X.*

dax eſt; cur, ubi de perpetua, & certiſſima felicitate agitur, non aures vacuas commendent verbo Dei?

Scitum eſt illud Manilii Poëtae (1), qui ut hominum ſocordiam in quaerendo Deo ſuggillaret, haec lectu digniſſima ſubnectit carmina:

Ut veniant Gemmae totus tranſilitur Orbis.
Quaeremus lucrum navi, mortemque ſequemur.
In praedas? Pudeat tanto bona velle caduca.
Quid dabimus Coelo? Quantum eſt quo veneat omne?

Ut autem admoneat hominem ſui muneris ut Deum acquirat, ſubdit:

Impendendus homo eſt Deus eſſe ut poſſit in illo.

Verbum Dei triplex.

Verbum Dei triplex eſt; ſcriptum, traditum, & explicatum. Verbum Dei ſcriptum utriuſque teſtamenti paginis continetur; cujus univerſum argumentum eſt primi Parentis lapſus, ejuſque reparatio per Meſſiam; hinc nihil melius, ac utilius

(1) Manilius lib. IV.

lius ſuadendum fidelibus, qui ſint capaces, quam ut in divinis, tum veteris, tum novi Teſtamenti libris legendis, & meditandis aſſidue, ac diligenter verſentur; nam omnia in illis reperiuntur, quae a fidelibus accurate ſcienda ſunt, quaeque ſi quis legere, & animo imprimere ſtuduerit, nihil habebit amplius ad ſalutarem morum ſcientiam exoptandum.

Verbum itaque Dei ſcriptum tum in veteri, tum in novo teſtamento, quod Chriſti ſanguine ſignatum eſt, continetur. Hinc ut ſacrorum librorum Catalogus memoriae mandetur, utque facilius cum opus eſt, adeantur, hîc eos breviter enumerare non pigebit.

Veteris Teſtamenti idea.

In veteri teſtamento prima fronte ſe offert Pentateuchus, ſive volumen quinque librorum Moyſis, nempe Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Geneſis ita dicitur, quia primam Mundi creationem refert. Exodus, ſive exitus, qui exitum filiorum Israël ex Aegypto commemorat. Leviticus

cus, quo Levitarum officia, & munia deſcribuntur. Numeri, quia varias populi Hebraei numerationes recenſet. Quintus denique Deuteronomium nuncupatur, ſeu ſecunda lex, quia legis repetitionem, & inculcationem continet.

Pentateuchum ſequitur liber Joſue, qui hiſtoriam Joſue ſucceſſoris Moyſis complectitur; tum liber Judicum, qui Judices poſt Moyſen, & Joſue fuerunt populi Judaici duces; liber Ruth, quatuor libri Regum, qui Reges poſt Judices populum rexerunt; Paralipomenon duo, ideſt, Praetermiſſorum, quia quae in libris Regum erant praetermiſſa, ſupplent. Subſecuntur inde Eſdrae liber primus, & ſecundus, qui & Nehemias vocatur. Tobias, Judith, Eſther, Job: Pſalterium Davidicum, complectens pſalmos centum quinquaginta. Accedunt libri Sapientales, in quibus paſſim ſparſa ſunt divina documenta ad morum Sanctimoniam comparata; hi libri Salomoni communiter tribuuntur; ſuntque ſcilicet

Parabolae, ſeu Proverbia; Eccleſiaſtes, ſeu Concionator; Canticum Canticorum, Sapientia, & Eccleſiaſticus a Jeſu filio Sirach compoſitus. Hiſce cohaerent quatuor Prophetae majores, nimirum Iſaias, Jeremias, cum Baruch, Ezechiel, Daniel: tum duodecim Prophetae minores, ſcilicet Oſea, Joël, Amos, Abdias, Jonas, Michaeas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggaeus, Zaccharias, & Malachias. Tandem vetus teſtamentum concludunt duo Machabaeorum libri, qui, ut ait Hieronymus, ita vocantur a praecipuo ſacrorum bellorum duce Juda Machabaeo. Ad quorum librorum recordationem non ſine operae pretio hos verſiculos excribere duximus ex Purgotio:

Geneſis, Eſo, Levi, Numerorum, Deuteronomi,
Tum Joſue, Judi, Ruth, Regum, Paralipo, Eſdrae,
Tobias, Judith, Eſther, Job, Pſalteriumque
Proverb, Eccleſiaſt, Cantic, Sapi, Eccleſiaſtic.

Eſai,

Eſai, Jeremi, Baruch, Ezech;
Danielque,
Oſe, Joël, Amos, Abdias, Jona,
Micheas,
Atque Nahum, atque Habacuc,
Sophon, Aggae, Zachariaſque,
Atque Malachias, biniqué libri
Machabaei.

Sed in novo Teſtamento primum obtinet locum Tetrateuchus, ſeu volumen, quatuor Evangeliorum libros continens, nimirum, ſecundum Matthaeum, ſecundum Marcum, ſecundum Lucam, ſecundum Johannem: ſecuntur deinde Actus Apoſtolorum a Beato Luca Evangeliſta conſcripti. Tum quatuordecim Epiſtolae Beati Pauli Apoſtoli; poſtea ſeptem Epiſtolae Catholicae, ideſt univerſales, cum non ad unum dumtaxat hominem, aut populum, ſed ad omnes Chriſti fideles directae ſint; quarum una Divi Jacobi, duae Sancti Petri, tres Beati Johannis Evangeliſtae, & una Divi Judae, ſeu Thaddaei. Poſtremus novi Teſtamenti ſacer Liber eſt Apocalypſis ejuſdem Sancti Johannis *Novi Teſtamenti idea.*

nis Evangeliſtae in Inſula Pathmos, ad quam, juſſu Domitiani Imperatoris, propter Chriſti fidem fuerat relegatus, conſcripta.

Haec quoque memoriae juvandae cauſsâ verſiculis pariter incluſa ſunt: quorum ſecundo numerus, & ordo Epiſtolarum Divi Pauli declaratur; nam vocula monoſyllaba *Ro*, ſignificat unam eſſe Epiſtolam ad Romanos. Tum vocula diſſyllaba *Cori*, duas ad Corinthios exprimit:

Matthaei, Marci, Lucae, Johannis, & Acta.
Ro, Cori, Gal, E, Phi, Col: Theſſa, Timo, Ti, Phil. Heb.
Jacobi una, duae ſunt Petri, treſque Johannis,
Judae una: extremum eſt Apocalypſis opus.

Utriuſque Teſtamẽti ſacrorũ librorũ ſeries, conſtanti traditione in Eccleſia adſervata.

En ergo Sacrorum Librorum utriuſque Teſtamenti ſeriem, quos Chriſti Eccleſia ab temporibus Apoſtolorum uſque, conſtantiſſima traditione tenet, & tenuit. Eos enim Concilii Tridentini (1) Patres accepere

(1) Concil. Trid. *Seſſ. IV. de Script. canon.*

pere ab Eugenio IV. (1) Romano Pontifice in inſtructione Armenorum; Eugenius a Gelaſio (2) in Concilio Romano, Gelaſius a S. Auguſtino, S. Auguſtinus (3) a Concilio Carthaginienſi; & hujus Carthaginienſis Concilii Patres ab Innocentio I. (4) ſedente initio quarti ſeculi, ad Exuperium Epiſcopum Toloſanum ſcribente, & aſſerente enumeratos Libros, ut divinos in Eccleſia ſuſcipiendos eſſe, ſecundum Traditionem ab Apoſtolorum temporibus in Eccleſia Romana conſervatam.

Omnia autem non ſolum res, & ſententias, ſed & ſingula enumeratorum ſacrorum Librorum verba uſque ad minimos apices fuiſſe a Spiritu Sancto dictata, vel ex eo colligunt communiter Doctores, quod Prophetae, dum in Scripturis locuntur, paſſim dicant: *Haec dicit Dominus* (5): *Factus eſt ſermo*

Singula ſacrorum Librorum verba uſque ad minimos apices a Spiritu Sancto dictata.

(1) In *Inſtruct. Armenor.*
(2) In *Concilio Romano.*
(3) *Lib.II. de doctr. Chriſt. cap.VIII.*, *Concil. Carthaginien.III. Can.XLVII.*
(4) Ad *Exuper. cap. ultimo.*
(5) Iſaiae *cap.V.*

mo Domini ad me; *dicens* (1) : *Factum eſt verbum Domini ad me dicens* (2) . Hinc S. Petrus (3) : *Non enim* , inquit , *voluntate humana allata eſt aliquando prophetia* , *ſed Spiritu Sancto inſpirati locuti ſunt Sancti Dei homines* . Sanctus Hieronymus (4) : *Singuli ſermones*, ait , *ſyllabae*, *apices* , *puncta* , *in divinis Scripturis plena ſunt ſenſibus* . *Sola Apocalypſis Johannis tot habet Sacramenta* , *quot verba* . Et S. Chryſoſtomus (5) : *Nihil hic ſcriptum eſt* , *quod non multas ſenſuum habeat divitias*, *quandoquidem ſpiritu afflati Prophetae locuti ſunt* , *neque vel ſyllaba* , *vel apiculus eſt in ſacris Literis* , *in cujus profundo non ſit grandis theſaurus* . Concludendum itaque cum Divo Gregorio (6) : *Ipſum haec ſcripſiſſe* , *qui haec ſcribendo dictavit* .

Sed

(1) Jeremiae *cap.XIII.*
(2) Ezechielis *cap.VI.*
(3) S. Petrus *epiſtola II: cap.I.*
(4) S.Hieronymus in *cap.VI. Matthaei* ; & *epiſtola ad Paulinum* .
(5) Chryſoſtomus *homil.XXII. in Geneſim* .
(6) Gregorius in *praefat. lib.moral. expoſit. in Job.*

Sed non unicus eſt Sacrae Scripturae ſenſus, ut perperam aſſerebat Kennitius, ſed multiplex, ut vel ex ipſa Scriptura, & divina eruitur Traditione, quae non unius tantum loci, ſed & plurium varios ſenſus proponunt: verbi cauſsâ, quod Geneſis (1) legitur de duobus Abrahae filiis, quorum unus de ancilla, alter vero de libera natus eſt, Apoſtolus Paulus (2) de duobus Teſtamentis vetere, & novo interpretatur. Hinc duplex communiter habetur Sacrae Scripturae ſenſus, nempe literalis, ſive hiſtoricus, & ſpiritualis, ſive myſticus. Verum quia ſpiritualis hic ſenſus, vel pertinet ad Fidem, & Eccleſiam militantem, vel ad morum inſtructionem, & officia charitatis, vel ad vitam aeternam, quam ſperamus, ſive Eccleſiam triumphantem, ideo ſpiritualis ille ſenſus in primo dicitur Allegoricus; in ſecundo Tropologicus, ſeu Moralis; in tertio Ana-

Sacrae Scripturae ſenſus quotuplex?

(1) Geneſis *XVI.* & *XXI.*
(2) Paulus Apoſtolus ad *Galat. IV.*

Google

Anagogicus vocatur: ac proinde quadruplex eſſe poteſt Scripturae ſenſus, videlicet literalis, qui eſt primo, & principaliter a Spiritu Sancto intentus, modo, ut Paulus loquitur, *litera, non occidat*; Allegoricus, Moralis, & Anagogicus, qui hiſce duobus verſiculis concluduntur:

Litera geſta docet; quid credes Allegoria,
Moralis quid agas, quid ſperes Anagogia.

Quadruplicis Scripturae ſenſus in una voce explicatio.

Quem quadruplicem ſenſum in hac voce *lux*, reperiri cernes; nam cum dicitur *fiat lux* in Geneſi, literaliter ſumi poteſt pro ipſa corporea luce, quae initio Mundi a Deo creata eſt. Allegorice ſignificat Chriſtum, *qui eſt lux illuminans omnem hominem venientem in hunc Mundum*. Tropologice vero gratiam Spiritus Sancti, *qui eſt lumen cordium*. Anagogice demum lumen aeternae gloriae, de quo dicitur *lux perpetua luceat eis*. Hiſce autem ducibus unumquemque Sacrae Scripturae ſenſum quiſque adſequi po-

poteſt, nempe Hieronymo literalem, Origine, & Ambroſio Allegoricum, & Anagogicum; Chryſoſtomo, & Gregorio Moralem. Hinc illi Sixti Senenſis verſus;

Hiſtoriam Hebraeis, e Graecis fontibus hauſtam
Hieronymo diſces duce.
Allegorias, Anagogiaſque recludent
Origenes, & Ambroſius.
Exponent ſenſus formandis ſermonibus aptos
Chryſoſtomus, & Gregorius.
In dubiis, altaque locis caligine merſis
Aurelius lucem fert.
At brevis, & facilis non ſpernenda Tironi
Lirinenſis expoſitio.

Docilcs, & pios animos expoſtulat divina veritatis diſciplina.

Sed hîc animadvertere opórtuit, quod non refractaria, & tam acuta ingenia, quam dociles, & pios animos poſtulat divina veritatis diſciplina. Cujus rei ipſemet Chriſtus Dominus nobis exemplo eſſe poteſt, qui tumida eruditione modeſtae ſimplicitati poſthabita, ſublimitatem ſen-

ſententiarum, humili ſermone deprimebat. Quare vel temperandis, vel praecavendis ingeniis in Religionis negocio perutilem edidit librum vir ſane doctiſſimus Ludovicus Muratorius. Hinc viri ingenio, & eruditione praeſtantes, ut viam munirent verbo Dei, prius ex hominum animis eradicandum cenſuerunt philoſophiae, ut ita dixerim, dominatum, haec quippe ut ſerva adhibenda eſt iis in rebus, quae Fidem ſpectant, non ut domina; Dialecticam vero, quae vel Ariſtotelem jactat auctorem, quamquam bonam, & forte neceſſariam, ut ait Clemens Alexandrinus (1), cum ancipitem habeat uſum non immerito Tertullianus (2) vocaverat: *Artem diſputandi, aptiorem diruendae, quam fabricandae veritati, de qua loquitur Apoſtolus illis verbis: Videte, ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam ſecundum traditionem hominum, ſecundum*

Philoſophia ut ſerva adhibēda in rebus Fidei.

(1) Clemens Alexandrinus *lib. I. ſtromat.*
(2) Tertullianus *lib. de praeſcript. haeret. cap. VII.*

cundum elementa Mundi, & *non ſecundum Chriſtum*. Quippe Religionis Chriſtianae veritas, non ab humanae rationis argutiis, aut Philoſophorum tricis, quibus ſaepe falſitas implicatur, ſed a Sacrae Scripturae anchorâ, & divinae Traditionis praeſidio, quae ſunt primus canon, & infallibilis veritatis promtuarium.

Cujuſcunque igitur Chriſtianae doctrinae aedificium, fundamentum habeat neceſſe eſt in Sacris Scripturis, ac divina Traditione, alias in errores maximos nos dilabi experiemur. Quippe, nonne quod de Cerintho, Ario, Neſtorio, Dioſcoro, aliiſque ſimilibus olim, recentius de Wicleff, Husz, Luthero, Calvino, Zuinglio & hujuſmodi infidelitatis belluis, a propria, & indiſcreta ortum duxit opinione? Propoſitiones *Oſmanae* ſub Sixto IV. *Mirandulanae* ſub Innocentio VIII., *Bajanae* ſub Pio V., *Janſenianae* ſub Innocentio X., *Moliniſtae* ſub Innocentio XI., *Cameracenſes* ſub Innocentio XII., Anonymae variae ſub Alexandro VII., eodem Innocentio XI. & Ale-

Cujuſcumque Chriſtianae doctrinae aedificiū, Sacrae Scripturae, divinaeque Traditioni nitatur.

& Alexandro VIII. *Queſnelianae* ſub Clemente XI., & aliae hujusmodi, quibus ſanctiſſime profecto infallibilis univerſalis Eccleſiae auctoritas, nigrum theta praefixit; nonne ex eo, quod proprio ingenio, & nimio Dialecticae uſui confiſi a recto Sacrarum Scripturarum, divinaeque Traditionis tramite aberrarunt?

Inerudito zelo, aut mentis humanae ratiociniis nunquam tuto fidendum *eſt*.

Non inquam inerudito zelo, de quo loquitur Apoſtolus (1), aut ratiociniis a ſolo humano ingenio petitis, credendum eſt, quae, ut plurimum, ſunt fallibilia, & quotidie veritati bellum indicunt, & errori patrocinantur: *Satanas enim*, inquit idem Gentium Apoſtolus (2), *transfigurat ſe in Angelum lucis*, & *falſa pro veris ſuggerit ſaepe*. Hinc & Chriſti Paſtoribus coërcendus fuit ineruditus Janſenii zelus, quo ad perniciosarum novitatum vepres proxime ſuperiore ſeculo, conjicere conabatur fideles. Hinc multa philoſophorum eorum ſententiâ comprobata principia per Fi-

(1) Paulus Apoſtolus ad *Romanos X.*
(2) Idem *II. ad Corintb. II.*

Fidem, vel prorſus falſa, vel non undequaque vera oſtenſa ſunt, veluti in argumento Creationis: *De nihilo nihil*. In argumento annihilationis: *In nihilum nil*. In reſurrectionis mortuorum myſterio: *A privatione ad habitum, non datur regreſſus*. In Myſterio SS. Trinitatis: *Quae ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe*. In Venerabili Euchariſtiae Sacramento: *Accidentis eſt inhaerere proprio ſubjecto*. Unde huc profecto ſpectare videtur, quod mox relatus Paulus (1) admonet: *Sapientia hujus Mundi, ſtultitia eſt apud Deum*. Hinc Leo Magnus (2): *Abigatur igitur*, inquit, *procul terranorum caligo rationum, & ab illuminatae Fidei oculo, mundanae ſapientiae fumus abſcedat*.

Plurima Philoſophorũ principia, per Fidem, aut prorſus falſa, aut non undequaque vera.

Sed quod de uno Ariſtotele quidam viri ceteroquin emunctae naris cenſuêre, de aliis quoque & veteribus, & recentioribus philoſophis dicendum eſt; omnis enim philoſophia ſibi relicta, & humani inge-

(A a) 2 nii

(1) Paulus Apoſtolus *I. ad Corinth.III.*
(2) Leo Magnus *ſerm.VII. de Nativit. Domini*.

nii ratiocinio tantum innixa, majore ex parte Religioni adverſatur; neque ullus fuit haereticus, qui non alicui Philoſophorum ſectae ſuos debeat errores; ſcilicet Origenes, & Valentinus Platonicae; Marcion, Stoicae; Arîus, Joëtius, Eunomius, Peripateticae, ut narrat Epiphanius; e cujus etiam placitis & immanem, ac praedatoriam regnandi Principum inſtitutionem Nicolaus Machiavellus, ut aſſerit Campanella, & virus ſuum hauſit Berengarius, quod in Sanctiſſimam Euchariſtiam evomuit, ut tot adverſus eum congregata Concilia, teſtatum faciunt; unde jure inquit P. Creſollius Jeſuita in ſuo Myſtagogo: *Berengarius, cum ab Ariſtotele didiciſſet Soriten, & Pſeudodaemona, aliaſque interrogatiunculas tortuoſas, iiſque magnifice gloriaretur, impulſus a Daemone fuit, ut diviniſſimum Sacramentum verſutis argutiis impugnaret*. Rectiſſime etiam S. Thomas (1), Pythagoreos Manichaeis viam

Vix ullus fuit haereticus, qui alicui Philoſophorũ ſectae errores ſuos non debeat.

(1) S.Thomas *I. part. quaeſt. XLVIII. art. I. ad I.*

viam praemunivIſſe docet, ajendo *malum eſſe naturam quandam ſubſiſtentem, non ſecus ac bonum*: ideoque, *bonum, & malum*, quaſi duo genera, aut duas categorias conſtituiſſe. Quae fuit etiam mens Perſarum, ut ex Laërtio diſcimus; & videri poteſt apud Plutarchum libro de Iſide, & Oſiride. Et tandem, ut nihil dicam de recentioribus philoſophantibus commemoraſſe ſat erit Jordanum Brunum, Thomam Campanellam, Thomam Hobbium, Benedictum Spinoſium, alioſque qui plus nimio philoſophorum placita amantes, eaque ingenti faſtu, tanquam ſua recudentes, in peſſimos errores abiêre, ut ex eorum docemur monumentis. Hinc eſt, quod jure conquerebatur Nazianzenus, *Pyrrhonis inſtantias, Chryſippi ſyllogiſmos, Ariſtotelis pravum artificium, & facundiae Platonis praeſtigias, male in Eccleſiam Dei irrepſiſſe, tanquam Aegyptia quaedam flagella*. Quare jure optimo Sacri Canones, & Eccleſiae Patres effrenatae philoſophandi methodo, modum

Plurimi ex recentioribus philoſophantibus, in peſſimos errores relapſi ſunt.

imponendum cenſuerunt, ultra quem progredi nefas ſit. Eâ itaque philoſophiâ contenti eſſe debemus; quae, excerpta ex ſanioribus philoſophorum dictis, conformior eſt doctrinae Chriſti, viamque haut ſinuoſam muniat ad ſacram Theologiam; nam ut ſapientiſſime monuit Clemens Alexandrinus, cum ait: *Philoſophiam, non dico Stoicam, nec Platonicam: ſed quaecunque ab his ſectis recte dicta ſunt, quae docent juſtitiam cum pia ſcientia: hoc totum ſelectum dico philoſophiam.*

Ea philoſophia melior, quae doctrinae Chriſti eſt conformior.

Ceterum non leve laboris compendium quis fecerit, ſi Sac. Scripturae ſtudium auſpicetur, initio ducto à Salmerone, vel Eſtio, qui ſelectiora veterum Patrum in ſuis commentariis, ſumma cum ſtudioſorum utilitate, congeſsêre.

Verumenimvero praeter Sacram Scripturam, de qua mox locuti ſumus adeſt, Divina Traditio, quae parem habet cum illa auctoritatem: *Proſpiciens*, inquit Tridentina Synodus (1), *hanc veritatem, & diſciplinam contineri in libris ſcriptis, & ſi-*

Divina Traditio.

(1) Tridentina Synodus *ſeſs. IV. de Canon. Script.*

& ſine ſcripto traditionibus, quae ipſius Chriſti ore ab Apoſtolis acceptae, aut ab ipſis Apoſtolis, Spiritu Sancto dictante, quaſi per manus traditae, ad nos uſque pervenerunt, Orthodoxorum Patrum exempla ſecuta, omnes libros tam veteris, quam novi Teſtamenti, cum utriuſque unus Deus ſit auctor, nec non traditiones ipſas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus a Chriſto, vel a Spiritu Sancto dictatas, & continua ſucceſſione in Eccleſia Catholica conſervatas, pari pietatis affectu, ac reverentia ſuſcipit, & veneratur.

Quid nomine divinae Traditionis intelligatur.

Nomine igitur Traditionis intelligitur doctrina non ſcripta: *Si leges poſtulas,* inquit Tertullianus (1), *ſcripturam nullam inveniam, Traditio tibi praetenditur auctrix.* Dicitur autem doctrina, non ſcripta, non quidem, quod nullibi ſcripta ſit, reperitur enim, & in Conciliorum Canonibus, & in operibus SS. PP., ſed quia ore eſt tradita.

(1) Tertullianus *lib. de corona militis.*

Sed quoniam ut teſtis eſt Sanctus Petrus in Scripturis *quaedam ſunt difficillima*; cumque difficillimum ſit humanae Rationi viribus adſequi propriis, quaecunque dogmata vere habeantur in Scripturis, diviniſque Traditionibus, quaeve ipſis repugnent, *ne ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinae*, ut Paulus ait (1), divinae Clementiae conſentaneum, humanaeque rationi neceſſarium fuit Regulam aliquam viſibilem, & infallibilem conſtitui, qua edoceamur quid reapſe Traditio ferat in doctrina Chriſti, & quid ſignificent Scripturarum verba aequivoca, aut obſcura, & difficillima; atque ſimul dogmata probet, aut improbet, quae a Sacris Literis, aliiſve dogmatibus diſſonant. Ne idem nobis contingat, quod Eunucho Reginae Aethiopum, qui non intelligebat Iſaiae locum, quem legebat in ſuo curru; nam interrogatus a Philippo: *Putaſne intelligis quae legis?* Reſpondit: *Quomodo poſſum, ni-*

X. DE ROMANO PONTIFICE.

(1) Paulus ad Epheſ. IV. XIV.

niſi aliquis oſtenderit mihi (1) ? Hanc Regulam de facto Chriſtus conſtituit, qualis eſt Romanus Pontifex, Petri in Pontificatu ſucceſſor; Caput viſibile, & Princeps abſolutus Eccleſiaſticae Monarchiae, ut patet ex Evangelio Matthaei (2), ubi S. Petrus dicitur petra, ſupra quam eſt aedificata Chriſti Eccleſia, & eidem Petro data infallibilitas. Et ex Evangelio Johannis (3) data poteſtas eſt, ut ſit paſtor ovium Chriſti, inter quas vel ipſi Apoſtoli continentur (4). Quare Eccleſiae Romanae Antiſtes omnes Epiſcoporum gradus complectitur, ut nempe ſit Epiſcopus in Urbe, Metropolita in Provincia Romana, Primas in Italia, Patriarcha in Occidente, & poſtremo Papa & Sanctus Pontifex in Eccleſia univerſa, cui merito pedes deoſculamur, ut olim ad pedes S. Epiphanii Salaminae Epiſcopi populus adcedere conſueverat oſculi gratiâ, ut advertit S. Hieronymus epiſtola ad Johannem Hieroſolymitanum.

Eccleſiae Romanae Antiſtes omnes Epiſcoporum gradus complectitur.

Cum

(1) Actorum *VIII.*
(2) Matthaeus *XVI.* (3) Johannes *XXI.*
(4) Can. *ita Dñs diſtin.* XIX. Can. *in novo diſtin.* XXI.

Romanus Pontifex legitimus Petri ſucceſſor.

Cum itaque Romanus Pontifex ſit legitimus Petri ſucceſſor in Primatu Eccleſiae, merito ab Auguſtino: *Fundamentum* appellatur; *ſupra quod aedificii Eccleſiaſtici altitudo conſurgit* (1): *Firmamentum omnium, & ſaxum immobile totius Chriſtiani Orbis compagem; molemque continens* (2): Et a Chryſoſtomo: *Columna incorrupta Eccleſiarum, Fidei baſis* (3): A Bernardo: *Paſtor unus ovium; & Paſtorum omnium* (4): Et demum, ut ceteros praeteream, a S. Athanaſio & Epiſcopis Aegyptiis ad Felicem Papam: *Firmamentum a Deo fixum, & immobile; Praeſul Apoſtolicus in ſummitate Arcis conſtitutus, cui Deus omnium Eccleſiarum curam habere praecepit.*

Verum ex Scriptura Sacra, ex conſenſu totius Eccleſiae, ſive divina Traditione, de quibus mox locuti ſumus, quae nihil aliud eſt, quam

(1) Auguſtinus *ſerm.XV. de Sanctis.*
(2) Itidem *ſerm.XVI.*
(3) Chryſoſtomus *homil.II. in Pſ.L.*
(4) Bernardus *lib.II. de conſiderat. cap.VIII.*

quam Fidei, vel morum doctrina non ſcripto, ſed viva voce de aure ad aurem per ſucceſſionem tradita, veluti ex duobus fontibus, aquae ſapientiae ſalutaris, robuſta Dei; rerumque divinarum ſcientia apud nos divinitus emanavit; quae bifariam etiam conſideratur; & vel Dogmatica; ſive Poſitiva, quia per poſita principia nempe per ipſas Sacras Scripturas, & divinas Traditiones, tradit, ac explicat Fidei dogmata; vel Polemica; quia pro rebus Fidei, ſive contra Gentiles, ſive contra Hebraeos, & Heterodoxos bellum indicit, nuncupatur. Ejus autem doctrinae optima methodo, quaſi rivuli affluunt aliae Theologiae, ſcilicet Aſcetica, ſeu Myſtica; quae ad perfectius vivendum ſpirituales contemplationes moderatur; Liturgica; ſive Caeremonialis, quae pro divino cultu caeremonias rite praeſcribit; Judicialis; quae docet; qua ultione ſint depellenda, quae contra Deum directe, vel indirecte perpetrantur; & Moralis, quae veritatibus; ex Scri-

XI. DE SACRA THEOLOGIA.

Polemica.

Aſcetica.

Liturgica.

Judicialis.

Moralis.

Scriptura expiſcatis, ad vitam Chriſtianam agendam; praecepta conſignat. Eſt enim verbum Dei, ut inquit Apoſtolus (1): *Fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu, ultra quod, nemo poteſt aliud ponere*, & ſupra quod omnis Theologiae principia fundantur.

Theologia Naturalis. Sed praeter recenſitas, aliae duae extant Theologiae, Natutalis una, Scholaſtica altera. Prima eſt, quae ſolo rationis lumine ex ipſo Naturae Codice ediſcitur, qualis eſt de Deo differens Metaphyſica, quam illi habuêre Philoſophi, quorum errores, atque inſipientiam ita Apoſtolus (2) delineabat: *Cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum; dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſi-*

(1) Apoſtolus ad *Epheſ. cap.II.*
(2) Idem *Romanor. cap.I. XXI.*

ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, &c.

Altera utpote ad artem ſyllogiſticam adcommodata, & in Scholis jamdiu uſurpata, Scholaſtica dicta eſt; cum enim Haeretici Religionem Chriſtianam argumentis Ethnicorum philoſophorum laceſſerent, antiquos Eccleſiae Patres coëgerunt philoſophiam jam pene dimiſſam ad ſe revocare; ut philoſophicas rationes auctoritati divinae minime obtemperantes, philoſophico etiam acumine proſternerent, & redarguerent. Eccleſia vero, cui quo plures eruperant adverſarii, eo doctiores, acrioreſque vindices divina Providentia mittebat, decreta ſua ſingulis erroribus oppoſuit: quibus decretis pro errorum numero multiplicatis, & in artem digeſtis, condita eſt antiqua Eccleſiae Scholaſtica Theologica, quam omnium primus recto ordine comprehendit Johannes Damaſcenus, ut teſtatur P. Annatus, quem deinde imitati ſunt Petrus Lombardus, & ceteri Doctores ſcholaſtici, qui in- *Theologia Scholaſtica.*

de

de eundem Petrum Lombardum ſingulari quadam venerationis excellentiâ Magiſtrum ſententiarum appellarunt. Petrus enim Lombardus, ut Chriſti Religionem e diſputationibus, quibus pene mergi videbatur, erueret, celeberrimum illud edidit ſententiarum Codicem, in quem veterum Patrum decreta, & definitiones retulit, reſectis Scholaſticarum diſputationum ambagibus; in cujus Theologiae compendium, ut advertit Sixtus Senenſis, innumerabilia diſputationum volumina, eruditiſſimi clariſſimarum toto Orbe Chriſtiano Academiarum Theologi, elaborarunt.

Cur Theologiae philoſophia jugata?

Sed haec Theologia, cui ſcholaſtici Ariſtoteleam philoſophiam, ut nempe eadem arma, ſeu ejuſdem philoſophiae tela, quibus tunc temporis Haeretici Chriſtianam Religione confodere, & proſternere, ſi tantum impietas potuiſſet, audaciſſime ſunt conati, in eoſdem proſternendos feliciter retorquerent, adcommodarunt, ad uſque Concilii Tridentini tempora, ſola quodammodo

do in Scholis regnare viſa eſt. Sed tandem cum praeſtantibus ingenio viris, aliarum facultatum praeſidio deſtituta, haut ſatis idonea viſa fuerit pro exterminandis, atque retundendis penitus haereſeon monſtris; rejectis humanae rationis argutiis, ac ſophiſticae philoſophiae technis, ſolidiorem & robuſtiorem ex Sacra Scriptura, & conſenſu totius Eccleſiae, ſeu divina Traditione, veluti ex propriis ſalutaris doctrinae fontibus, non ſine tamen ſolidioris Philoſophiae, ac Dialecticae ſubſidio, eruendam curarunt, quae utpote tradens, & miniſtrans per poſitiva principia; nempe per ipſas Sacras Scripturas, ac divinas Traditiones, Fidei dogmata, quibus omnium Romanae Fidei hoſtium vim omnem, & conatum ſolide, ac penitus retundere, repellereque valeamus, Dogmatica, ſive Poſitiva dicta eſt; ut jam praefati ſumus; quamquam, ut verum fatear, & ipſa ſcholaſtica Theologia poſitiva dicenda eſt: utpote quae, ſi ſe intra juſtos limites cohibeat, etiam po-

Theologia Dogmatica.

poſitis principiis innititur, atque ex iis ſobrie ſuas deducit Theſes.

Salmeronis de Scholaſticae Theologiae ſtudio judicium.

Sed ut hac de re juſtum proferatur judicium, libet hîc adnectere Alfonſi Salmeronis (1) Canonem, rem omnem mirifice, & ad veritatis amuſſim explanantem: *Scholaſticae Theologiae ſtudium, in quo brevi compendio, ac certa methodo multarum rerum, quae tum in Scripturarum ſtudio, tum in doctrina, & lectione veterum Patrum latiſſime & firmiſſime pertractantur, veritates adſequimur, non eſt hominis Catholici reſpuere. Nam contemnere Haeretici eſt, & prorſus de Eccleſia Catholica malemeriti, quae hoc genus Theologiae multis modis amplexata eſt. Cum autem hoc genus Theologiae commendo, nolim ut quiſquam in illis ſtudiis conſeneſcat, ſed moderatum, & certum tempus illis diſputationibus impendat, ut ad meliora, & ſuaviora ſacrarum Literarum ſtudia tempeſtive perveniat. Quidam enim ita illis ſtudiis immodice haerent,* ut

(1) Salmeron *Tom. I. Prolegom. IX. Quinquagena I. Qu. XV. Comm. in Evangelia.*

ut ad meditandas Scripturas, & tarde adcedant, & avidi prorſus, & jejuni inveniantur. Ita Salmeron in Tridentino Concilio, ſummi totius Eccleſiae Praeſulis, inſignis Theologus.

Sed cum prae ceteris ſanctitate, & doctrinâ praeſtantiſſimis viris hoc inſtitutum jam olim religioſe excoluiſſet S. Thomas Aquinas in ſuis Commentariis, nullum ſane meliorem invenies, quam ipſum oraculum ſapientiae divinae, Doctoremque, quem non modo communis omnium admiratio, ſed ſuâmet Chriſtus voce, fidum, ac certum in Eccleſia praeceptorem conſtituit omnis aevi. Cui ſtudio, non leve ſui laboris conſequetur impendium, ſi perpetuam divinorum Codicum, & SS. PP., atque Conciliorum lectionem adjunxerit, quique ſimul ex praeclariſſima Societatis Jeſu Familia, praeſtantiſſimum adierit Petavium, vel Sirmondum, is ſane plurimum ſibi in Sacra Theologia conſulerit. Pro Scholaſtica Theologia S. Thom. prae ceteris eligẽdus.

Ceterum poſtquam auſpicatus quis fuerit ſacrae Theologiae ſtudium, perutilis, & neceſſaria ei eſ-

ſe videtur ſive profanae, ſive Eccleſiaſticae Hiſtoriae cognitio, ex qua memoriam temporum hauriat antiquorum: *Quicquid igitur*, inquit Auguſtinus (1), *de ordine temporum tranſactorum indicat ea, quae appellatur Hiſtoria, plurimum nos adjuvat ad ſanctos Libros intelligendos, etiamſi praeter Eccleſiam puerili eruditione diſcatur*. Cui adjungas oportet uberiora Chronologiae, atque Geographiae compendia; in quibus uſui eſſe poſſunt, & Clueriana introductio, quam recens habuimus auctiorem, & relati eruditiſſimi Petavii Rationarium temporum cum ejuſdem tabulis Chronologicis, ac Boſſueti Epiſcopi Maldenſium de univerſa Hiſtoria diſſertatio; quae non modo brevem, atque perſpicuam continet memoriam temporum, verum etiam vivis coloribus exprimit Religionis noſtrae veritatem, omnium ſeculorum auctoritate comprobatam.

Hiſtoriae cognitio Theologo pernecellaria.

Sed

(1) Auguſtinus *lib. II. de doctrina Chriſtiana cap. XXVIII.*

Sed nec ſolum nos adjuvat antiquitatis cognitio ad ſanctos Libros intelligendos, verum etiam adprime neceſſaria eſt ad oſtendendam Religionis veritatem, atque Gentilium falſitatem detegendam, quod ſane olim a tot Eccleſiae Patribus, & praecipue a Clemente Alexandrino praeſtitum eſſe legimus, qui eorundem Gentilium, Poëtarum, Hiſtoricorum, Philoſophorum, quos ipſe exacte lectitaverat, teſtimoniis comprobavit, quod & nuper praeſtitit eruditiſſimus, ac undequaque vir doctiſſimus Petrus Daniel Huetius in edito Demonſtrationis Evangelicae Commentario. Quare jure conqueritur literarum Antiſtes Bernardus Laminaeus, quod ex ignorantia antiquitatis in Eccleſiaſticis praeteritorum ſeculorum, Eccleſia Dei tot fuerit conflictata malis, ut merito Oecumenicae Tridentinae Synodi Patres enixe in primo Reformationis decreto hortati fuerint Eccleſiae Praeſules, ut eâ imbuerentur doctrinâ, quae ad regendum Chriſti gregem, neceſſaria videbatur,

Antiquitatis cognitio perutilis vel ad detegendam Gentilium Religionis falſitatem.

(Bb) 2 Ce-

Ceterum ex Hiſtoria ſacra, quam praecipue ex Canonicis Scripturis, Conciliis, & Patrum teſtimoniis diſcimus, divinae Traditionis pendet cognitio; enimvero Eccleſia Chriſti non minus eſt antiqua, quam ipſe Mundus. Ubi primum Adamus poſt peccatum juſtificatus eſt, coepit Religio Chriſtiana, nempe ab eo tempore nulli hominum contigit juſtificatio, niſi per fidem ſaltem implicitam, in Chriſtum mediatorem: Fides enim in Mediatorem eſt character Chriſtianae Religioni eſſentialis. Unde, ut divinarum Traditionum exiſtentiam aſſeramus, oportet, ut expendamus an a Mundi exordio ad haec uſque tempora extiterint; quod ſane praeſtari minime poteſt, niſi ad conſtantem tot ſeculorum Hiſtoriam adcedamus.

Eccleſia Chriſti non minus antiqua, quã ipſe Mundus.

De Dogmatica Theologia, Aſcetica, Liturgica, Naturali, atque Scholaſtica, ea quae diximus praelibaſſe ſit ſatis; de Judiciali vero, ac Morali, aliqua attingere, noſtrâ refert.

Theologia judicialis.

Judicialis Theologia, quâ per con-

contemplationem ad Juſtitiam erudimur, quaeque tota ad dilectionem Dei traducenda eſt, per manus Apoſtolorum, Sanctorumque primitivae Eccleſiae Epiſcoporum, nobis Canonicam Juriſprudentiam peperit; nemo enim inficias iverit, quin Juris Canonici origo ab ipſis Apoſtolis emanaverit, qui primum regulas quaſdam pro Eccleſiae politia, & regimine, Animarumque ſalute tradiderunt; Eccleſiae enim primordiis, conſuetudine ab Apoſtolis introducta, & ab Apoſtolorum ſucceſſoribus Epiſcopis ſolicite conſervata, Chriſtianorum ſocietas regebatur; quae conſuetudo nomine Traditionis ſignificatur ab Apoſtolo Paulo [1] dicente: *State, & tenete Traditiones, quas didiciſtis, ſive per ſermonem, ſive per epiſtolam noſtram.* Hae deinde Apoſtolicae Traditiones, ne progreſſu temporis, aut hominum incuriâ deperirent, in unum collectae, & in ſcripturam redactae ſunt; ut fertur, a Clemente Papa, & Mar-

Juris Canonici origo.

Apoſtolicae Traditiones in unũ collectae.

(Bb) 3

(1) Paulus Apoſtolus *II. ad Theſſal. II.*

Martyre, ſub nomine Apoſtolicarum Conſtitutionum, & Canonum Apoſtolorum, quales ſuperſunt numero quatuor & octoginta; Eccleſia enim in primis tribus ſeculis, utpote in quibus:

Aurea prima ſata eſt aetas, quae vindice nullo,
Sponte ſuâ, ſine lege fidem, rectumque colebat.

non multas habuit leges ſcriptas, praeter libros novi, veteriſque Teſtamenti; Charitas namque quae tunc inter Chriſtianos vigebat, lites fere omnes arcebat, & ſi quae fortaſſe oriebantur auctoritate Sanctorum Epiſcoporum componebantur. Nihil enim gravius quam fidem fallere, nihilque tam congruum eſſe fidei humanae exiſtimabant priſcorum illi ſeculorum viri, quam pacta ſervare; eſt enim fides rerum humanarum coagulum, ſanctiſſimumque humani pectoris bonum. Unde Silius Italicus:

Fides humana quid?

Ante Jovem generata, decus divumque hominumque,

Qua

Qua ſine non tellus pacem, non aequora norunt:
Juſtitiae concors, tacitumque in pectore Numen.

Sed creſcente hominum malitiâ, Epiſcopi, qui in locum Apoſtolorum ſucceſſerunt, & quorum, ut diximus, auctoritate lites omnes componebantur, ad dirimendas majores controverſias, ex pluribus Civitatibus in unum conveniebant, eorumque conſeſſus dicebatur Concilium, ſeu Synodus.

XII. DE CONCILIORUM ORIGINE.

Primum ab Apoſtolis celebratum creditur Hieroſolymis pro eligendo Matthia loco proditoris Judae; vel ut alii cenſent, pro definienda Antiochiae ſuborta quaeſtione de circumciſione, legalibuſque ſervandis, in quo Concilio cum praeſediſſet Petrus tamquam caput, determinatum eſt, legalia Moſaicae legis jam ceſſaſſe, ut habetur in Actibus Apoſtolorum (1). Sed poſt obitum Apoſtolorum, primum Oecumenicum in Eccleſia fuit Nicaenum ce-

Nicaenum.

(1) Act. Apoſt. cap. XV.

celebratum in Urbe Nicaea Bithyniae, cui Concilio cauſſam dedit haereſis Ariana, temporibus Conſtantini Magni, ſub Silveſtro Romano Pontifice, in eo praeſidentibus ejus legatis Oſio, Victore, & Vincentio, convenerunt trecenti octodecim Epiſcopi doctrinâ, ſanctitate, & religione inſignes, inter quos fuit Nicolaus Mirhae Epiſcopus, Spiridion Cyprius, & Paphnutius ex ſuperiore Thebaide, aliique multi, vitâ, & miraculis clari; quorum communi ſuffragio, cum Arîo, & Arianis, Ariana damnatur haereſis, & Dei filius, Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, ὁμοούσιος, hoc eſt, conſubſtantialis Patri conclamatur. Interfuit, & huic Generali Concilio Alexander Epiſcopus Alexandriae, quem comitatus eſt Athanaſius ejuſdem Eccleſiae tunc temporis Diaconus. Tales denique aderant, quos, ut dicit Theodoretus: *Apoſtolica magnopere commendabant*; multi etiam, *qui ſtigmata Domini Jeſu*, ut divinus ait Apoſtolus, *in corpore geſtabant*;

Ariana haereſis damnata.

ſtabant ; & ut Marius Victorinus Afer inquit: *Ecclesiae totius lumina erant* . Aderat vel ipſe Arîus, ſicut & Satan etiam adfuit inter filios Dei in Concilio Angelorum.

Quadruplex Conciliorũ diſcrimen.

Conciliorum autem quadruplex numeratur diſcrimen, inter quae primum auctoritatis locum obtinent Oecumenica, ſeu generalia, in quae univerſa diverſis ex nationibus confluit Eccleſia. Horum convocatio, ſicut & legum ferendarum poteſtas in univerſo Orbe, ad Romanum Hierarcham, Petri ſucceſſorem pertinet, cujus nempe ſolicitudini, & poteſtati Chriſtus Dominus ſupremus Paſtor univerſum ovile commiſit, quod nedum palam fit Concilii Florentini definitione, ſed etiam Evangeliſtarum locupletiſſimis teſtimoniis, & comprobatur ratione, quoniam Eccleſia a Chriſto conſtituta eſt ſub regimine perfectae Monarchiae, cujus caput conſtituit Petrum, cum dixit: *Paſce oves meas*; nam paſcendi verbum adaptatur Regibus, qui in veteri Teſtamento ſaepe dicuntur *Paſtores Populorum*, ut

Oecumenici convocandi Concilii, ſicut & legum ferendarũ poteſtas in univerſo Orbe, ad Romanũ ſpectat Pontificem.

ut etiam accipiuntur apud Homerum; cum ergo nequeat eſſe Monarchia ſine poteſtate leges condendi, aſſerendum eſt id jus eſſe in Romano Pontifice. Quod ſane haut obſcure eruitur ex eo, nempe; quia Evangelicae legis praecepta, quae Chriſtus Dominus verbo tradidit (nuſquam enim legitur quidquam literis conſignaſſe, niſi cum ad exprobandum ineruditum Phariſaeorum zelum; coram muliere adultera *digito ſcribebat in terra*, ut diſcimus ex Evangelio Johannis (1)) ad Moralia; & Caeremonialia tantum pertinent, non vero ad Judicialia; nam quamquam Rex Regum; & Dominus Dominantium, numquam tamen temporale regnum adminiſtravit, ut ipſe ad Pilatum reſpondit (2): *Regnum meum non eſt de hoc mundo*: Hac de cauſſa Judicialia praecepta non tradidit in lege nova; licet aliter fuerit in veteri; ſed ſolum poſuit Eccleſiam ſuam

Chriſtus Dñs nuſquam aliquid literis conſignavit, niſi cum exprobanda erat phariſaica calliditas.

(1) Johannis *cap. VIII.*
(2) Itidem *XVIII.*

ſuam, cui praecepta Moralia, & Caeremonialia ſunt ſatis. Verum quia ſuae Eccleſiae Petro, ejuſque in Pontificatu ſucceſſoribus contulit Principatum, neceſſe fuit eis pro illius regimine legum ferendarum tradere poteſtatem (1).

Secundum dignitatis gradum Nationalia Concilia ſibi vindicant, ad quae diverſarum Provinciarum Epiſcopi conveniunt. Tertium gradum tenent Provincialia, ad quae convocantur ſuffraganei circumvicini ſub uno Metropolitano, Epiſcopi. Quartum Dioeceſanae Synodi ſub uno tantum Epiſcopo, quibus intereſſe debet totus Clerus Dioeceſanus. Prioribus ſeculis Concilia rariora fuerunt propter infidelium perſecutiones, frequentiora vero facta ſunt poſtquam Conſtantinus Magnus pacem donavit Eccleſiae; eo enim imperante, plurima Concilia celebrata fuiſſe, hiſtoriae teſtantur.

Concilium Nationale.

Provinciale Concilium.

Dioeceſanum Concilium.

Cauſſae autem celebrandi Concilia Oecumenica, ſunt vel haereſis

Cauſsae celebrandi Concilia Oecumenica.

(1) *Cap. ſolitae, de major., cap. I. de conſtit.*

ſis de novo emergens, nunquam antea judicata, vel ſchiſma ortum in electione Pontificis, vel pro reformatione abuſuum, qui in Eccleſiam Dei irrepſerunt; effrenata enim hominum calliditas, niſi freno Eccleſiaſticae diſciplinae contineatur, in praeceps ruit, vorat, & corrumpit ceterorum innocentiam.

Primum Conſtantinopolitanum Concilium.

Sic inter cetera Concilia Oecumenica, congregatum fuit Conſtantinopolitanum primum ſub Damaſo I. Romano Pontifice, pro Spiritus Sancti divinitate, contra Macedonium, & Macedonianos, adſtruenda.

Epheſinum.

Epheſinum, ſub Coeleſtino I. Romano Pontifice Epheſi, quae eſt minoris Aſiae Metropolis coactum, adverſus Neſtorium, qui novo, & pernicioſo dogmate Mariam Virginem negavit eſſe θεοτόκον, cui Neſtorio ſe conſtanter Cyrillus oppoſuit Alexandrinus Patriarcha, qui praecipuum fidelium omnium, maxime vero Epiſcoporum officium eſſe ducens, Fidei periclitanti ſuppetias ferre, ſcriptis primum amantiſſimis literis, cum de ſententia pra-

ve concepta dimovere non poſſet; in coacto plurium Epiſcoporum Concilio, Neſtorii error damnatus eſt. Calchedonenſe ſub S. Leone Magno, contra Euntychen, & Dioſcorum, pro duabus in Chriſto naturis. *Calchedonenſe.* Conſtantienſe ſub Johanne XXIII. pro tollendo prorſus, non extincto ſchiſmate trium Pontificum, damnandiſque tunc graſſantibus Wicleffitarum, & Huſſitarum haereſibus. *Conſtantienſe.* Florentinum ſub Eugenio IV. pro damnandis Graecorum erroribus, & uniendis iiſdem cum Eccleſia Latina Graecis. *Florentinum.* Tridentinum ſub Paulo III., Julio III., & Pio IV. Romanis Pontificibus, ad damnandas Lutheri, Calvini, ac ſequacium Novatorum haereſes; reformandoſque Cleri, & Populi mores. *Tridentinum.* Ubi vides, ſicut cernere eſt in aliis, Concilia Oecumenica vel ad haereſes extirpandas, vel ad ſchiſma extinguendum, vel ad mores componendos, eſſe congregata. Unde non ſine operae pretio notatum velim, quod in Oecumenicis Conciliis, quae ad Fidem ſpectant Decreta, ſive Dog-

mata,

mata, quae ad Mores, & diſciplinam, Canones appellantur. Hinc de Canonibus Conciliorum Nicaeni, Conſtantinopolitani, Epheſini primi, Calchedonenſis Decreta, ut Sacras Scripturas, Canones ut leges eſſe habendos (1), ſancitum eſt a Juſtiniano.

XIII. Regulae itaque a Sanctis Patribus hactenus prolatae, Canones appellantur, quia dirigunt hominum actiones ad finem juſtitiae, vel Beatitudinis aeternae; Canon enim graeca vox eſt, & proprie ſignificat perpendiculum, quod eſt ſupra bilancem, & facit aequilibrium, ſeu rectum. Hinc canonicas collectiones religioſe cuſtodiendas eſſe mandavit Synodus Calchedonenſis (2), & ipſorum violatores blaſphemos eſſe in Spiritum Sanctum, & graviſſimo judicio dignos Damaſus Papa (3) pronunciavit.

DE CANONICA JURISPRUDENTIA ROMANA.

Quid Canon ſignificet?

Ex hiſce autem Regulis, ſeu Ca-

(1) Juſtinianus *Novella CXXXI. de Eccleſ. Can. in princip.*
(2) Synodus Calched. *Can. I.*
(3) Damaſus Papa in *Concil. Conſtantinopolit. Can. Violatores cauſ. XXV. quaeſt. I.*

Canonibus in diverſis Conciliis ſparſis, necnon ex Sacris Scripturis, Sanctorum Patrum ſententiis, ac Pontificum Epiſtolis deſumtis; ante compoſitum juris Canonici ſyſtema, quo nunc Eccleſia Romana utitur, variae variis temporibus extitere collectiones tum apud Graecos, tum apud Latinos. Romana enim Eccleſia ſuum habere coepit Canonum Codicem jam inde a Julii Romani Pontificis regimine, qui ſubinde temporum inſequentium decurſu aliorum Canonum acceſſione ſuccrevit ad Pontificatum uſque Leonis IV, (1), qui ita inquit; *Quibus autem utimur in Eccleſiaſticis Judiciis, ſunt Canones Apoſtolorum, Nicaenorum, Ancyranorum, Neocaeſarienſium, Gangrenſium, Antiochenſium, Leodicenſium, Conſtantinopolitanorum, Epheſinorum, Calchedonenſium, Sardicenſium, Africanenſium, Carthaginienſium, & cum illis Regulae Praeſulum Romanorum, Sylveſtri, Siricii, Innocen-* *tii*,

Quo tempore Eccleſia habere coepit canonum codicem?

(1) Leo IV. *Can. de libellis diſtin.*XX.

tii, Zoſimi, Coeleſtini, Leonis, Gelaſii, Hilarii, Symmachi, Hormiſidae, Simplicii, & Gregorii junioris. Iſti omnino ſunt, per quos judicant Epiſcopi, & per quos Epiſcopi ſimul judicantur, & Clerici.

Gratiani Decretum.

Sed celebris eſt illa Gratiani e Cluſio Etruriae Oppido monachi Benedictini, quae inſcripta eſt *Concordantia diſcordantium Canonum*, vulgo *Decretum Gratiani*, facta circa medium duodecimi ſeculi, ſub Eugenio III. Romano Pontifice. Verum Gratiani opus non aliam habet auctoritatem, quam quae ipſis ſcriptoribus, ex quibus collectum eſt, aſſeritur.

Sed juſſu Gregorii IX. prodiit ſecundum Juris Canonici volumen quinque libris diſtributum, digeſtum a S. Raymundo de Pennaforti ex Familia Praedicatorum, ab ejusdem Gregorii Sacello, & Poenitentiario, nempe ex collectione epiſtolarum Romanorum Pontificum, earum maxime, quae emiſſae ſunt ab anno Chriſti MCL. uſque ad annum MCCXXX., ac innumerorum

rum

rum reſcriptorum,quibus ſummi Romani Pontifices varias ſibi quaeſtiones, ac difficultates propoſitas ad totius Orbis Epiſcoporum conſultationes ſolvebant; adjectis Conciliorum generalium Lateranenſium tertii, & quarti, necnon quibusdam priorum Synodorum Decretis a Gratiano praetermiſſis. Ex antiquis itaque quinque Decretalium Collectionibus, quarum quatuor priores noſtri olim Antonii Auguſtini; quintam vero Innocentii Cironii curis, & laboribus debemus; & ex quibuſdam ejuſdem relati Gregorii epiſtolis conflata eſt haec Gregoriana compilatio, quam tum in Scholis, tum in Judiciis, vim legis obtinere voluit idem Pontifex epiſtolà, quam huic operi praefixit ad Doctores, & Scholares Bononienſes. Quoniam vero S. Raymundus, haud integras antiquas in ea retulit Decretales, ſed plerumque earum dumtaxat initium, additur in illis, *& infra*, ut denotetur reciſa fuiſſe quae ſuperflua, vel certe minus neceſſaria viſa ſunt. Huic Gre-

Gregoriana Juris Canonici compilatio.

goriano Codici quinque libros continenti, alterum, qui ideo Sextus appellatur, in quinque minores Libros diviſum, ac eâdem titulorum ſerie diſpoſitum, praeſertim Guillelmi Archiepiſcopi Ebrodunenſis, aliorumque eruditorum operâ concinnatum edidit, vimque legis habere juſſit noſter Bonifacius eo nomine Octavus; vir ſane, & generis nobilitate, & literis, & in tuenda Pontificiæ Majeſtate praeclariſſimus; quique ex Romanis Hierarchis primus creditur, ut teſtatur Hiſtoria, uſus duplici Coronâ: Tertiam quippe Urbanus V. addidit Coronam, cum hac Epigraphe: *Ecce duo gladii hic*.

Bonifacii compilatio.

Bonifac. VIII. primus uſus duplici corona in Infula Pontificia eique tertiam addidit Urbanus V.

Codex Bonifacii continet tum emiſſas a Gregorio IX. poſt ejus compilationem, tum etiam ſequentium Pontificum, & ipſius Bonifacii epiſtolas, ac praeterea duorum Generalium Conciliorum Lugdunenſium, ſeu potius Pontificum, qui eis praefuerunt, nempe Innocentii IV. & Gregorii X. Conſtitutiones, Sacro tamen probante Concilio, in quibus ſana, & robuſta Juriſprudenden-

dentia, & ſalutaris diſciplina continetur. Fuerunt enim Alexander, Innocentius, & Honorius Tertii, Gregorius IX., Innocentius IV., Bonifacius VIII., aliique Pontifices XII. & XIII. ſeculi magni nominis Juriſconſulti, nedum in ſacris Canonibus, ſed etiam in Juriſprudentia Romana, quam ſua in juventute hauſerant e ſchola Bononienſi, ubi bonarum Artium ſedes, & publicum cujuſque doctrinae docendae munus ſumma ope, ac ſtudio a Theodoſio minore, & inde a Lothario fuerat conſtitutum. Unde ab omne Orbe Chriſtiano conſulebantur, & pro negociis etiam temporalibus appellabatur ſaepe ad Sedem Apoſtolicam, ibique majores cauſsae decidebantur, non ſolum inter Epiſcopos, & Abbates, ſed etiam inter ſupremos Principes (1).

Romani Pontifices, qui in utraque Juriſprudentia praecellerunt.

Pontificii itaque Juris, ſive Canonicae Juriſprudentiae, concinne antiquorum Juriſprudentum ſanctioribus placitis auctae, ſummi

(Cc) 2. Ro-

(1) *Cap. Venerabilem XXXIV. de elect.*

Romani Pontifices de ſummo Eccleſiae ſolio, ſaluberrimos latices mortalibus praebuerunt, aut reſpondendo Epiſcopis, & Principibus, Romanae Ecclaeſiae oracula petentibus, aut controverſias, cauſſaſque definientes, aut Conſtitutiones Eccleſiaſticas pro re nata condentes.

Quarta Sacrorum Canonum collectio ex Concilii Viennenſis ſub Clemente V. celebrati pro extinguendis Templariis, damnandis Dulciniſtis, Beguardis, atque Beguinis, decernendoque pro Terra Sancta ſubſidio, & reformandis fidelium moribus, Decretis, atque ex quibuſdam ſuis epiſtolis, ab ipſo Clemente compilata eſt, quamquam non ipſe, ſed Johannes XXII. eam ſub Clementinarum nomine ediderit.

Clementis V. compilatio.

Idem Johannes Summus Pontifex quinctam edidit collectionem, ſuas Extravagantes continentem, quae Johannitae dicuntur, ſuntque numero viginti.

Jo: XXII. compilatio.

Sexta, & ultima Sacrorum Canonum

nonum collectio, complectitur Extravagantes communes aliorum Pontificum, ita dictae, quod extra Juris Canonici corpus vagarentur. Et en totius Juris Canonici corpus, quo Romana Eccleſia utitur in utroque foro.

In cauſſis vero difficilioribus, & majoris momenti, praeſertim articulos Fidei contingentibus, non clare in Sacra Scriptura, divina Traditione, vel in Jure Canonico adhuc definitis, Summus Pontifex conſulendus eſt, qui eos, aut per ſeipſum, aut in Concilio a ſe convocato definit: *Majores enim Eccleſiae cauſſas*, ut inquit Textus, *praeſertim articulos Fidei contingentes, ad Petri Sedem referendas intelliget, qui eum quaerenti Domino, quem diſcipuli dicerent, ipſum eſſe, reſpondiſſe notabit: Tu es Chriſtus Filius Dei vivi: & pro eo Dominum exoraſſe, ne deficeret fides ejus* (1). Quam ſalutaris diſciplinae obſervantiam inculcat Pelagius.

Romanus Pontifex conſulēdus in cauſſis maximi momenti.

(Cc) 3

(1) *Cap. Majores de Bapt. & ejus effectu.*

lagius Papa (1) hiſce verbis : *Majores, & difficiles quaeſtiones S. Synodus ſtatuit, & beata conſuetudo exigit ut ad Sedem Apoſtolicam ſemper referantur*. Digna ſunt, ut huc transferantur ſapienter prolata Eminentiſſimi Baronii (2) verba : *Sed ſicut*, inquit, *admiratione, ita & obſervantiâ dignum eſt conſiderare non extitiſſe hactenus Romae, qui in Scholis publice ſacras Literas profiterentur, ut ex hoc magis intelligas puritatem Apoſtolici fontis Romae jugiter ſcaturientis, & in univerſum Orbem aquas limpidas derivantis: cum non pro arbitrio diſſerentium, verbiſque pugnantium hominum (ut fiebat a Graecis, ob idque diverſis ſemper erroribus fatigatis) ſacra dogmata Romana Eccleſia definiret: ſed quae ab Apoſtolis tradita, a majoribus deducta, a Patribus ſervata accepiſſet, haec ipſa utpote Sacroſancta univerſae Eccleſiae ſervanda, utque inviolabili*

(1) Pelagius Papa *epiſt.VIII.*
(2) Baronius ad *ann.DXXXV.*

bili lege cuſtodienda, eadem Eccleſia Romana praeſcriberet; quam ceteris omnibus Orbis Eccleſiis diligentiorem fuiſſe Apoſtolicarum inſtitutionum Cuſtodem, cum ex Irenaeo, tum ex aliis antiquis Patribus ſuperius abunde demonſtratum eſt. Et Innocentius I. (1) reſpondens Epiſcopo, qui eum ſuper variis caſibus conſulerat: *Mirari non poſſumus*, inquit, *dilectionem tuam ſequi inſtitata majorum, omniaque quae poſſunt aliquam recipere dubitationem, ad nos, quaſi ad caput, atque ad apicem Epiſcopatûs, referre, ut conſulta videlicet Sedes Apoſtolica, ex ipſis rebus dubiis certum aliquid faciendum pronunciet: quod & nos libenter accepimus, & dilectionem tuam memorem Canonum approbamus.* Hinc recte admodum ſcribit Gelaſius Papa epiſtola ad Honorium Dalmatiae Epiſcopum: *Terminos Patrum tuorum, non transgredieris; & interroga Patres tuos, & annunciabunt ti-*

Eccleſia Romana diligẽtiſſima Cõſtitutionum Apoſtolicarum cuſtos.

(Cc) 4

(1) Innocentius Papa *epiſt. IV.*

tibi, *Seniores tuos*, *& dicent tibi*: Nefas enim eſt inniti prudentiae ſuae, ſeu humanae rationi, cujus conditio eſt, propter peccatum primi Parentis, ad malum inclinare, viamque ſenſui, & concupiſcentiae faventem aperire, ac proinde in vero, honeſtoque caecutire; ex quo fit, ut quod uni verum, alteri falſum; quod uni honeſtum, alteri inhoneſtum videatur.

Nefas eſt propriae prudentiae inniti.

Verumenimvero, cum nihil ita hominis interſit, eique tam neceſſarium ſit, ut eſt cognitio finis, ſuaeque felicitatis, ad quam omnis vita, omniſque actio dirigenda ſit; ipſi tamen Philoſophi Gentiles, veluti Academici, Cyrenaici, Eliaci, Megarici, Cynici, Eroitici, Stoïci, Peripatetici, qui omne fere ſtudium ad hanc inquiſitionem contulerunt, (ut taceam reliquos plebejos Philoſophos, qui omnem felicitatem ſuſtulerunt), ignorantiae tenebris obvoluti, & excaecati a ſcopo iſto adeo infeliciter aberrarunt, ut veterum Romanorum doctiſſimus Varro, teſte Auguſtino, du-

ducentas, octoginta, & octo diverſas de fine, ſummoque hominis bono ſententias collegerit; cum tamen ex tanto ſententiarum numero, non niſi unica poſſit eſſe vera, & amplectenda, ea nempe, qua Platonici cum ſuo Platone, & Plotino, in unione cum ſummo bono felicitatem locarunt. Plato enim in Phoedone, & Theaeteto inquit, ſummum animae bonum eſſe *Dei ſimilitudinem*: nihil vero *Solis illius divini fit ſimile*, niſi quod aliqua luminis ipſius infuſione illuſtratur; & proinde ſummum animae bonum in contemplatione Dei, ſive in conjunctione ipſius mentis humanae cum divino lumine collocatum. Hinc eſt, quod cum Plato ideam, ſive contemplationem ſummi boni, ſummique pulchri felicitatem hominis appellarît, id Ariſtotelem offendit, qui iccirco Platonem praeceptorem ſuum inſectatur (1), quaſi quod per ideam boni nihil aliud intellexerit Plato; quam

Ex tot ſententiis de ſummo hominis bono, ſola Platonis veritati collimat.

Ariſtoteles, cur Platonem fuerit inſectatus?

(1) Ariſtotel. *lib.I. Ethicor. cap.IV.*

quam notionem boni, ut vocant tranſcendentis, & idealis: cum potius contemplationem boni per eſſentiam, ſive Dei ipſius intuitum a facie ad faciem conſpectum deſignaverit, ut toto praeſertim ipſius libro ſexto de Republica datur intelligi.

XIV. DE ETHICA CHRISTIANA. Cum itaque ingenii noſtri caecitas, eo major eſt, quo humana voluntas per peccatum corrupta, eſt ad malum proclivior; propterea nitendum quammaxime, ut in morum diſciplina, quae tota in humanis actibus dirigendis verſatur, ne tantillum quidem a Sacris Scripturis, divina Traditione, ſacrisque Canonibus abſimus. Quod ſane cum ab ineunte decimo ſexto ſeculo exacte obſervari deſiverit a quibuſdam hominibus Dialecticae potius, quam Canonum regulas ſectantibus, & luxuriantibus ingeniis vae nimium frena relaxantibus; Eccleſiae diſciplinam paulatim relaxari vidimus, quae facile peſſundata fuiſſet, niſi Chriſti Servatoris Noſtri nunquam ſponſae ſuae defectu-

ra adſiſtentia, Summi Hierarchae admoniti tantae licentiae ſuis Diplomatis occurriſſent.

Etenim adverſus hanc Opinantium garrulitatem, & corruptam Chriſtianae Ethicae diſciplinam e Sacerdotibus, omnes fere hierarchici inſurrexerunt: praecipue vero eruditiſſimi Galliarum Parochi mirum in iis inſectandis Fidei ardorem oſtenderunt; nec obſcure tota S. Benedicti, & S.Dominici Familia, S.Bonaventurae Sectatores, ac Congregationis Oratorii Presbyteri, quam ab iſthac male opinandi methodo alieni ſint, paſſim quamplurima eorum ſcripta oſtenderunt. Pauci admodum hoc aevo, quibus inſana libidine abreptis, aures ad novitatem pruriunt, in hoc luto haerent; quos ad iſtius libertatis opinandi patrocinium, ſummo Chriſtianae Reipublicae malo, adhuc vires ſuas conferre non pudet. Hinc non aliud putandum eſt nos edocere velle Romanos Pontifices, dum quotidie laxarum opinionum ſegetem undique fruticantem reſecare

Mirum Fidei ardor, quo viri praeſtantes adverſus corrupta e Chriſtianae Ethicae fautores inſurrexerunt.

ſa-

ſatagunt, niſi ut effrenis illa luxuriantium ingeniorum licentia, quae Chriſtianas fruges pene corrupit, omnino eradicetur.

Extrema opinionum non ſecus ac Scyllae, & Charybdis ſcopuli declinanda.

Interim haec paucula, quibus quamplurima dicenda ſuperſunt, dicta velim, non ut homines adigamus ad rigidiores doctrinas, ſed ut medium eligere diſcamus inter oppoſita extrema, quod ut plurimum virtutis, & veritatis propria eſt ſedes; non enim ignoramus, quod ſicuti noxia eſt laxior indulgentia, ita & immoderata in rebus conſcientiae auſteritas; ut non immerito cordati viri, & praecipue Catholicorum Praeſules, & quicunque veram Theologiam, & eruditionem Eccleſiaſticam non a limine ſalutarunt, ii omnes, extrema opinionum, quarum una ſaepe dicit malum bonum, & ſalvat damnandum, altera bonum malum, & damnat ſalvandum, quaſi oppoſitos ſcopulos, Scyllae, & Charybdis declinanda doceant. Diſcerni enim vix poteſt laxioris, & plus aequo rigiodioris Ethicae, utra plures in Infernum animas

mas adigat. Quippe prima ſpatioſam illis aperit viam, quae Chriſto atteſtante, *ducit ad perditionem*. Secunda, utpote innixa imprudenti zelo Scribarum, & Phariſaeorum, quos non ſemel ipſemet redarguit hominum Servator Jeſus Chriſtus, qui *jugum ſuum ſuave eſſe dixit; & onus leve*; eaſdem animas urget ad aeternam damnationem duplici tramite, erroneae ſcilicet conſcientiae ob haeſitationem culpabilem, & deſperationis ex nimia difficultate. Hinc ſine prudentia, ſine ſcientia plus nocere, quam prodeſſe poteſt zelus, non privatis tantum fidelibus, ſed toti Reipublicae ipſi Chriſtianae. Quare egregie S. Bernardus (1): *Importabilis*, inquit, *abſque ſcientia eſt zelus. Ubi ergo vehemens aemulatio, ibi maxime diſcretio eſt neceſſaria, quae eſt ordinatio charitatis. Semper quidem zelus abſque ſcientia minus efficax, minuſque utilis invenitur, plerumque autem, & pernicioſus valde ſentitur.*

Sine prudentia zelus, nocet plurimũ.

(1) S. Bernardus *ſerm. XLIX. ſuper Cantic.*

tur . Quo igitur zelus fervidior ; ac vehementior ſpiritus , profuſiorque charitas , eo vigilantiori opus ſcientiâ eſt , quae zelum ſupprimat , ſpiritum temperet , ordinet charitatem .

Quid Chriſtiana Reſpublica paſſa ſit ex quorundã ineruđito zelo ?

Et quid quaeſo non fecit ineruditus zelus ? Ex nimium pertinaci zelo ad aequo rigidiorem diſciplinam , permultas haereſes ortum duxiſſe conſtat , quales fuêre Encratitarum , Montaniſtarum , Cataphrygum , qui pro ſuis ultra modum rigidis obſervationibus immane bellum Eccleſiae indixerunt . Hinc Novatus eâdem tetrici ſpiritus rigiditate , ſubduxit veniam ſemel lapſis, ut tolleret poenitentiam . Hinc Manichaeus , ut Deum liberaret a conditione malorum , alterum mali induxit auctorem . Hinc Tertullianus praecellentis ingenii ſcriptor ob tetricum , & ſuperbum ſpiritum , inſulſiſſimi Montani factus diſcipulus ; ſecundas nuptias pari cum ſtupris condamnatione criminatus fuit . Hinc Lucifer Calaritanus Epiſcopus nimiâ inflexi animi ſeveritate , perni-

niciosum, diuturnumque ſchiſma Antiochiae exſuſcitavit in odium Meletii laudatiſſimi Epiſcopi. Quare non minus diligenter perſpiciamus oportet, quid juris, & libertatis futurum ſit ingeniis noſtris in tanti momenti rebus, quam quid freni; *Utrinque veritati nocere poſſumus*, ſcite admodum inquit Ludovicus Muratorius (1), *vel nimium, vel nimis parum nobis tribuendo. Quo doctiores erimus, magiſque in Dogmatica, ac Polemica Theologia, atque in eruditione antiqua verſati, eo cautius ac moderatius in ſtudiis, ac opinionibus noſtris procedamus. Ignorantia hinc, inde ſuperbia, ſuperſtitioſos pariter, ac temerarios faciunt. Mediae ſtant ſcientia, & humilitas Chriſtiana. Faciunt iſtae eruditos, atque Theologos, vere perfectos, ac religioſos*. Sapienter itaque in ſuis Diſtichis admonet S. Gregorius Nazianzenus:

Cautius in ſtudiis, ac opinionibus procedendum.

Mn

(1) Ludovicus Muratorius *lib. II. cap. VIII. de ingenior. moderat. in Religion. negot.*

Μὴ δικαιοσύνην τιν' ἀκάμπτεα μή τε
Φρόνησιν
Α' σκυλοέκοσαν ἔχειν. μέτρον ἄριστον
ἄπαντων.

Noli juſtitiae rigidae, & inflexili, neque prudentiae verſabili addictus eſſe. Optima eſt in omnibus moderatio. Quippe:

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra, citraque neſcit conſiſtere rectum.

Illud itaque certum eſt, nos numquam ex temeritate aberraturos, ſi longe abjectis turbulentis rerum terrenarum affectibus, toti fuerimus ſincerae veritatis amantes, atque in ejus contemplatione tanquam in beatiſſimis Elyſiis conſiſtaſtamus. Vix enim negare poſſumus, ut vel ex Seneca, & Cicerone diſcimus, quin humana Ratio ſemina quaedam contineat veri, & boni inſita ab ipſa natura, quippe, & nullo docente, pueri ſua ſe ſentire male facta, pudore teſtantur, & dolent ſe fuiſſe deceptos. Sed eleganter exprimit La-

Humana ratio ſemina quaedam veri, & boni continet ab ipſa natura, inſita.

ctan-

ctantius (1), cum ait: *Dedit omnibus Deus pro virili portione ſapientiam: ut & inaudita inveſtigare poſſent, & audita perpendere*. Unde merito Socrates apud Platonem in Theaeteto obſtetricis officium agere ſe ajebat: quia Magiſtri, veri bonique ideas, ſeu ut locuntur PP. notiones, nobis non ſufficiunt; ſed mentem ſuis conceptibus naturâ quodammodo gravidam, velut *obſtetricante manu*, ad parturiendum dumtaxat adjuvant. Deprehenduntur itaque, dilucideque hujuſmodi ſemina nobis apparent, cum attenta meditatio excutit penetralia Rationis, & cum optimorum librorum, eorumque hominum conſuetudine utimur, qui iſtas veri, bonique notiones, jam ſibi perſpectas in nobis excitant latentes. Et quoniam nuſquam tuta veritas, niſi in ipſa veritate, excitatis in homine iſtis boni, verique ſeminibus proderit plurimum ducem adhibuiſſe fidum, ſacram nempe Scripturam, divinamque Traditionem, quae ſunt

Quae humana ratio continet veri, bonique ſemina, quo modo deprehendatur?

(Dd) pri-

(1) Lactantius *lib. II. divin. inſtit. cap. VIII.*

primus Canon, & veritatis promtuarium, Eccleſiaſticam hiſtoriam, Auctoreſque probatae fidei, ſinceraeque doctrinae.

Sed in aliqua literaria palaeſtra ſe oportet exercere, foriſque emittere licebit, quae animo concepimus, ut ſcilicet & menti tenaciter inhaereant, & ſi opus ſit corrigantur, quare plurimum probavimus, imo & demirati ſumus hebdomadarias, in omni doctrinarum genere exercitationes, quas agitant Neapoli, & praeſertim Viri quamplurimi eruditiſſimi, & undequaque docti, promovente Joſepho Ruſo, viro ſane, & genere & literis clariſſimo.

Chriſtiani hominis eſt, quam Tibi veritatis lucem comparavit, reliquis velle.

Ceterum illud coronidis loco monitum velim, quod cum omnium ſapientium conſenſu exploratum ſit Chriſtiani hominis eſſe alios efficere meliores, & ſapientiores cum poſſit, lucem veritatis, quam ſibi quiſpiam comparavit, utpote divinum patrimonium, reliquis cum laude non exigua partiri debet. Quippe neque ut in terrenis opibus diſtribuendis, atque elargiendis uſuve-

venit, quiſquam ſit minus quam antea dives, communicatâ ceteris hominibus veritate, quin animus ditior inde potius evadat, & uberiori foenore ſuccreſcat charitatis fructus. Quare haut temere rati ſumus nuſquam & operam, & oleum huic noſtrae Philologiae demtum iri ab aequis rerum aeſtimatoribus. Quod ſi in ea fortaſſe comperies nos fumum quandoque potius ex fulgore, quam ex fumo lucem dediſſe; memineris:

Quod neque chorda ſonum reddit, quem vult manus, & mens,
Poſcentique gravem perſaepe mittit acutum:
Nec ſemper feriet, quodcunque minabitur arcus.

Sed ne ingrati animi arguamur, quod vitium ab omni hominum commercio, tanquam ſocietatis peſtem, & horrendas Plutonis domus fauces execrati ſumus, plurimum me debere fateor viro ſane undequaque doctiſſimo Julio Nicolao Torno, qui auctoritate ſui Eminentiſſimi Principis, Opuſculum hoc meum eruditiſſimo zelo lectitavit, & uti par Auctoris officium.

erat emendavit. Accipias ergo ſtudioſa Juventus hoſce labores meos, ab iis, quorum in lucem edi plurimi intereſſe debuerat, aerumnis conflictatos, quos ſane labores Excellentiſſimi Principis NICOLAI CAJETANI ARAGONII erga me humanitas, & benevolentia, & invidia tibi peperit aemulorum, qui ſane adeo ſtudia noſtra exacuerunt, ut ſi tempus, & facultas dabitur, ſolidiora conari non diffitebimur. Hinc cum eis gratias habemus maximas, ipſum me eſſe noſcitent, cui ingenium ita obfirmatum eſt, ut cum placere maxime ſtudeam bonis, aliorum offenſionem nihili pendo; nec vel iratis dîs, iis diſplicere refugiam; quorum aura, judiciumque non tanti emitur. Ad DEI Opt. Max. gloriam, ejuſque GENITRICIS, quam ſi ſubtiliſſimus Doctor felici acumine, ac ſolidioribus argumentis immunem prorſus oſtendit ab omni labe originali conceptam, nos ad uſque ſanguinis effuſionem confiteri, ac venerari paratiſſimi ſumus, ſicuti omni religionis affectu confitemur, & veneramur,

Cui Opuſculum hoc debeatur?

FINIS ESTO.

INDEX
RERUM, VERBORUM,
Scriptorumque, qui in hoc Opuſculo continentur.

A.

ABaelardus Peripateticus Haloiſsae eruditae puellae amoribus clarus, Arabicae philoſophiae praejudiciis rejectis, ad meliorem frugem evocatur a S.Bernardo. *Pagina* 14.
Academici, cur ad eloquentiam, morum diſciplinam adcommodarint. 250.
Accius Poeta, Tragoediarum ſcriptor inſignis. 93.
Adamus, & Eva cur ab ea, qua exornati fuerant rerum naturalium ſcientia, repente excciderint? 48. & 312.
Adae peccatum radix omnium malorum. 43. Inter cetera, mentis caligo, & caeca judicandi temeritas. 35. & 312.
Adulteria, quibus poenis coercita apud Hebraeos, aliaſque Gentium nationes. 126.
Aeneas Sylvius Latinae linguae in priſtinam reſtituendae majeſtatem celebrior. Ob egregias virtutes ad Petri ſedem evectus ſub nomine Pii II. 148.
Aetas omnis, divina ingenia, viroſque tulit eximios. 56.
Affatum in Apollinis Templi foribus inſculptum. 48.
Affectuum ciendorum artificium, unde pendeat? 262. magis viſu, quam auditu excitantur apud vulgus. 271.
Ager Allifanus haut inamatus Iaccho. 41. & 239.
Alexandri ab Alexandro haeſitatio de mento Martialis in Epigrammate in Proculinam. 73.
Allifana Urbs celeberrima ex Samnii Provincia. 6. Ejus patriciae familiae. 3. Ejus Cives una cum Pedemontanis a S. Bonaventura edocti. 239. a

ſexcentis annis cuſtos corporis S. Sixti I. Papae, & Martyris. 240.
S. Ambroſius Eccleſiae doctor, ejuſque dicendi modus. 132.
Andreas Alciatus Juris Caeſarei decus. 153.
Angelus Politianus praeceptor Leonis X. 150.
Anonymi inſulſa epiſtola. 33. Alterius Anonymi luſus 80.
Annaeus Lucanus. 105. M. Annaeus Seneca. 125. L. Annaeus Seneca. 126.
Anniceridis Cyrenenſis nimia induſtria a Platone reprehenſa. 209.
Anteſtatio, manusve injectio, quid? 77.
Antiquitatis cognitio Theologo utiliſſima ad detegendam Gentilium Religionis falſitatem, noſtraeque aſſerendam veritatem. 387.
Antonius a Palatiolo e Capuccinorum Familia Orator celeberrimus. 25.
Antonius Auguſtinus Alliſarum Antiſtes, vel ſenex Ciceronem lectitabat. 96. Vir ad miraculum doctus, ac utriuſque Juriſprudentiae illuſtrator. 118. & 155. Ejuſque laudes ſpeciatim recenſendae in Alliſanorum Epiſcoporum Hiſtoria. 156.
Apellis inſignis prudentia. 289.
Apes imitandae. 302.
Arceſilas philoſophus. 330.
Architectura Etruſcorum, quid praebeat argumenti? 59.
Ariſtoteles Stagirita, cur Platonem fuerit infeſtatus. 409. Ejus philoſophia diu in tenebris ab Arabibus in lucem revocata. 331. Cur Scholaſtica appellata? 332.
Ariana haereſis damnata in Concilio Nicaeno. 392.
Ars ſophiſtica, haereticorum impugnandae veritatis ſcutum. 17.
Atrebates, & Bellovaci, quomodo Concilium convocabant? 187.
Avaritiae indoles ſub Tantalo perſonata. 268.
Auctoris ſeceſſus ſuo in tuſculo levandae valetudinis cauſſa. 5. Ejus aditio ad praeſtantiſſimos viros. 7. Conqueritur imbecillitatis ſuae. *Ibidem.* Quorundam audaculorum petulantiae. 32. Proteſtatur ſe unicuique redditurum cum uſura literarium

terarium mutuum. 9. Ejuſdem cum lectiſſimis viris confeſſus, ubi recitantur a praenobili adoleſcentulo Epigrammata duo Ludovici Paterni Poetae. 296. & ſeqq.
Auctores quomodo intelligendi, ut eorundem exipiſcemur ſenſa. 82.
S. Auguſtinus divini Platonis philoſophia pleniſſime imbutus. 135.
M. Aurelius Caſſiodorus dignitate, & literis eximius. 139.
Auſonius Imperatoris Gratiani praeceptor. 136.

B.

Barnabas Brixonius adeundus pro addiſcendis ſolemnioribus verborum formulis, quibus jus civile eſt irretitum. 241.
Bembi carmen in Sanazarii tumulo juxta Villam Mergellinam in Deiparae Templo, Neapoli. 308.
Bernardus Maria e Capuccinorum familia Orator celeberrimus. 25.
Bivium paratum in omni vita. 196.
Bocacius, Florentinus Cicero appellatus. 187. Ejus Codices expurgatos adeant adoleſcentes. 189.
Bonifacius Octavus primus uſus eſt duplici Corona in inſula Pontificia. 402.
Brutus cur brevitatis amator. 255.

C.

Caeſar plenus blanditiis, & venuſtate. 96.
Caecilius Cyprianus. 130.
Camillus Peregrinus ſenior, in Campani theatri ruinis, Muſis indulgebat. 300.
Canon quid? 398.
Canonum Codicem, quo tempore Eccleſia habere coepit? 399.
Carteſius, unde ſuam deſumpſit philoſophiam. Cur individua corpuſcula, & inane non admiſerit? 345. *Cogito: ergo ſum*, unde deſumpſerit? 346.
Carneades novae Academicorum doctrinae exuſcitator. 330.

Caſſinenſibus plurimum debet literaria Reſpublica. 234.
Cautius procedendum in ſtudiis, & opinionibus ne in errores dilabamur incauti. 415.
C. Celſus, Svetonius Tranquillus, Quinctilianus, & Tacitus in decreſcenti linguae Latinae aetate Scriptores. 103.
Cenſores ſeveriores ſunt adeundi. 306. Quos & adiit emunctae naris Horatius. *Ibidem*.
Chriſtus Dominus nuſquam aliquid literis conſignavit, niſi cum exprobandus erat phariſaicus ineruditus zelus. 394.
Chriſtiani hominis eſt, quam ſibi veritatis lucem comparavit, reliquis velle. 418.
Cicadam ala ne corripias. 34.
Claudianus Poeta. 135.
Columnae, lapidea, & lateritia, a Joſepho deſcriptae. 49.
Columnarum uſus ad ſepulcra. 50.
Columnis Aegyptiis inſculpta eſt Doctrina Moyſis, quibus uſi ſunt Pythagoras, Plato, & alii. 52.
Columella, de Re ruſtica non ruſtice ſcripſit. 102.
Comoedia vetus. 274.
Comoedia nova. 275.
Concilium Nicaenum. 391. Conſtantinopolitanum primum. 396. Epheſinum. *Ibid.* Calchedonenſe. 397. Conſtantienſe. *Ibid.* Florentinum. *Ibid.* Tridentinum. *Ibid.*
Conciliorum diſcrimen quadruplex. 393.
Concilii Oecumenici convocandi, legumque ferendarum poteſtas ad ſolum Romanum Pontificem ſpectat. *Ibid.*
Concilia Oecumenica celebrandi cauſae, quae? 395.
Convicium, convicio propulſare licebit Jure Civili, ſed non lege Jeſu Chriſti. 33.
Conſilium praeſtantium ingenio virorum ſemper utile. 47.
Confucius Pythagorae coaevus. 56. Ejus philoſophia ad nos tranſmiſſa. 213.
Copia rerum, copiam ſuppeditat verborum. 23. & 259.
Cordati viri conſilium. 17. Ejus eſt veritatem in-

quirere,

quirere, falſitati ſe opponere. 26. non certare conviciis. 34.
Critica in Satyram degenerans, improbanda. 36.
Omnium artium, & ſcientiarum comes. *Ibid.*

D.

Decemviralium Tabularum primum caput. 76.
Decemviri, legibus deſcribendis creati. 231.
Decorum ut ſervetur, quid ſervandum. 254.
Demonſtrativo in genere, quae omittenda? 289.
Deus eſt exorandus, ut mentem, manumve noſtram dirigat. 35.
Dialecticae laus. 195.
Dialecticorum tricae nullo operae pretio dignae. 201.
Diluvium quadraginta dierum. 52.
Diſceptationes variae in jure civili, unde? 86.
Doctrinae omnes Chriſtianae, Divinae Scripturae innitantur, oportet. 369.

E.

Ecclesiae Romanae auctoritas, Latinae linguae plurimum contulit firmitatis. 157.
Eccleſia Romana Conſtitutionum Apoſtolicarum Cuſtos. 407. Conflictata ſchiſmate Petri Leonis. 235.
Eccleſia Chriſti non minus antiqua, quam ipſe mundus. 388.
Edictum Lotharii Imperatoris pro Romano Jure evulgando. 237.
Eloquentes evadimus ſi nos inter & eloquentes conſuetudo intercedat. 24.
Eloquentia, quid? 250. nedum natura, ſed arte comparatur. 22. Tota ejus vis in affectibus ciendis. 260.
Elocutio a Poetis profecta ad Oratores. 173. Eorum elecutionis diſcrimen. *Ibid.*
Elegantiae partes Latinae linguae, tres. 88.
Emancipatus, quid? 83.
Q. Ennius Poeta. 91.
Epiſtola Johannis XXII. ad Lectores Pariſienſes ad coercendam in quaeſtionibus Theologorum licentiam

centiam. 334.
Epictetus. 126. Quanti fuerit apud Antoninum Pium Imperatorem. *Ibid.*
Epiſcoporum vita qualis eſſe debet? 133. Eorum munus praecipuum praedicatio Evangelii. 351. Eorum exemplar ab Apoſtolo expreſſum. 352. Unde vires ſibi parare debent, ut muneri ſuo correſpondeant? *Ibid.*
Epicharmi ſententia. 180.
Epicurus Athenienſis. 328. Ejus fama foeda labe aſperſa. 329.
Epopoeja quid? Et quis ejus ſcopus. 273.
Ericteus, & Cecrops ex Aegypto in Graeciam adtulerunt mores patrios. 218.
Errorum cauſsa, quae? 191.
Eruditorum cenſura de Carteſii philoſophia. 344.
Eruditio diſciplinarum liberalium modeſta ſit, ac ſuccincta. 39.
Ethicae Chriſtianae corruptae fautores a viris zelo praeditis impugnati. 411.
Euclidis ardor, ut Socratis conſiliorum fieret particeps. 319.
Exemplum horrendum de Serli diſcipulo. 14.
Exilium, & relegatio quid? eorumque diſcrimen. 176.
Extrema opinionum in Theologia praecipue non ſecus, ac Scyllae, & Charybdis ſcopuli declinanda. 412.

F.

Facilitas intelligendi alicujus auctoris, unde? 165.
Felicitas ſapientis. 29.
Felicitas aeterna per Fidem. 315.
Fidei, & Sacris Literis cedere debent omnium artium documenta. 340.
Fides humana quid? 390.
Fortunatus Palumbus laudatur. 7.
Franciſcus Apicius laudatur. *Ibidem*, & 295.
Franciſcus Maria Pratillius laudatur. 7.
Franciſcus Baconus diligentiſſimus in ſcientiis promovendis. 46.
Franciſcus Petrarcha Latinae linguae pene ſepultae

tae reſtitutor, & vindex egregius. 144. Ob egregiam Latini carminis laudem, laurea corona inſignitus. 146.
Furiarum horrendarum imagines, cur a Poetis excogitatae? 268.

G.

GAlilaeus. 336. Tubi optici inventor, necnon & Stellarum, quas Mediceas appellat. 337. Ejus abjuratio coram Quaeſitoribus Fidei pro exuſcitata opinione de motu telluris circa Solem, quem fecit immobilem contra germanum Divinae Scripturae ſenſum. 338.
Geometriae ſtudium emendandae menti ſatis congruum. 210.
Genus carminis illud eligendum, ad quod natura impellimur. 304.
Gloria Literatorum, invidia aliena. 10.
Grammaticorum exoſa conſtructio. 66. Eorumdem explicatio in Epigrammate Martialis in Proculinam. 72.
Graecia olim magiſtra omnium pene nationum. 91.
Graecae linguae utilitas, ac neceſſitas. 158. Ejus gratia, & venuſtas. 181.
Graeci prae ceteris in philoſophiam incubuere. 313.
Graecorum philoſophorum ſectae. *Ibidem.*
Gregorius Gyraldus. 152.
Gulielmus Budaeus Civilis ſapientiae Magiſter. *Ibidem.*
Gulielmus Okamus Scoti diſcipulus. 334.

H.

HAereticus vix ullus fuit, qui alicui philoſophorum ſectae errores ſuos non debeat. 372.
Hebraei poeticae artis inventores. 46.
Hebraicae linguae peritia laudanda. 159.
Herennius Modeſtinus. 130.
Hermolaus Barbarus. 149.
Heroinae quamplurimae in Etruſca poeſi celeberrimae. 163.

I N D E X.

S. Hieronymus. 134. Veluti Spiritu Sancto afflatus omnium loquebatur linguis. *Ibidem*.
Hieronymus Fracaſtorius. 152.
S. Hilarius Aquitanus. 131. Primus Latinorum, qui in Arianos invexit. *Ibid.*
Hiſtoriae cognitio Theologo neceſſaria. 386.
Homo finitus, ideoque finitum omne, quod ipſi ſcire datur, & imperfectum. 46.
Hominum magna pars nil judicat ſe poſſe concipere, quod nequeat imaginari, quare? 271.
Hominum ſolertia in humanis rebus agendis. 356.
Homerus ſuis Poematis, melius, quam philoſophi, honeſtum docuit. 279.
Q. Horatius. 97. Ejus locus illuſtratur. 41. Se poetam dici non ſuſtinuit. 305.
Humana ratio ſemina quaedam veri, & boni continet ab ipſa natura inſita. 416. Quomodo nobis iſta ſemina appareant? 417.
Hypocritarum iniquitas. 192.

I.

JAcobus Sanazarius. 150.
Jacobus Sadoletus. 151.
Ignorantia mater admirationis. 44.
Ignorantia noſtra a Sacris Literis erudienda. 347.
Imperatorum conſtitutiones, & Prudentum reſponſa. 232.
Incommodum Dialecticorum in cudendis vocibus. 85.
Incommodum ex neglectu proprietatis vocum, & phraſium. 168.
Incommodum duplex ex multiplicitate praeceptorum. 199.
Incommodum maximum in ſtudiis, quale? 249. alia duo in adoleſcentibus. *Ibid.*
Ingenuus, quis? 84.
Ingenium a natura ſuum unicuique inditum. 292.
Inania, quae ſemel altas fixerunt radices, haut facile eradicantur. 15. non minus quae a teneris annis didicimus. 202.
Initium Sapientiae, quale ex Platone? 350.
Inſolentiae privatorum reipublicae obnoxiae. 114.
Inutilia utilius eſt dediſcere. 202.

Jo-

INDEX.

Johannes Picus Mirandulanus. 148.
Johannes Caſa temere notatus a Criticis. 290.
Johannes Duns Scotus. 333.
Jones, & Etruſci ſcientiarum cultores. 58.
Jovianus Pontanus. 149.
Italicae Linguae ortus, & progreſſus. 160. Ejus cultores praecipui. 162.
Judeorum regimen a Joſepho Theocratia appellatum. 57.
Judices, qui eligendi? 194.
Judicio proprio nefas eſt inniti. 468.
Judicium temerarium Phariſaei Evangelici. 192.
Julia Auguſti Caeſaris filia relegata. 124.
Julius Caeſar Scaligerus. 153.
Jurisprudentia unde emanaverit? 196.
Juris praecepta, ſeu potius naturae dictata. 224.
Juris Civilis quamplura dogmata, quae Sectam redolent Stoicam. 242.
Juris Studium Monachis vetitum. 237.
Juris Canonici compilatio a Gratiano. 140. A Gregorio IX. 401. A Bonifacio VIII. 402. A Clemente V. 404. A Johanne XXII. *Ibid.*
Juriſconſultorum elegantia laudata a Laurentio Valla. 141. Eorum volumina a tot ſeculis ſepulta, quo tempore, & qua occaſione reperta? 143.
Juriſconſulti toti ad humanae vitae regulam recte tranſigendae. 216. Eorum placita cum Dei legibus affinia. 217. Veram philoſophiam ſectati. 221.
Juriſconſultus vere quis? 244.
Jus Decemvirorum tabulis aeneis inciſum. 51.
Jus in Urbe quando conſtitutum. 231.
Jus honorarium, unde? 232.
Jus Civile a Juſtiniano in ordinem redactum. 233.
Jus Civile obſtruſis formulis irretitum. 241.
Juſtinianus avaritiae perſecutor. 116. Chriſtianae Religionis propugnator. 139.
Juſtum, & honeſtum a natura nobis inſita. 224.
Juvenalis. 106. Ejus mens de ſervi manumiſſione. 71.

Ia-

INDEX.

L.

Lactantius Firmianus. 131.
Latina Lingua propagata, & conſervata legibus. 62. Omnes pene gentes edocuit. 64. Ad omnes artes, ſcientiaſque manuducit. *Ibid.* Ejus genium. 67. Urbanitas. 68. Eius vita, humanae comparata. 89. Ejus infantia. 90. Ruſtica, & horrida Pyrrhi temporibus. *Ibid.* Ejus adoleſcentia. 91. Aetas virilis. 95. Senectus. 101. Senium. 125. Ejus puritas veluti depoſitum ab unis Juriſconſultis conſervata. 140. Ejus interitus. 144. Reviviſcit cum moribus, legibuſque Romanis. 154. Quomodo comparetur? 163. In ea addiſcenda idem eſt ordo, quem in vernacula, natura ſuppeditat. 168. Egeſtas ejus plurimi negotii faceſſit Lucretio. 186. Qui eam illuſtraverint? 190.
Latinitas quid? 64.
Latina locutio, & Grammatica quomodo differant? 65.
Latini, & Grammatici, quid in conſtruendo agant? 66.
Latine recte locuntur, qui propriis Romanorum verbis utuntur concinno nexu junctis. 69.
Latina verba a quibus deligenda? 89.
Latini ſermonis corruptio unde orta? 101.
Latina vocabula, latino nexu conjungenda. 171.
Latinae verborum compoſitiones, a quo hauriendae? 172.
Latini eloquii ſplendor, ſolidiori philoſophiae ab antiquiſſimis Juriſconſultis conjunctus. 247.
Latinum Jovem ab Etruſco ſuperatum. 255.
Laus propria quandoque licita. 93.
Laurentius Valla poſt extinctam Latinam linguam, primus in Urbe latine locutus. 189.
Legis Juliae capita. 75
Leges Juliae multiplices, non eodem tempore latae. *Ibid.*
Leges Juliae quae? 109. Julia Majeſtatis. 110. De vi publica. *Ibid.* De vi privata. *Ibid.* Repetundarum. *Ibid.* Peculatus. 111. De annona. 113. Agraria. 114. De ambitu. 115. Manumiſſionis. 117. Juliae judiciariae. *Ibid.* Julia, & Papia Pop-

Iaea

paea. 118. Julia, & Titia. 119. De adulteriis. *Ibid.* Cur Julia de adulteriis loquatur poſt Juliam Majeſtatis? 120.
Leges civiles quid de homicidio adulterae? 121. Cur ſinant patri cum adultero necandam, & filiam? *Ibid.*
Leges Graecorum ad Urbem importatae. 223.
Leges humanae, naturales, & divinas ſubſtinent. 226.
Leges, Plebiſcita, Senatus conſulta, & Edicta Praetorum, quid? 232.
Leges Municipales addiſcendae, & in methodum redigendae, ut inſtituantur Adoleſcentes. 243.
Legibus evidenter injuſtis, ſubditi non tenentur. 228.
Legum Judaicarum, & Romanarum collatio. 219.
Legatis latine reſponſa dabantur. 186.
Laelius Vendictolius laudatur. 7.
Lex Talionis, ſeu poena Reciproci. 232.
Libertatem violare, nefas. 4.
Lingua communis in plures diviſa. 53.
Linguae cuique ſuus lepos. 66. Sua venuſtas. 184.
Logica uſi ſunt SS. PP. in confirmandis Theologicis veritatibus. 11. Ejus adinventor, quis? 45. Eam auxerunt novis obſervationibus Peripatetici, & Stoici. 45. Nova methodus ejuſdem tractandae. *Ibid.*
T. Lucretius Carus. 96.
Ludovicus Paternus Poeta, concivis noſter, laudatur. 162. Caſtae Myrtiae amoribus clarus. 5.
Lyrica, quid? 276.

M.

MAchiavellus inſtitutionibus ſuis, quid intenderit? 269.
Maffeus Volaterranus. 150.
Magiſtri famae doctrinae, & probatae vitae ſunt eligendi. 39.
Mala praecipua ex primi parentis lapſu quae? 43.
Malignorum inſidiae contra auctorem. 10.
Mantuanitas objecta Virgilio. 67.
Manumiſſio, quid? 71.
Martialis. 107. Nulla utebatur circumlocutione. 74.

Ejus

Ejus vitium in ſcribendo. 108. Obſcaenitatibus expurgatus a PP. Jeſuitis. 109.
Martianus Capella. 137.
Marſilius Ficinus. 149.
Mazochius laudatur. 78.
Mens ſana minime commutanda cum fortunae bonis. 10.
Mens expurgetur oportet ab omni opinione citra juſtam rationem. 326.
Mercurius Triſmegiſtus ſcientiarum inventor. 53.
Minutius Felix Patrum lectiſſimus. 130.
Morum diſciplina viguit, vel apud antiquiſſimos Ethnicos. 213. Suum complementum accepit a Jeſu Chriſto. 214.
Mos Graecorum laudabilis. 39.
Mos Aegyptiorum eligendi ex Philoſophis Sacerdotes, & ex Sacerdotibus Reges. 54.
Moyſes fiſtulae paſtoralis, ac muſicae auctor. 272.

N.

CN. NAevius Poeta Campanus. 92. Ejus Epitaphium. 93.
Nationibus omnibus ſui fuere Interpretes, & Doctores. 55.
Neapolitani Seminarii Rectores laudantur, quod nonniſi ſolidioribus incumbendum curent. 13.
Neapolitana Urbs praeclariſſima in omni oratorum genere. 24.
Nicolai Damaſceni monitum. 29.
Nicolaus Leonicenus. 148.
Nicolaus Cuſanus. 335.
Nicolaus Copernicus. Ibid.
Nova differendi methodus a doctis viris excogitata. 293.
Novi Teſtamenti Idea. 361.
Novitas haut proprium laudis eſt argumentum, niſi recte efferatur. 31.

O.

OBſcuritas unde? 165.
Obſcuritates in prophanis, & ſacris literis, quae? 87.

Ob-

INDEX.

Obtrectantium animi ſunt praeda ſapientum. 37.
Occaſio diſſertationis. 2.
Officia hominis bene inſtituti. 20.
Officium Auctoris in Patriam. 238.
Opes a Principibus, & Summis Pontificibus, ſumma munificentia doctis viris miniſtratae. 147.
Opera incoepta non ſuccedente ſtylo, a quamplurimis relicta. 292. & ſeq.
Opiniones ducentae octogintae octo antiquorum philoſophorum de ſummo hominis bono. 216.
Oratoris opus, & labor. 248.
Oratoris Officium. 253.
Orator debet eſſe inſtructus chartis Socraticis. 256.
Oratio unius labii eſſe debet. 183. Illecebris verborumque lenociniis permiſcenda, ut vulgus alliciatur. 251.
Origo, & progreſſus humanae ſapientiae. 57.
Origo Codicis, Digeſtorum, & Pandectarum. 233.
Origo Juris civilis, & Juriſconſultorum ſecta a Juriſprudentiae candidatis addiſcenda. 242.
Origo Juris Canonici, Judicialis Theologia. 389.
Ovidius cur a Caeſare relegatus? 124.

P.

PAcuvius. 91.
Pandectarum Fatum. 235. Florentiam tranſlata. 236.
Papa omnes Epiſcoporum gradus complectitur. 377. Legitimus Petri ſucceſſor. 378.
Papinianus. 128.
Papinius Statius. 106.
Pariſienſis facultas adverſus veteres phyſicos. 13.
Paſtoribus Eccleſiae jus eſt coercendi ingeniorum licentiam. 341.
Paſſavantii horrendum exemplum. 14.
Paſſiones è recta via ducunt homines ad ſinuoſam. 225.
Patavinitas objecta Livio. 67.
Patricii, qui olim appellati? 84.
Patriarchae, & Duces Hebraeorum de rebus naturalibus inſtructi. 57.
Paulus Segnerus praecipuus inter Oratores in affectibus ciendis. 261.

Pau-

Paulus Patavinus. 129.
Petrus Lombardus, cur ſententiarum Magiſter appellatus. 382.
Phaedrus legendus a tyronibus. 167.
Phoenices literarum inventores. 55.
Phoenomena quamplurima per philoſophiam recentiorum explorata. 337.
Philoſophiae praeſtantia, & utilitas. 19. Ejus hiſtoria ſcitu neceſſaria ne in errores dilabamur. 25. Ejus gravitas. 170. Philoſophia Graecorum adtributa prudentiae Romanorum. 222. Olim magus putabatur, qui ei operam dabat. 324. Ut ſerva adhibenda in rebus Fidei. 368. Ejus quamplurima principia aut falſa, aut non undequaque vera in rebus Fidei. 371. Ea melior, quae doctrinae Chriſti conformior. 374.
Plato Athenienſis. 320. Homeri ſtudioſiſſimus. 60. Prae tot philoſophantibus recte philoſophatus de ſummo bono. 216. Ejus facundia apum praeſagio indicata. 157. Ejus opera Barbarorum eluvione peſſumdata, poſt quinque ſecula ſummo pretio habita. 263. Cur fabulis uſus eſt? 265. Ejus doctrina cum Moſaica conſentiens. 321. Ad octavum uſque ſeculum ab antiquioribus Eccleſiae Patribus, utpote conformior doctrinae Chriſti exculta. *Ibidem*, & 331.
Plautus. 94. Ejus Ephitaphium. *Ibid.*
Planciades Fulgentius. 137.
Plinius ſenior, & junior. 103.
Peripatetici, & Stoici Logicam auxerunt novis obſervationibus. 45.
Perſius Poeta ſatyricus. 105.
Petrus Bembus. 151.
Petrus Gaſſendus. 342. Epicuri illuſtrator, atque emendator. 328. Ejus epitaphium. 343.
Poeſis non arte, ſed natura comparatur. 21. Ejus finis, & quid ut aſſequatur agendum? 264. Adjecta eſt ei delectatio ut inſtrumentum ad alliciendum. 264. Ceſſat tempore luctus. 300. Ejus definitio apud Veteres. 277.
Poetica apud antiquiſſimos Hebraeorum propagandae Religionis ergo. 272 Ejus utilitas. 273.
Poetae ſaepe aliquibus viſi ſunt figuras affectare, cum de illis nuſquam cogitaverint. 23. Verbo-
rum

rum phalaris rudes homines ad humaniorem vitam retraxerunt. 265. Eorum ſapientia Urbes communitae, jura deſcripta, & reſpublicae fundatae. 266. Quo artificio vitia fugarunt? 270. Poetae cum vulgo tota res eſt. 267. Nunquam a Philoſophia diſcedere debet. *Ibid.* Poetarum genera varia. 273. Objiciunt nobis prae oculis rectam vivendi regulam. 279. Poetae pervetuſti optimi Phyſici. 280. Phyſici, & Mathematici. 282. Qui jure Poetae appellari debent? 285. Poetam maxime decet honeſtas. 286. Quae Poetae neceſſaria? 291. Non captanda initio argumenta difficilia, ſed puſilla, & contractiora. 294. Verborum, rerumque ſupellex poetae neceſſaria. 301. Non perfunctorie legendi. 303. Sex Italos Poetas, a tribus Gallis, hosque ab uno Scotigena ſuperatos. 310.

Poenae adverſus calumniatores. 78. Quae poenae in adulteros Jure Canonico? 124.

Poena peculatus, quae? 112.

S. Polycarpus Martyr. 107.

Pomponius Mela. 102.

Pontifices Romani, qui in utraque Juriſprudentia praecellerunt. 403.

Pontifex conſulendus in cauſſis maximi momenti. 405.

M. Porcius Cato. 94.

Principes juſtae libertatis vindices. 4. Cur a Deo dati? 227.

A. Prudentius. 136.

Prurigo aliquorum obtrectandi, unde? 36.

Pythagoras Samius. 315. Plurima Moſayca ad ſuam philoſophiam tranſtulit. *Ibid.* redit Samum, indeque in Italiam, philoſophiam docuit Crotonae, legeſque Italis dedit. 316. ejus dogmata qui fuerint amplexati? 317.

Q.

Quaeſtiunculae, & inanes voculae penitus eradicandae. 12.

Quaeſitores Fidei. Vide Galilaeus.

R.

Rationis abuſus, plurimorum malorum cauſſa. 193.
Recentiores quamplurimi plus aequo Philoſophorum placita amantes, in errores relapſi. 373.
Regnum Dei in ſimplicitate Fidei eſt. 17.
Regularum abuſus notatur. 198.
Rei variae, vana eſt gloria. 18.
Religionis negotium, quanti referat? 40.
Renatus Deſcartes. 343. Ejus epitaphium. 347.
Reſidua quid? & quis de reſiduis teneatur? 103.
Robertus Neapolis Rex literarum, ac Literatorum amator. 145.
Rogerius Rex diademate inſignitus Panormi Siciliae Metropolis. 236. Alliſanae Urbis ac Pedemontii amoenitatis admirator. 238.
Romani quomodo etruſca diſciplina filios ſuos inſtruerent? 58. Uſque ad Pyrrhi tempora nonniſi rei ruſticae, & bellicae operam dedere. 61. Eorum magiſtratus cogebat cives latine loqui. 62. Eorum ſeveritas in ſolemnibus formulis ſervandis. 63. Demto Fideicommiſſo, ceteros actus legitimos latine exprimebant. *Ibid.* Ne dum Urbis, ſed totius pene Orbis Latinam Linguam Reginam effecerunt. *Ibid.* Quomodo ſervum manumittebant? 70. Per verbum *videri* ſuam exprimebant ſententiam. 194. Eorum Juriſprudentia ipſiſſima ac Graecorum Sapientia. 223. Eorum ſtudium. 229.
Roma legum domicilium. 230.

S.

Sacros Canones ignorare, nefas. 17.
Sacrae Scripturae lectio non omnibus indiſcriminatim concedenda. 354. Ejus inſcitia utpote plurimorum errorum cauſſa, aeterno judicio punienda. 355. Ejus ſeries quo ad utrumque teſtamentum conſtanti traditione in Eccleſia adſervata. 362. Ejus verba uſque ad minimos apices a Spiritu Sancto dictata. 363. Ejus ſenſus quotuplex? 365. Quadruplex ejus ſenſus in una voce explicatur. 366. Ejus Studium

non

non inflatos, ſed dociles, & pios animos expoſtulat. 367.
Salmeronis judicium de Scholaſticae Theologiae Studio. 384.
Salluſtius, Livius, Ovidius, Tibullus, Propertius, Catullus, & Virgilius in virili aetate linguae latinae floruerunt. 98.
Sanazarius ſtudioſiſſimus in abſolvendis poematibus. 307. Poetas omnes ſui aevi ſuperavit. 309.
Sapientia olim quae? 122.
Sapientiae humanae ſcopus, quis? 212.
Sapientiae opes ab injuſtis poſſeſſoribus vindicandae. 322.
Sapientes, qui putabantur apud Graecos? 212.
Sapientes ſola veritatis vi ducuntur. 252.
Satyra, quid? 276.
Satyrici inſtitutum. 80.
Scaligerus in Satyris conſulendus. 81.
Scaligeri cenſura in Lucanum. 283.
Scientiarum voluptas, quid praeſtet? 29.
Scitulorum carpendi prurigo, ac naſutiorum muſſitatio in Auctoris Opus. 3.
Scribendum ſicut & loquimur. 174.
Scriptorum mentes ut adſequamur, quid obſervandum? 79.
Secta nulla eſt, quae ſua dogmata licet falſa, deſcripta non habeat in Codices a ſuis legenda. 353.
Senecae conſilium. 18.
Severinus Boethius. 138.
Sidonius Apollinaris. 136.
Silius Italicus. 104.
Simon Barra laudatur. 7.
Simoniaci, quibus poenis urgeantur? 116.
Simonia Religioni adverſa. 117.
Socrates Athaenienſis. 317. Quo argumentationis telo utebatur? 205. Ejus inductio. 206. Ejus inductionis regulae. *Ibid.* Ejus mos in colloquendo. 208. Primus inter Philoſophos, qui aperto fronte locutus eſt. 278. Ejus Studium. 348.
Solis mobilitas probatur Sacrae Scripturae teſtimoniis. 339.
Sophiſtae quomodo refellendi? 204.

Sophiſtas variis modis premere oportet . 207.
Speculari in ſterilibus, ſine piaculo non poſſumus. 208.
Statius quam ſtudioſus in abſolvendis poematibus? 307.
Sulpitia Romana laudatur a Martiali . 104.
Superflua didiciſſe , quandoque nocuit . 38.

T.

Tabula ſexaginta quatuor modorum . 200.
P. Terentius . 94. regula puritatis latini ſermonis . 95. Legendus a tyronibus . 167.
Tertullianus , acris ingenii vir . 128.
Terrae immobilitas probatur Sacrae Scripturae teſtimoniis . 339.
Thales Mileſius . 313. quomodo Deum definiret ? 314. Ipſius Sectatores . *Ibid.*
Theologia Polemica , ſeu Dogmatica , ejuſque definitio . 379. Aſcetica . *Ibid.* Liturgica. *Ibid.* Judicialis . *Ibid.* Moralis . 380. Naturalis . *Ibid.* Scholaſtica . 381.
Theologiae quare jugata philoſophia ? 382.
S. Thomas Aquinas . 333. prae ceteris eligendus pro Scholaſtica Theologia , & quare ? 385.
Thomas Linacer . 151.
Thomas Morus . *Ibid.*
Thomas Ciccarellius laudatur . 245.
Tiberius Caeſar in latino ſermone ſtudioſiſſimus . 62. Ejus Religio in latine loquendo . 185.
Tignum quid apud Juriſconſultos , quidve apud Latinos ? 83.
Tragoedia quid ? 276.
Traditiones Apoſtolicae veluti depoſitum cuſtodiuntur in Eccleſia . 16. In unum collectae a S.Clemente Papa , & Martyre . 389.
Traditio Divina . 374. Quid veniat nomine traditionis ? 375.
Tranſmarina objecta Propertio . 67.
Tribonianus ſui ſeculi ſordibus Juriſconſultorum orationem infuſcavit . 141.
M. Tullius Cicero . 96.
Turdus cacat ſibi malum . 37.
Turris Babilonica . 52.

Ty-

Tyronum incommoda. 15.
Tyrannorum imago a Veteribus expreſſa. 269.

V.

VAcuum, & inane cur non admiſſum a Carteſio? 345.
Valerius Flaccus. 125.
Vallata Pedemontii Regio in ridenti planitie. 1.
Varro Romanorum doctiſſimus. 95.
Vellejus Paterculus genere Campanus. 102.
Verbum nullum eſt, quod idem, ac aliud, aut eodem modo ſignificat, aut ejuſdem ſit aetatis. 175.
Verbum Dei triplex. 357.
Verbis Graecis utimur pro egeſtate Latinorum. 178.
Verba Graeca, an liceat Latinis intermiſcere. 179.
Verba ſunt ſymbola idearum, ideae ſymbola rerum. 258.
Veritas ingrata advocatis Diaboli. 245.
Veterum ingenia nobis facem praetulerunt ad ſcientias capeſſendas. 59.
Veteris Teſtamenti Idea. 361.
Vim vi repellere licet cum moderamine inculpatae tutelae, omnia Jura clamant. 220.
Vindicius, primus dicitur manumiſſus. 71.
Viri eximii qui Pedemontii Civitatem illuſtrarunt. 5.
Virgilius. 99. Ejus venuſtas in dicendo. *Ibid.* In elaborandis Bucolicorum libris annos ſeptem, Aeneidos decem conſumpſit. 101. Pudicus in ſuis poematis. 257. Quam cautus in afferendis Didonis, & Juturnae adulteriis. 288.
Ultra progredi in orbe literario videtur nefas. 11.
Ulpianus Syrus. 129.
Voces quamplurimae nullius ſignificationis in alias diſciplinas a Logicis derivatae. 85.
Voces tropicae quandoque neceſſariae, ut res vividius exprimatur. 177.
Voculae quaedam, & diſtinctiunculae, cur a pleriſque adhibitae? 166.

Vocabula inania a Dialectica eliminanda. 197.
Item, & quaeſtiunculae inſipidae. *Ibid.*
Vox *irretortus*, quid proprie ſignificet? 169.
Urbanus V. tertiam addidit coronam in inſula Pontificia. 402.
Uſus quarumdam vocum vitio verti nequit ſcribentibus. 8.
Vulgus quae concipit quibuſdam imaginibus, Philoſophus ſolo intellectu duce comprehendit. 268.

Z.

ZElo inerudito, aut mentis humanae ratiociniis numquam fidendum eſt. 370.
Zelus ſine prudentia plurimum obnoxius. 413.
Zelus ineruditus, quot mala peperit in Chriſtiana Republica? 414.
Zeno Eleates, Logicae adinventor. 45.
Zeno Citticus. 327.
Zoroaſtres Chaldaeus, Veritatis interpres. 54.
Zoroaſtri Magia quid? *Ibid.*

F I N I S.

ANT 1317269

[illegible] Google